Erdélyi Toll

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT •

• Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen •

• VII. évfolyam • 2015 • 3. (25.) szám •

T A R T A L O M

IRODALOMTÖRTÉNET

Pomogáts Béla: Magyar zsoltárhagyomány 3

Bertha Zoltán: Az ember dallama 18

125 ÉVE SZÜLETETT REMÉNYIK SÁNDOR

Málnási Ferenc: A költő — „a lelkek építésze” 27

Málnási Ferenc: Anyanyelvünket óvnunk, őriznünk kell! 32

Reményik Sándor: Az ige 34

SAJTÓTÖRTÉNET

Székely Útkereső. Irodalmi és művelődési folyóirat. III. 35

Brauch Magda: A Székely Útkereső évtizede (1990–1999).
Lapismertetés, műelemzés, bel- és külföldi sajtóvisszhang III. 35

SZÉKELY ÚTKERESŐ ANTOLÓGIA

Székely Útkereső Antológia. III. 64

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGÉÉRT

Málnási Ferenc: Erdélyi anyanyelvoktatás— irodalmunk tükrében. XXII. 81

ÉLETMŰ

Kozma László: Juhász Gyula költői világa (V.) 93

MÚZSA ÉS LANT

P. Buzogány Árpád versei 129

Kiss Székely Zoltán versei 131

Elekes Ferenc prózája 133

Péterffy Gyöngyi verse 137

Csávossy György verse 138

Nagy Székely Ildikó versei 139

Beke Sándor: A felidézett város 141

Csire Gabriella: Regélő napkelet (XI.) 146

Fülöp Lajos versei 148

Tar Károly: Saját képemre faragott versek (I.) 150

Ráduly János: Haikuk 152

Molnos Ferenc prózája 153

Elekes Ferenc versei 156

Pálffy Tamás Szabolcs versei 157
Ráduly János: Félperces történetek (VIII.) 159
Márton Károly versei 161
Tar Károly: Pánik (XII.) 164
Fülöp Kálmán versei 169
Kozma László: A költészet világa (VI.) 171
MARADANDÓ MŰVÉSZET
Kedei Zoltán írásai 176
FILOZÓFIA
Balázs Sándor: Köznapi filozófia (X.) 178
HIT ÉS ÜZENET
Sebestyén Péter: Az Úr városa? (I.) 183
Csatáné Bartha Irénke: Könyörgés az út előtt 185
Péterffy Gyöngyi: Istenem 185
ERDÉLYI TOLL — GYERMEKEKNEK
Csire Gabriella: Mókus Pali vándorúton (II.) 186
P. Buzogány Árpád gyermekversei 191
Márton Károly gyermekversei 193
Beke Sándor: Ábécéiskola (III.) 194
FIATAL TOLLAK
Márton Tímea: Árny és fény 195
Szakács Betty: Hanga 199

Erdélyi Toll

• Alapította: Beke Sándor • Alapítási év: 2009 •

✦ Kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ✦
✦ Főszerkesztő: **BEKE SÁNDOR** ✦
✦ Szerkesztők: **BRAUCH MAGDA, CSIRE GABRIELLA** ✦
✦ Olvasószerkesztő: **P. BUZOGÁNY ÁRPÁD** ✦
✦ Grafikai kivitelezés: **Beke Sándor-Olivér** ✦ Gazdasági vezető: **Beke Klára** ✦
✦ Szerkesztőség: Székelyudvarhely, Tamási Áron utca 87. Tel./fax**:** 0266-212703 ✦
✦ Postacím: 535600 Odorheiu Secuiesc, c. p. 40, jud. Harghita, RO. ✦
✦ Honlap: www.erdelyigondolat.ro ✦ E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu ✦
✦ Fényszedés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ✦ Nyomda: Erdélyi Gondolat ✦
✦ A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség telefonszámán vagy e-mailen ✦
✦ Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 80 lej, külföldieknek egy évre: 18 EUR ✦
✦ Folyóiratunk megvásárolható az erdélyi könyvesboltokban ✦
✦ A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette ✦ Borítóterv: Beke Sándor-Olivér ✦
✦ Revistă editată de Editura Erdélyi Gondolat din Odorheiu Secuiesc ✦
✦ ISSN 2066 — 8929 ✦

Pomogáts Béla

Magyar zsoltárhagyomány

Szencen nem kell különösebben érvelnem amellett, hogy a város kulturális élete, természetesen Szenci Molnár Albert személye és munkássága nyomán, mennyire összefonódott a magyar zsoltárhagyománnyal. De mielőtt ennek a sok évszázados hagyománynak a vizsgálatában elmerülnék, hadd idézzek fel egy személyes emléket. A zsoltár, mint a közösségi ima egyik nagy múltú magyar tradíciója engem, lévén, hogy a római katolikus vallásban nőttem fel, nem érintett meg olyan közelről, mint protestáns rokonaimat és barátaimat. Persze a budapesti piarista gimnáziumban, ahol középiskolai tanulmányaimat végeztem, nagy megbecsülésben állottak Dávid király zsoltárai, mindazonáltal nem kerültek az ima-kultúra mindennapi világába, miként a kálvinista egyházi életben. Szenci Molnár Albert munkásságáról is csak vázlatos ismereteket szereztem, később kerültem vele közelebbi kapcsolatba már a budapesti egyetem bölcsészkarán. A régi magyar irodalomtörténet professzora: Tolnai Gábor kétségtelenül a marxista ideológia és a kommunista diktatúra elszánt híve volt, vagy legalábbis ilyennek mutatkozott, máskülönben nem lehetett volna római nagykövet, majd tanszékvezető egyetemi tanár, a régi magyar irodalmat tárgyaló munkái, különösen a világháború előtt írottak (például az 1939-ben közre adott *Régi magyar főurak* című könyve) mindazonáltal még Horváth János és Sík Sándor szellemi vonzásában kerestek választ a 17-18. századi magyar művelődés kérdéseire.

Nos, másodéves koromban Tolnai Gábor „speciál-szemináriumának" hallgatójaként ismerkedtem meg közelebbről Szenci Molnár Albert munkásságával, ennek nyomán zsoltár-átültetéseinek irodalomtörténeti, poétika-történeti jelentőségével. Napokat töltöttem az Akadémiai Könyvtár régi kiadványai között búvárkodva Molnár Albert barokk költői konstrukcióinak és elméleti műveinek igen érdekes világában. Például olyan latin nyelvű költői művek között, amelyek a barokk költészet különös mintáit követve geometriai formákba (például „cubusokba") rendezték a szöveget. Minderről annak idején egy szemináriumi dolgozatom is készült, sajnálom, hogy a hosszú évtizedek hányattatásai következtében ez elveszett.

Most persze nem ezekről a személyes történetekről szeretnék beszélni, hanem a magyar zsoltárhagyományról, amelynek Szenci Molnár Albert kétségtelenül egyik kiemelkedő képviselője és alakítója volt. Dávid király zsoltárai, amelyek mélyen beíródtak a keresztény vallásosságba és kultúrába, természetesen nem

Molnár Albert közvetítésével szólaltak meg először magyarul, mint ahogy maga a zsoltárhagyomány is jóval régebbi eredetű. Az Ószövetség zsoltárai igen korán szerepet kaptak a keresztény tradícióban, a katolikus és a protestáns liturgiában zsoltárok kísérték a szentmisét, illetve az istentiszteletet. A *Zsoltárok könyve* azok közé az ószövetségi szentkönyvek közé tartozik, amelyek megőrizve szakralitásukat, nem egy alkalommal szimbolikus értelmet kapva igen nagy szerepet töltöttek be a korai és a későbbi keresztény kultúrában, sőt a nemzeti kultúrák (például az irodalmi nyelv) kialakításában, kultúrájának megalapozásában. A középkori magyar vallásos irodalomban is, első magyar nyelvű megszólalásuk még a kódexekhez kötődik, jelen voltak a Czech-kódexben (1513-ból), illetve a Gyöngyösi-nyelvemlékben (az 1630-as évekből). Később nyomot hagytak a reformáció korai irodalmában is, Sztárai Mihály, Bogáti Fazekas Miklós és Kecskeméti Vég Mihály nevéhez fűződnek zsoltárfordítások. Ez utóbbi neve egyetlen fennmaradt zsoltár-parafrázisának versfőiből ismeretes. Ez az 1561-ben (vagy 1567-ben) készült, az ötvenötödik zsoltár szövegére épült „Mikoron Dávid nagy búsultában" kezdetű vers ihlette meg Kodály Zoltán világhírű kórusművét: az 1929-ban írott *Psalmus Hungaricus*t.

Balassi Bálintot is megihlették a zsoltárok, így az *Istenes énekek* között található ötvenkilencedik, negyvenkettedik, huszonhetedik, száznegyvennyolcadik és ötvenedik zsoltárban. E utóbbit (a *Végtelen irgalmú, ó te nagy hatalmú* kezdetű) közismert zsoltárt idézem fel itt szemléletes példaként:

Végtelen irgalmú o te nagy hatalmú
Isten, légy már kegyelmes!
Onts ki mindenestől jódot rám kebledből
mert la mely veszedelmes
Bűnöm miatt lelkem, ki titkon rág engem,
mert nagy sebbel sérelmes.

Mosd el rólam immár, kit lelkem alig vár,
mosd el bűnöm rútságát,
S együtt az rút hírrel, mint rút bűzt enyészd el
förtelmem büdös szagát,
Esmérem vétkemet, kiért Nap engemet
rettent, mutatván magát.

Csak neked vétkeztem, bűnt ellened töttem,
ó kegyelmes Úristen,
Kit semmi ravaszság nem csalhat s álnokság
rejtve előtted nincsen.
Mert az nagy kék égből, mint királyi székből
látod, mit mível minden.

A zsoltár-hagyomány (és egyáltalán a magyar nyelvű Biblia-hagyomány) történelmi áttörése, miként ez közismert, a reformációhoz köthető, mindebben szerepe volt a könyvnyomtatás 16. századbeli elterjedésének is. Elsőnek, még 1533-ban Komjáthy Benedek *Az Szent Pál levelei magyar nyelven* című munkája látott napvilágot, majd 1536-ban Pesthi Gábort a négy *Evangélium* tolmácsolásával, 1541-ben Sylvester János a teljes *Újtestamentum*mal, 1551 és 1566 között Heltai Gáspár a szinte teljes *Bibliá*val (csak néhány részlet hiányzott belőle), 1586-ban Félegyházi Tamás ugyancsak az *Újtestamentum*mal, 1590-ben Károlyi Gáspár a *Vizsolyi Bibliá*val, a jezsuita Káldi György pedig Nagyszombatban 1626-ban a teljes *Szent Bibliá*val állott elő. 1548-ban Székely István *Zsoltároskönyv*e került a protestáns olvasók kezébe, és természetesen Károlyi Gáspár és Káldi György is magyarra ültette a zsoltárokat. Ezek a zsoltárfordítások azonban költőiség tekintetében elmaradtak Szenci Molnár Albert tolmácsolásaitól, nem lehetett véletlen, hogy az ő zsoltárai kaptak meghatározó szerepet nemcsak vallásos irodalmunk, hanem költői nyelvünk történetében is.

Balassi Bálint költészetével a zsoltárhagyomány nem csak az egyházi életben, a világi kultúrában is nyomot hagyott. Talán nem kell különösebben érvelni amellett, hogy Szenci Molnár Albert zsoltárainak nemcsak a liturgikus tradíciókban, hanem a magyar költészetben, a magyar költői nyelv fejlődésében is megkerülhetetlen szerep jutott. Dávid király zsoltárai nem csupán szakrális szövegek, hanem, bátran mondhatjuk így: lírai költemények, amelyek az emberi lénynek a Mindenhatóval kezdeményezett „beszélgetését" rögzítik. Jelen van bennük az elhagyatottság, az istenkeresés, a panasz, a lélek titkainak felfedezése, az Istennel kialakított kegyelmi viszony békességszerző tapasztalata — egyszóval mindaz az érzés, élmény, kívánság, amely a magányos vagy éppen a népe sorsáért felelősséget vállalni kész és a népe sorsa miatt aggódó emberi személyiség belső világát megmozgatja. A zsoltároskönyv ennyiben nemcsak vallásos és közösségi, hanem tulajdonképpen személyes lírai alkotás is.

Közismert, hogy Szenci Molnár Albert zsoltárfordító érdeklődését a *Psalterium Ungaricum* létrehozása során Ujfalvi Imre prédikátor 1602-ben közre adott énekeskönyvének bevezetése keltette fel, ez az írás hangsúlyozta azt, hogy szükség van Dávid király zsoltárainak magyar nyelven történő megszólaltatására. Természetesen ösztönző példát jelentett számára az is, hogy a zsoltárok akkor már ismertek voltak a nagy európai nyelveken. Molnár Albert, mielőtt hozzálátott a nagyszabású munkához, tizenhat esztendőt töltött el német földön, a zsoltároskönyv iránt megnyilvánuló vallásos (és irodalmi) érdeklődés a nyugati protestáns világban ekkor érte el tetőpontját. Ambrosius Lobwasser ezekben az években ültette át német nyelvre Clément Marot és Theodor Beza francia nyelvű zsoltárfordításait, s jelentette meg azokat a hozzájuk tartozó reneszánsz dallamokkal. A magyar író ugyancsak ismerte Andreas Spethe latin nyelvű fordításait, ezeket maga is énekelte egyetemi évei során. Valójában mind a német, mind a francia, mind a latin szövegváltozatokat felhasználta munkájában, amely végül is 1607-

ben a németországi Herbornban, majd egy esztendővel később a teljes *Bibliá*val együtt Hanauban, végül harmadik kiadásban szintén a teljes *Bibliá*val együtt 1612-ben Oppenheimben került az olvasók elé.

Szenci Molnár Albert zsoltárfordításainak mindazonáltal nem az a legfontosabb érdeme, hogy meghódította számunkra a vallási hagyomány, a keresztény kultúra és a világirodalom egy igen értékes korpuszát, hanem azok az értékek is, amelyeket a magyar költészet, a magyar költői nyelv gazdagításában létrehozott. A nemzeti nyelvű költészet: ennek a költészetnek a nyelvhasználata, ritmikájának és poétikájának gazdagodása igen sokat köszönhet Molnár Albert zsoltárainak. Ezeknek ugyanis nemcsak az ad igazi rangot és jelentőséget, hogy milyen hűséggel és találékonysággal szólaltatták meg a latinul, németül, franciául már világhódító utat bejárt ószövetségi verseket, hanem az is, hogy miben vitték előre a magyar költészetet, a magyar költői nyelvet, a magyar irodalmi és szellemi (mondhatnám így is: lelki) kultúrát. Molnár Albert zsoltárain nemzedékek nőttek fel, és a mögöttünk maradt évszázadokban ezeknek a nemzedékeknek az ajkán ugyanolyan személyes azonosulással szólaltak meg zsoltárai, mint Kölcsey *Himnusz*a, Vörösmarty *Szózat*a vagy Tárkányi Bélának a katolikus templomokban felhangzó *Boldogasszony Anyánk* kezdetű fohásza. Molnár Albert zsoltárai (vagy ezeknek néhány darabja) is ilyen: a nemzeti közösség lelkületét, fájdalmait, reményeit szólaltatják meg. Olyan zsoltárszövegekre gondolok, mint a *Kilencvenedik zsoltár,* amelyet (katolikus létemre) magam is mindig meghatottan énekeltem (református barátaimhoz csatlakozva):

Tebenned bíztunk eleitől fogva,
Uram, téged tartottunk hajlékunknak.
Mikor még semmi hegyek nem voltanak,
Hogy még sem ég, sem föld nem volt formálva;
Te voltál és te vagy, erős Isten,
És te megmaradsz minden időben.

Az embereket te meg hagyod halni,
És ezt mondod az emberi nemzetnek:
Legyetek porrá, kik porból löttetek,
Mert ezer esztendő előtted anni,
Mint az tegnapnak ő elmúlása
És egy éjnek rövid vigyázása.

Kimúlni hagyod őket olly hirtelen,
Mint az álom, melly elmúlik azontól,
Mihelt az ember fölserken álmából,
És mint az zöld füvecske az mezőben,
Azmelly nagy hamarsággal elhervad,
Reggel virágzik s' estve megszárad.

Csak mintegy zárójelben jegyzem meg, hogy a *Kilencvenedik zsoltár* természetesen jelen van Károli Gáspár 1590-es *Szent Bibliá*jában is, ennek szövege azonban költői erényekben nem ér fel Molnár Albert fordításával. Idézem a zsoltár imént közölt részletét Károli Gáspár fordításában: „Uram, te nékünk hajlékunk voltál minden időben. Minekelőtte a hegyek lennének, és formáltatnék a föld, és e világ; öröktől fogva mind örökké te vagy erős Isten! Ki az embert semmivé tészed, és ezt mondod: Térjetek a földbe embereknek fijai! Mert ezer esztendő te előtted mint a tegnapi nap, mely elmult, és az éjszakának negyedrésze. Elragadod őket mintegy árvízzel; olyanok mint az álom reggel; mint a fű, mely hirtelen megszárad; mely reggel virágzik és estvére elváltozik, kivágattatik és megszárad."

Az a zsoltárhagyomány, amelynek leginkább ismert és szakralizált változata Szenci Molnár Albert nevéhez fűződik, természetesen az előbbiekben felidézett szövegekhez képest jóval szélesebb körben vált népszerűvé. Ez a hagyomány mindig meghatározó módon volt jelen irodalmunk és kultúránk történetében, más hagyományok mellett mintegy alakítva ezek karakterét. Szenci Molnár Albert zsoltárfordításainak és általában a magyar zsoltárhagyománynak nagy irodalma (irodalomtörténeti szakirodalma) van, ez az irodalom igen magas helyen tartja számon irodalmi kultúránk történetében a most körvonalazott költői tradíciót. Ezúttal csupán néhány kiváló írónkra hivatkozom: Arany Jánosra, Áprily Lajosra és Németh Lászlóra — mind a hárman nagy megbecsüléssel szóltak a magyar zsoltárhagyományról, illetve Szenci Molnár Albert költői, művelődéstörténeti és egyháztörténeti jelentőségéről. Őket szeretném idézni a következőkben.

Arany János az 1880-as években lejegyzett *Új zsoltárszövegekről* című írásában igen magasra értékelte Szenci Molnár Albert zsoltárait. Itt a következőket olvassuk: „Nem vagyok oly helyzetben, hogy olvassak, összehasonlítást tegyek, bíráljak. Az eredeti szöveget kellene értenem, Marot és Beza költői paraphrasisával egybevetnem, ezeket Molnárral s az új dolgozattal hasonlítnom össze; de a zsidót nem is tudom, a többi munkára szemem képtelen. Részemről azt hiszem, Molnárt elég lett volna egészen szokatlan archaismusaitól megszabadítni; mert az ő szövegét a nép már szinte egyenesen Szent Dávidénak tartja, s úgy tiszteli".

Áprily Lajos *A zsoltárfordító* című, Szenci Molnár Albert emlékét idéző kis tanulmányában arról értekezett, hogy a nevezetes zsoltárfordító munkája a magyar nyelv győzelmét jelentette az idegen idiómák felett. „Zsoltárfordítása — olvasom —: mű, amely a százharminc különböző dallamra mért változatos versekben az első nagy magyar műfordítói birkózás emlékét őrzi. Győzelme: szimbólum, a XVII. század inasabb és érdesebb magyar nyelvének győzelme a nyugati kultúrát hordozó francia és Lobwasser-szövegek felett. Hatása nemcsak a felszívó múlté, hanem a mienk is, mindnyájunké, akik megéreztük, vagy öntudatlanul hordozzuk magunkban a kálvinista zsoltár lélekformáló erejét. Nyelv bősége: örök forrás, az ízes és erős magyarságának mindenki számára nyitva álló kincsesháza."

Németh László pedig a *Református énekeskönyv* és benne Molnár Albert zsoltárainak nemzeti nyelvet, hagyományt és identitást fenntartó erejére figyelmeztetett. „Ennek az

énekeskönyvnek — olvasom Németh László előadásszövegét — a rendkívüli jelentősége a magyar életben épp az volt, hogy a Molnár Albert ideje óta készült s egyetlenegy református magyar sem nőhetett föl a nélkül, hogy a lelkén ne formáljon. […] ez a könyv, melynek első fele egy szellemi hőstett hevét s egy romlatlan nyelv hatalmát őrzi, második része pedig a zsoltáréneklésben felnőtt nemzedékeknek volt közös költői műve: milliókat tartott meg abban, amit az ezrek haladásnak tartottak elfeledni. A magyar nemzet legmagyarabb részében töltötte be az emlékezet szerepét ez a könyv. Olyanokra emlékeztünk benne, amikre az irodalom nem tanított. Nemcsak a hívek, az írók is. Ady költészete sosem lett volna az, ami, ha gyerekkora zsoltárai nyelvét és ritmusát meg nem kötik és föl nem szabadítják; amint én sem érthettem volna meg soha az ő összefüggéseit a régi magyarsággal, ha a konfirmációmra kapott kapcsos könyv nem figyelmeztet rája. A régi magyarság s a legújabb közt a Református énekeskönyv egyike a legfontosabb földtani hidaknak."

Németh László imént idézett írásában Ady Endre költészetére hivatkozott, bizonyára nem lehet véletlen, hogy a Molnár Albert nevéhez kapcsolódó zsoltárhagyományt éppen Ady költészete őrizte meg és folytatta. Közismert dolog, hogy Ady költészetét milyen mélyen átitatta a biblikus hagyomány, illetve a magyar protestantizmus tradíciója, számtalan vallomása, költeménye, publicisztikai írása mutatja ezt és természetesen őrzik ezt a hagyományt, ezen belül a zsoltáros hagyományt versei is. Ezek a versei természetesen nem a hagyományos-vallásos zsoltárhangot szólaltatják meg, inkább mintegy rájátszanak a klasszikus műformára, miközben poétikájuk a modern kifejezésrendszerhez alkalmazkodik. Egyetlen példát idézek: *Az éj zsoltára* című költeményt, ez valójában nem is a zsoltáros hagyomány poétikáját követi, mélyebben hat rá ez a hagyomány, a költemény „szellemiségét" hatja át a zsoltáros tradíció:

Így zsoltárolt az Éj:

Ha olyan nagy volna a szived,
Hogy a Földet átöntené vérrel
És melegítné
Izzó, beteges dobogással,
Magyarul
Vagy nem tudom, micsodanyelven
S miféle vér-ütéssel, özönnel,
Bárhogyan:

Akkor se tudnék
Meleg párnát és takarót adni,
Akkor se tudnék
Vigasztalót sugni füledbe
S akkor se tudnék más lenni,

Mint Éj, Éj, Éjszaka.
Mert az Éjszaka Éjszaka lehet,
Mert a veszendő
Mindig veszendő
S aki egy kis életet kapott:
Bűnös, veszendő, tehetetlen.

Siratom, hogy sírsz,
De én Éjszaka vagyok
S a Reggelre fogom rá a könnyeimet.
Siratlak, mert élsz,
Siratlak, mert bőszen kutatod
Sírnivalódat,

Siratlak, mert az enyém vagy,
Siratlak, mert másként nem lehet.
Siratlak, siratlak, siratlak.

Így zsoltárolt az Éj.

Ady zsoltárainál jóval ismertebbek Babits Mihály hasonló költeményei: a *Zsoltár gyermekhangra* és a *Zsoltár férfihangra* — mindkét vers az első világháború tombolása idején (1917 márciusában) született, és a háború elutasítását, a költő békevágyát fejezi ki. Ahogy Rába György, Babits Mihály tudós monográfusa írta *Babits Mihály költészete* című 1981-es monográfiájában: az első vers „alapeszméjét, sőt egész gondolatmenetét a gondviseléshez forduló gyermeki magatartás hatja át. Intonációja egyszersmind a vers központi gondolata: »Az Úristen őriz engem / mert az ő zászlóját zengem.« A háború, a tények Fátumából kivezető út jeligéjeként a boldogságot a gondviselő, felsőbb hatalom föltétlen jóakaratának igenléséhez kapcsolja." A második költői mű ugyancsak a háborús tragédiák tapasztalata nyomán született, és mint Rába György megállapítja: „jóllehet tételes vallásra egykönnyen nem vonatkoztatható, mégis fideista szemlélet függvénye, és kifejtésének akarati rugója korántsem annyira a harcos békevágy, mint a tényeken túli harmónia igézete, a változó élettől független értékekre sóvárgás." Babits Mihályról közismert, hogy mennyire megviselte a háború, az európai civilizáció és a keresztény erkölcsiség súlyos vereségét, ha nem összeomlását, látta benne. Ennek a tragikus érzésnek kifejezése a két zsoltár, amely miközben (ahogy az imént Adytól idézett költemény) poétikai tekintetben eltávolodik a zsoltárok költői karakterétől, megőrzi az Istennel folytatott párbeszéd (netán: perlekedés) és a kollektív önvizsgálat hagyományos szellemét. A vers néhány szakaszát idézem fel:

Tudod hogy érted történnek mindenek — mit busulsz?
A csillagok örök forgása néked forog
és hozzád szól, rád tartozik, érted van minden dolog
a te bűnös lelkedért.

Ó hidd el nékem, benned a Cél és nálad a Kulcs.
Madárka tolla se hull ki — ég se zeng — föld se remeg,
hogy az Isten rád ne gondolna. Az Istent sem értheti meg,
aki téged meg nem ért.

Mert kedvedért alkotott mennyet és földet és tengereket,
hogy benned teljesedjenek; — s korok történetét
szerezte meséskönyvedül — s napba mártotta ecsetét,
hogy kifesse lelkedet.
— — — — — —

Mert ne gondold hogy annyi vagy, amennyi látszol magadnak,
mert mint látásodból kinőtt szemed és homlokod, úgy nagyobb
részed énedből, s nem ismered föl sorsod és csillagod
tükörében magadat,

és nem sejted hogy véletleneid belőled fakadnak,
és nem tudod hogy messze Napokban tennen erőd
ráng és a planéták félrehajlítják pályád előtt
az adamant rudakat.

Költészetünkben Ady és Babits után is tovább élt a zsoltárhagyomány. Még néhány „zsoltáros" versre hívnám fel a figyelmet, Füst Milán két *Zsoltár*, József Attila *Csöndes téli zsoltár* című költeményeire és Weöres Sándor ugyancsak több zsoltáros versére. Füst Milán költészetére, ez közismert irodalomtörténeti tény, igen nagy hatással volt a biblikus, természetesen az ótestamentumi hagyomány. Ez nem egyszer úgy jelentkezett, hogy a költő mintegy az ószövetségi próféták szerepébe öltözött, és hozzájuk hasonló méltósággal, elragadtatással mondott ítéletet saját korának szellemiségéről, bűneiről. Az első *Zsoltár* című („Zenét és nyugalmat…" kezdetű) költeményben ez így fejeződik ki: „S kiáltanék a mélységből, hogy halld szavam… De megismersz-e még? / Vagy elfeledtél, nem szeretsz s már jó kezed / Elnehezült szivemre többé nem teszed? / S már lázas felhőid közt sincs lakásod / S hiába várom onnan késő jeladásod?" A második *Zsoltár* (Ó Uram, engem bántanak…" kezdetű vers, (ez leginkább Karinthy Frigyes *Így írtok ti* című karikatúra-gyűjteményének *Epigram* című darabja révén vált ismertebbé) pedig a személyes sérelmek panaszát fejezi ki a zsoltáros hagyományok nyelvén: „Ó Uram, engem bántanak — — — / Csendes vagyok, félek, kis

helyre, sarokba meghuzódom / És utánam jönnek, üszkösbottal szurkálnak szörnyű módon, / Fázékony testemmel jeges vizbe rántanak — — — / Ó Uram, én mozogni nem kivánok — — — / Én pici helyen dideregve ülni akarok, én komplikációktól félek: / S tiszta ruhámmal, ujjaimmal ragadós mézfürdőbe lök az Álnok / És kijövök és piszokban élek".

József Attila *Csöndes estéli zsoltár* című verse ahhoz az egyáltalán nem jelentéktelen (sem mennyiségben, sem értékben nem jelentéktelen) korpuszhoz tartozik, amely a költő istenkereső, Istennel polemizáló vagy éppen gyermeki istenhitről tanúskodó verseit foglalja magába. József Attila „istenhite" és „kereszténysége" (és ezeken a fogalmakon mást kell értenünk, mint általában szokás) igen változatos, időnként egymásnak ellentmondó érzéseket és meggyőződéseket foglalt magába. Szerepe volt a szinte gyermeki módon naiv vallásosságnak, az intellektuális istenkeresésnek, a marxista ideológiai tantételekre hivatkozó istentagadásnak, az emésztő Isten utáni vágyakozásnak, a megváltás lehetőségéről lemondó kétségbeesésnek és az élet legmélyebb „bugyraiból" (a szó Dantétól, pontosabban magyar tolmácsától: Babits Mihálytól való, és az *Isteni színjáték* első részének: a *Poklo*nak a reménytelen világára utal), tehát az élet legmélyebb „bugyraiból" felemelkedő és a megváltást kereső reménynek. Mindannak, ami egy emberi lény és Isten viszonyára egyáltalán rányomhatja bélyegét, amely ennek a viszonylatrendszernek a gazdagságát és lelki mélységeit mutatja be. Ebben a tekintetben alig találunk huszadik századi irodalmunkban olyan költőt, aki a hagyományosan, legalábbis a korábbi marxista irodalomértelmezés keretében, materialistának és istentagadónak mondott József Attilához hasonló mélységben és intenzitással élte volna át az Isten és az ember viszonyának drámai tapasztalatait vagy éppen a bűnbeesés és a megváltás misztériumát. Ebben valóban Ady és Babits és a későbbiek során Reményik Sándor, Dsida Jenő, Rónay György, Pilinszky János és Szilágyi Domokos lehetnek az eszmei rokonai és sorstársai.

A mögöttünk lévő évszázad magyar vallásos és istenkereső költészetéről viszonylag kevés tartalmas okfejtést mutathat fel az irodalomtörténet-írás. Nem véletlenül, hiszen az általában és kényszerű módon a marxista teóriákhoz igazodó tudományos vizsgálódás többnyire néhány lapos megállapítással intézte el a költők és az írók vallásos élményeit, s kevesen akadtak (például az istenhitnek a költészetben kimutatható hatásáról értekező Sík Sándor, az Ady vallásosságával elmélyülten foglalkozó Rónay György, a Babits kereszténységét bemutató Rába György, a keresztény irodalmat a maga folyamatában leíró Rónay László), akik hiteles elemzések tükrében ábrázolták volna az istenhit és a vallásos élmény szerepét a huszadik század magyar költészetében. József Attila istenhitének bemutatása pedig kivált a kevéssé tárgyalt irodalomtörténeti témák közé tartozott, ebben a vonatkozásban Sík Sándor 1948-as akadémiai székfoglalója (*József Attila istenélménye)*, és Beney Zsuzsa egy igen alapos és gazdag, 1977-ben a Vigília című folyóiratban közreadott tanulmánya (*József Attila két késői versének Isten-képe)* jelentenek kivételes teljesítményt.

Holott a vallásos költészet (az istenhit, az istenkeresés vagy éppen az Istennel folytatott lelki küzdelem) mindig is jelen volt a modern magyar költészetben, irodalomban. Éppenséggel irodalmunk legnagyobb alkotóinál, akiknek istenhitét és vallásosságát különben nem mindig ismerte el autentikusnak a keresztény oldalon megszólaló irodalomértelmezés és -kritika sem. A vallásos, illetve keresztény szellemiség és ennek értékvilága folyamatosan érvényesült irodalmunkban, ez a folyamatosság azonban nem volt egységes: az istenhívő vagy istenkereső költészetnek és a vallásos érzésnek (egy időben) többféle változata is érvényesült, így az „esztétikai" vallásos élmény (például Babits Mihály), a „népi vallásosság (például Juhász Gyula, Mécs László), az evangéliumi örökség (például Babits, Rónay György, Weöres Sándor, Radnóti Miklós, Dsida Jenő), végül az ima szelleme: a közvetlen odafordulás Istenhez vagy a Megváltóhoz (Babits, Rónay György, Pilinszky János). József Attila vallásos költészete igazából mindegyik imént említett kategóriába besorolható.

A *Csöndes estéli zsoltár* a korai József Attila-versek közé és az imádság szellemiségét felidéző változatba tartozik, és mint Szabolcsi Miklós nagy József Attila-monográfiájának első része (az 1963-ban megjelent *Fiatal életek indulója* című terjedelmes munka) megállapította, Füst Milán ódáinak (ilyen volt az imént idézett költői mű is) zsoltáros hangját szólaltatta meg:

Ó, Uram, nem bírom rímbe kovácsolni dicsőségedet.
Egyszerű ajakkal mondom zsoltáromat.
De ha nem akarod, ne hallgasd meg szavam.
Tudom, hogy zöldel a fű, de nem értem, minek zöldel, meg kinek zöldel.
Érzem, hogy szeretek, de nem tudom, kinek a száját fogja megégetni a szám.
Hallom, hogy fú a szél, de nem tudom, minek fú, mikor én szomorú vagyok.
De ne figyelmezz szavamra, ha nem tetszik Neked.

Weöres Sándor zsoltáros versei természetes módon illeszkednek igen gazdag életművébe, amelyben a vallásos költészet hagyományos változatai: a himnusz, a könyörgés, a litánia, a zsolozsma mellett a zsoltárnak is személyes szerep jutott. A költő az evangélikus egyház hitelveinek világában nevelkedett, költészetének szellemisége mindemellett egyetemesen keresztény, tehát a hagyományos katolicizmus vagy a kálvini reformáció ihletésére is mindig meggyőző módon válaszolt. Zsoltáros versei, természetesen azok a zsoltárai is, amelyeket Szenci Molnár Albert zsoltárainak hatására írt, ezt az egyetemes és átfogó keresztény lelkiséget fejezik ki. Első *Zsoltár* című költemény még korai versei közé tartozik: „Kínok árnyékaiból, / kínok árnyékaiból / szólok hozzád Istenem. / Kín mar, sujt, temet, / józan eszemet / vak veszélyben, / láncos mélyben / ne hagyd elveszítenem." A vers vége pedig a következőképpen hangzik: „Legyen meg akaratod, / legyen meg akaratod, / ha vesznem kell, jól legyen: / tán kárhozásom / áldás lesz máson — / de ha énrám / kincset bíztál, / ments meg immár, Istenem."

Második *Zsoltár* című költeménye az 1947-ben megjelent *A fogak tornáca* című kötetben került az olvasók elé, ez a kötet jelölte ki Weöres Sándor helyét a modern magyar líra legnagyobb személyiségei között. Ez a vers mintegy a zsoltárok poétikai örökségét szólaltatja meg: „Mindig bízom az Istenben. Mintha ezer ház ablaka égne, úgy lakik Ő, míg üresnek látszik az utca. / Körülálltak a vadállatok csorgó szájjal: s úgy voltam, mint ki a tárt torkok felett repül a szélben! / Bolondként rámkiabáltak, s megtöltött éber csönddel az én Uram. / Mézes bort itatott velem és adott igaz asszonyt; s akik önmaguk istenei, magukat falják és elfogynak. / Ugyan mit ártanak énnekem, kit a Hatalom szétold a tiszta szavakban?"

A kései versek között született *Zsoltártöredék* tulajdonképpen csak címében utal a hagyományra, valójában költői játék, amely a költői képek és a ritmus játékosságával igazolja a szüntelen munkában lévő mester versteremtő készségét: „Pereg a lépcsők üteme: / jó együtt lenni szorosan, / az egyességben feszes út /nyugodt ereje hömpölyög." Végül a *Zsoltár részletek Szenci Molnár Albert versformáiban* című költeményében a harminchetedik, a harminckilencedik, a negyvennegyedik és az ötvennyolcadik zsoltár néhány részletét parafrazálja. Csak az utolsó zsoltárra hivatkoznék közelebbről, ez a Molnár Albert zsoltároskönyvében „Panasza Dávidnak az Saul tanácsosai ellen" alcímet viseli, először ennek a versnek az első szakaszát, majd Weöres Sándorénak ugyancsak első szakaszát idézem fel, annak bizonyságául, hogy a huszadik század egyik legeredetibb magyar költője miként „játszott rá" a klasszikus szövegre. Szenci Molnár Albert verse így kezdődik: „Ti, tanácsban ülő személyek, / Kik zúgolódtok ellenem, / Mondjátoksza meg énnékem, / Ha igaz-é, azmit beszéltek, / És ha igazat ítéltek, / Ádámtúl származott népek?" Weöres Sándoré pedig a következőképpen: „Talán ti bizonnyal igazat szóltok, / Itt öszve gyűlvén igazán ítéltek, / Vagy szívetekben hamisat forgattok, / Ti kezetekkel hamisságot mértek, / Mind hitetlenek, anyaméhtől fogva, / Mérges kígyóként, fületek bedugva." Talán ez a két rövid idézet is tanúsíthatja, hogy Weöres Sándor zsoltár-parafárzisa nem egyszerűen költői játék, hanem személyes vallomás, amely ítéletet mond a fölött a társadalom fölött, amelyben a költőnek kései férfikorát el kellett töltenie.

A magyar zsoltárhagyomány, mondhatni, külön korpuszát alkotják azok a versek, amelyek a második világháború magyar-zsidó „szenvedéstörténetét" állítják az érdeklődés homlokterébe. Szeretném hangsúlyozni, hogy a német és a magyar fasizmus zsidó származású áldozatait természetesen a magyar nemzetet sújtó erőszak áldozatainak tartom, nem látok semmiféle különbséget a Don-kanyarban vagy a budapesti ostromban elpusztultak és a náci koncentrációs táborokban vagy a nyilas keretlegények által elpusztítottak között. Az áldozatok mindkét csoportja a magyar nemzethez tartozott, a különbség csak abban volt, hogy a harcok során elhalálozottak sorsához képest a halálba hurcolt magyar zsidók végzete még tragikusabb és még inkább szégyenére vált annak az államvezetésnek, amely először a magyar katonaságot, majd a zsidó származású polgári lakosságot szol-

gáltatta ki megbocsájthatatlan módon annak az idegen erőszaknak, amelynek maga is bűntársa lett. Nos, ennek a történelmi tragédiának a szörnyűségeiről beszél a zsoltárhagyománynak a második világháború idején, majd után ismét felívelő magyar „zsoltárköltészet".

Ez a „zsoltárköltészet" több magyar költő munkásságára hatott, így (véleményem szerint) Radnóti Miklós költészetére is, különösen az utolsó esztendőkben született versekre, a „meredek út" emberi és költői dokumentumaira. Olyan költői művekre gondolok, mint a *Nyolcadik ecloga,* amely Náhum próféta alakját idézi fel 1944 augusztusában a Lager Heidemann infernói körülményei között: a prófétai szavak, az önvizsgálat szigorúsága, a történelmi számvetés bizonyára nem idegen a zsoltárok hagyományától. Néhány sort idézek Radnóti költeményéből:

> …Ismerem újabb verseid. Éltet a méreg.
> Próféták s költők dühe oly rokon, étek a népnek,
> s innivaló! Élhetne belőle, ki élni akar, míg
> eljön az ország, amit igért amaz ifju tanítvány,
> rabbi, ki bétöltötte a törvényt és szavainkat.
> Jöjj hirdetni velem, hogy már közelít az az óra,
> már születőben az ország. Hogy mi a célja az Úrnak,
> kérdém? Lásd az az ország.

Ezt a magyar-zsidó hagyományt folytatta (és teljesítette ki) már a hatvanas évektől kezdve Mezei András költészete, amely egyrészt a mélyen átélt zsidó (és izraeli) tapasztalatok, másrészt a magyar szellemi és költői hagyományok forrásaiból merítve hozott létre sajátos zsidó-magyar (vagy magyar-zsidó) költészetet. A költő mindkét tradícióban otthonos volt, mindkettőhöz ragaszkodott, „zsidó" élmények nyomán született verseiben is mindig ott van a magyar költői hagyomány vízjele, mondhatnám ennek a tradíciónak a lelkisége. A magyar történelem és irodalom emlékeit idéző költeményeiben mindig jelen van ez a „kettős identitás", amely különben értékes hagyománya a magyar kultúrának, minthogy korábban is léteztek olyan identitásformák, amelyek a magyar önazonosság mellett képviselni tudták a magyarországi német, szlovák, ruszin és természetesen a zsidó identitást. Ennek a zsidó önazonosságnak hiteles magyar vallomása a költő *Zsidó zsoltár* című rövid verse: „Ásónyomról le ásónyomra / alakíthatom, láthatom / lakásomat, míg, mint a zsoltár / a mély gödörből a lehellet / hideg párája fölfelé száll. / Örökkévaló Istenem / léted karomat erősíti, / mert az idő a feltámadásig / Te tudod: dörrenésnyi."

Ahogy olvasom Mezei András verseit, egyik figyelemre méltó: közösségi tragédiától terhes, vallomásos költői művét: a *Hagyd a népedet…* címűt is a zsoltárok közé sorolnám, csak az első három szakaszt idézem ide:

> Hagyd a népedet elpusztulni:
> könyörülj rajta, Istenem.

Süllyedjen el a vesszőkosár,
hagyd a kőtáblát üresen.

Száradjanak le húrjai
hárfáiknak az ágakon.
Ének ne csalja szenvedésbe,
ne nyelje el őket Babilon.

Hagyd a népedet kihalni
más népek léte alatt,
szivárogtasd el vérüket —
mely mindnél nyughatatlanabb.

Természetes módon van jelen a zsoltáros hagyomány Gergely Ágnes költészetében is, méghozzá az a jellegzetesen magyar zsoltárhagyomány, amely visszautal ugyan az ószövetségi szenvedéstörténetre, ezt a történetet mindazonáltal a magyar nyelv, irodalom és történelem őszinte átélésével, vállalásával, pontosabban a magyar néppel történő azonosulással köti össze. Gergely Ágnes költészetében természetes nyomot hagytak a magyar zsidóság megpróbáltatásai, az a történelmi „botrány", amelyet Radnóti Miklós, Szerb Antal, Halász Gábor, Gelléri Andor Endre és sok százezer magyar identitású zsidó ember, közöttük a költő közvetlen rokonságának, családjának személyes és közösségi tragédiája okozott, mindazonáltal ezek a személyes megpróbáltatások a költő nemzeti identitását nem rombolták, nem rombolhatták le. Gergely Ágnes nem kevés zsidó és nem zsidó származású magyarhoz hasonlóan a magyar nyelvben, kultúrában és mindenekelőtt a magyar irodalomban találja meg a nemzeti azonosulás lehetőségét. Nem a magyar államiság, talán még kevésbé a változó hatalmi rendszer (az elit és a bürokrácia), hanem a magyar nyelv és irodalom ennek az azonosulásnak a kialakítója és fenntartója.

Erről tanúskodik *A 137. zsoltár* című költeménye is, amely az Ótestamentum sokat idézett panaszára rímel: „Panasza az lévitáknak az babilóniai fogságban" — így szól a zsoltár címe, és Szenci Molnár Albert átültetésében így kezdődik maga az ószövetségi szöveg: „Hogy az babilóni vizeknél ültünk, / Ott mi nagy siralomban kesergettünk, / Az szent Sionról megemlékezvén, / Kinél gyönyörűségesb hely nincsen. / Az nagy búnak és bánatnak miatta, / Hegedűnket függesztettük fűzfákra." Ugyanakkor Gergely Ágnes zsoltára mintha Dsida Jenő *Psalmus hungaricus* című költeményétől is ihletet kapott volna, vannak motívumai, amelyek egyértelműen Dsida Jenő versére emlékeztetnek. Valójában „magyar zsoltár" ez is, egyetlen lelki, fogalmi és érzelmi rendben fogja össze Jeruzsálem és Arany János nevét:

Ültünk Babylon folyópartjain.
Sírtunk. Babylon tenger nélkül él.

Hárfánk a fűzfán. Másképp szól a kín.
Tőlünk verejték kell, nem szenvedély.
S nem érv, erünkből mért dőlt itt a vér.
Hát kihűlt jobbom legyen rá az ámen,
Ha elfeledlek egyszer, Jeruzsálem.

Jelünk itt falba karmolja a nép.
Kik biztatják, sem tudják, mért teszik.
Királyi jel, sok más jelet tulélt.
Ne ródd fel, Uram, vétekül nekik!
Ne vágasd falhoz szép kisdedeik…!
És fájó orcám rángjon majd a számhoz,
Ha elfeledlek egyszer, Arany János.

Végezetül még egy „magyar zsoltár" kívánkozik ide. Dsida Jenő nagyszabású verse, az erdélyi magyar költészet egyik leginkább figyelemre méltó alkotása: a *Psalmus Hungaricus*. Ez a költemény 1937-ben (egy esztendővel a költő korai halála előtt) született, az erdélyi magyarság súlyos közösségi megpróbáltatásai közepette, midőn a bukaresti hatalom, a szélsőjobboldali irányvonalat követve nagymértékben korlátozta az egyéni és közösségi szabadságjogokat, elsősorban az erdélyi magyarság közéletét. A kolozsvári költő sohasem tartozott azok közé, akik Erdély címerével akarták volna hitelesíteni költészetüket, a költői retorika csábításának (amely oly gyakran ragadta magával a két világháború közötti évtizedekben a magyar költészetet) mindig ellen tudott állni, a szülőföld szeretete és az iránta érzett hűség inkább titkos vízjelként ütött át versein. Ez a vízjel vált mind nyilvánvalóbbá élete végén, midőn az elviselhetetlenségig fokozódtak az erdélyi magyarság terhei. Dsida Jenő ekkor írta fájdalmas zsoltárát: a *Psalmus Hungaricus*t, amely korábbi költészetének merengő és játékos dallama után a közösségi hűség és a történelmi felelősség szigorú morálját szólaltatta meg. Azt a hagyományos hangot idézte fel, amelyet a török pusztítással viaskodó egykori énekes: Kecskeméti Vég Mihály ütött meg, amely Kodály Zoltán fájdalmas magyar zsoltárában zengett két országvesztő háború között. Hitvallást tett szétszórt és emberi, közösségi jogaiban korlátozott népe mellett, egységre szólított, hangos szóval akarta a történelem közönyös erőit megállítani:

Ülj ide, gyűlj ide, népem
s hallgasd, amint énekelek,
amint a hárfa húrjait,
feszült idegem húrjait
jajgatva tépem,
ó, népem, árva népem! —
— s dalolj velem,

mint akit füstös lángokra szítottak
vérszínű, ósetét, nehéz, fanyar borok,
dalolj velem hörögve
és zúgva és dörögve
tízmillió, százmillió torok!
Énekelj, hogy világgá hömpölyögjön
Zsoltárod, mint a poklok tikkadt, kénköves szele
s Európa fogja be fülét
s nyögjön a borzalomtól
és őrüljön bele!

Fellebbezés ez a zsoltár: a történelemhez, az európai népek közösségéhez, az elfúló kiáltás, a kihagyó lélegzet mindazonáltal arra utal, hogy a költő aligha reménykedett a közös sebek orvoslásában. Élete alkonyához a megmásíthatatlan végzet gyötrelmes tudatával érkezett el, úgy látta: minden elvégeztetett. Költészetére, áhítatosan játékos versei és életszeretetet tükröző szerelmi vallomásai ellenére is, személyes és közösségi tragédiák nyomták rá bélyegüket. Személyesek, a költő súlyos betegsége (vele született szívbaja) következtében, amely korai halálát okozta, és közösségiek, az erdélyi magyarság mindinkább veszélyeztetett nemzeti kultúrája és identitása miatt. A zsoltáros versek, mondhatni, Dávid király zsoltárai óta mindig tragikus színezetet kaptak, egy emberi közösség, korábban a zsidóság, később a kereszténység, a mi irodalmunkban a magyarság veszélyeztetettségének tapasztalatait és a nyomukban megjelenő kollektív szorongást fejezték ki. Korai költészetünktől kezdve, Kölcsey Ferenc *Himnusz*án és Vörösmarty Mihály *Szózat*án át Ady Endre, Babits Mihály, József Attila, Illyés Gyula, Reményik Sándor és Dsida Jenő költészetéig (és tovább) a történelmi veszélyeztetettségnek ez a tragikus érzése, ez a fájdalma szinte állandó motívumként (mondhatnám: „Leitmotivként") járta át irodalmunkat. A psalmus-hagyományt költészetünk egyik leginkább meghatározó és ösztönző tradíciójának és poétikai örökségének kell tartanunk.

Bertha Zoltán

Az ember dallama

Április Lajosról

Brassó, Parajd és Udvarhely, Kolozsvár és Nagyenyed, Duna-kanyar Visegráddal és Szentgyörgypusztával: lélegző szent tájak annak számára, aki különleges természetáhítattal érezte egybe a Kárpát-haza igézetes teljességét. Aki verselégiáiban szívbemarkoló mélységsugallatokkal zendítette meg az erdélyi bércek, vizek, fák és fenyvesek muzsikáját, s a legendás Apáczai hű feleségének a nevét is zeneként dalolta a tavaszi házsongárdi temetőben. Aki érzelmesen halk szavú lírikusként is vezéregyéniségévé vált a transzilván literatúrának, mert buzdított a Trianon utáni „produktív fájdalom" termékenységére, a rabságra vetett szarvas hördüléséből is orgonazúgást: a szenvedést átnemesítő szépségvágyat hallva ki, s mert „Golgota-fellegek tövében" élve is hirdette a teremtő megmaradás parancsát — ódát zengve *A Fejedelemhez,* a példázatos akaratú Bethlen Gáborhoz, templom és iskola örök reménységét táplálva, merthogy „a szellem elrendeltetése: élet, / feltámadás és örök diadal!" A titokzatos, mitikus, „morajos sziklaország" Erdélyt elhagyva is hegyek és völgyek közül üzente a fény tisztító hatalmát, prédikálta a magyar sorstörténelem fölé emelkedő igazság örökkévalóságát, s minden katasztrófákat felülhaladó végső esélyként és menedékként az isteni bizodalommal vigasztalt: „S mikor völgyünkre tört az áradat / s már hegy se volt, mely mentő csúccsal intsen, / egyetlenegy kőszikla megmaradt, / egyetlen tornyos sziklaszál: az Isten."

Az 1887 novemberében született és 1967 augusztusában elhunyt klasszikus remekíró, az élmény-, a természet-, a vallomáslíra, a táj-, a hangulat- és sorsköltészet mestere, Április Lajos is autentikus irodalmi kultúránk fenntartója és felejthetetlen ébresztője. Nemzeti identitás nem volt és nem lesz, mert nem is lehet nélküle — mint ahogy többi szellemóriásunk nélkül sem. Emberség és magyarság az erkölcsi és művészi minőség értékszférájában egyesült az ő életművében is. Ahogyan Németh László írta róla: „Tiszta hangra törekvő lírikus, aki nyugodt és biztos épületet akar a versnek ebben a földrengésében s a régi formák falai mögé menekszik vissza (…) Versei: elégiák, életérzése: a melankólia. Töretlen tükrű tó kifelé, de tiszta vizén át fölismerhetők a melankólia tápláló forrásai (…) A kifejezés áhítatát, a természet tiszta sugallatát s ahogy ő mondja: az ember dallamát őrizte meg nekünk. Egyike azoknak a művészeknek, akik nem utat törve, de tiszta és komoly szívüket felmutatva válnak új idők követévé." Már 1927-ben így adott mértékadó, összegző érvényű és máig alapvető jelentőségű értékelő jellemzést Április Lajosról tehát Németh László (*Két nemzedék*, Bp., 1970. 190-195.) — s ennek nyomán termékeny szempontok

bontakozhattak ki az Áprily-szakirodalomban is e kiemelkedő (Reményik Sándorral és Tompa Lászlóval együtt a nagy erdélyi, „helikoni triászhoz" tartozó) erdélyi költő líratörténeti helyének megállapítására vonatkozóan. Mert ez a századvégi biedermeieres-neoszentimentális hanghordozásból és a parnasszista jellegű modorból a Nyugat-líra impresszionisztikus-szecessziós inspirációit magába szíva kinövő költészettípus úgy tudta az utóromantikus, majd későszimbolista jellegzetességeket szervesen összeötvözni, hogy az „anakronisztikus" „megkésettség" vagy az „epigonszerű" „kismesterség" bizonyos esetleges benyomását keltő sajátosságait mindegyre egyfajta új klaszszikus vagy klasszicizáló poétikai tendenciák modern tárgyiasságával, s a tradicionális artisztikum örök időszerűségével ellensúlyozhatta vagy folyvást erőteljesen hatálytalaníthatta. Olyan izgalmas hatástörténeti bizonytalanságot okozva mindezzel, amelynek megfejtéskísérlete részint megemelő népszerűség és lefokozó elfelejtettség végletei — természetesen a kritikai recepcióban is tükröződő koordinátái — között kénytelen viszonyulni e lírai életmű szerepéhez. Részint pedig annak a romantizálható fájdalmas érzelmességet zárt vagy lekerekítő formarendbe fegyelmező, egyszerre visszafogottan, halkszavúan szelíd és vibrálóan feszült elégikus tónushullámzással artikuláló, élmény és alakzatkultusz különös mértékarányát kialakító költészeti vonulatnak az újraértelmezésére is ösztökélhet, amely a magyar irodalomban — mondjuk — Berzsenyitől Tóth Árpádon, majd Radnótin át Csoóri Sándorig ível.

A klasszikusnak tekinthető szépségértékeihez ragaszkodó Áprily-líráról szólva több átfogó monográfia is hangsúlyozza a míves harmóniateremtés igényét és megvalósulásmódjait. „Áprily Lajos emberi harmónia után sóvárog, s művészi tudatossággal védekezik az összhangot megbontó belső erők ellen is" (Győri János: *Áprily Lajos*, Bp., 1967); Vita Zsigmond szerint „az 'ember dallama' nemcsak a megbékülést, a harmóniát, hanem az építés, a jövő, az élet hitét is jelenti" (Vita Zsigmond: *Áprily Lajos*, Bukarest, 1972); „A carpe diem elvével szemlélte az életet, a természetet, amíg lehetett, a minden szépet megörökítő humanista művész életszemléletével" (Csép Ibolya: *Áprily Lajos*, Bp., 1987); „A jóságvágy lírája Áprily költészete, mely a törékeny jóságnak s a *jó* törékenységének panaszát és méltóságát énekli" (Fráter Zoltán: *Áprily Lajos*, Bp., 1992). Az életrajzi, korhistóriai, filológiai gazdagságukkal eligazító, illetve az egyes műveket vagy műcsoportokat szövegközelből vizsgáló és motívumtörténeti vagy világirodalmi kontextusukban feltáró — és szerteágazó irodalomtörténeti és esztétikai adalékok rengetegét felhalmozó — monográfiák (valamint *A kor falára — Áprily Lajos emlékezete* című reprezentatív emlékkönyv /szerk. Pomogáts Béla, Bp., 2002/, illetve Pomogáts Béla *Apa és fiú — Áprily Lajos és Jékely Zoltán erdélyi versei* /Bp., 2002/, és legutóbb: Yoo Jin-Il — Yi Jin-Min *Áprily Lajos költészete — A halál motívumai* /Bp., 2005/ című munkája) mellett hasonló, és nagyjából közmegegyezésszerű lényegfelismeréseikkel ragadják meg e költői mű karakterjegyeit azok a mérvadó tanulmányok is, amelyek szerzői Molter Károlytól, Kuncz Aladártól, Jancsó Elemértől Czine Mihályon és Pomogáts Bélán át Cs. Gyimesi Éváig és Láng Gusztávig mind elmélyülten boncolgatják a létélmény és értéktudat ütközé-

seiből fakadó disszonanciákat is konszonáns hatásformákká csiszoló-transzformáló esztézis folyamatait és mibenlétét. Természet és lélek, táj és bensőség, személyes-vallomásos sorsérzés és közösségi-erkölcsi sorslátás egymást átitató és kiegyensúlyozó ihletforrásait, amelyek által a modernitás felzaklató léttapasztalatai premodern vagy prolongált klasszikus modern — sőt pontosabban talán: modern klasszicista — világképi-szemléleti és kifejezésalakzatokká esztétizálódnak át. Nem eltakarva vagy megkerülve a személyiség- és nemzetszaggató történelmi sorstragikumot, hanem az időtlenítés és eszményállítás etikai-széptani műveleteivel valamiképpen mintegy mögé vagy fölé kerülve a huszadik századi emberi egzisztencia kataklizmatikus krízisélményeinek. A „nyelvmuzsika modulációiban" kifinomuló Áprily-vers Kuncz Aladár szerint igazi modernséget jelez, mert a modernség nem „tüntetésszerű külsőségekben", hanem a műformálás különleges árnyalataiban nyilvánul meg; „Áprily ízig-vérig modern költő. Modern költő annak ellenére, hogy kedveli az időmértékes sorokat, s annak ellenére, hogy versei tiszták, nyugodtak, témái egyszerűek és kompozíciói hibátlanul zártak" (*Tanulmányok, kritikák*, Bukarest, 1973. 208-215.). Érdekes, hogy utóbb Lászlóffy Aladár is ilyesféleképpen méltatja Áprily „modernségét": „Mert ez volt Áprily: (…) A formát ismerő hegedűvirtuóz olyan poeta doctusok korában, mikor még illett versszerű verset írni; és *mindennek* ellenére, Erdély egyik legmodernebb költője ő, akiben az igazi, antikban gyökerező világirodalmiság rezonál végül" (*Áprily Lajos*, in: *Erdélyi panteon 3*. Szerk. Jánosházy György, Marosvásárhely, 2001. 63-66.). S Molter Károly szerint is „egyre-másra muzsikálja elénk a legbonyolultabban hangszerelt erőteljes egyszerűségeket" (*A keleti állomáson*, Marosvásárhely, 2001. 27-30.). Létgond és stilizáló artisztikum, mélabú és feloldozó hangulatvarázs örökösen egymásba rezgő minőségeiről Czine Mihály így ír: „A természet örökkévalóságába való kapaszkodás egyszerre életigenlés és halállal való barátkozás nála (…) a természet a határtalanság, a szabadság érzését adja, s a szemérmes, zárkózott költőnek alkalmat arra, hogy magányosságát, melankóliáját és felvillanó életörömét a tájba transzponálja, s állandósulni látszó válságait a szép harmóniája alá rejtse (…) Innen tájképeinek a kísérteties, mitikus sugárzása (…) Az elmúlás árnyéka majd mindig rávetül, a táj valóságos elemei is látomássá irrealizálódnak. A sejtelmesség belengi az egész képet, a harmonikus nyugalmat árasztó élő természet látványa fölött ott borong az elmúlás (…) Színeket, hangulatokat és ritmusokat bőséggel hozott a havasokból Áprily Lajos, fájdalmait és tépelődéseit is fel-feloldotta a természeti világ végtelen hullámzásában, de nyugtalanságától, a befogottság és a másra vágyás érzésétől meg nem szabadulhatott" (*Nép és irodalom I-II*. Bp., 1981. II. 119-122.). „Világfájdalom — derű; lelki vívódásokkal teli nyugtalanság — kiegyensúlyozottság" — sorolja a kettősségek alapvonásait, az érzelmi és világképi ellentétpárokat Sőni Pál is (*Írói arcélek*, Bukarest, 1981. 5-21.), Láng Gusztáv pedig éppen a sokrétű szubjektum—objektum, látvány—jelkép viszonymódok, feszültségfajták halmozódásait taglalva problematizálja az egész Áprily-költészet szituálás- és megítéléslehetőségeit: „az

ötvösremekekre emlékeztető versformálás és a formálásnak ellenálló valóságelemek ellentmondása, a diszharmonikus elemekből épített versharmónia" olyan különös — bár döntően tradicionálisan esztéticista — képlet, amely nem oldható meg „időszerű tartalom + időszerűtlen forma" hamisan leegyszerűsítő, sematikus fogalmaival. Szerinte Áprily költészete — amelynek egyes darabjai szubjektív világérzékelés és tárgyiasító törvényfelmutatás illeszkedésével-szövetkezésével inkább „világhangulatot", mintsem „hangulatvilágot" fejeznek ki — nem — vagy nemcsak — „utolsó hullámgyűrűje" egy áramlatnak, „hanem majdnem annyira a háború utáni európai líra fejlődésútjának kezdeteihez is kapcsolható. Az intellektualizmusra késztető elidegenedés, az élményszerű témák racionális kezelése, a valóság szemléleti elemeinek realitásként — értelmezésre váró realitásként — való elfogadása, a formában a konstruktivitás igénye — ezek a legfontosabb jegyek, amelyek a szimbolizmus verseszményéből kinőve, de új minőséget létrehozva jellemzik Áprily költészetét is" (*Kivándorló irodalom*, Kolozsvár, 1998. 74-88.). S bár rendkívül lucidus ideológiatörténeti és -kritikai, illetőleg értékelméleti elemzésében a szenvedést, a fájdalmat átértékelve megnemesítő-megszentelő létesztétikumról — mint a méltatlan helyzet problematikusan-bírálhatóan paradox átminősítésének-átlényegítésének transzilvanista törekvéséről-kísérletéről — Áprily kapcsán is hangsúlyosan értekezik Cs. Gyimesi Éva (*Gyöngy és homok*, Bukarest, 1992), másrészt a „platonista" jellegű értékeszmény-képzésnek, idea- és ideálfelfogásnak, a „keresztényi humánum" érvényesítésének az önvédelmi értékőrzés örök igazságát példázó tragikus éthoszát, tagadhatatlan teremtő katarzisát szintén előtérbe állítja (*Kritikai mozaik*, Kolozsvár, 1999. 33-42.).

S hogy erőszakosan társadalomboldogító eszmék bukása után is mennyire aktuális lehet a bensőségértékeknek (lelki, szellemi, erkölcsi, vallási, kulturális értékdimenzióknak) mind az önelvű, autonóm művészeti megnyilatkozásereje — a formakultúra öntörvényűségének üzenetkisugárzása —, mind a magatartásmorál követendő modelljeit meghatározó-befolyásoló jelentősége, azt egy olyan (1998-ban, Budapesten megjelent) esszékötet — az Ablonczy Lászlóé — is igazolhatja, amely már címében is hajszálpontosan Áprily Lajos 1965-ös verseskönyvét idézi: *Jelentés a völgyből*; s amely irodalom- és művelődéstörténeti eszmefuttatásai — „szellemutakon" járó tűnődő „barangolásai" — során Áprily Lajosnak, kortársainak, eszmei elődeinek és örököseinek a messze fénylő emlékét és szellemiségét élesztgeti.

Az irisórai szarvas („a ködbe hördült, mint az orgona"), a Kós Károlynak ajánlott *Tetőn* („s titokzatos szót mondtam akkor: Erdély…"), az *Opitz Mártonhoz* („Mi itt keresztre rendeltetve állunk. / Minket a hűség Krisztus-szege tart. / Égő reménység: árva 'húnjaid'-ból / jövőt nevelni, embert és magyart"), az Apáczaira és hitvesére emlékező *Tavasz a házsongárdi temetőben* („dörgő fenséggel búgott le rája / a kálvinista templom orgonája"), a Kuncz Aladárnak dedikált *Vallomás* („De túl romon, ha perce jön csodáknak, / a mély megkondul, mintha vallana, / s a bolt alól harangtisztán kicsendül / s magasra száll az ember dallama!"), *A láthatatlan írás* („*Az erdőn túl*, / valaha így neveztek") megrendítő és felemelő Er-

dély-himnusza és mind a többi költeményremek alapján is állíthatja róla, „a líra remetéjéről" (Pomogáts Béla *A marosvécsi várban — Az Erdélyi Helikon íróiról*, Bp., 2012. 53-60.; ld. még uő: *Magyar irodalom Erdélyben I. 1918–1944*, Csíkszereda, 2008. 167-172.), hogy a „komorság és a melankólia mellett mennyi szépségszomj sóvárgott és mennyi életszeretet lüktetett verseiben!" Hogy „mint a költőtárs Bartalis János vagy a tanítvány Dsida Jenő, Áprily is a természet bukolikus nyugalmában keresett és talált vigasztalást és örömet. Életérzése minden végzetmotívum és magánytudat ellenére ezért nem lett végzetesen tragikus"; s hogy ő „a természet és a humánum erkölcsi értékét és költői erejét képviselte, egy sajátos életforma, magatartás és műhely humanisztikus rendjéről, morális biztonságáról hozott hírt és tett tanúságot." És a „humánus eszmények iránt érzett felelősséget érezhetjük Áprily kivételes műgondjában, formáinak harmonikus szépségében és nyelvének tisztaságában is"; s a poeta doctus verseinek ezen a fokán a műgond „már nem mesterség csupán, inkább lelkület és magatartás, emberi minőség és erkölcsiség. Az összhang, a tökéletes forma igénye mögött egy költő mély embersége, lelki nemessége áll fedezetnek, magyarázatnak egyaránt." S ahogy Reményik Sándornál Erdély, mint Atlantisz, „harangoz, haragoz a mélyben", Áprily is a megzendülő mélyből hallja ki a legtisztább sorsüzeneteket. „Áprily a táj és a történelem egymást kiegészítő szerves egységéről beszélt Marosszentimrén írott *Nyár* című versében" is — összegzi Pomogáts Béla (*Erdélyi gondolat — Erdélyi irodalom*, Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2012. 108-109.), s hogy az ebben a versben kikristályosított „hősköltemény" írták tovább azok a művei is, amelyek „az erdélyi magyar múlt emlékeit idézve fejezték ki költőjük történelmi és művészi tudatát." És egyenesen ezzel a kiemelt verssel nyitja *„Transsylvan hősköltemény" — Az erdélyi irodalomról* (Bp., 2001) című tanulmánykötetét is Pomogáts Béla (mint ahogy *Erdélyi tetőn* /Csíkszereda, 2004/ című könyvét szintén egy másik nevezetes Áprily-verssel, a *Tetőn*-nel). Maga a szonett, a *Nyár* így szól: „Mi már a tengert nem látjuk soha. / Nekünk a tenger látomás marad, / melyre olasz-kék menny ont sugarat, / elérhetetlen part, hullámcsoda. // Itt nem fogadnak bókos pálmafák, / pártázatos, fehér kastély helyett / mogorva templom vár a víz felett, / falusi fűz, falusi árvaság. // De ez a nagy folyó, látod, tied, / sugaras Lidód; zúgó tengered, / s ez a hömpölygő dallam, lásd, enyém — // És este kinyitom az ablakom / és a históriáit hallgatom: / egyetlen transsylvan hősköltemény." De nemcsak Áprily írta és bővítette tovább ezt az 1921-re datált — és az idők során hatásosan nagy Erdély-szimbólummá vált — Marosszentimre-élményt és motívumot, hanem mások is. Maga a fia, Jékely Zoltán is, aki 1936-ban már a templomi gyülekezet sorvadásán busong („Fejünkre por hull, régi vakolat, / így énekeljük a drága Siont /…/ Tízen vagyunk: ez a gyülekezet, / a tizenegyedik maga a pap, / de énekelünk mi százak helyett /…/ tizenkettedikünk maga az Úr. / Így énekelünk mi, pár megmaradt / — azt bünteti, akit szeret az Úr —, / s velünk dalolnak a padló alatt, / kiket kiirtott az idő gazul" — *A marosszentimrei templomban*). És Kányádi Sándor a nyolc-

vanas években már „paptalan"-nak érzékeli a templomot, ahol „haldoklik szenczi molnár" (*Egy csokor orgona mellé*), s Ferenczes István meg 2002-ben (Sütő Andráshoz szólva) borong a pusztuláson, amikor már „legnagyobb hiányzó maga az Úr", s „nem énekel az sem, mi megmaradt. / Hát kit szeretsz itt és kit büntetsz, Uram?" (*Marosszentimrei templom*)

*

Az Áprily-szakirodalmat gazdagítva, mindezek után és mellett merész és koncepciózus vállalkozásként írta meg Áprily-monográfiáját (*Világalkotó elemek Áprily Lajos költészetében*, Kolozsvár, Kriterion, 2003) a nyíregyházi költő és főiskolai tanár: Antal Attila — elismerésre méltó újdonságokkal szolgálva. Mert melyik irányban lehet még finomítani az eddigi szakirodalomban kialakult Áprily-képet? A szerző remekül ráérzett arra (s Jaussra és másokra való hivatkozásokkal is megerősítve célkitűzése helyességét), hogy egyrészt éppenséggel a fogadtatástörténet fő vonalainak a meghúzása, a megkerülhetetlen és jellegadó vélemények, kritikai értelmezések és megállapítások összegyűjtése — áttekintése és összegezése — vált érdekfeszítően szükségessé, izgalmasan hasznossá. Antal Attila úgy végzi el a számbavétel korrekt és pontos — bár talán a legfrissebb szakirodalom bizonyos szeleteit kissé elhanyagoló (persze amúgy is természetszerűleg és nyilvánvalóan soha nem lezárható) — munkáját, hogy a változó korok változó nézőpontjainak hiteles felidézése mellett és azok segítségével máris sokszínű portrét fest a költőről. A lírai életmű teljességét vizsgálva úgy tárja elénk e költészet kereszt- és hosszmetszetét, hogy abban az eddig kevéssé elemzett versek rengetege is egy szemlélettartományaiban kiterjedt, ám világképi-poétikai szerkezetében, karakterében szervesen összekapcsolódó dimenziórendszer elhanyagolhatatlan részeiként, méltóképpen megvilágított elemeiként mutatkoznak meg. Főként az ismétlődő-visszatérő idő- és értékszembesítő motívumok jelentéstartalmait és jelentésmódosulásait boncolgatja a monográfus, a szimbolikus és archetipikus képzetszférák felépülésében lejátszódó emocionális és szemantikai mozgásfolyamatok természetét. Egy komplex és változatosságában is rendszerszerűvé terebélyesedő metaforikus struktúra működésmódját — s a pozitív és negatív pólusokat kifeszítő hangulati, érzelmi, erkölcsi értékjelképek oppozíciós viszonyhálózatát. Precízen szemügyre véve a költői képzettágítások és képi jelentéstelítődések árnyalatait — látványszerű-kontúros vagy gondolati-fogalmi élességű konkrétumok, illetve példázatos-sorsszimbolikus látomásrétegek elkülönböződő vagy éppen egymásba olvadó határait, körvonalait.

Mindez annyiban nem előzmény nélküli, hogy például *Az Áprily-költészet motívumai* című munkájában Széles Klára (*Hálás utókor?*, Miskolc, 2000. 35-47.) vagy *Motivikus tér- és időviszonyok Áprily Lajos lírájában* című tanulmányában Máthé József (*Írás és értelem*, Bp., 2000. 76-104.) hasonló módszerekkel és eredményekkel közelíti meg a sajátos Áprily-motívumcsoportok szövegtereit és jelentésvilágát. Az elemzésekből kitűnik, hogy a hallatlan zenei és pittoreszk telítettséggel bíró, s így eredendő

és elemi lírai szuggesztivitást hordozó természet- és tájfestő, időérzékeltető, enyhén vagy erőteljesen mitikussá felgazdagodó szenzibilis képzetelemek egyfajta egész varázslatos költői univerzumot teremtő motívumláncolatokká bővülnek. Amely motívumegyüttesek egymást ellenpontozó vagy feloldó asszociatív értéksugallatok motivációi szerint — remény és reménytelenség, vágy és lemondás, lét és elmúlás személyes vagy közösségi élménytömbjeihez, lélekállapotaihoz, érzületrétegeihez igazodva — szövődnek össze. Az 1976-ban Erdélyben, Kolozsvárott kiadott Áprily-versválogatáshoz, az *Őszi muzsika*hoz írt összefoglaló mélységű bevezető tanulmányában ugyancsak Máthé József így vázolja a szétágazó élménytávlatok emberi világát: „A 'melankólia és muzikalitás' nála menekülést és védekezést is jelent egyszersmind; menekülést kora embertelenségei, illúzióromboló visszásságai elől, védekezést a humánumot, szépséget, jóságot veszélyeztető erőkkel szemben; az ifjúsággal örökre elveszettnek hitt harmónia igényét, keresését, amelyet egyrészt a szabad természetben és a kultúra világában, másrészt a versek erős formafegyelmében és a szöveg belső muzikalitásának fokozásában vél újra elérhetőnek. Ez a harmóniára való törekvés és a vele járó hiábavalóság nyugtalanító érzése közötti ellentmondás adja tulajdonképpen a húszas években írt verseinek gondolati és érzelmi feszültségét. Az Áprily-művek parnasszista jellegű, zárt fegyelme, 'gránit-kriptabolt'-ja tehát valójában belső zaklatottságot takar." A motivikus jel- és jelentésstruktúrák szövedékét felfejtő új tanulmányában pedig az egyes motívumszerkezetek (Rákos Péter Ady-interpretációjának kategóriáival szólva) statikáját és időrendi dinamikáját megfigyelve nyomatékosítja az olyan jelentésátfordulások, hangulati és atmoszferikus változások szerepét, mint amilyenek például a „völgy"-metafora átértelmeződése során zajlanak le. Mert a korábban negatív értékvonatkozásokat és konnotációkat jelölő „völgy" szókép később éppen a megbúvó humanitás életérzésére, féltve óvott bensőségértékeire való utalásokkal, asszociációkkal töltődik fel. Nyomon kíséri Antal Attila továbbá, ahogyan a századfordulós „spleen", szenvedéstudat, kissé affektált magányérzet (például a korai Kosztolányiéval további kutatásra érdemes módon rokonságban álló szenvelgő modor) az induló Áprilynál a húszas években — a súlyos és tragikus történelmi léttapasztalatok hatására is — az egyéni és kollektív sorskifejezés modellteremtő perspektíváiban formálódik át, ahogyan konvencionális képzettára autentikussá elevenedik és mélyértelművé tágul, s antik-görögös és keresztény-biblikus (világ)irodalmi és mitologikus, európai és magyar történelmi, művelődéstörténeti és erkölcsfilozófiai gondolatsíkokkal építkezve az erdélyiség, a transzilvanizmus olyan főműveit hozza létre, mint a már emlegetett örök becsű poémák.

Miután a költő 1929-ben Erdélyből Magyarországra repatriált, új korszakát főként a nosztalgikus-látomásos szülőföld-idézések, visszarévedő hűségvallomások jellemezték, egyszersmind a költői személyiség kiteljesedő válságának tünetei telítették. A szorongásos otthontalanság, a deprimáló otthonvesztés, az emésztő honvágy, a magányérzet, a betegségtudat, a halálfélelem felhalmozódó negativitásképzeteit olykor egyre kevésbé képesek már ekkor ellensúlyozni a természet, a történelem, a közösségiség, a népi, nemzeti hagyománykincs, a vi-

lágkultúra megtartó-önerősítő értékszférái; s az elhatalmasodó depresszió képi kivetülései pedig — később is időről időre, például a második világháborús megrázkódtatások nyomán — bizonyos szemléleti horizontszűkülésről tanúskodnak. A gond, a bú, a nyugtalanság, az üldözöttség-kifosztottság érzése, a menekülésvágy, az oltalomkeresés alapvető lélekimpulzusa, pszichikai beállítódása nyomán gyakorta elégszik meg a lírai én a visszahúzódás, a meghittség, a privát intimitás kis köreihez való ragaszkodás elemi igényeivel; van olyan periódus, amikor a versekben nem tapasztalható, hogy „a többes szám első személy a baráti körön vagy a családon túlra mutatna, s a jelképek, megjelenített szimbolikus alakok is többnyire az egyén és világ s nem a közösség és világ kapcsolati problémáinak köszönhetik létrejöttüket" (fogalmazza Antal Attila). A panaszköltemények rengetegében szenvedés és életigenlés, remény és csüggedés, érték és értékhiány bináris összefüggései között az ellentétes irányokban széttartó folytonos lelki hullámmozgások zajlanak, ahogy például a második világháborús világégés idején a szülőföldön, a gyermekkor színhelyén, Parajdon töltött esztendő (a *Forrásvizek* ciklus, benne az *Ének a Küküllőhöz* vagy *A régi házban* tanúsága szerint) némileg a megnyugtató bizakodást és megbékélést táplálja (hogy azután újra a rezignációt, a letargikus kétségbeesést fokozó megpróbáltatások következzenek), vagy ahogyan az öregkor lírájában érdekesen-izgalmasan megszaporodnak az életvágyat, az életkedvet sugárzó úgynevezett „tavasz-versek". Szövegszerű aprólékosságukban bontakoznak elénk a meditáció, a reflexív-kontemplatív öntanúsítás távlatait kiterjesztő avagy zsugorító (szegényedés és gyarapodás bonyolult összjátékában kavargó) lírai folyamatok, a „tető", a „hegy", a „csúcs", a „magasság", a „fény", a „szeretet", az „élet", a „béke", a „fenn", a „tavasz", a „nyár", a „hajnal", a „reggel", a „virág", a „fa", a „csend", a „kékség", illetve a „völgy", a „síkság", a „mélység", a „sötétség", a „homály", a „gyűlölet", a „halál", a „háború", a „lenn", az „ősz", a „tél", az „éjszaka", a „köd", a „rom", a „fekete", a „vérszín" stb. toposzainak, fogalmainak bipolárisan hálózatos ellentétviszonylatai, logikai és emocionális képletei: élményanyagok, érzéstípusok és motívumrendszerek esztétikai egybefüggései. S az olyan értelmi-hangulati jelentéseltolódások — a változatlan értékpozíciókat „alkalmi jelentésváltásokkal" fenntartó jelenségek —, mint amilyen a Máthé József is elemezte „fenn"-ség vagy „völgy" metafora változásaiban észlelhető, s amelyről azt írja Antal Attila (részint Csép Ibolya nyomán), hogy a metamorfózis már a harmincas évekbeli *Új középkor*ban elkezdődik, ahol a menekülés a „vakító", „szikkasztó" „fenti" fény elől a hit- és értékelbújtató „aknamélybe", a „katakombába" történik (talán az adys „mag hó alatt" mintájára is?), s hogy „a 'sötétség' a megszokott negatív jelentése mellett sokszor tűnik fel ellenkező előjellel is. Lehet 'rejtő' és 'ölelő' (*Sötétben*). Társulhat ugyanilyen értelemmel a 'lent' képzetéhez: 'Jó lesz a föld alatt, / nyílj ki, néma, komor vár, katakomba' (*Lelkem felel*). Lehet a világégés befejeződésének jele: 'legyen békesség és legyen sötét' (*Legyen már vége!*). Végül segítheti felidézni a messze szakadt rokont: 'Sokszor látom, ha csend jön és sötét' (*Taganrog*). Az archetipikus képzet

eredeti jelentésének ezeket az átcsapásait az ellentétes értelembe — vagy legalább is ezeknek az átcsapásoknak egy részét —, úgy véljük, a háborús viszonyok hívták életre". S így jutunk az ötvenes-hatvanas évekhez, amikor az időskor költészetében, „őszikéiben", a *Jelentés a völgyből* darabjaiban nemcsak felcserélődnek a korábbi konnotációk, hanem szinte el is illannak; a „völgy" kifejezés konkretizálódik és „a lakóhelyet jelöli".

Az erdélyi magyar líra fő hagyományvonulatára általában jellemző ez a fajta „potenciális szimbolizmus" — amelynek fogalmát (azóta is használatos kategóriáját, esztétikai „terminus technicusát") Kányádi Sándor vezette be 1967-es bécsi előadásában (Kányádi Sándor: *Líránkról, Bécsben — Szubjektív gondolatok a romániai magyar költészetről*, in: *Korunk Évkönyv 1981 — Két évtizedes hagyományainkból*, szerk. Ritoók János és mások, Kolozsvár, 1981. 149-152.), s amelyet a szimbolizmus „egy bizonyos többszörösen átlényegült formájaként" és kollektív életérzések sokértelmű lehetséges kifejeződéseként értelmez — ugyanis utalásos szabadságlehetőségeivel nagymértékben kitágítja a sorsjelkép-alakítás mozgásterét. A stilizálás minőségében rejlő potenciális szimbolika hatástényezőinek jelentőségét Áprilyra vonatkoztatva Czine Mihály így emelte ki: „Április zendíti meg a magasból a völgybe szóló, 'messzire visszhangzó, tiszta humánum üzenetét hordozó dallamot', ő teremti meg, az elsők között, azt a 'potenciális szimbolizmus'-t — Kányádi Sándoré a szó —, amely az erdélyi lírában máig is él; amely a természeti képbe beleviszi a szimbólum mélyértelműségét" (*Április — Erdélyben*, in: uő: *Németh László eklézsiájában*, Bp., 1997. 190-193.). Áprilynál „a 'sors' kifejezés és változatai sajátos képzetbázissal rendelkeznek, s ennek gyökerei a költő görögös műveltségében, a görög tragédiák iránti mély érdeklődésében lelhetők fel", így „Április felfogása szorosabban kapcsolódik a görög tragédiák sorsképzetéhez, mint kortársaié"; „nem a 'jellembe írott sors' euripidészi felfogásáról van szó esetében, hanem Szophoklész drámáinak (elsősorban az *Antigoné*nak és az *Oidipusz király*nak) a sorsértelmezéséről"; s „a görögös végzethitre utaló jegyek jól megférték Április költészetében a protestáns vallásosságról tanúskodó szövegelemekkel, az antik kultúrkör szimbólumai a kereszténnyével" — fejtegeti Antal Attila, Tavaszy Sándor véleményéhez is kapcsolódva: „a művekben a táj elemei úgy vesznek magukra többletjelentést, hogy egyben megőrzik természeti arculatukat is". Valóban, a külvilág keltette atmoszférikus benyomás, hangulat és az azzal átitatott, átszínezett (végső soron realista indíttatású) ábrázolás elsődlegessége, illetve a külső tárgyra-tárgyiasságokra kivetített szubjektív érzület, az előzetes érzéstartalom — a döntően impresszionisztikus, illetve az alapvetően látomásos-szimbolisztikus képalkotás irányeltérései — között a jellegzetes Április-vers sajátos komplexitását éri el konkrétság és absztrakció vonzásköreinek.

Meggyőződhettünk tehát, és ma is biztosak lehetünk abban, hogy Április Lajos erdélyi és egyetemesen magyar lírája minden régebbi és újabb értékelése szerint: költészetünk halhatatlan fejezetei közé tartozik.

Málnási Ferenc

A költő — „a lelkek építésze”

Az egységes magyar irodalomban az első világháború, illetve Trianon után eszmei és földrajzi széttagolódás indult meg, bekövetkezni látszott Ady Endre fájdalmas jóslata a szétszóródásról… De a kisebbségbe rekedt népcsoportnak új életet kellett kezdeni, s az irodalomteremtő erőfeszítések nyomán megszületett az erdélyi magyar irodalom. Kós Károly *Kiáltó Szó*-ja (1921) nyomán a megrendült lélek a transzilvanizmusban keresett fogódzót. Az erdélyi magyarság életösztöne először az irodalomban szólalt meg: folyóiratokat teremtettek: *Pásztortűz* (1920–1944), *Erdélyi Helikon* (1928–1944), *Korunk* (1926–1940), könyvkiadókat hoztak létre: *Erdélyi Szépmíves Céh* (1925–1944), s az irodalomban először a líra szólalt meg, a „helikoni triász” — Áprily Lajos, Reményik László és Tompa László — verseiben. Erdély mindegyiküknél titokzatos szóvá válik, s az erdélyi természet színeiben kezd éledezni a költészet. Az erdélyi magyarságot sújtó nehéz tapasztalatok, mint az erdélyi természet vagy az erdélyi magyar városok hagyományos kultúrája rányomta bélyegét a helikoni költészetre, de talán senkinél sem olyan mélyen, mint Reményik Sándor esetében. Reményik is a természetbe indul vigaszt keresni. Az országhatárok megváltoztak, de a szülőföld maradt, a hegyek nem változnak, a vizek tovább folynak, s az embereknek is tovább kell élni. Így találkozik a közös sors, az új életteremtés vágya a hegyek, a fák, az emberek és az emlékek misztikus világával. Tamási Áron szavaival: Reményik „pásztora a tévedő nyájnak”, „minden verse egy szikra volt, s gyakran csillag, mely tiszta fénnyel, ezüstben rezegve szökött fel az égre.” Németh László is jövőbe látóan jellemezte költőnket: „Első versei a magyar epigonlíra s a magyar konzervativizmus sablonos villanásai, de ahogy az erdélyi új világ tengelyébe kerül, költészete és szempontjai egyre nemesednek, emelkednek, konzervativizmusa erdélyi konzervativizmus már: türelem, szeretet, minden csepp erő megbecsülése hatja át s emberi emelkedése megérzik lírájában is…, a magyar irodalmi élet új szellemét jelenti.”

Reményik a költőt „a lelkek építészének” tekintette, a költészetet pedig szent szolgálatnak. Lírájának meghatározó eleme: „… megéreztem, hogy Anteus vagyok, / Akinek csak itthon van ereje!” (*Anteus*, 1918). Az itthon maradás gondolatát legszebben, legfájóbban az *Eredj, ha tudsz* (1918) című költeményében fogalmazta meg: „Eredj, ha tudsz… / Eredj, ha gondolod, / Hogy valahol, bárhol a nagy világon / Könnyebb lesz majd a sorsot hordanod. / Eredj… / Szállj,

mint a fecske, délnek, / Vagy északnak, mint a viharmadár. / Magasából a mérhetetlen égnek / Kémleld a pontot, / Hol fészekrakó vágyaid kibontod. / Ered, ha tudsz. // Eredj, ha hittelen / Hiszed: a hontalanság odakünn / Nem keserűbb, mint idebenn. /Eredj, ha azt hiszed, / Hogy odakünn a világban nem ácsol / A lelkedből ez érző, élő fából / Az emlékezés új kereszteket…"

A költő évről évre látta a magyarság elvérzését, a küzdelemben megfáradtak, a legjobbak elvesztését, ezért kell *az* itthon maradottaknak „*Vérszerződés*"-t kötni: „Hadd tartsa egy vércsepp a másikat, / Egyik lélek a másikat kötözze. / Ne szállhasson el innen senki többé!" (1918). Később is fájdalmasan néz az eltávozók után és vádoló tiltakozással emeli fel szavát legjobb barátaival szemben: „Híd leszek, vízzel vitetném el magamat. / Viadukt ha lennék: beomlanék lépteid alatt, / Alagút ha volnék, rádszakadnék szörnyű robajjal, / Asszony ha volnék , tartóztatnálak hosszú jajjal… // Holttestem vetném elibéd akadálynak, / Csak azon át inthess búcsút Erdélyországnak…" (*Jaj, nagyot kértél,* 1937). Mert ma is érvényes a „Túl a gyalui havas hegyeken / Hiszen — kékek a budai hegyek, / Kékek, s lilák, ha jő az alkony. / De nincsen mégsem olyan alkonyat / Sehol a földön, mint a Szamos-parton. // S ez nem elég, hogy idehaza tartson?" (*Benéz a havas*… 1922).

Ennek a hűségnek méltó társa az üldözöttek védelme, vigasztalása, az örök humánum hitvallása: „A végtelen falba legyek egy tégla,… / Legyek a kendő, mely könnyet töröl, / Legyek a csend, mely mindig enyhet ad, / A kéz legyek, mely váltig simogat, / Legyek, s ne tudjam soha, hogy vagyok…" (*Akarom*, 1918).

Reményik költészetében Erdély: a hegyek, a fák, az emberek és az emlékezés misztikus találkozása a közös sors, az új életteremtés vágya, az önmagunk jobb időkbe való átmentése, „Fogcsikorgató türelemmel, / Összeszorított szájjal — / Krisztus-követő bús próbálkozással…. // Hordozzuk, testvéreim, ezt a hordhatatlan, / Kínszenvedést virágzó életet. / Ahogy lehet". (*Ahogy lehet,* 1936).

Az előbbi témákból következik a költő bensőséges és mély vallásossága: „Én csak kis fatornyú templom vagyok. / Nem csúcsíves dóm, égbeszökkenő, / A szellemóriások fénye rám ragyog. / De szikra szunnyad bennem is: Erő…" (*Templomok*, 1918).

Talán ez az erő ihlette költőnket egyik legszebb és sokat idézett versének, a *Templom és iskola* (1925) című költeményének megírására…

Reményik szövege eredetiben kézzel (írógéppel?) írott kötetben nyomtatott lírai alkotás. Megszokott központozású, a szövegmondatok 8-8 soros 5 szakaszba tagolódnak, alá- és mellérendelő viszonyban. Bennük birtokos személyragos szavak: gyermeketek, szülője szavát, falán, gyermek-homlokom, lelke, tavasz-korát, jogai, Istenéhez, apái módján, útszélét, sátorát, templomotokba, nagyapáink, nagyanyáink, szemükben…

A szövegösszetartó erőt az adja, hogy a hit, a tudás, a templom és az iskola a legnagyobb megtartó erő Erdélyben, ma is, és anyanyelvoktatásunk több évszázadán át. Két oszlop, amely ha ledől, a lelkét és hitét vesztett magyarság könyörtelenül pusztulásnak lesz kitéve. Ezért kell a templomnak és az iskolának

Erdélyben Reményik szerint „végvárnak" lenni, amit végvári vitézi hittel kell a végsőkig fenntartani és megvédeni.

A költő egy közösség, honfitársai létét fenyegető veszélyre figyelmeztet, ezért sorolja határozott névelővel a templomot és az iskolát. De amikor indokolásra kerül sor, újra ismert dolgokat sorol: a koldusnak, a páriának, a jöttmentnek a jogát említi, azt a jogot, hogy „apái módján / És nyelvén fohászkodnia", és szembeállítja vele „az útszélét s az égbolt sátorát". (Mintha megérezte volna az erdélyi magyarságot sújtó, későbbi templomrombolásokat, iskolabezárásokat…)

Jelentéstani elem a szövegben a refrén: „Ne hagyjátok a templomot, / A templomot s az iskolát" — öt szakaszon keresztül… Ellentétpárokkal sorolja az erdélyi magyarságot fenyegető veszélyeket: „De ne halljátok soha többé / Isten igéjét magyarul?! / S gyermeketek az iskolában / Ne hallja szülője szavát?!" Ennek az ellentétnek a párját a kortársak átélték: a bukaresti kormány intézkedései nyomán sok nagymúltú iskolának kellett feladnia eredeti tanítási nyelvét, hogy az állam nyelvén szervezze meg az oktatást, s a magyar egyházakat is súlyos intézkedésekkel igyekeztek gátolni, birtokaikat, amely háttérként szolgálta az oktatást, elvették, s névelemzéssel igyekeztek „visszatéríteni" az ortodox egyházba az eltévedt bárányokat… Ekkor röppent fel „a székelyek elmagyarosodott románok" eszméje… (Nicolaus Olahust — Oláh Miklóst is visszatérítették volna?)

Az indoklásban már az ellentét mindkét párját felsorolja: „A koldusnak, a páriának, / A jöttmentnek is van joga / Istenéhez apái módján / És nyelvén fohászkodnia. / Csak nektek ajánlgatják templomul / Az útszélét s az égbolt sátorát?" S az egész erdélyi magyar közösséget érintő mindkét ellentétre szintén ellentétként hangzik a költő refrénbe foglalt kérése, parancsa, felszólítása. Ez a két sor egyben a költemény kulcsszavait is tartalmazza, a költő indoklásaival együtt.

A szöveg címében az erdélyi magyarság megmaradásának és önazonosságának két alapvető fogalma áll: a „templom" és az „iskola". A templom a misének, az istentiszteletnek, az imádságnak, a vallásos életnek megszentelt helye, s az erdélyi magyarság szakrális intézménye is, s ugyanilyen szakrális jelentőségű az „iskola" is, minthogy az erdélyi magyar iskolák a nemzeti identitás és kultúra fennmaradásának, a fiatalok anyanyelvi nevelésének elsőrendű műhelyei — voltak majdnem ezer esztendőn át, csak a 20. században kerültek veszélybe, s fenyegetik még ma is különféle hatalmi intézkedések…

A költemény 1925-ben született, 90 éve, olyan versek társaságában, mint a *Templomok*, *Az ige, Egy eszme indul, Atlantisz harangoz, Köszönt egy ember*… Előzménye az 1924-ben született *Ha nem lesz többé iskolánk*… című költemény, amelynek feltételezése azóta is fenyegeti erdélyi anyanyelvi oktatásunkat… E versek ihletője az erdélyi történelem, hiszen ebben az időben a kisebbségi magyar költészetet a történelmi végzet tudata szőtte át, az egykor virágzó magyar kultúra és élet emléke — a kisebbségi tapasztalatok nyomása alatt — szinte „atlantiszi" mélybe merült.

Reményik Sándor költeménye párbeszédként hat, de felelet nem hangzik el…

A költeményben valóságos világkép, a Trianon utáni erdélyi magyarság sorsa bontakozik ki, ez ellen szólal fel a költő, s az utolsó szakaszban elképzelt világkép villan fel, a költő megidézi a nagyszülőket, de itt is a refrén kérés-parancs-szavai visszatérítenek a valóságba. Ennek alapján az olvasó is kialakíthat magának egy világképet, a mai olvasó pedig az azóta eltelt időszak újabb és újabb történelmi eseményeit is háttérismeretként kapcsolhatja a vershez… (Többek között az iskolák 1948-as államosítását, a templomrombolásokat stb.)

Reményik Sándor szövege magyar nyelvű, mai, írott (szavalva szóbeli) érzelemkifejező, szépirodalmi mű.

Stílusa is szépirodalmi. A jó hangzású szavak mögött a közösség iránti felelősség érzése húzódik meg, aggódás, hogy a költő szavai nem sokat tudnak segíteni, de Petőfi Sándor *Nemzeti dal*-a is hasonló felhívásként hangzott el, és követte a forradalom… Reményik verse azóta lelkesíti az erdélyi magyarságot, még akkor is, amikor nyíltan nem hangozhatott el a vers, s az azóta bekövetkezett történelmi változások sem szolgálták mindig erdélyi magyarságunk vallási életét, anyanyelvoktatásunkat…

A vers rímei: a b x b c b x b

Verselése: Ne hagyjátok a templomot,
U _ / _ U /U _/ U U
A templomot s az iskolát.
U _ / U _ / U _ /U _

A nyelvi közléseink elsődleges célja valamilyen tartalomnak, akaratnak a közvetítése, valamilyen közlésnek vagy beszédtettnek végrehajtása. Stílusértékű, hogy a költő jól megválogatott szavainak szótári jelentésére ráépül a szövegösszefüggésből adódó, érzelmi-hangulati többletjelentés. Az összetett szavak tömörségükkel segítik a szövegértést: gyermek-homlokom, tavasz-korát, jöttmentnek, útszélét, templom-padokba, nagyapáink, nagyanyáink. A vers igéinek nagy része cselekvést jelentő, cselekvő ige, néhány történést kifejező alak mellett. Az érzelmi hatást fokozzák a melléknév+főnév szókapcsolatok: szent harcot, vitathatatlan jogot, kigyulladt gyermek-homlokom, zsenge tavasz-korát, kicsi fehér templomotokba, kicsi fehér templom-padokba. Érdemes kiemelni a szöveg határozóit: soha többé, magyarul, iskolában, templom s iskola között, falán, templomotokban, templom-padokba, mellétek, szemükben. Stílusértékűek a versben a tárgyesetben szereplő főnevek: (semmi) rosszat, jogot, templomot, iskolát, rendet, szavát, tavasz-korát, útszélét, sátorát. Szóképek: lelkem zsenge tavasz-korát — metafora. Ellentétes szerkesztéssel próbálja meggyőzni a költő igazáról:

? ↔ … nem akartok semmi rosszat
? ↔ Vitathatatlan jogot ád
? ↔ … ne halljátok soha többé / Isten igéjét magyarul?!
? ↔ S gyermeketek az iskolában / Ne hallja szülője szavát?!
templomul ↔ Az útszélét s az égbolt sátorát?
Szemükben biztatás vagy vád….

Két költői kérdést is megfogalmaz a költő: Ne hallja szülője szavát?!
Az útszélét s az égbolt sátorát?

A „templom és iskola" sorsformáló, megtartó erejének élménye a költő számára a Kolozsvári Református Kollégum volt, ez finomul költészetté a férfivá vált költőben, sorsprogrammá a kisebbségi életben erejét újjászervezni akaró erdélyi magyarság lelkében, szakrális szerepet kap — így válik szimbólummá.

A költemény mindegyike érzelemmel telített, felkiáltó, felszólító és számonkérő kérdő mondatok. A költemény a párhuzamos szerkesztés remeke: a költő az 1918-ban megígért, társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális jogok *hiánya miatt* írta meg versét. Az erdélyi magyarság megbecsül minden rendet, melyen a béke alapul. De a két kérdő mondat sejteti, hogy nem lehet békesség ott, ahol Isten igéjét a templomban nem lehet magyarul hallgatni, s az iskolában a gyermek nem hallhatja szülője szavát… A költő párhuzamba állítja az általános emberi jogot — a koldusnak, a páriának, a jöttmentnek is van joga —, de ezzel szemben a hatalom templomul az útszélét s az égbolt sátorát ajánlja… Az általános emberi jog mellé a családi közösséget, nagyszüleink példáját említi, mert hiszen őseink, eleink bátor helytállása nyomán maradhatott fenn erdélyi anyanyelvoktatásunk…

A költeményben az igei állítmányok verbális stílusúvá formálják a szöveget, mely az író egyenes beszéde.

A kortárs Szentimrei Jenő vallotta: „Az építész fia magától ráeszmélt, hogy épületet, tartósat, idő- és értékállót egyedül a szeretet tégláiból és mészhabarcsból lehet építeni". „Fejedelem volt ő — fogalmazta Jancsó Elemér —, a lelkek és érzések uralkodója olyan korszakban, amidőn határok és törvények béklyóiban a sorvadó magyarság csak a lélek birodalmában kereshetett menedéket. Költészete mély értelmű és elválaszthatatlan találkozás volt a magánossá lett költő és a magányosságban szenvedő erdélyi magyarság között. De ugyanakkor híd is volt, mely ledöntött templomokon, mesterségesen felállított határokon át a szétszórt magyarságot egyesítette. Ez költészetének jelentősége, s a jövőbe mutató verseinek, örök magyar és örök emberi mondanivalójának..."

Irodalom

Benkes Zsuzsa—Nagy L. János—Petőfi S. János: *Szövegtani kaleidoszkóp I. Antológia.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Csíkszereda, 2008.

Reményik Sándor: *Az építész fia.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1983.

Reményik Sándor Emlékkönyv. Szerk.: Kisgyörgy Réka. Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1998.

Málnási Ferenc

Anyanyelvünket óvnunk, őriznünk kell!

(Emlékezés a 125 éve született költőre, *Az ige* című versére)

Tamási Áron írta: Reményik Sándor „minden verse egy szikra volt. S gyakran csillag, mely tiszta fénnyel, ezüstben rezegve szökött fel az égre…"

Az ige című vers is ilyen csillag, figyelmeztetés is sorstársai számára, a kisebbségbe rekedt erdélyi magyaroknak anyanyelvünk megtartó erejét hirdeti.

Reményik szövege eredetiben kézzel (írógéppel?) írott, kötetben nyomtatott lírai alkotás, megszokott központozású.

A szövegmondatok 5-7-4-5 soros négy szakaszba tagolódnak, alá- és mellérendelő viszonyban sorakoznak, bennük birtokos személyragos szavak segítenek a szövegértésben: (a nyelv ma) *néktek*, *menedéktek*, (ne szaggassátok) *szirmait*, *borát* erősítik a mondanivalót. Társulnak hozzájuk a *vigyázzatok, beszéltek, ejtsétek, ne törjétek, ne szaggassátok* többes szám második személyű, illetve a *ne nyúljon, beszéljen, virul, imádkozna, hozna, legyen, issza, néz, nem engedi el* egyes szám harmadik személyű igék. Mindnyájunk anyanyelvéről van szó, ezért szerepelnek a szövegben *az ige, a szót, a nyelv, a rózsafának* határozott névelős szavak, később pedig névelő nélküli főnevek… A kérés, a figyelmeztetés fontosságát hangsúlyozzák az utalások: vigyázzatok *ma*, *e* drága nyelvet, *úgy* beszéljen, *az* legyen király…

Jelentéstani elem a szövegben a *vigyázzatok, nyelv* szavak ismétlése s a *Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek* mondat háromszori ismétlése. Az erősítés, a nyomatékosítás, a költő mondanivalójának több oldalú megvilágítása a cél a felsorolás szerepeltetésével. Reményik azt világítja meg, mit is jelent számára/számunkra a nyelv: menedék, tündérvár, katakomba, hóban viruló rózsafa, szent kehely, anyanyelvünkhöz úgy kell közelíteni, mint ahogyan a három királyok jöttek Jézus Krisztushoz, aranyat, tömjént, myrhát hozva… A nyelv művésze, a költő legyen király, pap és próféta, így szóljon népéhez… A költő számára még ez sem elég, ellentéttel párosítja az elmondottakat, szembeállítja a darócot a főpapi talárral, a királyi nyelvet a koldus dadogásával, értelmileg is nyomatékosítja a szöveg üzenetét, hangulatilag is megerősítve azt. A költemény címe: *Az ige* — rámutat a szöveg egészére, megjelöli annak témáját, s mert a Bibliából kölcsönzött szóval azonosítja anyanyelvünket, hatásos is, megképzik előttünk az idézet is: Az ige testté lett — Verbum caro factum est.

A költemény keletkezésének hátterében Reményik Sándor véleménye húzódik meg, aki erdélyi magyarságunkat inti: anyanyelvünket óvnunk, őriznünk kell, s ez a figyelmeztetés még inkább időszerű, amikor erdélyi magyar nyelvünk életében

eszmei és földrajzi széttagolódás indult meg, bekövetkezni látszott Ady Endre fájdalmas jóslata a szétszóródásról… Elek apó tanácsa jut eszünkbe, aki szerint „Az állam nyelvét meg kell tanulnotok, édesanyátok nyelvét nem szabad elfelednetek!"

A költeményben valóságos világkép jelenik meg: a költő figyelmeztetése: vigyázzunk anyanyelvünkre, áhítattal ejtsük ki a szót, mert anyanyelvünk menedék, katakomba (mint ahogyan az első keresztyének ide menekültek az üldöztetés elől), de tündérvár is, rózsafa is (népmeséink, népdalaink csodálatos világa), úgy beszéljünk, mintha imádkoznánk, mert anyanyelvük szent kehely, „Ki borát iszsza, Élet borát issza, … s a kelyhet többé nem engedi el".

A szöveg magyar nyelvű, mai, érzelemkifejező, figyelmeztető felhívás, szépirodalmi alkotás.

Stílusa is szépirodalmi. Stílusértékű az É l e t szó nagybetűs és más típusú betűvel való szedése, ezzel a szöveg egészéből emelkedik ki az szó, és úgy érezzük, hogy az anyanyelvet a költő az élettel azonosítja… Jóhangzású: *áhitattal, tündérvár, rózsafa, aranyat, tömjént, myrhát, kehely*… és rosszhangzású *katakomba*, *porrá ne törjétek, ne szaggassátok, daróc* szavak világítják meg a szöveg hangulatát, ötvözik szöveggé a költő kérését, figyelmeztetését. A szöveg szavainak szótári jelentésére ráépül a szövegösszefüggésből adódó érzelmi-hangulati többletjelentés, főleg az *ige, szó, nyelv, beszél, költő*… de más szavak esetében is. A szöveg igéi cselekvő igék, a költő ezzel is az olvasók figyelmét szerette volna felhívni anyanyelvünk használatára. A melléknévvel párosított főnevek egy vagy több tulajdonság kiemelésével jellemzik, teszik szemléletessé a stílust, ráirányítva az olvasó figyelmét arra, hogy anyanyelvünk milyen fontos szerepet tölt be életünkben, miért fontos, hogy „áhítattal" ejtsük ki a szót: végső menedéktek, drága nyelvet, főpapi talár, királyi nyelv, szent kehely.

A költemény szóképei között a szemléleti és hangulati elemeket egyesítő metaforákat említsük: A nyelv ma néktek végső menedéktek, tündérvár, katakomba, hóban viruló rózsa, szent kehely, ki borát issza: élet borát issza.

A szöveg mondatai felszólító, tiltó mondatok néhány kijelentő mondat között, a szöveg üzenetének megfelelően.

A vigyázzatok, ejtsétek, beszéltek, ne törjétek, ne nyúljon hozzá, ne szaggassátok, beszéljen, legyen, nem illik… igei állítmányok verbális stílusúvá alakítják a költeményt, amely a szerző egyenes beszéde.

Az emlékezés írója, az olvasó pedig Tavaszy Sándorral együtt „ígéretet teszünk, hogy az Ő nagy és gazdag szellemiségének tüzét tovább ápoljuk, hogy messze világítson, hogy lelkének magvaiból új és új kalásztenger támadjon… hogy mint a mindennapi kenyér, tápláljon és éltessen…"

Reményik Sándor

Az ige

Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek,
És áhítattal ejtsétek a szót,
A nyelv ma néktek végső menedéktek,
A nyelv ma tündérvár és katakomba,
Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek!

E drága nyelvet porrá ne törjétek,
Ne nyúljon hozzá avatatlanul
Senki: ne szaggassátok szirmait
A rózsafának, mely hóban virul.
Úgy beszéljen ma ki-ki magyarul,
Mintha imádkozna,
Mintha aranyat, tömjént, myrrhát hozna!

És aki költő, az legyen király,
És pap és próféta és soha más,
Nem illik daróc főpapi talárhoz,
S királyi nyelvhez koldus-dadogás.

Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek,
Vigyázzatok: a nyelv ma szent kehely,
Ki borát issza: *Élet* borát issza,
Előre néz s csak néha-néha vissza —,
S a kelyhet többé nem engedi el!

Székely Útkereső
Irodalmi és művelődési folyóirat
III.

Brauch Magda

A Székely Útkereső évtizede (1990–1999)

Lapismertetés, műelemzés, bel- és külföldi sajtóvisszhang

III.

MILYENNEK LÁTJA A KORABELI SAJTÓ A SZÉKELY ÚTKERESŐT ÉS A SZÉKELY ÚTKERESŐ KIADVÁNYOKAT?

A *Székely Útkereső* című folyóirat 1990 áprilisában indult a nagy irodalmi múltra tekintő Hargita megyei Székelyudvarhelyen. Amint a folyóirat címe is jelzi, elsősorban a székely etnikum eredetével, történelmével, néprajzával, nyelvével és egyéb sajátosságaival, valamint e népcsoport múltbeli és jelenkori képviselőivel foglalkozik. „Célunk csupán egy lehet: mindannyiunk elé tárni székely közéletünket, s egy elnyomott, embertelen kisebbségi sors koromsötét emlékéből feloldani lebilincselt közművelődésünk, kultúránk, történelmünk és irodalmunk értékes pillanatait" — nyilatkozta a kiadvány első számában Beke Sándor, a lap alapítója és felelős szerkesztője (idézi a *Hargita Népe* 1990. április 19-i száma).

Ez a színvonalas, tudományos igényességgel szerkesztett folyóirat fennállásának 10 éve alatt azonban túllépett a „székelycentrikusságon", a közölt írások sokoldalúságról tanúskodnak: a tágabb értelemben vett Erdély, sőt az anyaország felé is nyit, megtalálhatók hasábjain a színvonalas tudományos, irodalomtörténeti, vallásos, történelmi, zenei, szociográfiai, néprajzi, pedagógiai, nyelvészeti tárgyú publicisztikák, a gyermekirodalom és nem utolsósorban a szépirodalmi törekvések (líra és epika egyaránt) olyan mértékben, hogy a *Székely Útkereső* részben szépirodalmi folyóirat szerepét is betölti.

Indulás, fogadtatás

A folyóirat a romániai magyar sajtóélet sorsdöntő pillanatában indult — ma már azt mondhatjuk — hódító útjára, de ezt akkor még nem lehetett tudni. Az 1989. december végi rendszerváltás utáni felszabadult (néha „elszabadult") közlésvágy országszerte több mint 120, magyar nyelven megjelenő kiadványt eredményezett, ami egyszersmind nem kis konkurrenciát is jelentett szinte valamennyi, de főleg az újnak számító lapok számára. Nem véletlen, hogy közülük számos kiadvány kérészéletűnek bizonyult. A *Székely Útkereső* is egy volt a sok egyidőben jelentkező sajtótermékből, és sikerrel vette az akadályokat, bár megjelenésekor egyesek némi szkepticizmussal fogadták bátor hangú „beköszönését". Ilyen véleményt hallatott Bölöni Domokos a *Helikon* 1990. május 25-i számában: „»KI TUDJA, MERRE…« — jutott eszembe, nem éppen azonnal, de némi ön-közvélemény-kutakodást követően, hogy kezembe vehettem a székely Athén egyik legfrissebb/legújabb »közéleti-művelődési-irodalmi havilapját«, a címben is jelzett *Székely Útkeresőt*. Hogy merre visz a végzet, rajtunk is múlik."

A cikkíró a továbbiakban szemügyre veszi az első számot, nem fukarkodik a bíráló — vagy inkább szőrszálhasogató — megjegyzésekkel sem, bár néhány bombasztikus kifejezés, szóvirág tekintetében igaza lehet.

Néhány évvel később Fodor Sándor bevallja, hogy kezdetben kételkedett a folyóirat sikerének tartósságában: „Nem sokkal a rendszerváltás után — talán '91-ben, vagy '92 elején, levelet kaptam Székelyudvarhelyről. Beke Sándor — egy (számomra) addig kevéssé ismert fiatalember írta. Írást kért **Székely Útkereső** című lapjába és azt, vállalnám el a — szintén általa alapított — **Erdélyi Gondolat Könyvkiadó** szerkesztőbizottsági tagságát, ami azzal járna, hogy időnként véleményt kérnének egy-egy kiadásra szánt könyv kéziratáról, esetleg rámbíznák egyik-másik készülő könyv szerkesztését is.

No hiszen — gondoltam. Az akkori lelkes hangulatban gombamód születtek az új lapok, új kiadók. Nem jósoltam ugyan nagy jövőt Beke Sándor vállalkozásának — de arra gondoltam, miért álljak oda ünneprontónak öreges pesszimizmusommal? Hiszen oly kevés, amit kér tőlem! Különben is: a sok kiadói vállalkozás közül, frissen alapított lapból néhány bizonyosan kiállja az esztendők próbatételét.

Igazam lett." (*A Hét,* 1995. március 17)

Több hazai sajtótermék — *Romániai Magyar Szó, Keresztény Szó, Hargita Népe, Valóság, Bihari Napló, A Hét, Művelődés* — lapszemlék közlésével jelzi, hogy az új — számukra konkurrens — folyóirat indulását tudomásul vette, számon tartja. A *Valóság* (1990. május 11.) Kovács Sándor főesperesnek a *Székely Útkereső* első számában közölt írását méltatja, amely azt fejtegeti, hogy az írásnak mindig az igazság oldalán kell állnia. „Szép és nemes célkitűzés, igazán humánus program ez egy induló lap számára " — véli a folyóirat első számáról szóló recenzió szerzője.

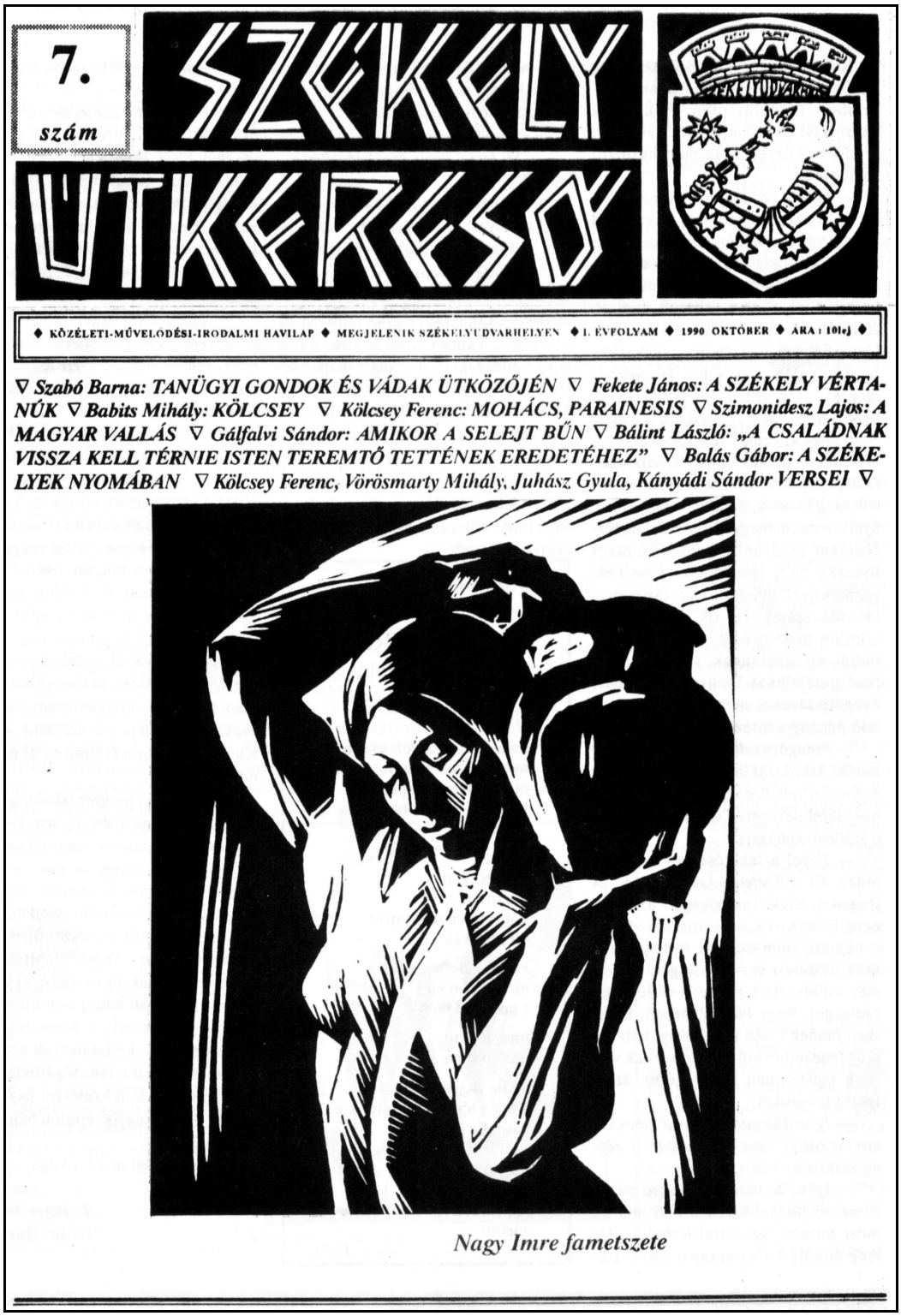
7. szám

SZÉKELY ÚTKERESŐ

♦ KÖZÉLETI-MŰVELODÉSI-IRODALMI HAVILAP ♦ MEGJELENIK SZÉKELYUDVARHELYEN ♦ I. ÉVFOLYAM ♦ 1990 OKTÓBER ♦ ÁRA: 10lej ♦

∇ *Szabó Barna: TANÜGYI GONDOK ÉS VÁDAK ÜTKÖZŐJÉN* ∇ *Fekete János: A SZÉKELY VÉRTANÚK* ∇ *Babits Mihály: KÖLCSEY* ∇ *Kölcsey Ferenc: MOHÁCS, PARAINESIS* ∇ *Szimonidesz Lajos: A MAGYAR VALLÁS* ∇ *Gálfalvi Sándor: AMIKOR A SELEJT BŰN* ∇ *Bálint László: „A CSALÁDNAK VISSZA KELL TÉRNIE ISTEN TEREMTŐ TETTÉNEK EREDETÉHEZ”* ∇ *Balás Gábor: A SZÉKELYEK NYOMÁBAN* ∇ *Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály, Juhász Gyula, Kányádi Sándor VERSEI* ∇

Nagy Imre fametszete

A Székely Útkereső 7. számának a címlapja

A *Romániai Magyar Szó* a *Székely Útkereső* szedésének módjára hívja fel a figyelmet, a *Bihari Napló* az első szám szerzőinek névsorát tartja „imponálónak": „Nyirő József, Kányádi Sándor, Szőcs Géza, Kovács Sándor főesperes, Cseke Péter neve fémjelzi az első számban olvasható írásokat." *(Bihari Napló,* 1990. június 10)

A *Székely Útkereső* kezdeti és későbbi nehézségeiről a későbbi években esik szó. Kádár Melinda *Letűnt lapok nyomában* című írásában firtatja, hogy a lap a havi megjelenés reményében indult, ám 1991-től 1993-ig kéthavonta összevont számokkal látott napvilágot: „Ez a nyomdai nehézségek miatt adódott így — mondta Beke Sándor felelős kiadó. — Az első számokat a saját pénzemből finanszíroztam, később támogatók (…) segítségével." *(Udvarhelyi Híradó,* 1994. augusztus 2.)

1999-ben, az eredmények számbavételekor Gábor Dénes így összegezi a *Székely Útkereső* indulásakor jelentkező és legyőzött nehézségeket: „Miközben Marosvásárhelyen 1990 tavaszán a »márciusi események« napjai tombolnak, tőle alig 100 km-re DK-re, Székelyudvarhelyen, a köztudottan kultúrakedvelő, iskolacentrikus kisvárosban irodalmi és közművelődési folyóirat-alapítói lázban ég egy huszonéves fiatalember, Beke Sándor, aki még csak abban az évben, késői érvénnyel szerzi meg Nagyváradon újságírói szakképesítését.

Fiatalos lelkesedéssel — netán a lehetséges buktatók bagatellizálásával is — vágott bele ebbe a »szép kaland«-ba? ... nehéz volna utólag egyértelmű választ adni a kérdésre. De nem is ez a fontos, a felmutatható eredmény az, ami számít. Mert amíg körülötte, az erdélyi magyar ugaron (is) egyre-másra hullanak a '89 után indult kérészéletű lapok, a *Székely Útkereső* évről évre izmosodik, rangos írógárdát serkent alkotó együttműködésre és értő befogadókat gyűjtve maga köré, ismételten igazolni tudja, hogy nem csak vájt fülű kevesekhez szól, hanem olyan olvasóközönség áll mögötte, akik igénylik a lapot, pont éppen egy ilyen művelődési-irodalmi folyóiratra van szükség ebben a régióban."

A folyóirat szerkesztői és külső munkatársai

A siker nem utolsósorban annak tulajdonítható, hogy Beke Sándor főszerkesztőnek sikerül értékes munkatársakból álló szerkesztőgárdát és jó nevű külső munkatársakat megnyernie a lap számára. Mint láttuk, a sajtó azonnal felfigyelt arra, hogy már a lap első számainak külső munkatársai között szerepel Kányádi Sándor, Sütő András, Balogh Edgár, Kovács Sándor főesperes, dr. Tőkés István, Cseke Péter, később pedig hozzájuk csatlakozik Fodor Sándor, Egyed Ákos, Imreh István, Vofkori György, Barabás István, Vofkori László és több más jelentős személyiség határokon belül és kívül Nagyváradtól Székelyudvarhelyig, Köbölkúttól Kárpátaljáig, Gyimesközéploktól Budapestig. Mellettük állnak fáradhatatlanul a lap állandó munkatársai: a történész és publicista Róth András Lajos, Komoróczy György nyelvművelő, Kardalus János, Dánielisz Endre, P. Buzogány Árpád, Gábor Dénes, Deme János, a néprajztudós Nagy Olga, a

gyermekíró Csire Gabriella, a történész Ferenczi István, Ferenczi Géza, Ráduly János, a rovásírás „tudósa", a nyelvész Murádin László, a zenetörténész Benkő András, a szociográfus Gálfalvi Sándor, Bálint László, valamint a Magvető rovat és általában a szépirodalmi írások szerzői: Beke Sándor, Ráduly János, Nagy Gáspár, Éltes Enikő, Jancsik Pál, Nagy Irén, Kozma Mária, Lőrincz György, Bodor Ádám, Nagy Zoltán Mihály (Kárpátalja), Lendvay Éva, Lőrincz József, Forró Miklós, Ábrahám János, Horpácsi Sándor (próza és irodalomkritika). A felsorolás korántsem teljes. Ugyanakkor a folyóirat megszólaltatja — megfelelő bevezető sorok után — a régmúlt és a múlt jeles képviselőit, Apáczai Csere Jánost, Salamon Ernőt, Cseres Tibort, Szemlér Ferencet stb. és külön számot szentel Kölcsey Ferenc emlékének.

Nem szabad megfeledkezni a lap grafikai kivitelezéséről sem. A fejlécet Csutak Levente brassói képzőművész készítette.

„Mit jelent a székelyek útkeresése?"

teszi föl a kérdést Kardalus János a *Székely Útkereső* 1990/8-9. számában, „in medias res" ragadva meg a lényeget „mely a folyóirat címét is megmagyarázza".

Az útkeresés többértelmű fogalmat kifejező szó. Jelentheti — konkrét értelemben — az egykori vándortarisznyás székelyt, aki a múlt század elején „kitántorgott" Amerikába, vagy később a határokon illegálisan vagy legálisan átjutókat, akik időlegesen vagy végleg elhagyták szülőföldjüket, többnyire a jobb megélhetés és boldogulás reményében. A sok vihart megért székely vagy általában erdélyi magyar ember gyakran választotta ezt az utat.

A folyóirat sugallta székely útkeresés nem ezt kívánja jelenteni (vagy éppen elősegíteni). „Nem mérföldes csizmára van szükségünk, hanem bölcsességre" — írja Kardalus. A szülőföldön való megmaradás bölcsességére. Jelenti továbbá a magunk keresését, ami a diktatúra éveiben akadályokba ütközött, de a rendszerváltás után lehetségessé és szükségessé vált, majd cikkét így folytatja a *Székely Útkereső* első évfolyamának 8-9. számában: „A magunk keresésében fontos helyet kapott a honismeret. A székelység szimbólumainak visszaállítása, az identitás fogalmának mind pontosabb körvonalazódása áldásosan hat a falusi és városi emberekre. A szellemi szimbólumok pedig emlékeztetik a jelenkori embert.

Emlékezhettünk elődeink cselekedeteire és szellemiségére, Apáczai Csere Jánosra, Kőrösi Csoma Sándorra, Gábor Áronra, Gál Sándorra, Benedek Elekre, Orbán Balázsra, Kriza Jánosra, Tamási Áronra, Márton Áronra és sorolhatnám tovább."

A szülőföldjükön maradt székelyek tehát csak egyféle utat kereshetnek: a megmaradás útját. Ezt hirdeti Róth András Lajos is a *Székely Útkereső* 1992/1-2-3. számában közölt írásában: „Ha csak pár százan vagy pár ezren lennénk, akkor is helyünk lenne ezen a földön, Erdélyben. Tény, hogy itt vagyunk, s ha megfogyatkozva is, de tömbben, melyen nem tudott változtatni sem évszázadok vihara,

se emberek eltorzult hatalom- és dicsvágya. Tényként vagyunk itt, s érezzük minden ízünkben hovatartozásunkat. Kötődünk fizikailag e földhöz, kötődünk szellemileg, lelkileg az összmagyarsághoz. S csak annyiban vagyunk székelyek, amennyiben ez erkölcsi és lelki tartást jelent, amennyiben történelmi ragaszkodást feltételez nagyszerű tájainkhoz, nagynevű elődeinkhez."

Méltatások — lapokban és lexikonokban

A már említett kezdeti reagálások és a túlélésben kételkedő hangok után a *Székely Útkereső* sajtóvisszhangja megerősödik, évről évre hallhatóbbá, érezhetőbbé válik. Rövid lapszemlét közöl a folyóirat 1991-es számaiból a *Hargita Népe, A Hét* és a *Családi Tükör*. A további évfolyamokról (1992, 1993, 1994) röviden vagy bővebben beszámol a *Korunk, A Hét,* a *Hargita Népe,* a *Média,* valamint a helyi lapok: az *Udvarhelyi Híradó* és a *Polgármesteri Közlöny*. Az 1995-ös évfolyamot méltatja a *Könyvvilág,* a *Hargita Népe,* az 1996-os évfolyamot az *Udvarhelyi Híradó*.

Több romániai magyar kiadvány alaposabban is értékeli a *Székely Útkereső*ben megjelenő anyagokat. Az *Udvarhelyi Híradó* 1991/16-os száma idéz a Vass László Levente korán elhunyt költőről emlékező Komoróczy György: *Élt huszonnégy évet* című írásából. *A Hét* 1992. szeptember 17-i és 1992. december 25-i száma részletesen ismerteti a 3. évfolyam anyagát; kiemeli Benkő András nagy lélegzetű, tudományos igényességgel megírt folytatásos zenetörténeti tanulmányát. A székelyudvarhelyi *Polgármesteri Közlöny* (1995. január 12.) és a *Hargita Népe* (1995. január 13.) Ráduly János recenzióit méltatja az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó nemrég megjelent hat kötetéről. (A recenziók a *Székely Útkereső* 1995. évfolyamában jelentek meg). A folyóirat sikerében kezdetben kételkedő Bölöni Domokos is elismeréssel nyilatkozik a lap néhány írásáról, például Komoróczy György *Beszélgetések kortárs magyar írókkal* című sorozatáról *(Népújság,* 1996. augusztus 9.). Két évvel később jelenik meg a *Székely Útkereső Kiadványok* sorozatban kiadott kötetről szóló írása, melynek címe: *Ráduly János a rovásírásról* (*Népújság,* 1998. július 25.). A továbbiakban a *Székely Útkereső Kiadványok* és az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó külön köteteiben megjelent anyagait méltatja, ismerteti a sajtó. Erről a későbbiekben lesz szó.

A lapról — többek között — megemlékezik még Erőss Attila is a *Gondolatok a sajtóról. 200 éves az erdélyi magyar újságírás* című kötetében (Custos Kiadó, Marosvásárhely, 1997).

A folyóirat tízéves anyagának vallásosságát hangsúlyozza Barabás István *Szent lobogók* című, a *Hargita Népe* 2007. május 26-i számában közölt írása. „1989 után mégis sokáig a katolikus jelleg uralta a visszhangokat. Ezt tükrözik például a Székely Útkereső 1990–1999 között megjelent évfolyamai. Azért említem éppen ezt a székelyudvarhelyi folyóiratot, mert első számától az utolsóig helyet kapott

Bakay Kornél
(Magyarország)

A MAGYAR SZENT KORONA VÉDELMÉBEN (II)

KÜZDELEM A SZENT KORONA MÉLTÓSÁGÁÉRT (1)

Révay Péter 1613-ban a Szent Koronát „Magyarország drága kincsének, a szentséges homlok felséges ékességének, a vallás és törvény szent biztosítékának, a béke és háború üdvös zálogának, a jó és balsors biztos próbakövének" nevezte. A Himnusz költője, Kölcsey Ferenc így intette a nemzetet: „a korona dicsősége, szentsége, sérthetetlensége néhány század folytában, sorskivánta nehéz áldozatokkal pecsételtetett meg... a mi koronánk jegye a független akaratnak... zálog a mi koronánk". „A szent korona a magyar államnak megszentelt jelvénye, jelenti azt a közhatalmat, amely a népben van, jelenti az alkotmányos uralmat, az alkotmányosan megosztott közhatalmat, jelenti a Szent Korona ennek a nemzetnek az életét, életének folytonosságát."

Nemsokkal a koronázási jelvények Magyarországra visszahozatala után néhányan mozgalmat próbáltunk indítani a Szent Korona méltóságának visszaállításáért, majd 1989-ben nyiltan is megfogalmaztuk álláspontunkat: „1978-tól tíz éven át pusztulhatott ez a páratlan értékű együttes a Magyar Nemzeti Múzeumban, egy egészen alkalmatlan teremben, eleget téve a voluntarista populizmusnak, holott a Szent Korona egyáltalán *nem múzeumi műtárgy*, hanem az ezeréves magyar államiság történelmi és jogi jelképe és így semmi keresnivalója sincs a Nemzeti Múzeumban! A közelmúltban elkészített új teremben sem szabad őrizni a Szent Koronát, legfeljebb csak a koronázási jelvényeket. A Szent Koronát mihamarabb át kellene vinni az Országház egyik helyiségébe és a visszaállítandó Koronaőrség vigyázza ezentúl a magyar nemzet szent szimbólumát."

Közzétett állásfoglalásunknak semmi foganatja nem lett. A Magyar Nemzeti Múzeum vezetősége, láthatólag, sokkal fontosabbnak tartja a korona-látogató tömeg okozta — nem jelentéktelen — forint-bevételt, mint a Szent Korona igazi védelmét!

Az igaztalanul meghurcolt egykori koronaőr-katonák között élt a remény, hogy hazatér egyszer a Szent Korona és akkor ismét szükség lesz rájuk. Különösen Vitéz József koronaőr törzsőrmester küzdött tántoríthatatlan és nemes megszállottsággal azért, hogy visszaállítsák a koronaőrséget.

1990 késő tavaszán beadvánnyal fortultunk a Magyar Köztársaság ideiglenes elnökéhez, dr.Szűrös Mátyáshoz.

Geobitzász királész, Turkia hívő királya. I.Géza magyar királynak tartják.

Mélyen Tisztelt Elnök Úr!

Az ezeréves Magyarország történelmi és jogi jelképe a Szent Korona, amely 1978 óta ismét itthon van. Úgy gondoljuk, hogy — minden jószándékú erőfeszítés ellenére — nem megfelelő helyen őrzik féltett nagy kincsünket. A magyar Szent Korona nem múzeumi tárgy, nem állandó közszemlére kitehető régiség, ezért mély tisztelettel arra kérjük Elnök Urat, szíveskedjék nagy tekintélyét latba vetni annak érdekében, hogy a Szent Koronát átszállítsák az Országház egyik termébe, és ott — különleges körülmények között — őrizzék. A nemzet nagy ünnepein tegyék csak közszemlére, megfelelő ceremóniák mellett. A jelenlegi helyzet szégyenteljes és méltatlan a magyar államisághoz, a magyar néphez.

A Szent Korona őrzésére szolgált a magyar királyi koronaőrség. Önálló osztagként a magyar honvédség része volt, a Honvédelmi Minisztérium igazgatása alá tartozott. Létszáma 24 fő és 5 honvéd. Azt szeretnénk, ha újjászülethetne a koronaőrség hagyományos díszegyenruhájával együtt.

Tekintettel arra, hogy a koronaőrség az Államfő díszegysége is volt, mély tisztelettel kérjük Elnök Urat, segítse elő a magyar koronaőrség újjászületését, ismételt megszervezését. A részletekről külön beadványt készítettünk Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter úrnak.

Budapest 1990. május 29-én
Megkülönböztetett tisztelettel

dr.Kállay Miklós
Kéry Kálmán
Vitéz József

1990 májusában beadvánnyal fordultunk az új honvédelmi miniszterhez, dr.Für Lajoshoz.

Sem Szűrös Mátyás, sem Für Lajos a beadványokra nem válaszolt.

Ezt követően 1991 elején Vitéz József közvetlenül a Magyar Köztársaság Elnökéhez, dr.Göncz Árpádhoz fordult, aki a következő választ adta.

Tisztelt Uram!

Wisinger szerkesztő úr átadta az Ön levelét, amelyre érdemben én sem válaszolhatok többet, mint amit a munkatársam írt februárban. Nem véletlen, hogy Szűrös Mátyástól és Für Lajostól mégcsak választ sem kapott. Az ország közhangulata, az általános politikai helyzet mind azt diktálja, hogy a múlt kísértéseinek feltámasztásával csínján kell bánnunk. Ezért jómagam még akkor is tétovázna a koronaőrség visszaállításának elrendelésében, ha a honvédelmi miniszter úr ezt tanácsolná. Ám, amint Ön is sejti, erről szó sincs.

Budapest, 1991. április 24-én

Üdvözlettel: ***Göncz Árpád***

(Folytatjuk)

Tanulmány a Magyar Szent Koronáról a folyóirat hasábjain

benne Csíksomlyó" — írja Barabás István, majd így folytatja: „Hogy 1990-ben, a hosszú tilalom után mit jelentett a magyar olvasó számára, hogy a Székely Útkeresőnek köszönhetően újra szabadon juthat hozzá hitéletéhez kapcsolódó irodalomhoz, elképzelhetjük a Régi csíksomlyói búcsúsének című vers arhaikus zengéséből. (…) Egy év múlva, 1991 tavaszán Tankó Gyula közöl megrendítő szociográfia-részletet a gyimesi csángók pünkösdi búcsújárásáról."

A *Székely Útkereső* már megjelenésének évében eljut Magyarországra. A *Ring* (1990. szeptember 5.) értékeli Nagy Olga: *Gyűjtsünk népi elbeszéléseket* című írását (a folyóirat 1990/3. számából). Nagy Olga felhívja a lap olvasóit: nézzenek jól körül falusi környezetükben. „Vegyük észre a népi alkotókat! Keressük fel őket!" — idézi a budapesti hetilap a jeles erdélyi néprajztudós szavait. A következő évben a *Könyvtáros* című kiadvány mutatja be a *Székely Útkeresőt*, közöl lapszemlét az 1991/8-9. számról. Kiemeli Kardalus Jánosnak az előbbiekben idézett írását a székelyek útkereséséről, azaz a megmaradásról (Pálvölgyi Endre: *Holmi,* 1991/10. szám). Később, 1995-ben a *Júliusi Magyar Fórum* ír véleményt a lapról, melyet az alábbiakban idézünk: „Ami a *Székely Útkeresőt* illeti, csak dicsérettel beszélhetünk a 16 oldalas, nyomdatechnikailag ugyan nem túl elkényeztetett, de írásainak hangvétele és minősége folytán a számos Erdélyben megjelenő magyar sajtótermék közül feltétlenül kimagasló folyóiratról. Sajnálatos, hogy csak kéthavonta tud megjelenni. A legnemesebb erdélyi klasszikusok mellett (Reményik, Dsida, Kőrösi Csoma stb.) magyarországi szerzők műveit (Cseres Tibor, Bakay Kornél stb.) ugyanúgy megtalálhatjuk benne, mint a mai Hargitabeli író- és költőgárda alkotásait. Figyelemre méltóak azok a tudományos igényességgel megírt szellemtörténeti sorozatok is, amelyeknek népszerűsítését a *Székely Útkereső* felkarolta. Elsősorban Ferenczi István: *Gondolatok a székelyek korai történetéről,* illetve Szőcs János: *A moldvai csángó magyarokról* írott összefoglalójára gondolunk."

Az Erdélyből kitelepedett Beke György hosszú cikkben értekezik a *Székely Útkeresőről* a *Honismeret*ben (1996. 2. szám). Székelyudvarhely irodalmi múltjának méltatása után, 5 év távlatából is jól látja és láttatja az indulás nehézségeit és a lap első öt évét. Így összegez: „Öt éve jelenik meg a kiadvány, időközben Erdélyi Gondolat néven könyvkiadó is létesült mellette, és immár elképzelhetetlen lenne nélkülük nemcsak Udvarhely és környéke, de az egész Székelyföld, sőt Erdély magyar irodalmi és szellemi élete."

A továbbiakban a főszerkesztő érdemeit emeli ki: „Mindig kell egy kezdeményező ember, akinek nemcsak ötletei vannak, de bátorsága és kitartása is a megvalósításhoz. Beke Sándornak hívják ezt az embert. Brassóban született, miként annyi sok székely embernek, az ő szüleinek is ez a város adott megélhetést. De diplomával a zsebében hazajött ősei szülőföldjére, könyvtáros lett Székelyudvarhelyen, tanár Zetelakán. És költő, író, szerkesztő. Tizenöt éves korában jelent meg első verse a *Brassói Lapok*ban, majd egy brassói diáklap magyar oldalát szerkesztette. Verseskötetét, az 1993-ban kiadott *Madártemető*-t igen kedvező visszhang fogadta. Beke Sándor a diktatúra idején »kesergő türelemmel« ke-

reste a nemzeti megmaradás útját „»madártemetővé« vált szülőföldjén és arról álmodott, hogy: »...legyünk mi is egy csipetnyi Európa!«"

Ugyancsak Beke György ír a *Székely Útkereső*ről a kanadai *Nyugati Magyarság* című folyóirat 1999. január-februári számában. *Az én Himnuszaim* címmel Gábor Dénes *Gondolatok a Székely Himnuszról* című tanulmányát ismerteti, mely előbb a folyóirat hasábjain, majd a *Székely Útkereső Kiadványok* sorozatban önálló kötetként jelent meg.

A *Székely Útkereső*t szócikk formájában az *Encyclopaedia Hungarica* III. kötete (1996, Calgary, Kanada), a *Romániai Magyar Ki Kicsoda 1997* (1997, Nagyvárad) és az *Új Magyar Irodalmi Lexikon* III. kötete említi (2000, Budapest).

A Székely Útkereső Kiadványok sajtóvisszhangja

A folyóirat szerkesztésében már a kezdetektől fogva elfogadott gyakorlat volt a nagyobb lélegzetű írások, tanulmányok több számban való, azaz folytatásos közlése. A munkatársak szakértelme és közlésvágya szétfeszítette a többnyire 12 oldalon, kezdetben havonta, később két- és háromhavonként megjelenő lap kereteit. Bizonyos idő elteltével már a folytatásokban való közlés sem jelentett megoldást. „A lapszerkesztés során gyakran előfordult, hogy egy-egy nagyon jó kézirat nem fért be a jellegénél fogva szűkre szabott laptestbe. Ezért úgy döntöttünk, hogy e nagyobb lélegzetű munkát kis füzetekben, a *Székely Útkereső Kiadványok* sorozatban jelentetjük meg. Némelyikük később könyv alakban is megjelent" — vall Beke Sándor főszerkesztő a kiadványsorozat keletkezéséről (Sarány István: *Könyvműhely Székelyudvarhelyen. Hargita Népe,* 2000. március 24.)

E sorozat rendhagyó kötettel indul — már 1991-ben. A korán elhunyt Vass László Levente (1955–1979) hátrahagyott versei jelennek meg ebben a formában. Az *Egyedül az éjszakában* című kötetről (az előszót Szőcs Géza írta) beszámol a *Hargita Népe* (1991. szeptember 28.) és *A Hét* (1991. szeptember 26.). Ez utóbbi már a *Székely Útkereső kiadványainak* a sorozatáról beszél, de a további kötetekre, külön kiadványokra még várni kellett.

A *Székely Útkereső Antológia* a lap ötödik évfolyamának évében jelenik meg (az előszót Kozma Mária írta). Az Antológia megkülönböztetett figyelemben részesült a romániai és az anyaországi sajtóban. Anyagát Ráduly János ismerteti a *Székely Útkereső* 1994/1-2-3. számában, de felfigyel rá Kozma Dezső is, aki így jellemzi a kiadványt: „Az Antológia a székelység és tágabb értelemben az erdélyi magyarság sorsdöntő kérdéseire kíván rákérdezni — választ adni" *(Szabadság,* 1995. január 19.). Hírt ad az Antológiáról a budapesti *Könyvvilág* (1995. január) is.

Beke György a korábbiakban már idézett írásában méltatja a *Székely Útkereső* antológiáját: „Beke Sándor, a szerkesztő már arra is gondolhatott, hogy kiadja a *Székely Útkereső* első antológiáját. Öt évi megjelenés során kialakult a folyóirat arcéle. Nemcsak szépirodalmi műhely, elsősorban székelyföldi alkotók, fiatalok megnyilatkozási lehetősége. Igen nagy teret kap a kiadványban a tanulmány, az

esszé. Történelmi, néprajzi, nyelvészeti dolgozatok egész sora igazolja, hogy az udvarhelyi, az erdélyi elszigeteltségben és a diktatúra nyomása alatt is születtek fontos művek, néha hézagpótló írások a Székelyföld valóságáról, az erdélyi magyar létérzékelésről. Az antológia egyképpen figyel olyan helyi históriai epizódokra, mint a gyimesi csángók származástudata és olyan egyetemes nemzeti történelmi témákra, mint Szent István királyunk koronázási palástja. Vannak a szerzők között nagy öregek, mint Balogh Edgár, aki felesége falujába, Vargyasra kalauzol megint, mint annyiszor eddig is, vannak jeles kritikusok, mint a történelemtudományban is beavatott Szőcs István, induló költők, mint Mészely József, ismert néprajzkutatók, mint Nagy Olga, Ráduly János — aki a Kis-Küküllő partján, Kibéd faluban épített ki szellemi és kutató központot, mindennapi tanári munkája mellett. És a szerzők között találni Komoróczy Györgyöt, aki évtizedek óta gyakorló nyelvművelő, nyelvápoló, akinek már önálló, fontos kötete is jelent meg e témában: *Magyar szavaink nyomában.*"

A *Székely Útkereső Kiadványok* között nagy sajtóvisszhangja van Ráduly János rovásírásról szóló kötetének. A tudományos igényességgel megírt munkát Bölöni Domokos értékeli a *Népújság* 1998. július 25-i számában. Ugyanilyen sikeres Gábor Dénes *Gondolatok a Székely Himnuszról* című kiadványa is, amelyre — mint már említettük — szintén Beke György figyel fel a *Nyugati Magyarság* 1999. január-februári számának hasábjain. Erről a kötetről mond véleményt Sylvester Lajos is: „Gábor Dénes a *Székely Útkereső Kiadványok* nevet viselő szerény füzetben (Székelyudvarhely, 1998) *Gondolatok a Székely Himnuszról* címmel teszi közzé szerintünk a tágabb közönség elé kívánkozó értekezését.

Gábor Dénes a kis füzetben bemutatja a májusi Nagyáldozat *Kántáté* című, zsoltárnak készült ének történetét, himnusszá emelkedését, amely ma az egész magyar nyelvterületen Kölcsey—Erkel *társhimnuszaként* él. Nem helyette, nem azonos művészi értékkel, de mellette. Tulajdonképpen a nép, a folklorizáció tette azzá, s tájanként, helyzetenként módosított az eredeti szövegen is." (Csaba királyfi csillagösvényen, *Háromszék,* 2000. február 12.)

A *Székely Útkereső Kiadványok* sorozat 1998-ban vett nagyobb lendületet. A folyóirat ekkor a kilencedik évfolyamába lépett. Ebben az évben tíz tanulmány látott napvilágot. A kis füzetek túlnyomó többségükben, témájukat tekintve, székelység-centrikusak. A kiadványokat P. Buzogány Árpád sorolja fel és mutatja be bővebben az *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Tájékoztatójá*ban (1999): „A *Székely Útkereső Kiadványok*kal rövid terjedelmű, ismeretterjesztő munkák sorozatát indította el a *Székely Útkereső* folyóirat.

Pár hónap telt el a sorozat elindítása óta és már a tizenegyedik kiadvány is elhagyta a nyomdát. Legtöbb a néprajzi téma, de van írástörténeti, vallási, és megállapítható, hogy a legtöbbje helyismerettel kapcsolatos. Érdekes kísérlet a Róth András Lajosé, aki a »legnagyobb székely« fő művének egy negyed százados sajtóvisszhangjából készített összeállítást *Orbán Balázs — korok tükrében* címmel. *Csíksomlyó, a Székelyföld Rómája* címmel öt szerző szövegrészletei felhasználásával

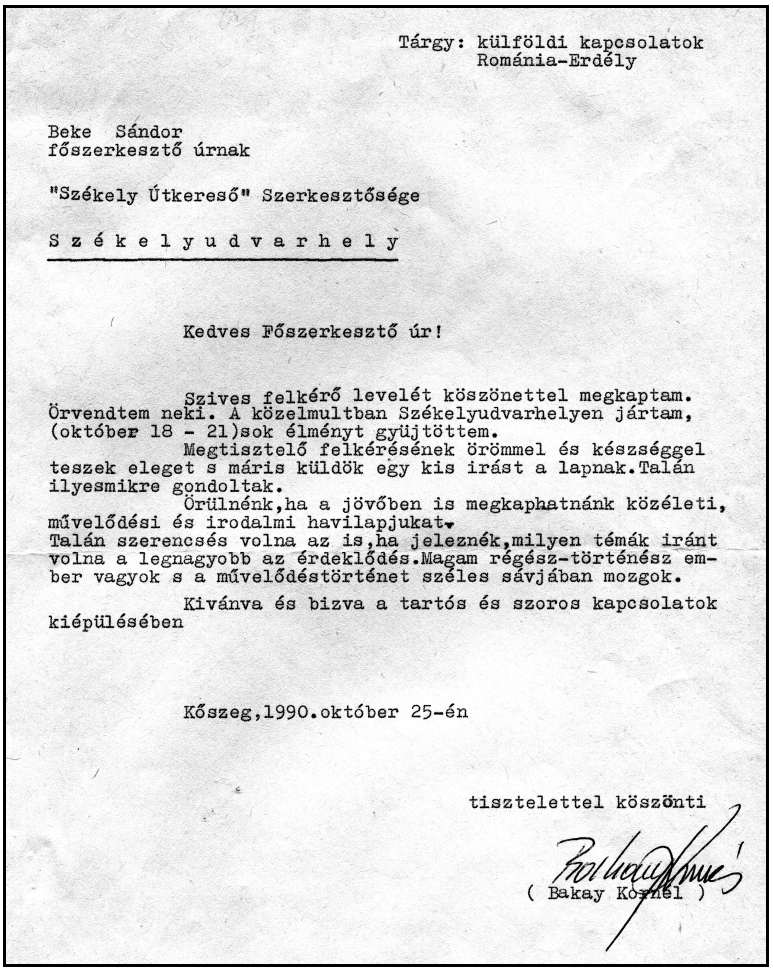

Tárgy: külföldi kapcsolatok
România-Erdély

Beke Sándor
főszerkesztő úrnak

"Székely Útkereső" Szerkesztősége

S z é k e l y u d v a r h e l y

Kedves Főszerkesztő úr!

Szives felkérő levelét köszönettel megkaptam. Örvendtem neki. A közelmultban Székelyudvarhelyen jártam, (október 18 - 21)sok élményt gyüjtöttem.

Megtisztelő felkérésének örömmel és készséggel teszek eleget s máris küldök egy kis irást a lapnak.Talán ilyesmikre gondoltak.

Örülnénk,ha a jövőben is megkaphatnánk közéleti, művelődési és irodalmi havilapjukat.
Talán szerencsés volna az is,ha jeleznék,milyen témák iránt volna a legnagyobb az érdeklődés.Magam régész-történész ember vagyok s a művelődéstörténet széles sávjában mozgok.

Kívánva és bizva a tartós és szoros kapcsolatok kiépülésében

Kőszeg,1990.október 25-én

tisztelettel köszönti

(Bakay Kornél)

Munkatársak (Bakay Kornél és Balázs Géza) kéziratküldő levelei

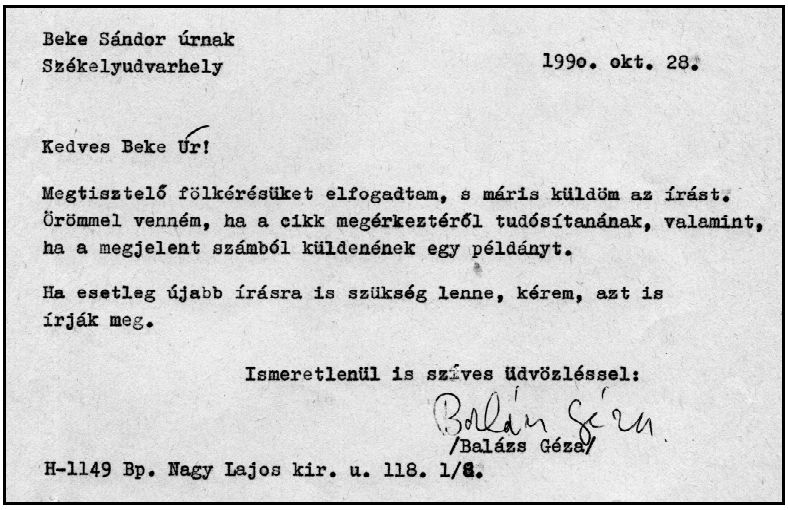

Beke Sándor úrnak
Székelyudvarhely

1990. okt. 28.

Kedves Beke Úr!

Megtisztelő fölkérésüket elfogadtam, s máris küldöm az írást. Örömmel venném, ha a cikk megérkeztéről tudósítanának, valamint, ha a megjelent számból küldenének egy példányt.

Ha esetleg újabb írásra is szükség lenne, kérem, azt is írják meg.

Ismeretlenül is szíves üdvözléssel:

/Balázs Géza/

H-1149 Bp. Nagy Lajos kir. u. 118. 1/8.

mutattuk be a somlyói búcsú és a kegyszobor történetét, illetve a pünkösdi búcsú fontosságát. A székelyudvarhelyi születésű Csanády György közismert székely himnusza ugyancsak érdekes téma (Gábor Dénes: *Gondolatok a Székely Himnuszról).*

Néprajzi téma jelent meg eddig a legtöbb: népmeséről (Nagy Olga: *Hamupipőke igazsága avagy Mit tanulhattok a mesétől?),* népszokásokról (Tankó Gyula: *Gyimesi csángó népszokások* és Barabás László: *Marosszéki népszokások),* népi gyógyításról (István Lajos: *Babonás népi gyógyítások Korondon).* Népi humorgyűjtemény kettő is megjelent: *Kicsi szamár, nagy szamár* (gagyi anekdoták) és *Krokodilok a Küküllőben* (anekdoták, történetek). A moldvai, gyimesi és hétfalusi csángókról Szőcs János, Tankó Gyula és Ferenczi Géza ismertetője *Csángók* címmel került kiadásra. A rovásírásos feliratokról a kibédi Ráduly János írt összefoglalót *(Nemzeti kincsünk — a rovásírás)* eddigi kutatásai alapján." *(A Székely Útkereső Kiadványok)*

Csire Gabriella a *Székely Útkereső* 1999-es évfolyamában, *Székely Útkereső Kiadványok* című leltárkészítő írásában arra irányítja a figyelmet, hogy a 15-50 oldalas füzetek elsősorban a folkloristák és néprajzkutatók számára nyújtanak közlési teret, majd — a megjelent kiadványokat ismertetve — rámutat arra, hogy milyen sürgető olvasói igénynek tesznek eleget a diktatúra idején lappangásra ítélt szellemi értékeket feltáró munkák. Ilyen például a *Csíksomlyó, a Székelyföld Rómája* című füzet, mely a pünkösdi búcsú eredetét, a templom történetét, a kegyszobor legendáját tárgyalja. Kiemeli a *Gondolatok a Székely Himnuszról* című kiadványt Gábor Dénes tollából, valamint Ráduly János rovásírásról szóló tanulmányát *(Nemzeti kincsünk, a rovásírás).*

Végül Csire Gabriella ismerteti az előkészületben levő kiadványokat is: „Gálfalvi Gábor: *Székelykeresztúr környéki lakodalmi népköltészet,* népdalszövegeket tartalmaz P. Buzogány Árpád kőrispataki gyűjtése *(Volt szeretőm tizenhárom),* Kisgyörgy Imre *Kopjafák — régen és ma* című füzete, egyben útmutatóként is szolgál a hitelességre törekvő mai kopjafa-készítők számára; Kovács Piroska *Örökségünk: a székelykapu* című füzete, néphagyományaink őrzőihez és nem utolsósorban a székelyföldre látogató turistákhoz is szól. A készülő kiadványból idézem: „Isten áldása legyen mindazon, ki békésen be- s kilép a kapun."

A szerző pedig a kultúrának nem kedvező nehéz anyagi helyzetre utal, amikor így fejezi be írását: „Isten áldása legyen a szerzőkön is, s a *Székely Útkereső* kiadvány-sorozatán, akárcsak a jószándékú, tanulni vágyó olvasón!"

Ugyancsak a folyóirat 1999. évfolyamában lát napvilágot Gábor Dénes: *A Székely Útkeresőtől az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóig* avagy *Előbeszéd az előkészületben levő Székely Útkereső 1990-1999-es antológiájához* című összegező cikke, amely méltatja a *Székely Útkereső Kiadványok* legújabb köteteit, majd rátér a kiadó utóbbi könyvtermésének az értékelésére. Kiemeli a Nagy Olga és Féja Géza levelezését tartalmazó értékes kötetét és a sok gyermeknek örömet szerző, 1998 karácsonyára megjelent verses és meséskönyveket, mint a *Megszólal az aranycsengő,* a *Hajó-*

val a Déli-sarkon, A galambleány. Végül felhívja a figyelmet Ábrahám János *Piculatrilógiájára,* mely a Torda környéki roma etnikum „mindeddig legtökéletesebb belülről ábrázolt leírását adja." Sajnos, a szerző csak az első kötet megjelenését érte meg. A továbbiakban Gábor Dénes jelzi, hogy a *Székely Útkereső 1990–1999*-es antológiája szerkesztés alatt áll.

Az aradi sajtóban két írás foglalkozik Brauch Magdának *Téged kereslek. Beke Sándor istenes költészete* (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Pegazus Könyvkiadó, 2007) című kötetével. A *Nyugati Jelen* című, Aradon szerkesztett, és öt megyében (Arad, Fehér, Hunyad, Krassó-Szörény, Temes) megjelenő polgári napilap 2007. augusztus 28-i lapszámában Sipos Erzsébet méltatja a kötetet. Cikkének címe: *Az imádság a lélek anyanyelve.* Rámutat arra, hogy a szerző Beke Sándor istenes költészetét a rá jellemző alapossággal, tisztánlátással, közvetlenséggel elemzi, miközben a költőt magát is közel hozza az olvasóhoz. A továbbiakban néhány rövid részletet közöl Beke Sándornak a kötetben elemzésre kerülő verseiből.

Az Aradon megjelenő *Szövétnek* című kulturális folyóirat XI. évfolyamának 2007/4-es számában Regéczy Szabina Perle ír átfogó méltatást a kötetről *Beke Sándor istenes verseiről* címmel. Ismerteti az irodalomkritika körébe sorolt kötet egyes fejezeteit, melyekből világosan megérthető Beke Sándor istenhitének eredete, a hitetlenség elleni küzdelme, az istenszeretetből fakadó életöröme, bizakodása. Felhívja a figyelmet a kötet utolsó fejezetére, melyben Brauch Magda Beke Sándor írásművészetét, valamint a költő öt legismertebb istenes versét elemzi a modern stilisztika módszereivel.

P. Buzogány *Árpád A Székely Útkereső Kiadványok műhelyében. Hagyomány és helyismeret közelképben* (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2007) című kötete számba veszi és értékeli azt a 20 kiadványt, amely 1991 és 2006 között a Székely Útkereső Kiadványok sorozatban jelent meg. *A Székely Útkereső Kiadványok 15 éve* című előszavában utal arra, hogy ezek a kiadványok a *Székely Útkereső* című, 1990–1999 között megjelenő folyóirat jogutódjának tekinthetők. A szerző ismerteti a szerkesztés, a kiadás és a terjesztés körülményeit, felsorolja a főszerkesztő, Beke Sándor, és a szerkesztőség tagjainak nevét, a sorozat szerzőit, a kiadványok összeállítóit, majd a 15 éve megjelenő kiadványok illusztrátorainak a nevét. Felhívja a figyelmet e kiadványok tematikai sokoldalúságára: „Van köztük szöveggyűjtemény (himnuszok, Orbán Balázsról, a csíksomlyói búcsúról), tanulmányrészletek a székely kapuról, erről a mára jelképpé vált építményről meg a kopjafáról, a csángókról, rovásírásról, népszokásokról, a népmeséről, de nem hiányzott az irodalom, irodalomkritika sem. A vidámságok kedvelői anekdotákhoz is hozzájutottak. Mondhatni színes a felhozatal, kínálat, mert mind a korosztályok, mind pedig a különböző érdeklődésű olvasó szempontjait figyelembe vették a szerkesztés során" — hangsúlyozza a szerző.

P. Buzogány Árpád a továbbiakban rámutat arra, hogy bár a kiadványok szerzői jórészt udvarhelyszékiek, mégsem lehet a kiadót lokálpatriotizmussal vádolni,

s bár a székelyközpontúság jelen van, helyi jellegükön túlmutatva minden magyar anyanyelvű olvasóhoz szólnak. Ezt támogatja a kiadványok információgazdagsága és közérthető stílusa is. Ezért döntött úgy a *Székely Útkereső Kiadványok* szerkesztősége, hogy gyűjteményes kötetben fogja közzéadni az elmúlt másfél évtized termését, egy olyan antológiában, mely leltárkészítés gyanánt jelenik meg, és alapot teremt a méltó folytatáshoz.

Az *Előszó*t követően P. Buzogány Árpád — megjelenésük időrendje szerint — röviden bemutatja, elemzi, értékeli a sorozatban megjelent kiadványokat.

A folyóirat és az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó szimbiózisa

Az egyre szaporodó hosszabb-rövidebb terjedelmű tudományos-ismeretterjesztő és más tematikájú füzetek, kötetek kiadása céljából a *Székely Útkereső* folyóirattal csaknem párhuzamosan már 1991-ben megszületett egy könyvkiadó terve, és a kezdeti elgondolásokat hamar követte a tett. Megalakul az *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó,* melynek kezdeményezője, majd igazgatója a folyóirat főszerkesztőjeként már ismert Beke Sándor. Az igazgató már kezdetben felismeri, hogy a könyvkiadó abban az időben jön létre, amikor az erdélyi magyarságnak a legnagyobb szüksége van rá. Elsősorban — természetesen — a *Székely Útkereső* előbb említett kiadványainak megjelenését biztosította (tegyük hozzá: teljes sikerrel!), de az évek múlásával, sőt már kezdetben is, felvállalta a legkülönbözőbb tematikájú művek gondozását, kiadását: szépirodalmi, gyermekirodalmi, szociográfiai, pedagógiai, néprajzi, művészettörténeti, történelmi, nyelvészeti stb. témájú köteteket, és az erdélyi alkotók legjava — a székelységen túl is — szívesen jelentette meg műveit az *Erdélyi Gondolat Kiadó*nál. Kiadványai eljutottak az anyaországi megyei, főiskolai, egyetemi könyvtárakba, de más európai országokba, sőt a tengerentúlra is.

Ezek az eredmények mindenekelőtt a könyvkiadó igazgatójának, szerkesztőjének, menedzserének, Beke Sándornak köszönhetők, aki nagy kompetenciával, energiával, szervezőkészséggel és kiváló gyakorlati érzékkel szinte egy személyben irányította és irányítja ma is a könyvkiadó tevékenységét, emellett a *Székely Útkereső* című folyóiratot is szerkesztette. E két művelődési intézmény 1991-től egymástól elválaszthatatlan. Ezt a tényt tükrözi sajtóvisszhangjuk is.

A *Hargita Népe* már 1992 márciusában idézi a kiadó nevét: „Jobb későn, mint soha — tartja a közmondás. Nos, ez így igaz, mert ha késve is, de napvilágot látott az Erdélyi Gondolat Kiadó Kft. irodalmi és művelődési folyóiratának, a *Székely Útkereső*nek 5-6. száma." Helyesen együtt említi a kiadót és a folyóiratot (a késés valószínűleg a folyóirat jelzett számának megjelenésére vonatkozik). *A Hét* is tudósít arról, hogy a *Székely Útkereső* kiadója az Erdélyi Gondolat Kft. És ugyanitt méltatja a kiadó gondozásában megjelent első könyvet (Lőrincz György: *Kiment a fény a szememből),* mely a társadalom peremére szorult öregek sorsát feltérképező szociográfiai riport (*A Hét,* 1992. június 25.)

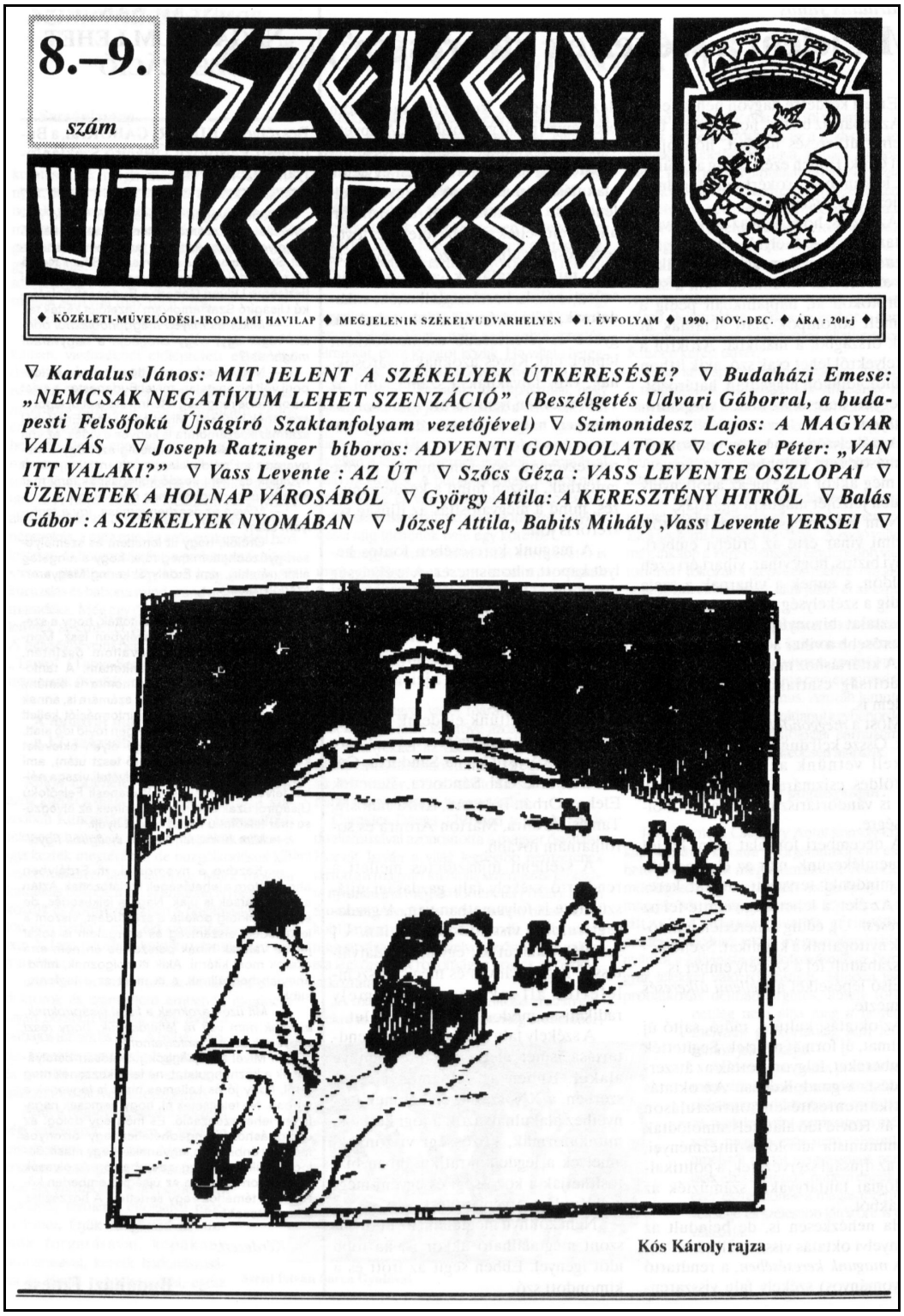

Az első évfolyam 7-8. (november—decemberi) számának a címlapja

A *Korunk* 1992/7. száma is jelzi az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó meglétét, funkcióját: „Lap- és könyvkiadás összefogózva segíti egymást az egyre romló sajtóviszonyok közepette." (Lőrincz József: *A szellemi autonómia műhelyei Székelyudvarhelyen).*

Pontosan meghatározza a folyóirat és a könyvkiadó kölcsönös viszonyát a *Hargita Népe* 1994. április 23.-i számában Metz A. Márton is *Erdélyi Gondolat — Székelyudvarhely* című tudósításában: „Magánház a Tamási Áron utcában, mondhatni semmiben sem különbözik a többitől. S mégis van eltérés. Szellemi értéket rejt: itt működik az Erdélyi Gondolat Kiadó. A kezdetben a Székely Útkereső kiadására alakult intézmény hamarosan könyvkiadással is kezdett foglalkozni. Munkatársai között neves erdélyi irodalmárok, személyiségek szerepelnek (Kozma Mária, Benkő András, Cseke Péter, Fodor Sándor, Jancsik Pál, Péntek János stb.)."

A Hét 1994. október 7-i száma *Erdélyi Gondolat* címmel ezt írja: „— ezt a nevet viseli a székelyudvarhelyi lap- és könyvkiadó vállalkozás, amely fennállásának négy éve alatt tekintélyes művelődési intézménnyé nőtte ki magát. Gondolunk itt elsősorban a *Székely Útkereső* című irodalmi-művelődési folyóiratára, lapszemlénk állandó és szívesen látott »vendégére«" *(A Hét* valóban állandó jelleggel nyomon követte a folyóirat számait, és beszámolt róluk).

Komoróczy György *Erdélyi Gondolat* című írásában *(Erdélyi Napló,* 1994. október 12.) a kiadó igazgatójának, Beke Sándornak a véleményét közli. Az igazgató a provincializmus leküzdésének nehézségeiről és a szerkesztőgárda toborozásáról beszél. Elmondja, hogy Brassóban született, ott töltötte ifjúságát Honterus, Coresi és Szemlér városában, ahol európaiságot tapasztalt és tanult. Székelyudvarhelyen viszont szinte szélmalomharcot kellett vívnia a vidékiességgel, mely rányomja a bélyegét az élet minden területére, a kultúrára is. Ennek legyőzésére toborozta rangos szerkesztőgárdáját: „— A könyvkiadó szerkesztőbizottsága a *Székely Útkereső* című folyóirat szerkesztői, munkatársi gárdájából állt össze. Hogy garanciát láttak-e munkámban, vállalkozó szellememben, azt talán tőlük kellene megkérdezni. Nekem csupán egyetlen dolgot kell elmondanom: köszönöm Benkő András, Cseke Gábor kiadói tanácsos, Cseke Péter, Fodor Sándor, Jancsik Pál, Kozma Mária főszerkesztő, Nagy Olga, Péntek János és Róth András Lajos bizalmát, türelmét abban a sok erőfeszítést igénylő munkában, melynek igáját mindannyian közösen viseljük és hordozzuk. Adja a jó Isten, hogy úgy dolgozhassunk, hogy örömöt, elégtételt találjanak az olvasók."

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónak a közelmúltban megjelent hat kötetéről számol be a *Hargita Népe* (1995. január 13.), melyekről Ráduly János közöl recenziókat a *Székely Útkereső* 1994/4-5-6. számában. A kötetek a következők: *Elek apó Cimborája* (Antológia), Nagy Olga: *Barangolásaim varázslatos tájban* (Esszé), *Székely Útkereső Antológia,* Cseke Péter: *Korfordulós újesztendő* (Riportok), Komoróczy György: *Magyar szavaink nyomában* (Nyelvművelő írások), Nagy Olga: *Népi változatok szerelemre és házasságra* (Esszé).

Kozma Dezső a *Szabadság* 1995. január 19-i számában ezt írja a kiadóval és a folyóirattal kapcsolatosan: „A székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó (…) a Beke Sándor szerkesztésében öt évvel ezelőtt megjelenő művelődési és irodalmi folyóirat, a Székely Útkereső hasábjairól nyújt egy csokorra valót (…). Az antológia a székelység és tágabb értelemben az erdélyi magyarság sorskérdéseire kíván rákérdezni (…)".

A Hét 1995. február 3-i számában Barabás István hírt ad az *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó* más, 1994-ben megjelent köteteiről, melyekről szintén Ráduly János számol be a *Székely Útkereső*ben és a folyóiratban napvilágot látott tanulmányokról, érdekességekről.

A *Szabadság* 1996. szeptember 12-i száma *Ötéves az Erdélyi Gondolat* című cikkében méltányolja a *Székely Útkereső* és az *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó* sikereit, és ezeket elsősorban Beke Sándornak tulajdonítja, aki „fiatal, energikus, nemcsak irodalmi berkekben járatos, hanem kitűnő gazdasági érzékkel is rendelkező alapító-főszerkesztő…" Felsorolja a rangos szerkesztői és munkatársi gárdát is: Csire Gabriella, Kozma Mária, Ráduly János és Róth András Lajos szerkesztők mellett rendszeresen közlő állandó munkatársak: Cseke Péter, Kovács András Ferenc, Egyed Ákos, Benkő András, Nagy Olga, Fodor Sándor, Csiki László, Jancsik Pál, Jakobovits Miklós (itt elsősorban a *Székely Útkereső* munkatársairól van szó). Végül köszönti a *Székely Útkereső*ből kinőtt, most ötödik születésnapját ünneplő *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó*t, mely „csupán annyiban vidéki, hogy központja Székelyudvarhely."

A tizedik évfordulójához érkezett *Székely Útkereső* 1999 végén — mint folyóirat — elbúcsúzik olvasóitól, mert szerepkörét végképpen átvette jogutódja, a *Székely Útkereső Kiadványok* sorozat, valamint a folyóiratból „kinőtt", már a határokon túl is népszerűségnek örvendő Erdélyi Gondolat Könyvkiadó. Erre a körülményre mutat rá Beke Sándor, a folyóirat főszerkesztője, a könyvkiadó igazgatója *(10 éves a Székely Útkereső. Ünnep és búcsú, avagy egyik kezünkben zászló, a másikban penna. Székely Útkereső,* 1999/1-2-3-4. szám). Úgy véli, ezzel az „átváltozással" sikerült végleg legyőzni a provincializmust Székelyudvarhelyen, és továbbhaladni a megkezdett úton — magasabb szinten: „Ha első lapszámunkban, 1990-ben a lap főszerkesztőjeként azt köszöntem meg Istennek, hogy kezünkbe nyújtotta szellemiségünk épületének aranykulcsát, azt a kulcsot, mellyel »útkereső szellemépületünket« kinyithattuk és »szobáiba« hívhattuk a magyar szót áhító olvasót, most azt köszönöm meg Gondviselőnknek, hogy erőt adott tovább építeni és megerősíteni azt a szellemi épületet, melyet időközben bástyákkal erősített várrá alakítottunk. Most itt állunk »édes anyaföldünkön« újabb terveket dédelgetve — a bástyán. Fent a magasban. Egyik kezünkben zászló, a másik kezünkben penna. Így lépünk tovább, fölcserélve a lapszerkesztést a könyvkiadás nehézségeivel.

E szavakkal és gondolatokkal búcsúzik a *Székely Útkereső*. És számtalan köszönettel, amiért olvastak, amiért szerkesztőségi postaládánk kis ajtaját »kopogtatta« rengeteg levél, olvasótól, szerkesztőtől és a »végek szellemparipáin« lovagló szám-

talan munkatárstól: Nagyváradtól Marosvásárhelyig, Gyimesközéploktól Temesvárig, Köbölkúttól Margittáig, Székelyudvarhelytől Beregszászig."

Nagy Olga *Az Erdélyi Gondolat szerepe, jelentősége* című írásában *(Szabadság,* 2000. január 19.) szintén rámutat a *Székely Útkereső* című folyóirat és az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó közös céljára, funkciójára: „e két kiadvány közös igazgatója Beke Sándor", aki „e két kiadvány kiadói tevékenységét nagyon is tudatosan egymásra utalása kapcsán tette mind hatásosabbá" — írja. A továbbiakban kiemeli, hogy mindkét kiadvány szerzői itt is, ott is szerepeltek, és egymás hatását megerősítve jelentek meg. Úgy véli, ezzel sikerült eltüntetni a székelyudvarhelyi kulturális élet provinciális jellegét, és mindazt, ami ezzel együtt jár: a konzervativizmust, a szellemi lemaradást. Ez a siker elsősorban Beke Sándor odaadó, lelkes munkálkodásának köszönhető: „Szinte már közhelynek számít, hogy kisebbségi létünkben néhány városközpont az, amely a magyar kultúra megteremtője, éltetője. Amilyen Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad. Talán nem túlozunk, ha azt állítjuk: az Erdélyi Gondolat megjelenése előtt Székelyudvarhely egyfajta provinciának számított, mindazzal együtt, amit ez a kifejezés sugall: konzervativizmust, szellemi lemaradást...

Beke Sándornak köszönhetően Székelyudvarhely kapcsán már nem beszélhetünk provincializmusról. Nemcsak amiatt, hogy legkiválóbb tudósaink, íróink műveit jelentette meg, hanem azáltal is, hogy olyan szellemi centrumot alakított ki, mely szűk hazánkat a maga egészében egybefogta. Hiszen előző soraimból már kitűnt, múlt századunk utolsó évtizedében az erdélyi elit értelmiség az Erdélyi Gondolatban szívesen jelentette meg műveit. (…)"

Megmaradás a „papírrobbanás" korszakában

Az 1989-es decemberi fordulat után gomba módra szaporodnak el az újságok, lapok, folyóiratok, köztük a magyar nyelvű kiadványok is. A diktatúrából szabadult emberek — azok is, akik korábban, érthető módon megcsömörlöttek a cenzúrázott sajtótermékektől — tömegesen váltak újságolvasókká. „Olyan lapok is napvilágot láttak, amelyeket már nagyon régen terveztek alapítóik, de a jól ismert okok miatt nem juthattak nyilvánossághoz. Más kiadványok a meglévő keretet használták ki, nevet változtatva csupán és természetesen tartalmukban megújulva, szabadon szólhattak megnövekedett olvasótáborukhoz" — írja Bölöni Domokos *Papírrobbanás* című cikkében *(Látó,* 1990. 12-es szám). Józsa T. István *A hazai magyar sajtó új térképe II.* című írásában 125 hazai magyar lapot sorol fel, köztük olyanokat is, melyeknek a decemberi fordulat után legalább egyetlen számuk megjelent *(Korunk,* 1990. 12-es szám). Mindkét felmérésben szerepel a *Székely Útkereső* is, mely Bölöni Domokos szerint a székelység, a magyarság történelmének, kultúrájának szabad tanulmányozásától sokáig megfosztott olvasókat kívánja kárpótolni.

Szőcs János

A moldvai csángó magyarokról

Hányszor leírták, elmondták már, hogy kisebbségben élő népcsoportok csakis úgy maradhatnak fenn, ha vallásukat, anyanyelvüket, hagyományos kultúrájukat ápolhatják, s ezekhez való kötődésük mindenki számára oly természetes, mint a lélegzetvétel. Ám hogy ez hányszor fullad szomorú sóhajtásba, ki tudná megszámolni? És sóhajtásból fordul aztán bújdosó keserves dalba, imába, áhitatos fohászba, de vidám kötekedő mondókába, szerelmes énekbe is... mert a léleknek is kapaszkodnia kell valamibe, hogy el ne essék. A léleknek, mely lehet hétszer árvább mindenkinél, mégis büszke és gazdag marad mindaddig, míg saját árvaságához való jogát meg tudja őrizni.

Kozma Mária

„Esdve kértek magyar papot"

Fogalmazzunk dióhéjban: csángóknak hívták-hívják a XVIII. század második felétől Moldva, Gyimesvölgye, Bukovina és Hétfalu magyar lakosságát. Ezt a nevet sokan sértőnek, megalázónak találták. De így is volt, van ahol elfogadták (Gyimesfelsőlokon, Gyimesközéplokon és máshol), van ahol nem (Bukovinában pl.).

Legelőször, a moldvai magyarokról szólván, Zöld Péter írta le ezt a szót. Jelenlétükről már a XV.-XVI. századi moldvai oklevelek szólnak, de ott a legrégibb magyar szállások, falvak jóval korábbiak. Már Radu Rosetti román történész rájött, hogy a legtöbb régi magyar település az önálló moldvai fejedelmség alapítása előtti időkre megy vissza. Magyar települések legsűrűbben a Szeret-folyó középső szakasza és a Keleti-Kárpátok között létesültek.

A magyar királyok a legkorábbi magyar telepeseket a határőrzés feladatával küldték oda még a XII. században. A Piatra-Neamt (a régi Karácsonykő) melletti Bitca Doamnei nevű magaslaton a régészeti kutatások a XII.-XIII. századi magyar jellegű régészeti hagyatékot: katolikus kápolnaromot, sirokat, vastárgyakat tártak fel. A korai magyar jelenlétet itteni, régi helynevek erősítik meg. Különösen a Moldva-folyó torkolatvidékétől a Tatros folyó torkolatáig, a Kárpátok vonalán pedig a Csalhótól az Ojtozi szoros környékéig figyelhető meg, még ha a helynévadás idejét nem is lehet pontosan meghatározni. Ilyenek: talán a Csalhó (Ceahlău), Tarkóhavas (Muntii Tarcăului), Bálványoshavas (Bolovănis), Tarhavas (Tarcău), Aszó (Asau), Agos (Agas), Szabófalva (Sabaoani), Bakó (Bacău), Terebes (Trebis) és Forrófalva (Faraoani), a tatáros közszóból származó folyó Tatros (Trotus) neve, hogy csak néhányat irjunk ide.

Újabb magyar telepek keletkezhettek a milkoi kun püspökség alapításakor 1227-ben. Az 1241-ben bekövetkezett pusztító tatárjárás azonban a legtöbb korai település életében súlyos törést idézett elő, nyilván nemcsak a magyar települések életében: azok, vagy megszűntek létezni, vagy a fejlődésben visszaestek. A XIV. század közepén a magyar hadak a máramarosi románok részvételével kiűzték a tatárokat. Ezzel megnyílt az út a moldvai független állam megalapítása felé.

Jó Sándor (Alexandru cel Bun) fejedelem, akinek Losonczi Margit személyében magyar felesége volt, támogatta a magyar és szász katolikus lakosság hitéletét. Nevéhez fűződik a moldvabányai (Baia), a bakói ferences és a tatrosvárosi katolikus templom építése. A XVI. század utolsó évtizedétől századokon át a moldvai magyarság vallási központja Bakó lett. E vidéken, Tatrosvárosban (Tîrgu Trotus) 1466-ban Németi György másolta le az első nem teljes magyar nyelvű bibliát, az u.n. huszita bibliát. A XV. században ugyanis huszitáknak menekültek ide.

Igen figyelmet érdemlő dokumentumok azok a levelek, amelyeket a moldvában élő olaszok a XVI. század végén írtak. Bakó környékéről szólva számtalanszor tiszta magyar falvakat említenek. Ők csak meg tudták különböztetni a magyar nyelvet a romántól!

Sajnos a XVI. század fordulóján megismétlődő török-tatár dúlások, sorozatos háborúk tönkretették az egyházmegyét, és nyilván az egész Moldvát.

Róma Moldvát (1622) missziós területnek nyilvánította és mintegy kétszáz évig a moldvai magyarok lelki gondozását, oktatását a lengyel püspökök és olasz misszionáriusok kezébe juttata. Ha a XVI. század végén 15 000 katolikusról kapunk hírt, a nagyhirű és nagyérdemű Bandinus érsek 1646-47-ben már csak 5500 katolikus lelket számlált össze. Zöld Péter 1767-ben 12 000-re becsülte a számukat. A Bandinus előtti időkben kiváltképp a városok:(Vaslui, Tecuci, Tatros, Iasi stb.) magyar lakossága fogyatkozott meg. A magukra maradt katolikusok több helyen, vagy görögkeletivé lettek és beolvadtak a román lakosságba, vagy elvándoroltak.

A bajok legfőbb okát egy olasz misszionárius 1632-ben abban látta, hogy a moldvai magyaroknak nincsenek nemzetükből származó papjaik. Galacon (1647) a hivők Bandinustól „esdve kértek magyar papot". A tarosiak pedig ilyen szavakkal fordultak hozzá:„nekünk ne adjon kóbor barátot, hanem nyelvünket tudó papot".

Azok, akiket később néhány „nagyokos" magyaroknak sem tartott, 1671-ben magyar nyelvű panaszlevéllel fordultak a Szentszékhez: „Mű szabófalvi keresztények az öt faluval együtt... az mely barátokat Szentségtek ide küldött azok erőhatalommal akarnak rajtunk lakni... részegesek, rút, fertelmes életet viselnek, mely minden embernek, de mű nekünk magyaroknak nagy botránkozásunkra vagyon".

A XIX. század közepe táján, amikor a szabófalviak megint magyarul tudó lelkészért folyamodtak az erdélyi püspökhöz, a helyi hatóságok néhányat közülük rabságra vetettek, és működésbe hozták a korbácsot és a kalodát.

Zöld Péter szerint a moldvai magyarok a királytól azt várják, hogy olasz misszionáriusok helyett az „ő nyelvüket értő lelkipásztorokat küldjön". A múlt század hatvanas éveiben a gorzafalviak a magyar hercegprimáshoz írt kérésükben így fohászkodtak: „oh Isten, adj a moldvai magyarnak magyar papot, románnak román papot".

(Folytatjuk)

Tanulmány a moldvai csángó magyarokról a Székely Útkereső hasábjain

Cseke Gábor *Sajtóláz?* című cikkében *(Romániai Magyar Szó,* 1991. január 19-20.) felsorolja a legismertebb hazai magyar lapokat, melyek tartalmával a tollforgatóknak napirenden kell, azaz kellene lenniük: „Nekünk, újságíróknak, a demokráciával elburjánzó sajtó nem csupán szakmai dzsungel, hanem lételemünk is. Ahhoz, hogy tájékozott tollforgatók lehessünk, föltétlenül napirenden kell lennünk a *hazai magyar lapok* tartalmával, közleményeivel. Beszerzésüket megkönnyítik a szerkesztőségek közötti lapcserék…". *A Romániai Magyar Szó* így jut birtokába, sok más értékes lap és folyóirat mellett a *Székely Útkereső*nek is.

Kelemen Katalin a Hargita megyei magyar nyelvű időszaki kiadványokat leltározza föl, melyek 1989. december 23. és 1991. január 1. között láttak napvilágot *(Székely Útkereső,* 1991/3. szám). Ez sem érdektelen, hiszen az egyes kiadványok megszűnéséről is hírt ad. Székelyudvarhelyen ebben az időszakban kilenc sajtótermék lát napvilágot, közöttük szerepel a *Székely Útkereső* is.

Ferenczy Ferenc, Székelyudvarhely akkori polgármestere úgy véli, hogy a *Székely Útkereső,* mely „kialakult profiljával és rangos erdélyi, magyarországi, kárpátaljai, csehszlovákiai munkatársi gárdájával külön színt képvisel a '89-es decemberi változások utáni romániai magyar sajtóban: sokoldalú múltba tekintésével, jelen-ábrázolásával szinte akaratlanul sugallja belénk az erőt a jövő küzdelméhez." Ezért ígéretet tesz arra, hogy a Polgármesteri Hivatal támogatni fogja a jövőben a folyóiratot (Róth András Lajos: *A székelyföldi kultúra szolgálatában. Székely Útkereső,* 1991. 5-6. szám).

A rendszerváltás utáni első két évben igen nehéz volt dokumentum értékű felmérést készíteni a romániai magyar sajtó helyzetéről. Ezt bizonyítja Barabás István *Lapszemle madártávlatból* című cikke *(Székely Útkereső,* 1992. 1-2-3. szám). Ennek akadályai a szenzációba menő hírek elapadása, a papír, nyomda és terjesztés árának rohamos növekedése és az olvasóközönség elszegényedése. Az okok következtében több lap szűnik meg, mint amennyi születik. Van olyan, amelyik csak egyetlen vagy két-három számot ér meg. Dicsérettel említi a *Székely Útkereső*t, amely még ebben a dzsungelben is „állja a sarat".

Tófalvi Zoltán a *Korunk* 1992. 7-es számában még ilyen körülmények között is igyekszik a teljesség igényével felmérni a romániai magyar sajtó helyzetét, bár írásának címe eléggé riasztó *(Romániai magyar sajtó — összeomlás előtt?).* Cikkének bevezető részében vázolja az akkori helyzetet: „Az 1989. december 22-e óta eltelt rövid időszak elegendő volt ahhoz, hogy a szakadék szélére sodródjon a romániai magyarság mindmáig legjobban működő tevékenységi területe: a sajtó. A szörnydiktatúra megdöntése után egyre-másra láttak napvilágot ad hoc riportok, tudósítások a »gomba módra születő és spóraszerűen szaporodó« sajtótermékekről. (…) Örömmel fedeztük fel az új egyházi lapokat, az ilyen-olyan szabadidő-, a szexlapokkal kokettáló kiadványokat — újabban minilapokat —, s csak úgy dagadt a mellünk, amikor kijelenthettük: csupán Székelyudvarhelyen és Csíkszeredában összesen 27 lap jelenik meg! (…)

A lelkesedés változatlan maradt volna, de mozgósítható tőke és állami segély nélkül a lapok nagy része egyik napról a másikra élt. Ennek esett áldozatul a *Kelet-Nyugat,* a *Jelenlét,* a *Hunyad Megyei Hírlap,* a *Sziget,* részben az *Erdélyi Figyelő,* és számottevően csökkent a *Látó,* a *Helikon, A Hét* és a *Szabadság* példányszáma. A hazai sajtó súlyos technikai nehézségekkel küzd, elavult nyomda- és szedőgépekkel dolgozik, képtelen a nyomdaköltségeket kiegyenlíteni és a külső munkatársakat fizetni, azaz a piac törvényeihez alkalmazkodni. Az adományok, alapítványi eloszlások körül is elképzelhetetlen a zűrzavar."

A továbbiakban a szerző vállalkozik a romániai magyar kiadványok osztályozására és felsorolására. Az alkalmi és helyi kiadványok csoportjába sorolja a *Székely Útkereső*t és a többi udvarhelyi lapot.

Három évvel később Kántor Lajos méri fel az erdélyi magyar sajtó helyzetét *(Sajtó és önvizsgálat. Művelődés,* 1995. február). Érdemes ebbe is beletekinteni. A „hely" szellemét szűkebben értelmező alkalmi kiadványok sorában említi a korondi **Hazanéző**t, az udvarhelyi **Székely Útkereső**t, a bánffyhunyadi **Kalotaszeg**et, és a temesvári **Ezredvég**et.

Ugyanebben az időszakban Bogdán László a legszínvonalasabb, bár gazdasági nehézségekkel küzdő irodalmi lapok között említi a *Székely Útkereső*t, melynek „fiatal, lelkes gárdája sem adta fel, s ha időnként összevont számokkal is, de idén immáron VI. évfolyamába lépett. Sőt! Erdélyi Gondolat címen könyvkiadót alapítottak. Kiadványaikra érdemes figyelni. *Székely Útkereső* címen jelentettek meg például 1994-ben egy antológiát, a lapban megjelenő, legjobbnak, legfontosabbnak tartott írásokból…" *(Háromszék,* 1995. március 11.)

A *Székely Útkereső* „túlélésének" okairól, módozatairól sok szó esett a sajtóban. Az 1990 áprilisában alapított *Székely Útkereső* nemcsak hogy átvészelte a gazdasági recesszió viharát és az olvasóközönség kultúra iránti, objektív és szubjektív tényezők meghatározta apátiáját, hanem képes volt a továbblépésre is — tapint a lényegre Németh Júlia az Ötéves az Erdélyi Gondolat című összefoglalójában *(Szabadság,* 1996. szeptember 12.). „Fiatal, energikus, nemcsak az irodalmi berkekben járatos, hanem kitűnő gazdasági érzékkel is rendelkező alapítófőszerkesztőjének, Beke Sándornak sikerült rangos szerkesztői és munkatársi gárdát toboroznia. Csire Gabriella, Kozma Mária, Ráduly János és Róth András Lajos szerkesztők mellett a lap olyan rendszeresen közlő, állandó munkatársakkal büszkélkedhet, mint Cseke Péter, Kovács András Ferenc, Egyed Ákos, Benkő András, Nagy Olga, Fodor Sándor, Csiki László, Jancsik Pál, Jakobovits Miklós.

Köztudott, hogy a gazdasági romlás legérzékenyebben az amúgy is behatárolt, szűkebb olvasótáborral rendelkező irodalmi-művészeti kiadványokat érinti. Ennek ellenére a székelyudvarhelyi *Székely Útkereső* rátalált az olvasókhoz vezető útra és rajta is maradt. Mégpedig úgy, hogy nélkülözhetetlenné tette magát: nem olcsó, pillanatnyi sikerekre építő szenzációhajhászással, hanem igényes, de ugyanakkor olvasmányos írásokkal. A lapnak egyénisége van. Olyan sajátos profilja és jól meghatározott programja, amely megkülönbözteti a rokon kiadványoktól. A székelységhez

kapcsolódó irodalmi-művészeti, tudományos kérdésekkel foglalkozik, de az összmagyarsághoz szól. Aminthogy a *Székely Útkereső*ből kinőtt, most ötödik születésnapját ünneplő **Erdélyi Gondolat Könyvkiadó** is csupán annyiban vidéki, hogy központja Székelyudvarhely."

* * *

A *Székely Útkereső* tíz éve tehát folytonos küzdelemben telt el, de fenn tudott maradni a meglehetősen mostoha hazai magyar sajtóviszonyok közepette is. Tíz év utáni megszűnése nem kudarc, mivel közvetlenül és folytatólagosan átadja helyét a *Székely Útkereső Kiadványok* című ismeretterjesztő sorozatnak és a vele párhuzamosan fejlődött és belőle alakult sikeres könyvkiadónak, az Erdélyi Gondolatnak. Ezt a tényt emeli ki Beke Sándor is már idézett búcsúbeszédében *(Székely Útkereső,* 1999. 1-2-3-4. szám): „Tizedik évfolyamához érkezett a *Székely Útkereső.* Az a folyóirat, mely az 1989-es decemberi romániai változások után harmadik sajtókiadványként jelent meg 1990 áprilisában a »templomok és iskolák« városában, a Székely Athén fellegvárában, Székelyudvarhelyen. (…) Kettős ünnep számunkra ez: ünnepelünk — felemelt fejjel és búcsúzunk — felemelt fejjel. Nem az anyagi háttérre, nem nyomdai és terjesztési nehézségekre, nem a szerkesztők áldozatkész munkájának nehézségeire hivatkozva, hanem arra, hogy olvasóinkat ezentúl nagyobb terjedelmű kiadványokkal és könyvekkel akarjuk megörvendeztetni. Ezért indítottuk útjára a folyóirat jogutódját, a **SZÉKELY ÚTKERESŐ KIADVÁNYOK** című sorozatot, azt a fórumot és lehetőséget, ahol eddigi munkatársaink nagyobb lélegzetvételű írásaikat is publikálhatják és nem utolsósorban azt a másik lehetőséget, amit a *Székely Útkereső* folyóiratból 1991-ben »kinőtt« és a mára már »felépült« könyvkiadónk, az immár határokon túl is népszerűségnek örvendő **ERDÉLYI GONDOLAT** kínál."

Irodalom

Székely Útkereső, I. évf., 1990. 1. szám
Székely Útkereső, I. évf., 1990. 2. szám
Székely Útkereső, I. évf., 1990. 3. szám
Székely Útkereső, I. évf., 1990. 4-5. szám
Székely Útkereső, I. évf., 1990. 6. szám
Székely Útkereső, I. évf., 1990. 7. szám
Székely Útkereső, I. évf., 1990. 8-9. szám
Székely Útkereső, II. évf., 1991. 1-2. szám
Székely Útkereső, II. évf., 1991. 3. szám
Székely Útkereső, II. évf., 1991. 4. szám
Székely Útkereső, II. évf., 1991. 5-6. szám

1–2.
szám

SZÉKELY ÚTKERESŐ

♦ IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT ♦ MEGJELENIK SZÉKELYUDVARHELYEN ♦ II. ÉVFOLYAM ♦ 1991 ♦ ÁRA : 20lej ♦

∇ *VISSZAEMLÉKEZÉSEK EGY SÖTÉTEBB KORRA* ∇ *Benkő András: ZENETÖRTÉNETÜNK* ∇ *Bakay Kornél: AZ ÁLLAMALAPÍTÓ SZENT ISTVÁN KIRÁLY ÉS A KORONÁZÁSI PALÁST* ∇ *Balázs Géza: A MAI FOLKLÓRMŰFAJOK GYŰJTÉSÉRŐL* ∇ *Liszka József: MEGALAKULT A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG* ∇ *Csomortáni Magdolna: KÖZELMÚLTUNK KÉPEI* ∇ *Balogh Edgár: INTÉS A MAGÁNYBÓL* ∇ *Bözödi György: AHONNAN ELINDULUNK* ∇ *Sütő András: A VÁMOSOK MINDIG ÉBEREK, HA SÍRHANT REJLIK A KÉZITÁSKÁBAN* ∇ *Beke György: MOSOLY SZALADT AZ ARCOMRA* ∇ *Penckófer János: A MŰVÉSZETNEK SZÁRNYALNIA KELL* ∇ *Benkő András: VERDI* ∇ *György Attila: ISTEN LÉTE* ∇ *Balázs Gábor: A SZÉKELYEK NYOMÁBAN* ∇ *Nagy Gáspár,* **Horváth Imre, Kányádi Sándor, Farkas Árpád, Beke Sándor VERSEI** ∇

Kós Károly rajza

A második évfolyam első és második összevont számának a címlapja

Székely Útkereső, III. évf., 1992. 1-2-3. szám
Székely Útkereső, III. évf., 1992. 4. szám
Székely Útkereső, III. évf., 1992. 5-6. szám
Székely Útkereső, IV. évf., 1993. 1-2-3. szám
Székely Útkereső, IV. évf., 1993. 4-5-6. szám
Székely Útkereső, V. évf., 1994. 1-2-3. szám
Székely Útkereső, V. évf., 1994. 4-5-6. szám
Székely Útkereső, VI. évf., 1995. 1-2-3-4. szám
Székely Útkereső, VII. évf., 1996. 1-2-3-4. szám
Székely Útkereső, VIII. évf., 1997. 1-2-3-4. szám
Székely Útkereső, IX. évf., 1998. 1-2-3-4. szám
Székely Útkereső, X. évf., 1999. 1-2-3-4. szám

Székely Útkereső Antológia, *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó,* Székelyudvarhely, 1994

Vass László Levente: Egyedül az éjszakában. Hátrahagyott versek. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 1991

Orbán Balázs — korok tükrében. Szemelvények. Összeállította: Róth András Lajos. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 1998

Csángók. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 1998

Csíksomlyó, a Székelyföld Rómája. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 1998

Tankó Gyula: Gyimesi csángó népszokások. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 1998

Nagy Olga: Hamupipőke igazsága avagy Mit tanulhattok a mesétől? *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 1998

Kicsi szamár, nagy szamár. Székely anekdoták, tréfás történetek. Gyűjtötte: P. Buzogány Árpád. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 1998

Ráduly János: Nemzeti kincsünk — a rovásírás. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 1998

Gábor Dénes: Gondolatok a Székely himnuszról. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 1998

Krokodilok a Küküllőben. Székely viccek, anekdoták, igaz történetek. Gyűjtötte: Kész Csaba Levente. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 1998

Barabás László: Karácsonytól pünkösdig. Marosszéki népszokások. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 1998

István Lajos: Babonás népi gyógyítások Korondon. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 1999

István Lajos: A korondi aragonitbánya története. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 1998

Gálfalvi Gábor: Székelykeresztúr környéki lakodalmi népköltészet. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 2000

Volt szeretőm tizenhárom. Kőrispataki népdalok. Gyűjtötte: P. Buzogány Árpád. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 2001

Kisgyörgy Imre: Kopjafák — régen és ma. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 2001

Kovács Piroska: Örökségünk: a székelykapu. Útravaló kapunézéshez. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 2003

Jézus, áldd meg Erdély földjét. Himnuszok. Válogatta: Beke Sándor. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 2004

Bán Anna: Erdély és a székely székek címerei. *Székely Útkereső Kiadványok,* Székelyudvarhely, 2005

Brauch Magda: Téged kereslek. Beke Sándor istenes költészete. *Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Pegazus Könyvkiadó,* Székelyudvarhely, 2006

P. Buzogány Árpád: A Székely Útkereső Kiadványok műhelyében. Hagyomány és helyismeret közelképben. *Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó,* Székelyudvarhely, 2007

Lapozgató. *Hargita Népe,* 1990. április 19.

Kardalus Erika: Egy mondatban… Hargita megyéből. *Romániai Magyar Szó,* 1990. április 27.

B. E.: „Csak a való igazat…" *Valóság,* 1990. május 11.

Lapszemle. *Keresztény Szó,* 1990. május 13.

Szabó Barna: Szedés-tördelés — számítógépen! *Romániai Magyar Szó,* 1990. május 22.

Megjelent a Székely Útkereső 2-es száma. *Hargita Népe,* 1990. május 22.

Bölöni Domokos: Székely Útkereső. *Helikon,* 1990. május 25.

Romániai magyar sajtó 1990. *Művelődés,* 1990. 4-5. szám

Barabás István: Lapszemle. *A Hét,* 1990. június 7.

G. I.: Székely Útkereső. *Bihari Napló,* 1990. június 10.

Barabás István: Lapszemle. *A Hét,* 1990. augusztus 2.

B. A. M.: Lapszemle. *Keresztény Szó,* 1990. augusztus 12.

A. G.: Lapozgató. *Ring* (Budapest), 1990. szeptember 5.

Megjelent a Székely Útkereső 6-os száma. *Hargita Népe,* 1990. november 8.

Székely Útkereső. *Hargita Népe,* 1990. december 11.

Székely Útkereső (6-os sz.). *A Hét,* 1990. december 13.

Kardalus János: Mit jelent a székelyek útkeresése? *Székely Útkereső,* 1990. 8-9. szám

Józsa T. István: A hazai sajtó új térképe II. *Korunk,* 1990. 12. szám

Bölöni Domokos: Papírrobbanás. *Látó,* 1990. 12. szám

Cseke Gábor: Sajtóláz? *Romániai Magyar Szó,* 1991. január 19-20.

Kelemen Katalin: Hargita megye magyar nyelvű időszaki kiadványai. *Székely Útkereső,* 1991. 3. szám

Komoróczy György: Élt huszonnégy évet. *Udvarhelyi Híradó,* 1991. 16. szám

Barabás István: Lapszemle. *A Hét,* 1991. április 25.

Pintér D. István: Székelyudvarhely sajtó-tavasza. *Fiatal Fórum,* 1991. 25. szám
Székely Útkereső. *Hargita Népe,* 1991. július 4.
Székely Útkereső. *Családi Tükör,* 1991. 9 szám
Barabás István: Lapszemle. *A Hét,* 1991. július 18.
Megjelent a Székely Útkereső 3. száma. *Hargita Népe,* 1991. szeptember 14.
Barabás István: Lapszemle. *A Hét,* 1991. szeptember 19.
Barabás István: Röviden. *A Hét,* 1991. szeptember 26.
Takács Éva: Egyedül az éjszakában. *Hargita Népe,* 1991. szeptember 28.
Pálvölgyi Endre: Holmi. *Könyvtáros* (Budapest), 1991. 10. szám
Megjelent a Székely Útkereső 4. száma. *Hargita Népe,* 1991. november 28.
Barabás István: Röviden. *A Hét,* 1991. december 5.
Róth András Lajos: A székelyföldi kultúra szolgálatában. *Székely Útkereső*, 1991. 5-6. szám
Megjelent a Székely Útkereső 5-6. száma. *Hargita Népe,* 1992. március 19.
Bemutatkozik a Székely Útkereső szerkesztősége. *Székely Útkereső*, 1992. 1-2-3. szám
Barabás István: Lapszemle — madártávlatból. *Székely Útkereső,* 1992. 1-2-3. szám
Székely Útkereső (III. évfolyam, 1-2-3. szám). *Média,* 1992. ?. ?
Barabás István: Röviden. *A Hét,* 1992. június 25.
Tófalvi Zoltán: Romániai magyar sajtó — összeomlás előtt? *Korunk,* 1992. 7. szám
Lőrincz József: A szellemi autonómia műhelyei Székelyudvarhelyen. *Korunk,* 1992. 7. szám
Barabás István: Székely Útkereső. *A Hét*, 1992. szeptember 17.
Székely Útkereső. *Hargita Népe*, 1992. október 30.
Barabás István: Székely Útkereső (1992/4). *A Hét* (Lapszemle), 1992. december 25.
Székely Útkereső. *Magropress,* 1993. október
Megjelent a Székely Útkereső. *Hargita Népe,* 1993. november 17.
Székely Útkereső. *Polgármesteri Közlöny,* 1993. november 18.
Erdélyi Gondolat Kiadó. *Könyvvilág,* 1994. február
Metz A. Márton: Erdélyi Gondolat — Székelyudvarhely. *Hargita Népe,* 1994. április 23.
Kádár Melinda: Letűnt lapok nyomában. *Udvarhelyi Híradó,* 1994. augusztus 2.
Ráduly János: Székely Útkereső Antológia. *Székely Útkereső,* 1994. 1-2-3. szám
Bálint András: Erdélyi Gondolat. *Hargita Népe,* 1994. szeptember 3.
Erdélyi Gondolat. *A Hét,* 1994. október 7.
Komoróczy György: Erdélyi Gondolat. *Erdélyi Napló,* 1994. október 12.
Erdélyi Gondolat. *Polgármesteri Közlöny,* 1994. október 20.
Székely Útkereső. *Polgármesteri Közlöny,* 1994. december 15.
(g-t): Székely Útkereső Antológia. *Könyvvilág,* 1995. január

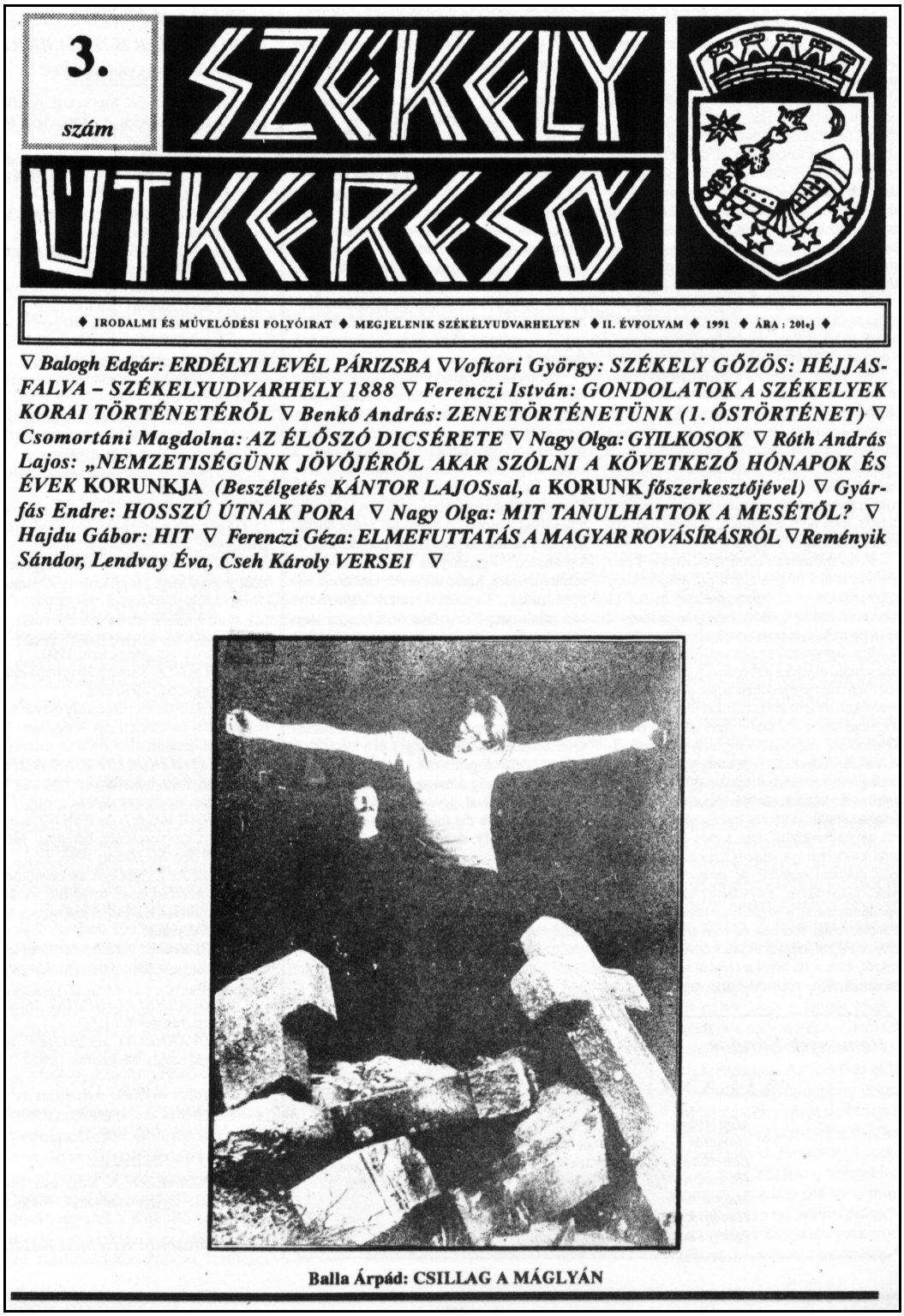

3. szám

SZÉKELY ÚTKERESŐ

♦ IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT ♦ MEGJELENIK SZÉKELYUDVARHELYEN ♦ II. ÉVFOLYAM ♦ 1991 ♦ ÁRA : 20lej ♦

∇ *Balogh Edgár: ERDÉLYI LEVÉL PÁRIZSBA* ∇ *Vofkori György: SZÉKELY GŐZÖS: HÉJJASFALVA – SZÉKELYUDVARHELY 1888* ∇ *Ferenczi István: GONDOLATOK A SZÉKELYEK KORAI TÖRTÉNETÉRŐL* ∇ *Benkő András: ZENETÖRTÉNETÜNK (1. ŐSTÖRTÉNET)* ∇ *Csomortáni Magdolna: AZ ÉLŐSZÓ DICSÉRETE* ∇ *Nagy Olga: GYILKOSOK* ∇ *Róth András Lajos: „NEMZETISÉGÜNK JÖVŐJÉRŐL AKAR SZÓLNI A KÖVETKEZŐ HÓNAPOK ÉS ÉVEK* KORUNKJA *(Beszélgetés KÁNTOR LAJOSsal, a* KORUNK *főszerkesztőjével)* ∇ *Gyárfás Endre: HOSSZÚ ÚTNAK PORA* ∇ *Nagy Olga: MIT TANULHATTOK A MESÉTŐL?* ∇ *Hajdu Gábor: HIT* ∇ *Ferenczi Géza: ELMEFUTTATÁS A MAGYAR ROVÁSÍRÁSRÓL* ∇ *Reményik Sándor, Lendvay Éva, Cseh Károly VERSEI* ∇

Balla Árpád: CSILLAG A MÁGLYÁN

A második évfolyam 3. számának a címlapja

Székely Útkereső. *Polgármesteri Közlöny,* 1995. január 12.

Székely Útkereső. *Hargita Népe.* 1995. január 13.

Kozma Dezső: Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó kiadványai. *Szabadság,* 1995. január 19.

Barabás István: Székely Útkereső (3). *A Hét* (Lapszemle), 1995. február 3.

Kántor Lajos: Sajtó és önvizsgálat. *Művelődés,* 1995. február

Bogdán László: Székely Útkereső. *Háromszék,* 1995. március 11.

Fodor Sándor: Érdemes odafigyelnünk. *A Hét,* 1995. március 17.

(sz): Székelyudvarhely szellemi műhelye: az Erdélyi Gondolat Kiadó. *(Júliusi) Magyar Fórum,* 1995. július

Beke György: Székely Útkereső. *Honismeret* (Budapest), 1996. 2. szám

(B. R.): Székely Útkereső. *Udvarhelyi Híradó,* 1996. július 25.

Székely Útkereső. *Népújság (Múzsa melléklet),* 1996. augusztus 9.

N. J.: Ötéves az Erdélyi Gondolat. *Szabadság.* 1996. szeptember 12.

Székely Útkereső. *A Hét,* 1996. november 22.

Székely Útkereső. *Encyclopaedia Hungarica, III. kötet,* Magyarságtudat Lexikon Alapítvány, Calgary, Kanada, 1996

Székely Útkereső. *Romániai Magyar Ki Kicsoda.* A Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Scripta Kiadó közös kiadványa, 1997

Erőss Attila: Gondolatok a sajtóról. 200 éves az erdélyi magyar újságírás. *Custos Kiadó,* 1997

B. D.: Ráduly János a rovásírásról. *Népújság,* 1998. július 25.

Beke György: Az én himnuszaim. *Nyugati Magyarság* (Kanada), 1999. január-február

P. Buzogány Árpád: A Székely Útkereső Kiadványok. *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Tájékoztató,* 1999

A Székely Útkereső és Erdélyi Gondolat sajtóvisszhangja 1990 és 1998. december 31. között. *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Tájékoztató,* 1999

Csire Gabriella: Székely Útkereső Kiadványok. *Székely Útkereső*, 1999. 1-2-3-4. szám

Gábor Dénes: A Székely Útkeresőtől az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóig avagy Előbeszéd az előkészületben levő Székely Útkereső 1990-1999-es antológiájához. *Székely Útkereső*, 1999. 1-2-3-4. szám

Beke Sándor: 10 éves a Székely Útkereső. Ünnep és búcsú avagy Egyik kezünkben zászló, a másikban penna. *Székely Útkereső*, 1999. 1-2-3-4. szám

Sylvester Lajos: Csaba királyfi csillagösvényen. *Háromszék,* 2000. február 12.

Sarány István: Könyvműhely Székelyudvarhelyen. *Hargita Népe,* 2000. március 24.

Pintér D. István: Évtized múltán. *Udvarhelyi Híradó,* 2000. augusztus 22.

G. D.: Székely Útkereső. *Új Magyar Irodalmi Lexikon, III. kötet,* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000

Kuszálik Péter: Székely Útkereső. *A romániai magyar sajtó 1989 után.* Teleki László Alapítvány — Erdélyi Múzeum Egyesület, Budapest — Kolozsvár, 2001

Ráduly János: Hattyúhívó. *Népújság*, 2001. április 7.

Nagy Olga: Az Erdélyi Gondolat szerepe, jelentősége. *Szabadság,* 2002. január 19.

Nagy Olga: 10 éves az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó. *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Tájékoztató,* 2002

Ráduly János: A vadasdi terméskő jelcsoportja. *Népújság,* 2003. március 22.

Az Erdélyi Gondolat és a folyóirat, amelyből a kiadó megszületett. *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Tájékoztató,* 2004

Székely Útkereső. *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Tájékoztató,* 2004

Székely Útkereső Kiadványok. *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Tájékoztató,* 2004

Nagy Olga: Az Erdélyi Gondolat szerepe, jelentősége. *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Tájékoztató*, 2004

Barabás István: Szent lobogók. *Hargita Népe,* 2007. május 26.

Regéczi Szabina Perle: Beke Sándor istenes verseiről. *Szövétnek,* 2007. 4. szám

Sipos Erzsébet: Az imádság a lélek anyanyelve. *Nyugati Jelen,* 2007. augusztus 28.

P. Buzogány Árpád: A Székely Útkereső Kiadványok műhelyében. Hagyomány és helyismeret közelképben. *Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó,* Székelyudvarhely, 2007

Beke Sándor: Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben. Főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és életéről. *Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó,* Székelyudvarhely, 2007.

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában 2011-ben megjelent:

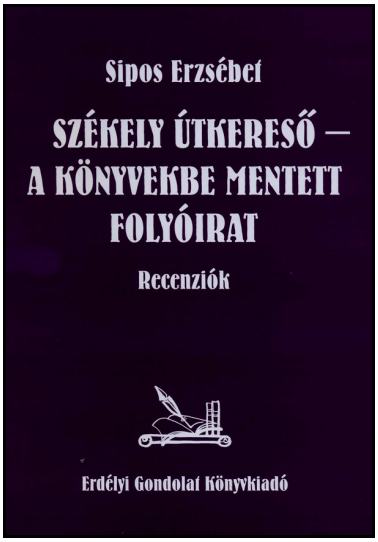

Székely Útkereső Antológia
III.

Himnuszok, versek, szépprózа, cikkek, tanulmányok, esszék

Válogatás a *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési folyóirat
1990–1999-es évfolyamaiból

Válogatta, összeállította
BRAUCH MAGDA

Reményik Sándor

Az álorcás magyar

Bethlen Gábor halála háromszázadik évfordulójára
Makkai Sándornak

A magyar erő roppant ormain
Jártatta hideg, szomorú szemét:
Mohács mögött, ország-halál mögött
Csillogtak messze Mátyás csúcsai...

Rajtuk jártatta szomorú szemét,
Róluk álmodott szörnyű éberen:
El nem ragadták álma paripái,
Önuralom zablázta zordonul.

Tudta: ütközni nyílt hely nincs sehol,
Sem döntő diadalra rónaság,
Sziklák közt folyt véres bujócska-játék,
Erdélyi farsang, komor karnevál.

Az új mulatság új magyart kívánt:
Nem ledübörgő felvonó-hidat,
Nem *egy* ellenség ellen egyenest,
Fedetlenül kirontó Zrínyiket.

Az új mulatság más magyart kívánt:
Kardos magyart, de álorcásat is,
Sok ellenség közt zúzott csontjait
Bölcsen forgató, „praktikás" magyart.

Ő lett az új, az álorcás magyar,
Ki váltogatott, száz álarc alatt
Híven hordozta s változatlanul
Örök-egy arcát, faját, Istenét.

Sziklák közt folyt véres bujócska-játék:
Előre két lépés, meg vissza három,
Kettő kelet, kettő nyugat felé...
Csillogtak messze Mátyás csúcsai.

Előre két lépés, meg vissza három,
Kettő kelet, kettő nyugat felé:
Az ördögökkel kellett cimborálni
Látszatból néha, — mindig Istenért!

Ő lett az új, álorcás magyar,
A kérdező: Ki látott engemet?
Az alkudozva is félelmes úr,
A hajlongva is töretlen gerinc.

Messze maradtak Mátyás csúcsai,
De Erdély épült az álarc alatt
S a magyar mérleg egyensúlya lőn
Világ-súlyok vak zuhanása közt.

Nagyvárad, 1929. október 7.

1993. IV. évf., 1–2–3. szám

Kölcsey Ferenc

Parainesis

(Részlet)

Idő a nagy mester! Ez egy generációt természet rende szerént eltemet, s a következőben eléri célját. Ki tud várni, az sokat tud; s nemcsak tud sokat, de tehet, s tenni fog sokat. A bölcs késő öregségében is elülteti a fát, noha használával maga nem élhet; de érti, miképpen az rendes időre megnő s unokáját gyümölccsel enyhíti. Ő tudja miért kell várni; s ki várás után sok jót nyert, az munkálni a jövő korért sem rest.

Van idő, mikor hallgatni s látszó veszteglésben ülni bölcsesség. Bölcsesség és okosság közt különbséget tégy. Mert az okos hallgat és vesztegel, hogy önbátorságát megőrizze; a bölcs pedig, hogy polgártársai nyugalmát idő előtt s foganat nélkül ne zavarja fel. Amaz néz önmagára, ennek pillanatai az emberiség előhaladását kísérik.

Mennél több s mélyebb ismerettel bírsz: annál inkább érzed az emberi tudomány bizonytalanságát. Ez érzés önhittségtől meg fog őrizni; de vigyáznod kell, nehogy ellenkezőleg kétségeskedés szellemét ébressze kebledben. Az élet jól megfontolt, de biztos lépéseket kíván; a kétségeskedés határos a félénkséggel.

Mi a boldogság?

Az emberek száz meg százfélét hittek annak lenni; s mindaz nem egyéb eszköznél, miáltal azt elérhetni remélék vala, s elérni mégsem tudhaták. Mind azért mert törekvésük célját az eszközzel összetéveszték; mind azért, mert oly valamit tettek céllá, ami csak más való cél után küzdés következéseként tűnhet fel. Boldogság fájdalommal s keserűséggel együtt meg nem állhat. Mondhatod-e, hogy ember általánosan boldog lehet? Embernek időről időre lehetnek örömei; de azok vagy hirtelen enyészve keservekkel váltatnak fel, vagy hosszasban maradva unalomba mennek által.

Érzékeny szívnek több fájdalom jut; mintsem általános boldogságra számot tarthasson érzéketlen sem jót, sem rosszat nem érezhet. Higgy nekem, e szó: boldogság, egyike a legbizonytalanabb, s legszűkebb értelmű kifejezéseknek; s ki boldogságot vadász, árnyékot vadász. Teljesített kötelesség s nemes törekvések önérzése küzdés s bánat közt is nyugalmat tenyészt: s ha e nyugalommal, boldogság cím alatt megelégszel, annak megnyerése szép, jó s erős léleknek keresés nélkül, csupán tettei következésében bizonyos.

Elszórt magvakból aprádonként csírázik és nő fel a kor, mely változásokat hoz magával. Annak feltüntekor mintegy tudat — s akarat elleni forrás, mozgás s haladás látszik mindenfelé; s boldog a reformátor, ki e feltűnés első jelenségeit biztos pillanattal észrevette! Ő nem fog egyedül maradni felléptekor, s győzede-

lemmel teszi magáévá a pályaágot, melyért a kor előtti küzdők híjában, s többnyire nyugalom és életveszély közt fáradtanak. Az ő osztályrésze dicsőség; midőn előtte elsüllyedt küzdők sírján egykorúiknak átka fekszik, melyet a később jött maradék szánakozása többé jóvá nem teszen.

1990. I. évf., 7. szám

Dsida Jenő

Psalmus Hungaricus

(Részlet)

VI.

Száraz nyelvem kisebzett,
égő fejem zavart.
Elindulok, mint egykor Csoma Sándor,
hogy felkutassak mindenegy magyart.
Székelyek, ott a bércek szikla-mellén,
üljetek mellém.
Magyarok ott a Tisza partján,
magyarok ott a Duna partján,
magyarok ott a tót hegyek közt
s a bácskai szőlőhegyek közt,
üljetek mellém.
Magyarok Afrikában, Ázsiában,
Párizsban, vagy Amerikában,
üljetek mellém!
Ti eztán születők s ti porlócsontu ősök,
ti réghalott regősök, ti vértanuk, ti hősök,
üljetek mellém!
Ülj ide, gyülj ide, népem
s hallgasd, amint énekelek,
amint a hárfa húrjait,
feszült idegem húrjait
jajgatva tépem,
ó, népem, árva népem! —
— dalolj velem,

mint akit füstös lángokra szítottak
vérszínű, ósetét, nehéz, fanyar borok,
dalolj velem hörögve
és zúgva és dörögve,
tízmillió, százmillió torok!
Énekelj, hogy világgá hömpölyögjön
zsoltárod, mint a poklok tikkadt, kénköves szele
s Európa fogja be fülét
s nyögjön a borzalomtól
és őrüljön bele! —:
Mérges kígyó legyen eledelünk,
ha téged elfeledünk,
ó, Jeruzsálem!
Nyelvünkön izzó vasszeget
verjenek át,
mikor nem téged emleget,
ó, Jeruzsálem!
Rothadjon el lábunk-kezünk,
mikoron hozzád hűtlenek leszünk,
ó, Jeruzsálem, Jeruzsálem!

1992. III. ávf., 5–6. szám

Kozma Mária

Párbeszédek

(töredék I.)

A ház előtt diófa nőtt. A hegyi levegőn igaz, hogy nem érett be a termés, s ami mégis, az kulcsos, keserű, aprócska volt, de Gábrisnak ízlett — addig ette minden októberben, míg a nyelve kisoványodott tőle. Az erdei út sűrű fenyvesben vezetett a házig, ahol...

— Legyetek csendben — intett Gábris a házban sustorgó, jövőmenő, zizzenő, hömpölygő, őt váró, vele beszélő valamiknek.

Valamiknek Gábris nevezte őket, hogy ne kelljen a nevükön szólítania, olyan sokan voltak és sokszor olyan hebehurgya összevisszaságban. Amikor éppen jöttek, surrantak, szárnyalva betörtek... stb. a házba, jobb volt összefoglaló néven szólítani őket, hiszen gyakran nem is ismerte meg valamennyiüket azonnal.

A szerzetes

Régóta készülődött Gábris, hogy vele beszélgessen. Sokat gondolkozott azon is, hogy mit mondhatna neki. Történetek jutottak eszébe... de hogy is van az, amikor a kisember a nagy ember elé kerül és szót válthat vele... Gábrisnak is úgy tűnt először, hogy csak nagyon fontos dolgokat kérdezhet meg, akárcsak a reszkető tollú, de a „színvonalat" mindenképp tartani óhajtó újságíró, aki esetlen nagyképűségében csupa hülyeséget kérdez, valahogy így: kh... kh... Kájoni atya, miként képzelte el a XVII. században a nyomda munkáját? Megvalósult-e, amit elképzelt? Mi a véleménye az erkölcsi nagyságról? Kh... kh... Örvend-e most, hogy emberközelbe került az utókorral?

— Az a helyzet — gondolta Gábris —, hogy az igazi nagy emberekkel egyáltalán nem kell „fontosakat" beszélni. Gondolataik így tiszták, hogy az csak a mindenféle zagyvaságtól, zűrzavartól való eltávolodásban észlelhető.

— Szeret-e Ön mosolyogni? — kérdezte végül.

— Az én koromban azt mondták, a bölcsek kétszer köszönnek: előbb a mosolyukkal hangtalanul, aztán a szavukkal csendesen, de hallhatóan.

— Mindenki így köszön — csodálkozott Gábris —, aki elég udvarias.

— Igen.

— De így köszönnek a megalázkodók s a hízelgők is.

— Azért mondtam, hogy csendesen, de hallhatóan. A megalázkodó suttog, hegyezned kell a füled, hogy halljad, mit is mond, mintha még a hangját sem merné megemelni, nemhogy a fejét merné, a hízelgő pedig harsány, akár a harsona, belezúg a füledbe, vagy züm... züm... fejed körül röpködő darázs.

— Lehet ezt tanulni?

— A szíveddel, a lelkeddel igen, ha csak az eszeddel tanulod, nap mint nap elárulod a saját szerepedet.

— Milyenek voltak az emberek a te korodban?

— Ha most meglátnád őket, talán nem nagyon tetszenének neked. Himlőhelyes arcúak, varasok, testüket fekélyek, sebek, gennyedő fertőzések borították, de a lelkük többnyire mentes volt a kételyektől. A tisztaság a szentség volt.

— Neked már mindent tudnod kell. Háromszáz éve vagy...

— Ne mondd ki, ha nem akarod, hogy teljesen eltűnjek. Engem az általam alkotott tárgyak az idők végezetéig a földhöz kötnek.

— Akkor is, ha ezek a tárgyak megsemmisülnek, és senki nem emlékszik már rájuk?

— Minden tárgy egy eszme is egyúttal.

— Hol vagy?

— Én is eszme vagyok. Az eszme pedig emberekben él tovább.

— Én veled szeretnék találkozni, nem egy eszmével. Becsapsz!

— Lehetetlen. Az idő bölcsessége mást határozott. Amit te kívánsz, kiábrándító lehetne mindkettőnk számára. Egy kerek fejű öregecskével találkoznál, aki

órák hosszat járja az erdőt s a mezőt, növényeket gyűjt, egyiket hajnalban, másikat holdtöltekor, egyiknél keresztet vet, másiknál titokban a sátán érveit suttogja.

— Ilyennek látnálak?

— Nem biztos. Talán.

— Megtudhatnám, hogy milyen voltál emberi élő valódban?

— Szerencsére, nem! Többé-kevésbé igen, egészen nem. Az idő bölcsessége megakadályozza ezt.

A pap

— A világ átélésének eszközét keresem — mondta Gábris.

A gyertyák sercenve égtek, az árnyak kecsesen táncoltak a falon.

— A hit — mondta Zöld Péter és hangjában önmarcangolás csendült. Mióta Moldvából visszatért, soha többé nem jutott osztályrészéül a nyugalom. Hiába volt a királyi, a püspöki megbocsátás, a csíkdelnei kényelmes parókia. Ő úgy maradt belevésve az örökkévalóság sziklájába gond merevítette homlokkal, keskenyre zárt ajkakkal. Most, megbánva, hogy szólt, gyorsan visszahúzódott az árnyékba, ha árnyéknak lehet nevezni az eltűnés homályát.

— A hit?! — mormogták a többiek. A mormogásból kivált mind a valódi egyetértés, mind a gúnyos helyeslés és az ellenkezés hangja. Gábris szorongva figyelt:

— Tudtok válaszolni? A világ átélésének eszközét keresem.

Zöld Péter rugalmas mozdulatokkal körbejárta a szobát. Az egyik gyertyánál megállt. Nézte a lángot, majd elfújta:

— A pápa számára ennyik voltunk.

Kezét felemelte, elhúzta egy gyertya fölött, annak is kialudt a lángja:

— A királynő számára ennyik voltunk. Bucow ágyúval tört ránk. Madéfalván hússzilánkok, gerendaforgácsok röpködtek a levegőben, aláhulltak vörösre festeni a januári szűz havat. Fájdalmunkat széthurcoltuk a világban. A hit végzetes gyengeség volt, semmi több. Nem támaszthatta fel a megholtakat, nem adhatta vissza nyelvüket az idegenben bujdosóknak. Azt mondták nekik, nekünk, hogy hazátlanok. S mi egyre mélyebbre görnyedtünk ez ostorcsapás alatt — a fekete rögig. Hazátlan az én né...?!

Zöld Péter maga is összegörnyedt, aztán feltérdelt, arca sötét volt, mint eső után a föld; kiterjesztett két karja remegett:

— Istenem, ha nem adtál erőt a megváltáshoz, miért feszítettél keresztre?

— A népnek — bólogatott Kázmér atya — tanítókra van szüksége, kik a világot az ő nyelvén elmesélik, kik szokásait számon tartják.

— A népnek — mondta Pater Joannes Kájoni — gyógyítókra van szüksége, kik a bajokat megorvosolják.

— A népnek — mondta szigorúan a szárhegyi fejedelem — vigyázókra van szüksége, kik, ha baj közeleg, lármafát gyújtanak.

— Szerelmetes testvéreim — emelte fel a fejét Zöld Péter —, nem voltam sem tanító, sem bajokat orvosló, sem vigyázó. Mi voltam én?

— Holtodban is élő lelkiismeret.

A névtelenül szóló oltalmazón átölelte a kesergőt:

— Őrizünk jó emlékezetünkben.

— Ím megértette a világot keresés nélkül — mondta a szerzetes —, ám ne feledjétek: az emlékezés bölcsessége csakis az élőket illeti.

Mire Gábris felpillantott, a gyertyák csonkig égtek, ő mélységes sötétségben ült. Borzadva, támolyogva kereste az ajtót: mi lesz, ha elvéti a világba vezető utat, itt marad örökre a múltban maga is „volt"-tá válva?!

Odakinn esett.

Csendes, meg-megálló eső áztatta a földet, a fű fényesen csillogott, s az ereszről alápermetező víz áttetsző vonalat húzott a tornác nyers színű deszkáira.

A háztól, amely előtt diófa nőtt, sűrű fenyvesben vezetett az út a ..... felé.

1991. II. évf., 4. szám

Beke Sándor

Tüntető magnóliák
avagy
Ima Erdélyországért

Zöld helikopterek
borzongtak
fehér templomaink felett,
ó,
Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum,
imafülkékben
esdeklem letérdepelve,
európai homo
szívem
égő csillagszóróként
sziporkázik,
de kihez,
de kinek,

énekem könnyező magnólia
susogása
minden fölkutatott féltekén
San Franciscótól
Új-Zélandig,
könyörögj miértünk,
Uram,
hogy gyógyuljon be a
magyar seb
ahol kinyílt,
hogy a szó
szurok-földeken meggyulladjon,
mint a reggeli parázs,
mit hajnali szellő rebesget
lángra,
énekre,
égő feltámadásra,
ó,
magyar betűkre csucsorodott
gyermekszájak,
ó,
tüntető magnóliák,
susogjatok,
mint a Kárpátok s a Tátra fenyői,
mint a bácskai
véres füvek,
mint az ungvári végeken
a kikelet hangja.
Ó,
tüntető magnóliák,
halljátok?
Kint a faluvégeken
zsongnak
a székely s a magyar temetők,
sírkövek álmában
magyarul énekelnek
a gyermek-leventék,
ezt hallgassátok meg
európai barátaim,
más nyelvű testvéreim,
mi lenne,
ha a szó,

a megszokott,
az a velőkbe szivárgott
édesanyátok szava
úgy muzsikálna,
mint egy föl nem hangolt
hegedű
vagy hárfa,
vagy a ti sírjaitok árnyékában
nem fülemülék
himnuszai altatnák a ti őseitek
csontjait,
hanem fülemülék dáridója dúlna
fölöttük
egy féktelen félhomályban?

Isten fia,
Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum,
miért
e megbontott rend,
miért e köd,
a köd szava,
megint
hallszik a rémes fölkiáltás,
zúg a békétlen nyelv éjszakája,
degenyeg álmok lidércei
nehezednek ránk,
mint az anyanyelvnek fölállított
nyaktilók
egy középkori éjszakában.
Uram,
oldozd fel bűneiket!
De ti,
tüntető magnóliák,
magyarul lobogjatok,
mint a Kárpátok s a Tátra fenyői,
mint a bácskai
véres füvek,
mint az ungvári végeken
a kikelet hangja,
mint begyulladt garatok
fölsebzett kiáltása,
mint a legeslegelső szó

a tulipános bölcsőben,
Munkácson vagy Besztercebányán,
Ungváron vagy Kolozsváron,
lobogjatok
tisztán,
ti szűz,
ti hazátlan,
ti békésen tüntető magnóliák!

1997. VIII. 1–2–3–4. szám

Balázs Géza

A mai folklórműfajok gyűjtéséről

Révai Miklós 1782-es felhívása óta beszélhetünk a népköltészet tudatos gyűjtéséről. Ezt követően Faludin, Csokonain, Dugonicson, Pálóczi Horváthon keresztül Kölcseyé az érdem, hogy elkezdődnek a népköltészeti gyűjtések. Sokszor elhangzott azóta a folklór végét, halálát megjósoló 12., utóbb 24., sőt 25. óra. Toldy Ferenc 1844-ben arról ír, hogy nemcsak a népi poézis, hanem maga a népnyelv is halálra van ítélve.

Mindezek ellenére nyelvjárások ma is vannak, s népköltészetünk sem az enyészeté teljességében. Persze ez a népköltészet nem egészen ugyanolyan, mint a múlt századi — dehát az emberek sem ugyanolyanok. A mai népköltészet, a mai folklór már nemcsak a mára archaikussá vált mitológiából, hagyományból táplálkozik, hanem új forrásai is vannak: a mai mitológiák, a tömegkommunikáció. A szóbeliség még ma is fő jellemzője, de nem feledkezhetünk meg az előtérbe nyomuló népi (paraszti) írásbeliségről sem. Erre a modern jelenségre a folklorizmus (folklór jellegű népköltészet), illetve a mai folklór terminust használjuk.

Füleljünk csak bele egy családi beszélgetésbe, perpatvarba, gyermekek játszótéri szóbeszédébe, idősek délutáni, estvéli „meséléseibe". Hallunk nevezetes történeteket pozitív és negatív „hősökről", varázslatos, mitologikus események hangzanak el megkérdőjelezve és megerősítve, fölfedezhetünk ezekben a beszélgetésekben mitikus szövegszerveződéseket. Egy hiányos vagy majdnem tökéletesen működő folklórvilágot, beszélt nyelvi kultúrát figyelhetünk meg. Bizonyos népköltészeti műfajok elalélnak, kihalnak, mások új erőre kapnak, ismét mások szemünk előtt formálódnak. Vannak tipikusan mai folklórműfajok. Ilyen az élménybeszélés, a tudatosan idézőjelesen használt „igaz" történet, a katonatörténet, a vicc, a feliratos falvédő, a piaci rigmus stb.

A néprajz jelenkutatásként, népleírásként indult, később vált egyre inkább történelmivé. A források eltávolodása miatt egyre többen hangoztatják: forduljon a néprajz a ma jelenségei felé. Történtek is erre próbálkozások, de éppen a mai folklór nyelvi jelenségeinek gyűjtését nem végzi szinte senki sem. Most a leginkább szóbeli jelenségekre hívnám föl a figyelmet.

Halljuk meg az új, a most születő szólásokat, közmondásokat, általában a frazeológia születőben lévő egységeit! Régi grammatikusaink ezeket a nyelv „virágainak" tartották. Valóban egy-egy párbeszédet „virágdíszbe" öltöztethet a szólás, közmondás. A sokszor használt szólások idővel közhelyszerűvé válnak, új események, helyzetek új szóláskincs születését segítik elő. Mostanában keletkezett új, tréfás hangulatú szólás: „Verekszik, mint Botos András a gyermekmegőrzőben" (lakótelepi szólás), „Nehezebb egy gyereket örökbe fogadni, mint dedikált fényképet kapni Jézus Krisztustól" (egy bürokratikus eljárásra figyelmeztető szólás), „Nehogy már a befőtt rakja el a nagymamát!" (a megbomlott hierarchia helyreállítását szolgáló szólás).

Gyűjtsük a nyelvi tréfákat, a vicceket! A viccről úgy tartják, hogy modern, mai műfaj. A magyar viccet különösen hangulata, politikuma miatt értékelik. A viccgyűjtés és kiadás persze nem minden körben arat tetszést. Az ötvenes években vicc is járta a viccgyűjtésről: „A vicc az utcán hever, csak le kell ülni érte". Vagy a viccmesélés szituációjáról: „Mi a különbség maga és a hamutartó között? — Nem tudom. — A hamutartó itt marad!" (És persze ismerve történelmünket, nem is annyira vicc.) Csak megfelelő viccgyűjteményekből lehet következtetéseket levonni a kelet-közép-európai viccvilágról, s ezt az aprómunkát — ami egyébként sok örömmel is jár — az önkéntes, kedvtelésből gyűjtők elvégezhetik.

Figyeljünk föl a gyakori beszédmozzanatokra! Ha olyan helyen tartózkodunk, ahol sokat köszönnek egymásnak az emberek (pályaudvar, üzlet, hivatal), megfigyelhetjük a köszönésformák, és az ezeket „körülvevő" sokféle formális nyelvi elem gazdagságát. Szép feladat lehet egy szociológiailag, területileg körülhatárolt közösség (csoport) köszönésformáinak összegyűjtése. Példa ilyen tréfás kapcsolatkezdésre: „Papramorgós (vagy pálinkás) jó reggelt!" Válasz: „Nem pálinkás jóreggelt az már, hanem boros jónap!"

Mit mondanak az emberek koccintás előtt? „Igyunk, hogy pirosodjunk!" Vagy: „Azt mondta az öreg Kis, ne csak együnk, igyunk is!" Vagy: „Reggel konyak, este konyak, ettől leszünk mozgékonyak!" Sokféle változata van az ivás közbeni szócselekedeteknek. Még nem olvastam ebben a témában tanulmányt, holott a magyar ember a szeszfogyasztásban (sajnos) a világranglistán szerepel.

És még ezer ritualizált szóbeli alkalom, szokás létezik: névnapozás, lakodalom, húsvét, piaci árusrigmus stb. Ezek mind besorolhatóak a mai folklórjelenségek közé. Azért vannak, azért táplálkoznak a múltból és azért újulnak meg, hogy hétköznapjainkat színesebbé tegyék, s egyszersmind összekapcsoljanak bennünket egymással, valamint elődeinkkel.

1991. II. évf., 1–2. szám

Németh Júlia

Ötéves az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

A romániai magyar sajtó a fellendülés legjobb korszakában sem volt valódi üzlet. A drágulással együtt sorra szűntek meg a napilapok és időszaki kiadványok. S a szelekcióban nem mindig „a jó marad". Az olcsó pletykairodalom kelendőbb portékának bizonyult a színvonalas publicisztikánál.

Ilyen konjunktúrában aztán különösen nagy érdem, ha egy hagyományokkal nem rendelkező vidéki város irodalmi-művelődési lapot indít, s azt hat éven keresztül nemcsak fenntartani képes, hanem megjelenésének folytonosságát is biztosítja. Méghozzá olyan színvonalon, amely méltán emeli a régóta ismert és elismert kiadványok sorába. Az 1990 áprilisában alapított *Székely Útkereső* nemcsak hogy átvészelte a gazdasági recesszió viharát és az olvasóközönség kultúra iránti, objektív és szubjektív tényezők meghatározta apátiáját, hanem képes volt a továbblépésre is. Fiatal, energikus, nemcsak az irodalmi berkekben járatos, hanem kitűnő gazdasági érzékkel is rendelkező alapító-főszerkesztőjének, Beke Sándornak sikerült rangos szerkesztői és munkatársi gárdát toboroznia. Csire Gabriella, Kozma Mária, Ráduly János és Róth András Lajos szerkesztők mellett a lap olyan rendszeresen közlő, állandó munkatársakkal büszkélkedhet, mint Cseke Péter, Egyed Ákos, Benkő András, Nagy Olga, Fodor Sándor, Jancsik Pál.

Köztudott, hogy a gazdasági romlás legérzékenyebben az amúgy is behatárolt, szűkebb olvasótáborral rendelkező irodalmi-művészeti kiadványokat érinti. Ennek ellenére a székelyudvarhelyi *Székely Útkereső* rátalált az olvasókhoz vezető útra és rajta is maradt. Mégpedig úgy, hogy nélkülözhetetlenné tette magát: nem olcsó, pillanatnyi sikerekre építő szenzációhajhászással, hanem igényes, de ugyanakkor olvasmányos anyagokkal. A lapnak egyénisége van. Olyan sajátos profilja és jól meghatározott programja, amely megkülönbözteti a rokon kiadványoktól. A székelységhez kapcsolódó irodalmi-művészeti, tudományos kérdésekkel foglalkozik, de az összmagyarsághoz szól. Aminthogy a *Székely Útkereső*ből kinőtt, most ötödik születésnapját ünneplő Erdélyi Gondolat Könyvkiadó is csupán annyiban vidéki, hogy központja Székelyudvarhely.

1991-ben, az alakuláskor még csak tervek, az elképzelések léteztek. Most öt év távlatából, Beke Sándor, az Erdélyi Gondolat Kiadó igazgatója elmondhatja: a semmiből kiadót teremtettem. Méghozzá olyan könyvkiadót, amely az országhatárokon túl is rangot és elismerést szerzett kiadványaival. Ahogyan Beke fogalmaz: „az egyetemes magyar kultúra vérkeringésében az Erdélyi Gondolat is

ott lüktet". Az eddig megjelentetett kötetek mind tematikai, mind műfaji szempontból fölöttébb változatosak. A riportkötettől a regényig, a verstől a nyelvművelő cikkekig, az esszétől a falumonográfiáig terjed a skála. Konkrétan olyan sikerkiadványokkal büszkélkedhet a kiadó, mint Nagy Olga *Népi változatok szerelemre és házasságra, Barangolásaim varázslatos tájban* vagy *Pályakép fénnyel és árnyékkal* című kötetei, Cseke Péter *Korfordulós újesztendő* című szociográfiai riportjai, a *Székely Útkereső* és az *Elek Apó Cimborája* című antológiák, Beke Sándor *Madártemető, Védtelen évek, Téged kereslek* című verseskötetei, Ábrahám János *Picula* regénye, Ráduly János *Az árnyékok lakodalma* és Kercsó Attila *Csigaséta* címen megjelentetett gyermekversei, Murádin László *Anyanyelvünk ösvényein* és Komoróczy György *Magyar szavaink nyomában* c. nyelvművelő írásait tartalmazó kötetek, hogy csak néhányat említsek a gazdag termésből.

(...) A kiadó azonban még így is anyagi gondokkal küzd, jelenleg mindössze egyetlen számítógépe van. Igazgatójának álma a saját nyomda, ami megkönnyítené és kifizetődőbbé tenné a könyvkiadást. A vállalkozás sikere nagymértékben függ a terjesztéstől. Hazai vonatkozásban ezt az állami könyvterjesztő látja el, míg a határontúli forgalmazásban Gondos Béla és a Püski hálózat az illetékes. Az Erdélyi Gondolat Kiadó köteteinek népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, minthogy kiadványai több mint negyven magyarországi megyei, főiskolai és egyetemi könyvtárban, a Széchenyiben és a Magyar Írószövetség könyvtárában is ott találhatók. A rangos szerkesztői gárda: Cseke Gábor, Csire Gabriella, Kozma Mária, Benkő András, Fodor Sándor, Nagy Olga, Jancsik Pál, Cseke Péter, Péntek János, Keszeg Vilmos, Vetési László, Gábor Dénes, Gilicze Gábor, Mózes Attila, K. Jakab Antal, Kerekes György, Angi István, Székely Erzsébet, Pozsony Ferenc, Antal Árpád, Szabó Zoltán, Marton Lili, Vöő Gabriella, Gazda József, Ráduly János, Murádin László és mások mind művészeti, mind tudományos szempontból biztosítják a minőségi árut. A kéziratok megítélésében objektív kritikai szempontok érvényesülnek, amelyeknek legnyilvánvalóbb bizonyítékai az eddig megjelent kötetek. Megrendelhetők a kiadó címén: 4150 Székelyudvarhely, Tamási Áron u. 87.

A székelyudvarhelyi szellemi élet fejlődéséhez és az összmagyar könyvkiadás kiteljesítéséhez jelentős mértékben járult hozzá az Erdélyi Gondolat Kiadó. Igazgatója, Beke Sándor summásan így összegzi tevékenységüket: „Az Erdélyi Gondolat szellemi nagyjainkkal karöltve az erdélyi és az egyetemes magyarság szellemi értékeit gyarapítja és gazdagítja. És meggyőződésem, hogy abban az időszakban teszi ezt, amikor mindannyiunknak a legnagyobb szüksége van erre!"

1996. VII. évf., 1–2–3–4. szám

Tóth István

Senkiföldjén

Utaztam, menekültem
jó pár országon át.
S hosszúsági, szélességi körök
szabattak ott is
az egeknek határt
lehűlt agyam fölött.

Mint dróthálóba bonyolult vad,
a szabadulást, emelkedést
kereste agyam.
De az átfogó hálók nem lazultak:
szétszelt glóbusként
éltem önmagam.

Megkülönbözött bennem a világ:
országok, földek,
kertek és füvek
mind acsarogták fennhangon, némán
egymásra és rám
osztási elvüket.

És rámnehezült a tekintetük:
a be-nem-teltek sorsát
hordozom mindenütt,
elátkozott ország:
a főcsonkítóktól
a csonkokig
minden teremtmény
vélem osztozkodik.

Épp egy szomszédos
kerítés tövén
állok, kallódó
gyomnövény
— már nem a járdán
és még nem a kertben —,
hol a senki-
földjére leltem.

S a járdakövektől
az oszlopfákig
— mi a térképből kimaradt —
a senkiföldjén
világrekordot állít
a gyöngyvirággyökérzet
— e kőszéleken
átütő acélszeg.

Bár nem hiteles
teljesítmény,
én technikailag
hitelesítném.
Mert e szűk kapun
— kicsi résen —
bomlani kezd
a kerítésem.

Sorsom már benne
élem holtomiglan:
míg egy nem várt rés
— nyíló ajtó —
villan.

1996. 1–2–3–4. szám

Jakobovits Miklós

A múzeumokról

A művészet — mondja egy nagy filozófus — közvetítő az Isten és az élet között. A múzeum pedig a művészet, a kultúra, a humanizmus háza, ahol ez az áhítat megnyilvánulhat. Éppen ezért a muzeológusokra hárul az a feladat, hogy olyan házat építsenek, ahol a kiállított művek katartikus erejükkel mindannyiunkat megtisztítsanak és felemeljenek.

Milyen legyen tehát egy múzeum? Legyen olyan, hogy csak a művészi érték számítson, az a mély humánus kisugárzás, mely felénk áramlik, mely összeköti az embereket, nem pedig elválasztja fegyelmezett, előítéletekkel dúsított rendezésével.

Olyan múzeumokra van szükségünk, ahol a vallási tematikák boldog együttlétben élhetnek a zsánerképek, a hétköznapok ábrázolásaival! Élő múzeumokra van szükségünk, melyek nem csupán a múltat mutatják be művészi nagyszerűségeivel, hanem biztatják a mát is, teret adnak a mai alkotóknak és a művészet kedvelőinek. Olyan múzeumokra van szükségünk, ahol a képek és a szobrok mellett vetítőtermek és videófilmek mutatják be a különböző alkotók műhelytitkait, ahol nagy alkotók beszélnek sajátságos szemléletükről, ahol a csere- és vándorkiállítások egész Európára kinyílnak, importálva és exportálva a művészet értékeit.

Meggyőződésem, hogy századunkban a művészet csaknem egy új vallássá válhat, közelebb hozva az évek hosszú során át mesterségesen egymásnak uszított embereket és népeket, egy olyan vallássá, mely melegséget sugároz felénk és valóban egy önzetlen kollektivitásnak a hangulatát teremti meg.

Szükségesnek tartom a szellemi útkeresés kezdeti időszakában a művészeti emlékházak és a kis múzeumok visszaállítását! Sajnos olyan éveket éltünk, amikor nem tudhattuk, hogy a letűnt rendszer gonosz szeszélye melyik nagy művész vásznait semmisíti meg véglegesen, nem tudhattuk, hogy a humánum elleni gyűlölet kire sújt le. Ezért a művészek nagy része egyházaknál, magángyűjtőknél, esetleg kis, eldugott városok múzeumainak raktáraiban tárolták értékesebb munkáikat.

Ma ezek segítségével kis emlékházakat lehetne berendezni, esetleg a művész műtermének közelében, vagy ha lehetséges, magában a volt műteremben. Így, el tudok képzelni Fülöp Antal Andor, Nagy Albert, Corneliu Baba, Octav Grigorescu, Mohi Sándor és hasonló kisebb vagy nagyobb gyűjteményeket, az ország különböző pontjain, melyek a hazai közönség mellett a megnövekvő turizmusnak is érdekes látogatási pontjai lehetnének.

1991. II. évf., 4. szám

Lendvay Éva

Álombeli séta apámmal

Az utcák üresek voltak, éjfél volt, mégis nappal.
Lassan sétáltunk Brassó utcáin apámmal.
A Weiss Mihály utca sarkán, ál-barokk homlokzat élén
törött porcelán órát láttunk, festett tarka virágok
díszítették, s csak egy mutatója volt.
Apám azt mondta, Jókai Móré volt ez az óra.
Továbbhaladtunk, s a Kapu utcán felfelé menve
a Búzasorra értünk, a ház elé, amelyben születtem.
— Ide jöttem '935. április 24-én délelőtt 10-kor —
mondta apám mosolyogva —, már öt órája,
hogy a világon voltál. — Könnyű eső esett a
felhőtlen hajnali égből, és továbbsétáltunk
karonfogva apámmal, aztán valaki jött és
köszönt nekünk, apa és lánya, halottak
egy halott városban, ahol soha, míg élők,
negyven év alatt nem sétáltunk kart karba öltve,
kedélyesen, a nyárspolgárokon élcelődve —
egyetlenegyszer sem sétáltunk együtt mi ketten.

Szemlér Ferenc

Szerelem

Őszül már. Hull a makk.
Lepereg.
Lassacskán ballagok
teveled.

Ég a Cenk odafenn
vörösen.
Nem volt még szép ilyen
sohasem.

Rajtad az ősz csupa
napsugár.
Nem lehetsz szebb soha,
soha már.

Rajtad így ég örök
csodafény —
majd ha nem is leszek
veled én.

1996. VII. évf., 1234. szám

Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében XXII.

Anyanyelvoktatásunk a dualizmus korában, a kiegyezéstől az Osztrák—Magyar Monarchia összeomlásáig — 1867–1918 — az anyaország oktatási rendszerébe tagoltan I.

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc leverése után a magyar birtokos nemesség kitartott 1848 vívmányai mellett, de az önkényuralom politika viszonyai nem kedveztek a fegyveres harcnak (a székelyföldi összeesküvést is véresen megtorolták), ezért választották a passzív ellenállást, amelynek vezéralakja a reformkor nagy nemzedékének túlélője, Deák Ferenc volt.

De a passzív ellenállásba is bele lehet fáradni, s a külpolitikai kudarcok, sorozatos vereségek miatt a hatalom is kereste a megegyezést. Deák Ferenc közjogi vitát indított, bebizonyította, hogy az 1848-as törvények keletkezése teljesen jogszerű volt, s a *Pesti Napló*ban 1865. április 16-án *Húsvéti cikk*e tényleges politikai ajánlatot tett. Kossuth Lajos nyílt levele ellenére folytak a tárgyalások, és a korábban egységesen irányított Habsburg Birodalomból kétközpontú államalakulat keletkezett, a kiegyezés (Ausgleich) eredményeként megszületett az *Osztrák—Magyar Monarchia.* Ausztria és Magyarország belügyeit ezután külön-külön, önállóan intézte, egy uralkodói irat feloszlatta a kolozsvári országgyűlést is, így Erdély három évszázados különállásának is vége szakadt.

Az Andrássy Gyula gróf által alakított magyar kormány a parlamenttől felhatalmazást kapott, hogy teljhatalommal intézze Erdély ügyeit is. Az 1868. XLIII. tc. szabályozta az uniót, kimondotta a polgári és politikai előjogok megszüntetését, megerősítették a felekezetek egyenjogúságát. A Gubernium megszűnt, Erdély jó ideig valósággal elkülönülő jogterületet alkotott (Kész B.—Kovács A.—Tóth D. 2007. 372. és Kuczka Péter szerk., 2006. 265.).

Iskolapolitika a dualizmusban

A kiegyezés után *az állam a magyar iskolákat favorizálta,* részben a szórvány-magyarság védelme szempontjából, nagyobbrészt pedig azért, hogy a magyar nyelv ismeretét a nem magyarok körében terjessze. Az állami iskolaépítések, az egyházi iskoláknak nyújtott alkalmi segélyek előmozdították a magyar népoktatás fejlődését.

Nem azonos szintről indult el a polgári korszakban a három erdélyi nemzet iskolahálózata. Más volt a történeti örökség, más az egyes társadalmak gazdasági ereje, s más a kultúrával szembeni magatartás. Mindezekhez a különbségekhez hozzáadta a maga jelentős módosító erejét a mindenkori államhatalom, amely saját céljainak megfelelően befolyásolta az iskolarendszer továbbfejlődését. Ebben a korban az iskolák teljes egészében az egyházak kezében — és jó kezekben — voltak. A tanintézetek számáról nincs biztos adatunk, 1851-ben a 2146 erdélyi iskolából 949 volt magyar (742 román, 455 szász), amikor pedig a kiegyezés után a magyar kormány számba vett a népiskolákat, 1869-ben a 2654 iskolából 866 volt magyar (1436 román, 273 német) — a többi vegyes tannyelvű. Az akkori 113 ezer tanköteles magyar gyermekből csak 47 ezren jártak iskolába, azoknak is talán csupán fele az egész tanévben, miközben a szász gyermekeknek már közel 80 %-a látogatta az iskolát.

Az *általános elmaradottság* mellett erdélyi sajátosság volt a magyarságon belüli *sokfelekezetiségi oktatás.* A leginkább iskolabarát felekezetnek az unitáriusokat tekintették, náluk volt a legjobb a beiskolázottak aránya, őket a reformátusok követték, s kissé lemaradva a katolikusok. A népiskolai oktatás színvonalára nem vonható le következtetés, ez tájegységenként, iskolánként jelentősen különbözött. A századfordulón a székelyek által lakott megyékben 797 tanintézet működött. A középfokú oktatást a neoabszolutizmus korszerűsítette, egységessé alakította, a dualista állam pedig szívesen épített új gimnáziumokat, szakiskolákat. A nagy hagyományokkal rendelkező gimnáziumok, kollégiumok tovább őrizték kiemelkedő szerepüket. Kolozsvár, Nagyenyed, Marosvásárhely középiskolái országosan is tekintélyesnek számítottak. A kolozsvári piarista gimnáziumban — de másutt is — jelentős számú román diák is tanult (Köpeczi Béla szerk., 1993. 514-515.).

Nemzetiségi törvény

1868. december 6-án a király szentesítette a *nemzetiségi egyenjogúságot* kimondó *XLIV. törvénycikkeket.* 1. § Magyarország összes honpolgárai egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, amelynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja, (…) a különféle nyelvek hivatalos használatára nézve a következő szabályok fognak zsinórmértékül szolgálni. A nemzet politikai egységénél fogva Magyarország államnyelve a magyar lévén, a magyar országgyűlés tanácskozási s ügykezelési nyelve ezentúl is egyedül a magyar: a törvények magyar nyelven alkottatnak, de az országban lakó

minden nemzetiség nyelvén is hiteles fordításban kiadandók… 3. § Törvényhatósági gyűlésekben mindaz, a ki ott szólással bír, akár magyarul szólhat, akár saját anyanyelvén, ha az nem magyar. (…) A törvényhatóságok az államkormányhoz intézett irataikban az állam hivatalos nyelvét használják: de használhatják a mellett hasábosan még azon nyelvek bármelyikét is, amelyet jegyzőkönyveikben használnak. (…) 17.§ Az állam s illetőleg a kormány által már kiállíttatott, vagy a szükséghez képest állítandó tanintézetekben a tanítási nyelvnek meghatározása, a mennyiben erről törvény nem rendelkezik, a közoktatási minister teendőihez tartozik. (…) Az állam köteles az állami tanintézetekben a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű, nagyobb tömegekben együtt élő polgárai az általok lakott vidékek közelében anyanyelvükön képezhessék magokat egészen addig, hol a magasabb akadémiai képzés kezdődik. (…) Azon a területeken létező, vagy fellítandó állami közép- és felső tanodákban, a melyeken egynél több nyelv divatozik, azon nyelvek mindenikének részére nyelv és irodalmi tanszékek állítandók. (…) Az országos egyetemben az előadási nyelv a magyar, azonban az országban divatozó nyelvek és az ők irodalmai számára, a mennyiben még nem állattattak, tanszékek állíttatnak… (Glatz Ferenc szerk., 1989. 174-175.)

Ez az 1868: XLIV. tc. a nemzetiségi törvény *kompromisszum* volt az *elvi liberalizmus,* a nemzeti autonómiák rendszerét meghonosítani akaró *nemzetiségi programok* és az egységes magyar jellegű *nemzetállamot* követelők között. A nyelvhasználat egy sor kérdésének eldöntését átutalta a megyék — az ott többségben levő, magyar szupremációt féltő volt nemesség — hatáskörébe. Megkötés nélkül használhatták az anyanyelvet az egyházak, az egyházi hatóságok és az általuk fenntartott intézmények, iskolák is. A községek, egyházak, magánosok maguk választották meg iskoláik tannyelvét, másfelől a törvény részben az állam kötelességévé tette a középszintű nemzetiségi nyelvű oktatásról szóló gondoskodást.

Ez a törvény vezette be a magyar államnyelvet, de biztosította a nemzetiségek számára az anyanyelv használatát. Ez volt egyébként *a kontinens első nemzetiségi törvénye.* A Monarchia két uralkodó államának a nyelve a német és a magyar, a nem magyar közösségek polgárosulásának gátjává lett, hiszen minden közösség az anyanyelvén kereste anyagi-szellemi érvényesülését (Balázs Géza: Nyelvi politika. In: Sipos Lajos szerk., 2000. 146.).

Beke György (1997. 150.) egyik írásában rögzítette, hogy Lugoson, Valeriu Branişte román tanár és lapszerkesztő, a *Drapelul* (Zászló) című lapban keményen ostorozta azokat a magyar állami tisztviselőket, akik — mert sajnos voltak ilyenek —, megpróbálták csorbítani a románok törvényes jogait. Az anyanyelv szabad használatára érzékeny Branişte magánemberként barátkozott a helyi magyar értelmiséggel, együtt velük kártyázott a kaszinóban. Történt, hogy egyik cikke miatt az ügyészség pert indított ellene. A kártyapartnerek, a vizsgálóbíró is, el akarták tussolni az ügyet. Branişte a tárgyaláson nem volt hajlandó megszólalni magyarul:

„— Nu ştiu ungureşte!

— Hiszen még az este tudtál! Felelj, s elengedlek!"

A jelenet megismétlődött. A bíró kénytelen volt tolmácsot kérni, aki fordított:

„— Hol végezte iskoláit?

— A budapesti tudományegyetemen.

— Foglalkozása?

— A magyar nyelv és irodalom tanára."

Branişte később elmondta, nem dacból tagadta meg a magyar nyelvű válaszokat, de a tárgyalóteremben úgy érezte, hogy ragaszkodnia kell nemzetiségi jogaihoz, amelyeket a törvény biztosított.

A hivatalos magyarosítási iskolapolitika lehetőségei korlátozottak voltak. Az iskolák egyházi vagy községi kézben voltak, ezek maguk választhatták meg az oktatási nyelvet. Az iskolai magyarosításnak két útja maradt: állami, magyar iskolákat létesíteni, fenntartani, s a nemzetiségi iskolafenntartókat rászorítani a magyar nyelv előbb tantárgyként való bevezetésére, majd fokozott tanítására. Az előbbire az államnak kevés pénze volt, az utóbbi viszont konfliktusok sorozatát eredményezte (Glatz Ferenc szerk., 1989. 178.).

Eötvös József népoktatási törvénye

A magyar iskolatörténet jelentős, kiemelkedő jelentőségű eseménye volt Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter korszakos hatású *népoktatási törvénye.* Ennek eredménye lett az első, önálló, mai értelemben vett állami népiskolai tanterv-kiadvány: *Tanterv a népiskolák számára 1868. XXXVIII.* tcz. értelmében kiadja a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister. Budán, 1869. OPKM 106861. Sajátos közegben jelent meg ez a törvény, ugyanis a korábbi négy-ötosztályos népiskola továbbfejlesztett hat évfolyamos népiskola számára szóló állami előírás volt, de ekkor egyetlen állami fenntartású népiskola sem létezett Magyarországon! Az 1864/65-ös tanév statisztikai adatai a népiskolákról:

A népiskolák fenntartói:

Római katolikus egyház — latin szertartású: 5184 népiskola

görög szertartású: 1295 népiskola

Protestáns egyházak — evangélikus: 1148 népiskola

Református: 1987 népiskola

Ortodox (görög keleti) egyház: 824 népiskola

Zsidó közösségek: 410

A népiskolák összesen: 10848 iskola

Mészáros István: *Felekezeti népiskoláink tanterveinek történeti alakulása* (Horánszky Nándor, 2001. 31.) című tanulmánya közli a fenti táblázatot, s mellette szereplő alábbi táblázatból következtethetünk erdélyi iskoláink helyzetére:

A tanítás nyelve:

Magyar: 5581 tanteremben (42,65 %)

Német: 1377 tanteremben (10,25 %)

Szlovák/rutén: 2473 tanteremben (18,90 %)
Román: 966 tanteremben (7,39 %)
Két nyelven: 2245 tanteremben (17,16 %)
Három nyelven: 448 tanteremben (3,38 %)

A törvény nyomán Erdélyben is általános tankötelezettséget vezettek be, iskolaalapítási hullám kezdődött, sok egyházi iskola létesült, mellettük községi iskolák is. Az állami iskola alapítása még sokáig írott malaszt maradt, az egyháziak fenntartották iskoláikat, a község papja volt az „igazgató", az esperes a tanfelügyelő, az érsekség/püspökség a legfőbb iskolai fórum, tehát amolyan közoktatási minisztérium.

Eötvös törvénye és tanterve mintául, modellként szolgált a felekezeti iskolák számára, a törvény nem tartalmazott semmiféle megkötést, az iskolák saját tantervet is készíthettek. A törvény nyomán a 900 esztendős magyar katolikus iskolatörténetben először vette kezébe a hazai katolikus népiskolaügy legfőbb irányítását a *magyar katolikus püspöki kar, rendelkezései* ettől kezdve az ország mindegyik katolikus egyházmegyéjében érvényesítendő, kötelező erejűek lettek, így a Váradi, a Csanádi, az Erdélyi és a Milkói (Kun) püspökség területén is (Köpeczi Béla szerk., 1993. 187.).

A református egyház legnagyobb területi egysége az egyházkerület volt.

Az *Erdélyi Egyházkerület* — székhelye Kolozsvár — bizottságot nevezett ki, amely csekély módosításokkal átvette az állami tantervet, és népiskolai tantervet állított össze. A bizottság elnöke a református népoktatásügy kiemelkedő alakja, *Gáspár János* tanfelügyelő lett, tagjai: Benkő János, Szabó Pál esperesek, Jancsó Lajos, Sámi László, Parádi Kálmán kolozsvári református főiskolai tanárok, Kovács Ödön nagyenyedi teológiai tanár, Paál Ferenc, a kolozsvári tanítóképző igazgatója, Benedek Samu, ugyanott a gyakorlóiskola tanítója (Horánszky Nándor szerk., 2001. 42.).

Szellemi élet a dualizmus korában

A dualizmus korában Magyarországon a legfontosabb állami feladatok közé tartozott a modern, *polgári oktatási intézményhálózat kiépítése.* Az 1868. évi népiskolai törvény 6-12 éves korig kötelezővé tette az elemi oktatásban való részvételt. Akik nem akartak, vagy nem tudtak középiskolába menni, a négy elemi befejezése után a hatosztályos *polgári iskolában* folytathatták tanulmányaikat. A nyolcvanas években *tanonciskolai* (ipari és kereskedő) hálózatot alakítottak ki, valamint *földműves iskolákat.* A népiskolák hatékonyságát bizonyítja, hogy ekkor a hat éven felüli férfinépesség 40,8 %-a, a női népesség 21,1 %-a tudott olvasni, 1869-ben ez az arány már 66,2 %, illetve 46,49 %.

A középiskoláknak két alaptípusa alakult ki: a *gimnázum* és a *reáliskola.* A gimnázium magas szintű, humán és klasszikus nyelvi képzést nyújtott, elvégzése után valamennyi egyetemi és főiskolai karra jelentkezhetett a diák. A reáliskola a természettu-

dományos ismeretek és a modern nyelvek oktatásával főként az egyetem természettudományi karára, gazdasági, műszaki főiskolára készített fel. Középfokú szakiskolák is születtek: *felső kereskedelmi, állami ipariskola és gazdasági középiskola.*

Felső- és középfokú oktatási intézmények Erdélyben 1890-ben

Máramarosszigeten: jogakadémia**,** teljes (8 osztályos) gimnázium,
nem teljes (4 vagy 6 osztályos) gimnáziumok,
tanítóképző.
Szatmárnémetiben: görögkeleti hittudományi főiskola,
teljes (8 osztályos) gimnázium,
nem teljes (4 vagy 6 osztályos) gimnázium,
polgári iskolai tanítóképző.
Nagybányán: teljes (8 osztályos) gimnázium).
Nagykárolyban: nem teljes (4 vagy 6 osztályos) gimnázium.
Szilágysomlyón: nem teljes (4 vagy 6 osztályos) gimnázium.
Zilahon: teljes (8 osztályos) gimnázium, tanítóképző.
Naszódon: teljes (8 osztályos) gimnázium, kizárólag román nyelvű.
Besztercén: teljes (8 osztályos) gimnázium, kizárólag német nyelvű,
tanítóképző — németül és magyarul vegyesen.
Szamosújváron: görög katolikus hittudományi főiskola — kizárólag román nyelven,
nem teljes (4 vagy 6 osztályos) gimnázium,
tanítóképző — románul és magyarul vegyesen.
Nagyváradon: teljes (8 osztályos) gimnázium, teljes (8 osztályos) reáliskola,
kereskedelmi iskola, tanítóképző — magyar és román nyelven.
Nagyszalonta: nem teljes (4 vagy 6 osztályos) gimnázium.
Kolozsmonostoron: mezőgazdasági középiskola.
Kolozsváron: tudományegyetem, középiskolai tanárképző intézet,
unitárius hittudományi főiskola, teljes (8 osztályos) gimnázium,
felső leányiskola, tanítóképző, egyéb zeneiskola.
Szászrégenben: nem teljes (4 vagy 6 osztályos) gimnázium — kizárólag németül.
Belényesen: teljes (8 osztályos) gimnázium — magyarul és románul vegyesen.
Marosvásárhelyen: teljes (8 osztályos) gimnázium,
nem teljes (4 vagy 6 osztályos) gimnázium.
Csíksomlyón: teljes (8 osztályos) gimnázium, tanítóképző.
Székelyudvarhelyen: teljes (8 osztályos) gimnázium.
Székelykeresztúron: nem teljes (4 vagy 6 osztályos) gimnázium), tanítóképző.
Segesváron: teljes (8 osztályos) gimnázium — kizárólag németül., tanítóképző.
Erzsébetvároson: nem teljes (4 vagy 6 osztályos) gimnázium.
Nagyenyeden: református hittudományi főiskola,
teljes (8 osztályos) gimnázium, tanítóképző,
teljes (8 osztályos) reáliskola.

Balázsfalván: görögkeleti hittudományi főiskola,
teljes (8 osztályos) gimnázium, tanítóképző.
Medgyesen: teljes (8 osztályos) gimnázium — kizárólag német nyelven,
tanítóképző.
Aradon: görögkeleti hittudományi főiskola — kizárólag román nyelvű,
teljes (8 osztályos) gimnázium, teljes (8 osztályos) reáliskola,
tanítóképző, kereskedelmi iskola, zeneiskola.
Lippán: kereskedelmi iskola.
Brádon: nem teljes (4 vagy 6 osztályos) gimnázium — magyarul és románul.
Gyulafehérváron: görögkeleti hittudományi főiskola,
teljes (8 osztályos) gimnázium.
Szászsebesen: nem teljes (4 vagy 6 osztályos) gimnázium — kizárólag németül.
Fogarason: kereskedelmi iskola.
Sepsiszentgyörgyön: nem teljes (4 vagy 6 osztályos) gimnázium.
Brassóban: teljes (8 osztályos) gimnázium, kereskedelmi iskola,
nem teljes (4-6 osztályos) reáliskola — kizárólag románul és
magyarul és románul vegyesen.
Nagyszebenben: evangélikus hittudományi főiskola — kizárólag németül,
görögkeleti hittudományi főiskola kizárólag románul.
teljes (8 osztályos) gimnázium — németül ér románul vegyesen,
tanítóképző.
Szászvároson: teljes (8 osztályos) gimnázium — német és román nyelven.
Déván: teljes (8 osztályos) reáliskola, tanítóképző.
Lugoson: teljes (8 osztályos) gimnázium — német és román nyelven,
zeneiskola.
Karánsebesen: görögkeleti hittudományi főiskola, kizárólag román nyelven,
tanítóképző.
Temesváron: görögkeleti hittudományi főiskola,
teljes (8 osztályos) gimnázium, teljes (8 osztályos) reáliskola,
kereskedelmi iskola, felső leányiskola,
polgári iskolai tanítóképző, hadapródiskola.
(Gergely András: A magyar történelem nagy alakjai. 9. Reflektor Kiadó, Budapest. 1989. 13.)

Az erdélyi magyar iskolarendszerünk a kolozsvári tudományegyetem felállításával vált teljessé, amelyet a megszüntetett jogakadémiára, sebészorvosi intézetre és az Erdélyi Múzeum-Egyesületre alapozva hoztak létre. Az egyetem alapítása után Kolozsvár modern iskolavárossá vált.

Az erdélyi magyar felsőoktatás kronológiája

Somai József hasonló című tanulmánya (Balázs S.—Csetri E.—Kónya-Hamar S.—Bodó B.—Gaal Gy.—Somai J. 2009. 203-224.) alapján foglalom össze az erdélyi magyar felsőoktatás történetének eseményeit, viszontagságait.

1565 — A kolozsvári Diéta egy felsőfokú oktatási intézmény létesítéséről döntött.

1581 — *Báthory István* erdélyi fejedelmünk idején *Kolozsvárott,* a Farkas utcában, felavatták a *Kollégiumot,* amelyet egy év múlva XIII. Gergely pápa akadémiai rangra emelt. A tanítás latin nyelven folyt, jórészt magyar anyanyelvű jezsuita rendi tanárok oktattak. Az intézmény általános, alap- és felsőfokú képzést biztosított. Egyetemi rangját három (teológia, filozófiai és kánonjog) jelenléte igazolta, mellette értékes könyvtár létesült.

1622 — *Bethlen Gábor Gyulafehérvárott* jól képzett értelmiség kialakítására *akadémiát* alapított.

1668 — II. Rákóczi György fejedelem lengyelországi hadjáratát követő töröktatár betörés idején a gyulafehérvári Akadémia és a könyvtár megsemmisült.

1693 — Kolozsvárott újraalakult a *Jezsuita Akadémia.* A teológiai tudományok mellett természettudományokat, matematikát tanítottak. Az akadémia diáklétszáma 1703-ban 50.

1753 — Az erdélyi protestáns fiatalok nyugati egyetemjárásának ellensúlyozására *Mária Terézia egyetemet alapított Kolozsváron,* a jezsuita Akadémián a meglévő teológiai és filozófiai fakultások mellé orvosi kar megszervezését rendelte el. A kolozsvári jezsuita Akadémiát a piaristák vették át, hivatalosan az *egyetem* elnevezést használták. Négy karral működött: teológia, jog, bölcsészettudomány és orvostudomány. 1770-ben a diákok száma: 493.

1784 — Erdély egyetem nélkül maradt, az általános és középiskolákban bevezették a magyar oktatási nyelvet, a Kolozsvári Jogi Akadémia Szeben városába költözött.

1784–1849 — Kolozsvárott jogi tanfolyam, majd *Jogakadémia* működik három professzorral. Az oktatás először latin, majd magyar nyelvű. Nagyszebenben működik a Jogakadémia.

1784–1872 — Kolozsváron *Orvosi-Sebészeti Tanintézet* működik.

1819 — Megalakul az első zeneművészeti intézet *Kolozsvári Conservatorium* név alatt.

1836 — Átszervezik a Kolozsvári Conservatóriumot, mely a *Muzsikai Conservatórium* nevet kapja.

1872 — *Ferenc József* magyar király aláírta a *Kolozsvári Egyetem* létrehozását és működtetését elrendelő *19-es törvényt.* Az egyetem négy karral indult: 1. Bölcsésztudomány és történelem, 2. Jog- és politikatudomány, 3. Matematika és természettudomány, 4. Orvostudomány. Az oktatás nyelve magyar, az egyetemre 258 diák iratkozott be.

1881 — *Ferenc József Tudományegyetem.* Ezen a néven működött Kolozsváron 1919-ig (közben Szegedre költözik), majd Kolozsváron 1940–1944 között.

1895 — Elkezdődik az egyetem központjának felépítése. Az itt tanító személyiségek közül kiemelkedik: *Brassai Sámuel* (1800–1897, matematikus, nyelvész, esztéta), *Böhm Károly* (1846–1911, filozófus), *Gombócz Zoltán* (1877–1935, nyelvész), *Entz Géza* (1842–1919, zoológus), *Szádeczky Kardoss Lajos* (1859–1935, történész).

1902. október 13. — *Wlassics Gyula* vallás- és közoktatásügyi miniszter jelenlétében ünnepélyesen *felavatják az egyetem épületeit.* Az ünnepélyre a Mátyás-szobor leleplezése után kerül sor.

1918/1919 — A Ferenc József Tudományegyetem utolsó éve. A beiratkozott diákok száma 2570.

1919. március 12. — A román hatalom katonai erőszakkal véget vet a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem működésének.

1919. szeptember 1. — Megindul a román tannyelvű *I. Ferdinánd Tudományegyetem.*

A tanárok száma 171, a beiratkozott diákok száma 2034. Az egyetem első rektora Sextil Puşcariu. Az egyetemen később *Kristóf György* vezette *Magyar Nyelv és Irodalom,* valamint a Gustav Kisch által vezetett Német Nyelv és Irodalom tanszék működött.

1919 — Kolozsváron román konzervatórium alakult, a magyar konzervatórium működési jogát megvonják.

1921 — Az elűzött Ferenc József Tudományegyetemet Szeged fogadta be.

1940. augusztus 30. — A II. bécsi döntés értelmében Észak-Erdélyt visszacsatolták Magyarországhoz. Újraindul a magyar tannyelvű egyetem.

1945. május 29. — Románia Hivatalos Közlönyében megjelentek a 406-os, illetve a 407-es törvényerejű rendeletek, amelyek kimondták a román tannyelvű népi, közép- és főiskolák június 1-től történő visszatérését, illetve azt, hogy *Kolozsvárott 1945. június 1-jei hatállyal magyar tannyelvű Állami Tudományegyetem létesül* négy karral: 1. Irodalom és Bölcsészet, 2. Jog és Közgazdaság, 3. Természettudomány, 4. Orvostudomány. A rendeletet *I. Mihály király* írta alá.

1945. december 11. — A kolozsvári egyetemet *Bolyai Tudományegyetem* névvel ruházzák fel.

1946 — Az április 9/276-os törvényerejű rendelet alapján létrejött a *Magyar Kolozsvári Zene- és Színházművészeti Konzervatórium.*

1948. október 26. — A Közoktatási Minisztérium 249-es rendeletével Kolozsváron román és *magyar nyelvű Művészeti Intézetet* hoztak létre.

1950 — A *Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet* 1954-ig működött.

Az Institutul Gh. Dima kétnyelvű zenekonzervatórium lassan román anyanyelvűvé vált. Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolát hoztak létre, amely kétnyelvűvé vált.

1954 — A Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet román tagozata egyesült a bukaresti I. L. Caragiale Intézettel, a magyar tagozat Marosvásárhelyre költözött.

1959. február 18-22. — A romániai diákszövetség kongresszusán elhangzott a hivatalosan előkészített Kacsó-szöveg, benne a kérés: a két kolozsvári egyetem egyesüljön.

1959. február 26-27. — Nagygyűlés a Bolyai Tudományegyetem tantestületével. Az elnökségben Nicolae Ceauşescu és Ion Iliescu. Erőszakos intervenciókkal, megfélemlítésekkel, „meggyőzéssel" kényszerítették a tanárokat az egyesülés mellett szólni.

1959. április 20-23. — Az RMP KB PB ülésén döntés született. A döntés *a magyar nyelvű felsőfokú oktatási intézmények önállóságának felszámolásával együtt a középfokú anyanyelvi képzésre is súlyos csapást mért. Több rendelettel, telefonutasítással megtiltották a magyar nyelvű oktatást, pl. az agrártudományi intézetben, Kolozsváron, és az Orvostudományi Intézetben, Marosvásárhelyen.*

1989. december 24. — A *Szabadság*ban megjelent *Hívó szó!* címmel 15 értelmiségi aláírásával közölt nyilatkozatban fejezték ki a korszerű intézményi keret megteremtésére, az erdélyi magyar kultúrértékek megőrzésére vonatkozó igényüket, kiemelve a *Bolyai Tudományegyetem visszaállításának szükségességét.*

1989. december 27. — *A Nemzeti Megmentési Front törvényerejű rendelete: „A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak a tiszteletben tartása és a románokéval való teljes jogegyenlőségük megadásának biztosítása".*

Mintha már hallottuk volna 1918-ban! Az eredményt láttuk, nemzeti közösségünk saját bőrén érezte! 20 esztendő telt el, s 2010-ben újra csak eseményeket, viszontagságokat sorolhatunk, amelyek anyanyelvoktatásunk történetében újra és újra kísértetiesen ismétlődnek:

1990. január 13. — *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség elvárása: a Kolozsvárott visszaállítandó Bolyai Tudományegyetem legyen a felsőfokú képzés anyanyelvi intézménye a humán, a reáltudományok, az agrártudomány, a pedagógia és a művészeti oktatás terén, valamint létesüljenek felsőfokú műszaki, orvostudományi és gyógyszerészeti magyar anyanyelvű intézmények Kolozsvárott, illetve Marosvásárhelyen.*

1990-ben az RMDSZ kérése a tanügyminisztériumnak, Petre Roman akkori miniszterelnöknek, a közoktatási miniszternek. A Bolyai Társaság hasonló kérése az oktatási miniszterhez.

1993 — Románia Európa Tanácsba való felvétele alkalmából az *RMDSZ Memoranduma* — oktatási törvény megalkotását kéri, amely szavatolja az önálló, kisebbségek által irányított *anyanyelvi iskolahálózat kiépítését minden szinten és formában.*

1994. szeptember 19. — Az RMDSZ közel 500000 állampolgár aláírásával „Törvény a nemzeti kisebbségek nyelvén történő oktatásról" — *törvényjavaslat.* A javaslatot azóta sem tárgyalták!

1996. szeptember 16. — Az *Európa Tanács* nyomására Temesváron aláírták a *Román—Magyar Alapszerződést.* Benne a szükséges intézkedéseket megígérték, de azóta sem történt semmi.

1997. március 13 — Victor Ciorbea magyarországi látogatása nyomán a román Elnöki Hivatala közleménye: a *magyar kisebbség igénye* mindenfokú — beleértve a felsőfokút is — *anyanyelvi oktatásra jogos...*

1997. március 31. — A Romániai Magyar Keresztény Egyházak Elöljárói Állandó Értekezlete a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem helyreállítása ügyében állásfoglalása…

1997. szeptember 3. — Az RMDSZ a kormányból való kilépéssel fenyegette meg a kormányt, ha nem szavazza meg az 1997/36-os sürgősségi rendeletet, amely előírja a magyar tagozatok létrehozását a Babeş—Bolyai Tudományegyetemen.

1998. október 3. — *Politikai diverzió — Petőfi-Schiller Egyetem megígérése.*

2002 — A benyújtott törvénytervezet vitájában az RMDSZ képviselők egyedül maradtak, senki sem támogatta a javaslatot!

2005. június — Salat Levente határozattervezete a *többnyelvűség feliratozása* érdekében. A BBTE Szenátusa azóta sem tárgyalta.

2005. július 12. — Egyed Emese, a többnyelvű feliratozás kérdésre a Rektori Hivatal 2005. július 13/20199 sz. iratban válaszol, amelyben 2007. július 1-jei hatállyal történészekből és tanárokból álló bizottság fogja megvizsgálni a javaslatot. Eredménytelen!

2005. július 20. — A Bolyai Kezdeményező Bizottság tagjai az Európa Tanács ülésein is felszólaltak, közben Erdély több városában több ezren tüntetnek a magyar felsőoktatás önállósulását követelve.

2006. február 8. — *81 nemzetközi tudós* — köztük 12 Nobel-, Wolf- és Friedsdíjas — *nyílt levele* a Bolyai Egyetem újraindítása mellett.

2006. február 20. — A BBTE Szenátusa levélben szólítja fel a BKB vezetőit: „hagyjanak fel az egyetem elleni hazug és hírnevet romboló kampánnyal"

2006. március 20. — Tőkés László, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnöke, Királyhágómelléki református püspök által vezetett delegáció az Európai Parlamentben és az Európai Bizottság tisztségviselőinél lobbizik.

2006. május 9. — Erdély több településén ökumenikus imaesteket szerveznek az önálló magyar egyetemért.

2006. május 25. — Kása Zoltán professzor jelenti be, hogy *a Babeş—Bolyai Tudományegyetemnek nincs alapító okirata, a Bolyai Egyetem jogilag létezik.*

2006. november 2-5. — A BKB megszervezi a II. Európai Kisebbségi Felsőoktatási Konferenciát.

2006. november 22. — Hantz Péter és Kovács Lehel *magyar nyelvű táblákat* (Dohányozni tilos!, Ady Endre Terem, Brassai Sámuel Terem) helyeznek el, melyek eltűntek. A BBTE oktatói testületéből eltávolították a két oktatót.

2007. január 22. — Az *Európa Tanács határozati javaslata* a romániai magyar kisebbséget a felsőoktatás terén sújtó diszkrimináció megvizsgálására.

2007. június 25. — Az RMDSZ európai parlamenti képviselői nyilatkozatban kérik a Bolyai Egyetem újraindítását.

2007. október 8. — „2007 legyen valóban az egyenlő esélyek éve!" Brüsszelben az Európai Parlamentben.

2008. február 13. — Az *EBESZ Kisebbségi Főbiztosa,* Knout Vollebaek látogatása a Babeş—Bolyai Tudományegyetemen — végkövetkeztetése: *akadályozni kell a Bolyai Egyetem újraindítását.*

2009. február 11. — *Memento 1959* címmel konferencia Brüsszelben. Emléket állítani a Bolyai Egyetem felszámolásának, az 1959-es év áldozatainak. Páskándiné Sebők Anna *Memento 1959* című emlékfilmje.

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában 2012-ben megjelent:

Kozma László

Juhász Gyula költői világa (V.)

Technikai fejlődés

Már zeng a gép, az űr felé leng
A karcsú szárny és reng a lég.
Már szűk a táj és tűnt az élet
S derengve vár szűz, tiszta kék.
(A repülő dalol)

Juhász Gyula széleskörű érdeklődését mutatja, hogy verseiben megjelennek a modern technika képei. Budapestről szóló versében villamos sikongat és villanylámpák zizegnek, másutt a bakter vonatoknak integet, az égen áthúz a repülőgép. Versbeli absztrakcióit, metaforáit a technikai találmányokról szóló verseiben a művelődéstörténeti és tudósi szemlélet alapozza meg.

Győzelmi elégia

Repülni kezd az ember, Ikarusz!
És nem zuhan tengerbe néha már
És hétfátyolos jövendő ködében
Rá Ikária, új hazája vár!
Repülni kezd az ember, Ikarusz
S ujjonganak egy új kor hegedűi
S borús gyönyörrel gondolunk ma rád,
Ki először próbáltál repülni!

Ó végtelenség, téged keresett
Odysseáján mindig is az ember,
Szálló szavak és áradó zenék mind
Feléd törtettek: végtelenség, tenger!
És végre ma elkopni kezdenek
A szűkös törvény érckarmú betűi
S az ember Ikaruszt sajnálja már,
Ki először próbált fölrepülni!

Mily szép lesz új hazánk: a mély magas,
Nem szédülünk, ha tűnő rögre nézünk,
Hol emberárkok és embertúrások
Lesznek nevetségünk és kedvtelésünk!
Mily új csodák: a rög barnul felénk
És rajta szürkülnek a rög tetűi
S hálásan gondolunk rád, Ikarusz,
Ki először akartál repülni!

Ó lesz még sok zuhanás, sok viasz,
Mely törött szárnyát a tengerbe ejti,
De példák vannak és mi fölmegyünk már,
Ha int hazánk, az ég s a végtelen hí!
Ó lesz még sok zuhanás, sok viasz
És vár a rög, az örök, temetői
És a te sírod mindig visszavon
Ó Ikarusz, ki viaszszárnyadon
Merészeltél szárnyalón letörni!

A vers a *Független Magyarország* 1909. október 3-i számában jelent meg először.

Louis Blériot, a híres francia aviatikus 1909. július 25-én maga készítette gépével átrepülte a La Manche-csatornát. Még az évben Európa nagyobb városaiban bemutatta repülőgépét. Budapesten október 18-án járt. Érkezésének hírére írta e verset Juhász Gyula. (KK 1: 229 284)

A költemény a görög mondának és a modern találmánynak, a repülőnek az összekapcsolása. A második versszakban a „szálló szavak és áradó zenék" a képzelet szárnyalására utal, mely most összekapcsolódhat a repüléssel, ami valóságos élmény.

„A költők különben már évezredek óta repülnek. Az első mítoszok az égbe törtek, mint az első pacsirta éneke. Mikor Bleriot először kelt át gépmadarával a csatornán, én Váradon egy francia pilótával ebédeltem a Kis Pipában. A pilóta roppant földhözragadt gondolatokon kérődzött, én a régi nagy Villon verseit olvasgattam leves és főzelék között. Úgy éreztem, hogy néhány ezer kilométerrel magasabban járok, mint ő." *Szakállszárító. Repülők; Délmagyarország,* 1927. június 9. (KK 4: 365 547)

A repülő dalol

Már zeng a gép, az űr felé leng
A karcsú szárny és reng a lég.
Már szűk a táj és tűnt az élet
S derengve vár szűz, tiszta kék.

Ferdülten múlnak a vidékek
És elcsitulnak a zajok.
A földi lárma lassú ének
S én érzem: szállok és vagyok.

Mi sír alattam, mi nevet lenn?
Nem hallom és nem akarom.
Mint rózsa sírra, hull szerelmem
S alél a földi parlagon.

Mint csillag, száll alá a sorsom
És úgy iszom e kék derűt,
Mint régi őszökön az óbort
S a bút, ez édes keserűt!

És hallgatom a lég zenéjét,
Mint hegedűt, mely rég, (be rég!)
Átsírt sikátorok setétjén
Idézve rétek reggelét.

Már számolom a lenge percet,
Mely új egek felé repít.
Száműzve lelkem, néma herceg,
Nem nézi vén vidékeit.

Hervadjanak ott lenn a kertek,
Itt égnek új, boldog napok,
Vidám bolygók, dalolva jertek,
Magam is bolygó dal vagyok!

Túl téreken és túl időkön
Menyasszonyom csókomra vár.
Embermúláson, életőszön
Keresztül surran e batár.

Hahó, enyészet, ősi hollónk,
Hahó halál, föld varja lenn,
Károgjatok a nagy koporsón:
Én itt bolygok már fönn. Amen.

A *Világ* 1916. július 2-i számában jelent meg. (KK 2: 120 476)

A repülés élményének leírása realisztikus — ferdülten múlnak a vidékek —, ugyanakkor ötvöződik a képzelet szárnyalásával. Minden földi kötöttség megszű-

nik, még a szerelem is lehull, mint rózsaszirom. Mi az, ami megmarad? A költészet, a világ esztétikai lényege: „Magam is bolygó dal vagyok!" A második versszak negyedik sora: „S én érzem: szállok és vagyok." — Descartes tételét idézi: „Gondolkodom, tehát vagyok." Mi az ember lényege: az önkifejezés, az önmegvalósítás, a szárnyalás — villantja fel a költői képet Juhász Gyula. A nyolcadik versszak első sora: „Túl téreken és túl időkön" — a századelő nagy fizikai és filozófiai kérdését, a teret és az időt fogalmazza meg. Mintha Komjáthy Jenő versei technikai igazolást kaptak volna — a szárnyalás képei az ő költészetét, látásmódját is felidézik.

A stilisztikai eszközök között feltűnnek az alliterációk, a repülés lendületét, szabadságát, ritmusát érzékeltetve. A hetedik versszakban a „bolygó" melléknévi igenév főnévi és melléknévi értelemben is szerepel, a befejező sorban az igealak is felbukkan (bolygok), a különböző alakok szerkezetalkotó tényezők. A vers befejezése szakrális tartalomra utal.

Csevegés című cikkében (Szeged, 1922. május 21. KK 6: 474 688) a következőképpen ír a repülésről: „A költők az idők kezdetétől fogva a repülőgép mellett foglaltak állást, amit Dedalus mítosza is eléggé bizonyít. Jókai és Wells, de Verne és mások is, szinte szuggerálták az aviatika fejlődését, amely Lilienthal első kísérletei óta olyan szédületesen kifejlődött, hogy bizony ma már a legkülönb költők efféle álmai is csak olyan távolról kullognak utánuk, mint a sánta kuvasz a villámvonat után. Jól esik hallani és elgondolni, hogy *a rab gólya hazájában* is újfent szabad lesz a pálya az ég felé. Érzésem és képzeletem lobogóját meghajtom az első repülőgép előtt, amely újra vígan berreg majd Szeged fölött. Szárnyaljon magasan és messze, siessen boldogan és szerencsésen! Köszöntse a távoli világokat és vigye el testvéri üzenetünket a többi szenvedőknek és a többi raboskodóknak! A világ urainak pedig adja hírül, hogy az árva gólya a hegyek lábjában milyen elhagyott és milyen szomorú. Pedig nem is olyan régen, egy fönséges szabadságharc tavaszi viharában ott repült legelöl, Európa nemzeteinek élén, Kossuth és Petőfi szárnyain. És várja, rendületlen hittel és bizalommal, hogy megint a magasba törjön. *A kultúra, a szabadság, a szépség és igazság ragyogó ormaira!"*

Az idézet mutatja Juhász Gyula széleskörű érdeklődését. A cikkben leírja a repülés addigi történetét, melyet irodalmi vonatkozásokkal kapcsol össze. A rab gólya Arany János versére utal.

„A repülő dalol. Ez egy versem címe volt a háborúban. Egy repülő megjegyezte, hogy ott fönn se kedve, se ideje dalolni. Ezt csak a madarak tudják." *Délmagyarország,* 1927. június 9. (KK 4: 365 547)

Telefon

Hallom a hangod messze, mélyből,
Egy régi nyárból száll felém,

Egy mámoros és fényes éjből
Dalol, mint álom és remény.

Hallom a hangod, selyme simit,
Bársonya borzongat megint,
A szavaid, e pajkos villik
Csapata surran szivemig.

A kagyló búg, ó áldott kagyló,
Mely ily dús gyöngyöket terem,
Úgy érzem, édesbús viharzón
A tenger zeng, a végtelen.

A vers a *Délmagyarország* 1920. január 6-i számában jelent meg először. A vers valószínűleg Zöldi Vilmához szól. Villi: a germán néphitben szereplő tündérlány. (KK 2: 219 517)

A telefon a 19. század végén kezdett elterjedni, technikai újdonságnak számított. Az alliterációk a telefonkészülékben is működnek, a második versszak első két sorában a „h", az „s", a második sorban a „b", a harmadik-negyedik sorban a sor elején és végén az „sz" alliteráció jelenik meg. Érdekes az alliterációk ritmusa: az első két sorban az egymás után következő szavak alliterálnak, a harmadik-negyedik sorban a sor elején és a következő sor végén álló szavak csendülnek össze. A „h — s — b" alliterációk mintha az egyre erősödő hangot érzékeltetnék, az akkori telefonos beszélgetés hangzását is visszaadva. A harmadik versszak a (telefon)kagyló és a (gyöngy)kagyló homonímiáját használja ki. Az „édesbús viharzón" jellegzetes szókapcsolat, melléknév és határozóragos melléknévi igenév kapcsolata, többféle szófaj ad randevút. A „vihar — viharzik — viharzó — viharzón" a szófajok egész skáláját felvonultató variáció. Az „édesbús" összetett, két tagból álló melléknév, az „édes" pontosítja a „bús", az „édesbús" pedig a „viharzón" jelentését. A verstechnika nem marad le a technikai újdonság mögött.

Szomorú játék

Az élet mozgószínházában ülve,
A hallgatag sötétben nézem én
A karmester botját, hogy leng az űrbe,
Míg perdül a vad álomköltemény.

És hallom, a hegedűs hegedűje
Hazug, akár lelkemben a remény

És látom, hogy szürkülve és elnyűve,
Mint rohanok a roppant filmen én!

Ó más zenét e szomorú játékhoz,
Vagy más játékot e hazug zenéhez,
De siket a zenész s a film nem érez.

Csak várok én a mély, komor homályban,
Kifáradt néző, kénytelen játékos,
Amíg kihúny a fény s eltűnik árnyam!

A vers először a szegedi *Színházi Hírek* 1916. november 4-i számában jelent meg. (KK 2: 127 479)

Az első budapesti moziengedélyt 1896-ban adták ki. A mai elnevezést, a mozit, Heltai Jenő terjesztette el. Juhász Gyula két idézett versében az elnevezés kialakulása is nyomon követhető, technikatörténet és szótörténet egyben. A versben a mozi az élet szimbóluma, látomásrendszere. A második versszak első sorában a „hegedűs hegedűje" poliptóton. A harmadik versszak sorait eltérő toldalékolású főnév fogja össze: „zenét — zenéhez — zenész". A negyedik versszak első sorában a nézőtéri homály jelképes, az élet sivárságára utal. Ezt húzza alá a következő sor „k" alliterációjával a „kifáradt" és „kénytelen."A befejező sorban a vetítés végével kihuny a fény, az ember árnyék-élete eltűnik. A modern technika, a filmvetítés viszont része lesz Juhász Gyula jelképrendszerének.

Moziban

A tarka népek közt jó ülni csöndben
S a tarka képeket elnézni jó.
Száguldani a múltban és jövőben
És látni, hogy gyűl s vész a millió.
Szegény apacs hogy ugrál háztetőkön
S dúsgazdag úr a yachton hogy lakik,
Mulatni a sok póruljárt ripőkön,
Míg annyi híres zene hallatik.

És jó csodálni oly sok nagy szerelmet
És kis kalandot, míg a félhomály
Beföd száz gondot lágyan, mint a selymek
És eltakar sok csókot a sovár,
Irígy szemektől és oly bús dolog
Magányosan ballagni haza végre

A szürkeségbe és a kicsiségbe,
Mint börtönükbe a kalandorok!

A vers a miskolci *Reggeli Hírlap* 1923. december 25-i számában jelent meg. (KK 2: 248 527) Szegeden 1920-ban indult a mozik működése, Juhász Gyula a költő-publicista nyitottságával reagált az élményre.

Falu

Egy autón porzunk el szédülettel
Az álmából riadt falun keresztül.
Libák gágognak ránk a pocsolyából
S öreg apók pipálnak az ereszrül.

Még integet a faluvégi nyárfa,
Még leng a pornak szürke keszkenője,
Még utolér a konduló harangszó,
De mi törünk már vágtatón előre.

Faluból jött a lelkem s most csodálja
E nagy világot, mely teljes csodákkal,
Magas tetőkkel, karcsú asszonyokkal,
Kék zubbonyokkal, távol kék virággal.

Új szédületek autója, lelkem,
A végtelenben semmibe viharzó,
Magányos órán néha hívogat még
Egy rég elzengett, falusi harangszó...

A vers a *Reggel* 1928. október 1-i számában jelent meg. (KK 3: 56 354)

A költemény négy négysoros, félrímes strófából áll, a második-negyedik sorok rímelnek. A Juhász Gyulára jellemző belső összecsengéseket itt is megtaláljuk.

Az első versszak első-második sorának utolsó szavában „szédülettel — keresztül" az „ü" a hangsor elejéről a végére vándorol, mintha az autó robogása zilálná szét ezt a különös asszonáncot. A félrímes versben így az egymás után következő sorok is összekapcsolódnak. A harmadik versszak első két sorát a „csodálja — csodákkal" igei és névszói jelentés kapcsolja össze.

A második versszak negyedik sorában két igével is jellemzi a sebességet: „törünk" és „vágtatón", az utóbbi jelen idejű határozóragos melléknévi igenév. Jobban kifejezi ez a sebességet, mintha csak a „vágtatunk" alak szerepelne.

A negyedik versszak első sorában az autó—lélek metafora egészen modern. A második sor értelmezős szerkezetben hasonlítja a lélek viharzását az autó robo-

gásához. A „mint" kötőszó hiányzik, a képek párhuzamban állnak, a konkrétból az elvonatkoztatás, az absztrakció felé mozdulnak. A befejező sorban a falusi harangszó jelképes értelmű. Érdekes megfigyelni, ahogyan a modern technika képei elhelyezkednek Juhász Gyula jelképrendszerében, ebben már a mindenre figyelő publicista is megnyilvánul.

Városok, tájak

Míg álltál boldog magasan fölöttem
S deres subában ködlött a jelen,
Belémeredtél az örök jövőbe:
Csokonai, magyarság, Debrecen!
(Csokonai szobránál)

Juhász Gyula sokat panaszkodott arra, hogy nem tudott a fővárosba kerülni. Alkotásait olvasva azonban az a benyomásunk, hogy igazi világa a vidéki táj, a Tisza, mely verseiben jelképes erővel jelenik meg. Ugyanakkor a városokat, a városi életet is ábrázolta, sőt publicisztikájában „szegény városi költőnek" nevezi magát. (*Kaleidoszkóp; Délmagyarország,* 1912. augusztus 9. KK 5: 464 672) Versben és prózában a városi életet is ábrázolja, a „táj" kifejezést ebben a szélesebb értelemben használjuk. „Vidéki", „falusi" versei a magyar történelem nagy mítoszait jelenítik meg, a nép és a táj kapcsolata, történelme egyáltalán nem „vidéki". Városi versei ugyanakkor többféle szempontból ábrázolják a modern életet. Szegedről szóló verseit külön fejezetben foglaljuk össze. Költészetében a Trianonnal elszakított városok is helyet kapnak.

„A városok lelkéről, különböző városok jelleméről sokat írtak már tudósok és poéták. »Minden kornak van istene« — énekelte hajdan Berzsenyi, de az is való, hogy minden városnak van Géniusza. Szociológusnak, aki a társadalom nagy erőit és tömegeit mozgatja és sub specie aeternitatis megállítja, tömöríti műveiben, költőnek, akinek képzelete a hatalmas dimenziók, az összefoglaló és jellemző tömegenergiák szépségét és játékát érezi és érezteti, valóban alig akad érdekesebb feladata, mint egy város testét, lelkét kikutatni és a tudás vagy művészet hatalmával megrögzíteni." *Nagyváradi dolgok. I. A város lelke.* (KK 5: 393 663)

Nagyvárosok magánya

Ismeritek a bérházak magányát,
Kongó szobák sötétes odvait?
Minden oly álmos, bágyatag, avitt,
Komor falon a járók árnya száll át.

Ismeritek a bús vasárnapot,
Mikor távol zenén álmodozva,
Sötét óráknak nincsen vége, hossza
S álmot szövünk, mint hálót sző a pók?

Ismeritek az őszi éjszakát?
A nagy udvar mélyén platánfa gyérül,
Álmodozva lustán fényrül, színrül, égrül.

S míg elfog a derű nosztalgiája,
Zokogni hallod halk eső dalát
S elalszol fáradt gyásszal, összefázva.

A vers először a *Budapest Napló* 1905. november 5-i számában jelent meg. Babits Mihály és Kosztolányi is írt hasonló hangulatú verset a nagyvárosról. Diákkorukban vidékről kerültek a fővárosba, az élmény közös volt. (KK 1: 78 384)

A költeményben több más Juhász Gyula-vers motívuma készülődik. A három első versszak elején az „ismeritek" háromszor ismétlődik, ez a szerkezeti sajátosság több versében megjelenik, a sorok grammatikai szerkezete is hasonló. A járókelők árnya nem kívülről vetődik a falra, azt belülről járja át, mintha a lélek falai lennének, a kép egészen kafkai. Az első versszak harmadik sorában három melléknév halmozódik, a szószerkezet különbözik. A harmadik strófa utolsó sorában három határozóragos főnév torlódik, a ragok azonosak, kifejezik az álmodozás lustaságát. A pók a Tiszai csöndben sokkal hangulatosabban sző hálót, ott is megtalálható a távoli zene, mint harmonikaszó. Magának a szövésnek az elvont képzete merül föl, ahhoz keres cselekvő alanyt a költő. A Gerhard Haupmannhoz írott versében a takácsok a gondokat szövik. A gyász fáradt, az „f" alliterációja a szó belsejébe húzódik, az „össze" igekötő is azt jelzi, hogy a test minél kisebbre húzza össze magát. A derűnek egy birtokos szerkezetben a nosztalgiája maradt csak, melyben a halk eső zokogása hallatszik, a „h" alliterációjával erősítve az eső megszemélyesítését.

Budapesti ősz

Sötét aszfalt. Őszi regg ólmos árja
Az aprókockás térre leszakad;
Hajnal fakul az esős éjszakára,
Már látom a komor, nagy tűzfalat.
Ködtől kopottan, ablakomra szállva,
Két esett veréb álmosan fecseg,
Lelkem kiréved a foszló homályba,
— Maradjatok itt, szürke verebek!

Valamikor a pitymallat sugárát
Ujjongva lestem iratos mezőn,
Hűs szél borzolta nagy kalászok árját,
A nap mosolygott és rá repesőn
Mennybéli kórus zendíté imáját
S a rét, az ég száz színben reszketett.
Most? Búsan zizegnek a villanylámpák,
— Maradjatok itt, szürke verebek!

Mintha minden gyász, amit általéltem,
Csöndes titokban fojtogatna most,
Mintha a ködök e magányos téren,
Lelkembe hamvaznák a bánatot,
Mely kihalt utcák során tovalézeng,
Mely szitáló közönnyel csepereg,
Magam vagyok ébren. Most ki se véd meg,
— Maradjatok itt, szürke verebek!

Rekedt a hangom. Nincs pacsirtadal már,
Csak álmodom mezőkről, éjszaka.
És fényt lopok kihamvadt alkonyatnál,
Oh én vagyok a szürkeség maga!
Olyan, miként ti. Villamos rohan már,
Fölbúg, sikongat! Lelkem átremeg,
A nagy kórusból csak e hang maradt már,
— Ti is elszálltok, szürke verebek!

A vers először *Epilógus* címmel a *Magyar Szemle* 1905. július 2-i számában jelent meg. Másodszor *Budapesti verebek* címmel a *Szeged és Vidéke* 1906. június 24-i számában. (KK 1: 62 377)

Juhász Gyula ebben versében nagyon lelepleződött. Szóval, ha Budapesten van, akkor meg vidékre vágyódik. Lehet, hogy mégis jól érezte magát a Tisza partján, lehet, hogy az volt a hivatása, hogy költeményeiben közös Tisza-parti víkendre hívja Attila királyt, Tömörkényt, Móra Ferencet?

A versben kettős tájrajzot kapunk: egyrészt a városi környezetet, másrészt, negatív festés formájában a mezők képét, mely a költő lelkében él. A refrén háromszor ismétlődik, mint más verseiben, aztán a verebek a negyedik refrénben elröppennek, a gondolati tartalomba és a szerkezetbe is változatosságot hozva. A verebek Juhász Gyula-szürkék: az ő szürkeségéből mindig kibomlik valami lényeges.

Az első versszak első sorában az „ólmos árja” jelzős kifejezés hangrendváltás, két különböző magánhangzó azonos ritmusú, hosszú-rövid ismétlése. Ezek a rej-

tett összecsengések adják verseinek mélyről sugárzó zeneiségét. Az ötödik sorban a „ködtől kopottan" szintagmában a „k" alliterációjával, hangutánzásával már kopácsolnak is a verebek.

A második versszakban hangulatfestő szavak erősítik a visszarévedést: a „pitymallat" a hajnal népies változata, összhangban áll a következő sor „iratos" szavával. Az „íratos" régies szó, tarka, díszes, hímes a jelentése, ilyen értelemben Arany Jánosnál is előfordul. A „nagy kalászok árja" metafora, ezen kívül jelzőátvetés. A „zendíté" a régies, úgynevezett elbeszélő múlt tárgyas ragozású alakja, mely a mennyei kórus ünnepélyességét hangsúlyozza. A „száz színben reszketett" az „sz" háromszoros, szó belsejébe tűnő alliterációjával már az impresszionizmus látásmódját idézi, az igei jelentés szinesztéziát rejt. Találó a villanylámpáknak a „zizegés" hangutánzó szóval történő jellemzése. Úgy látszik, éppen kiégőben vannak, vagy még az első világítóeszközök adtak ki ilyen hangot.

A harmadik versszakban a „mintha" kötőszó kétszer ismétlődik, hasonlatot vezet be. Ismétlődik a „mely" vonatkozó névmás is, két tárgyi alárendelt mondatot kapcsolva a főmondathoz. A három egymást követő sor élén „m" alliteráció áll, a harmadik sor már nem tárgyi alárendelés, tovább viszi a gondolatot, összefűzi a vers szerkezetét. A „lelkembe hamvaznák a bánatot" kifejezés értelmezéséhez tudni kell, hogy hamvazószerdán a pap a hívő homlokára hamuba mártott ujjal keresztet rajzol, emlékeztetve az elmúlásra. A szó tárgyas használata szokatlan, a szókép metafora-sor. A „tovalézeng — ébren — véd meg" szerkezetalkotó asszonánc-sor.

A negyedik, utolsó versszakban a villamos hangja úgy hasít az éjszakába, mint egy Gershwin-zeneműben. A villamos csikorgásából, a verébhangból és az emlékbeli pacsirtadalból egész modern zenekar áll össze.

Talán mi, olvasók, költészetének élvezői jobban jártunk, hogy vidékről vágyott a fővárosba és nem fordítva, hiszen így közvetlen módon ábrázolhatta kedves tájait. A Dunát Ady, később József Attila meg amúgy is megírta.

Magyarok Pesten

Andrássy útján a fanyar tavasznak
Zöld aranyában égnek a tetők,
Piros, kék gömbök szállnának magasba
S rövid pórázon csak libegnek ők.

Ó mennyi pompa, mennyi fény és mennyi
Hiúság baktat csillogó uton,
Piros, kék gömbök módján fönn lebegni
Az élet színén, büszkén, ámulón.

De egy sarokban, az árkádok alján
Megállít két bús bálvány, két anyó.
Matyóhímzéssel jöttek Pestre, tarkán
És most delelnek: előttük motyó.

A tavasz napja minden ragyogása
A tarka hímzésen táncol, kacag,
Ott tündököl, mint Ázsia varázsa
S a tömeg elmegy mellette, a vak.

Ők lelküket hímezték álmodozva
E szép holmikba, ősi vágyakat
Szőttek beléjük s e keleti pompa
Az egyetlen, mi nékik megmaradt.

A két bús bálvány mozdulatlan árván
A robogásos útra rámered.
Oly furcsa nékik mind e lárma, látvány,
Testvéreim ők s itt idegenek.

A vers először a Magyarság 1925. március 1-jei számában jelent meg. Itt a vers alatti keltezés „*Budapest, 1925."* Megjelent a *Magyar Nemzet* 1940. szeptember 28-i számában is, ahonnan a kritikai kiadás közli. (KK 2: 377 571)

Az első versszak első sorában az Andrássy út a tavasz útja lesz, így absztakcióvá emelkedik. A tavasz jelzője „fanyar", a piros, kék gömbök nem tudnak magasba szállni. Jelzi ez a városi élet sivárságát, illúziótlanságát. A „fanyar" jelzőt érdemes kiemelnünk, ez a szemléletmód is jellemző Juhász Gyulára, aki a világ ellentmondásait aforizmákba tömörítette. Ez a józan jelző maga a tömörség, a városi lét kiábrándultságának csak versben elmondható hangulata. Ehhez a jelzőhöz a „rövid pórázon" kifejezés csatlakozik, modern nyelvhasználattal fejezve ki a nagyvárosi élet ellentmondásait. A „piros, kék gömbök" képe szimbolikus jelentést kap.

A második versszak második-harmadik sora áthajlás, a városi élet csillogásából a hiúságot emeli ki. A grammatikai megoldás: a „mennyi" vontakozó névmás szókapcsolatot alkotva háromszor ismétlődik, a harmadik szókapcsolat azonban áthajlás, így a „hiúság" hangsúlyos helyre kerül. A stilisztikai eszköz, az ismétlés így fokozássá erősödik. Ismétlés, áthajlás, fokozás jelenik meg ilyen módon egyszerre.

A valódi értéket a harmadik versszak mutatja föl, két anyó matyó hímzést hozott, azt próbálják eladni. A második-harmadik-negyedik sor végén és elején az „anyó — matyó — motyó" szójáték a magánhangzókkal és a nazális rokonságával kapcsolja össze a szavak jelentését.

A negyedik versszakban megjelenik „Ázsia varázsa”, a két szó hangjainak variációjával. A „vak” szó a sor végén értelmezői szerkezetben hangsúlyos helyen áll.

Az ötödik versszak áthajlásai a szép holmikat szövő nők álmodozását érzékeltetik. Az áthajlások a hímzés szálainak átvetése, ahogy tovább alakulnak a minták és gondolatok. Az „álmodozva” határozói igenévben megjelenik az álom-motívum, ami a történelem távlatait idézi, emlékszünk „Emese álma” című versére.

A befejező hatodik versszakban a „lárma, látvány” jellemzi a nagyvárost. Ennek a két szónak a hívója az „árván”, a felelő szétsugárzó rímében a hívó szavának két szótagja a felelő két szavában egészül ki. Juhász Gyula „testvérei” idegenek a fővárosban. Az összecsengést az első sor „bálvány” belső ríme erősíti. Érdekes ez a szó, a két anyó mozdulatlansága, rendíthetetlensége ősi kultúránkra utal. A második sorban a „robogásos” jelző a képzőkkel hármas szófaj: „robog-robogás-robogásos” — igéből érkezik főnéven át melléknévbe, összefoglalva a jelentésárnyalatokat. Láttuk, Juhász Gyula mennyire kedveli az átmeneti szófajú igeneveket is. A „mozdulatlan árván” a gyakori melléknév — határozóragos melléknév kapcsolata.

A *Délmagyarország* 1918. augusztus 28-i számában *Irodalompolitika* című cikkében a következőket írja: „A néphez szólni, a népnek írni, a néppel megértetni és megszerettetni magunkat nem leereszkedés, nem lealázkodás, sőt ellenkezőleg, nagyszerű és gyönyörűséges fölemelkedés azokhoz a tisztult és magasztos kultúreszményekhez, amelyeknek megvalósításában egy Puskin és Tolsztoj a mai degenerált európai emberiség regenerációját, a mai túlkultúrált civilizáció *igazi* haladását és menedékét találja. Ma már megint annyira megmérgezték a lelki kutakat, ma már megint annyira elvesztették a valódi természetet, amely, minden kávéházi nihilizmus dacára, mégiscsak *egyik* alapköve a kultúra templomának, amelybe a világ népei gondolkozni és dolgozni járnak, hogy ismét égető szüksége van éppen a kultúrának és különösen a túltengően világvárosias, sőt szinte kizárólag *budapesties* modern magyar kultúrának, hogy anteuszi erőt, kedvet, hitet, kitartást és egészséget nyerjen a népi talajból, a honi föld és a föld embere lelkének illetésétől!” (KK 6: 80 573)

Magyar vidéki lélek

Egy idegen jön néha Budapestre
És elhalad a paloták alatt,
Melyekben nincsen Isten, ige, eszme,
Csak kéj, csak kín, csak pompa és salak.
Az idegent nem ismerik a város
Hivalkodói, rangja, bankja nincs,
Nem ért csúszáshoz és kapaszkodáshoz,
Mégis övé e tájon mind a kincs.

Jöttét nem jelzi reklám és staféta,
Csak néhány ének, mély bú, szent öröm,
És ismerőse mindenik planéta
A végtelen, örök csillagkörön.
Megsímogatja őt a szél s verőfény
És a galambok kedves húgai,
Magyarság nászán mindig ő a vőfély,
Torán zokognak az ő dalai.

Egy idegen jön néha Budapestre,
De néked, nép, föld édes hű fiad
S hogy átoson e városon a lelke,
A mélyben, éjben holmi zaj riad:
Az ősi föld reng tarka váz alatt tán,
Az ősi lélek érzi rokonát
S egy új tavasznak borzongása búg már
A magyar lelken, magyar tájon át.

A vers a *Magyarság* 1925. október 11-i számában jelent meg. (KK 2: 408 584)

Az első versszak harmadik és negyedik sorában az „i" és a „k" alliterációja hangsúlyozza az ellentétet. A harmadik sor ritmikai szempontból érdekes: a sor első és utolsó szava két „e" magánhangzót tartalmaz, melyek közrefogják az „i — e" hármas ismétlését. Az első sor hívójára tulajdonképpen a teljes harmadik sor felel, kiterjedt asszonánc, szétsugárzó rím. A negyedik sorban a felsorolást, halmozást a „csak" határozószó ismétlése fokozza. A „hivalkodó" melléknévi igenév főnévi értelemben, többes számban szerepel. Ilyen használata szokatlan, habár hasonló szerkezetet például Áprily Lajosnál is találunk: *A somvirágos oldal* című versében a Zách-lány a somvirágos oldal „sütkérezője". A főnévi értelemben használt „álmodó" melléknévi igenév pedig több Juhász Gyula-versben is megjelenik. Az ötödik-hatodik sor áthajlásában a sor elejére került hivalkodók a hangsúlyos helyen csakugyan hivalkodnak. A „rangja, bankja" hasonló alakú, eltérő jelentésű szó, annomináció, mely mai világunkat is jellemezheti. A csúszás és kapaszkodás tulajdonképpen antonímia, más irányú mozgások, az érvényesüléshez mindkettő szükséges.

A második versszak Juhász Gyula költői nyelvének változatosságát mutatja: Az előző versszak „bank" szavához a „reklám" és „staféta" csatlakozik, a modern élet kavargását érzékeltetve. Az utolsó két sor párhuzam és ellentét. Érdekes szerkezeti megoldás, hogy a lakodalmon való részvételt főnévi, a toron szereplést igei állítmány érzékelteti, ez mozgalmasságot, fokozást rejt. A nász és a tor metafora, a zokogó dalok Trianont siratják. Az elhallgatás is stíluseszköz, mélyíti a költő és az olvasó közösségét, hiszen szavak nélkül is tudják, tudjuk, miről van szó.

A harmadik versszak első két sora a „de" kötőszóval ellentétet fogalmaz meg: A látogató a fővárosban idegen, a népnek és a földnek viszont „édes hű fia." József Attila *Hazám* című verse is eszünkbe jut: „édes Hazám, fogadj szivedbe, / hadd legyek hűséges fiad!" — a kérést a „h" alliterációja fokozza. Mintha József Attila versében Juhász Gyula jelzőhalmozása vált volna két részre. Juhász Gyulánál a „nép, föld" főnév-halmozása az „édes hű" melléknév-halmozásban folytatódik, megvalósítva a stilisztikai elemek továbbvitelét. A harmadik sorban az „átoson a városon" — a szójáték a sor belsejében azt érzékelteti, hogy az illető csakugyan a város belsejében jár. A város felépítménye csupán „tarka váz" — hogyan is írta Berzsenyi? „Mi a magyar most? — Rút sybarita váz. / Letépte fényes nemzeti bélyegét". Nincs közvetlen filológiai bizonyíték, de az ilyen áthallások valószínűek a mindent ismerő Juhász Gyula költészetében. Az utolsó két sorban a „b" mássalhangzó-alliteráció a „magyar" szó teljes megismétlésében folytatódik, hangtanilag ez az ismétlés kibővülését, fokozását jelenti, akkor is, ha más hangokról van szó. Az „ősi" jelző összeköti a föld és a lélek fogalmát. A záró sor, a magyar lélek, magyar táj Juhász Gyula költészetének összefoglalója lehetne.

Az elképzelt nagyvárosi látogatáskor a természeti táj értékeit idézi, azokat viszi magával. Vidéken ebben a természetes környezetben mozgott, erről írta verseit, melyek valódi élményeken alapultak. Arany János szíve Pesten is az alföldi szekér láttán ver hevesebben, a margitszigeti tölgyek alatt a hajdani vízimalom zúgására figyel. Juhász Gyulának nem annyira a főváros, inkább a megértés, műveinek valódi elismerése hiányzott, hogy vegyék észre azt, ami költészetében igazán értékes.

A föld meg a város című cikke 1920. január 4-én jelent meg a *Délmagyarország*ban. „A magyar parasztot, a mély kultúra népét, ahogy Móricz Zsigmond nevezi, valóban az európai kultúra magaslatára kell fölemelni gazdasági erőinek maximális kifejtése révén és a városi magas kultúrát is igazán magas mintájára kell mindenütt építeni, hogy öntudatosan magyar és általánosan európai legyen, hogy megbéküljön önmagával és a földdel, amelyből kinőtt! (KK 6: 276 629) A költő nem absztrakt eszméket rajzol: látja a gazdasági kérdések fontosságát, összefüggését a kultúrával. Mai életünknek is tükre lehetne *A kávéház halála* című írása, melyet a szegedi Európa kávéház — milyen szimbolikus név! — bezárásáról írt. „Mostanában nemcsak az emberek halnak meg, hanem a kávéházak is. … Másnap a gyászjelentés már ott lógott az ajtón, és este rejtelmes vörös tüzek gyulladtak ki, mint valami új pokol lángjai: Mammon istenének szentelték föl a halott helyiséget. A kávéház meghalt, éljen a bankház!" *A kávéház halála;* Szeged, 1924. február 17. (KK 7: 83 379) Tonelli Sándor írja (Szeged, 1936. 74. l.), hogy 1923-ban a bankok száma a háború előtti héttel szemben 42-re emelkedett. „Szeged volt az országnak pénzintézetekben leggazdagabb városa." A cikk befejező mondata erre a nagy bankalapításra vonatkozik. (KK 7: 379) Az 1888-ban alapított híres

budapesti Abbázia kávéháznak az újabb időkben hasonló lett a sorsa, mint szegedi testvérének.

Margitsziget

Ülök egy vén padon, hol a régi költő,
Én ősöm ült, a mélázó Arany,
E táj nagy álmokat virrasztva őrző,
Áldott borúja, derűs árnya van.

Smaragdos ék a Duna kék szalagján,
A magyar Isten boldog mosolya,
Míg ideér, szelíd dal lesz a zaj már,
Az esti szélben zene száll tova.

Költőknek fészke, szeretők tanyája,
Itt vígaszát a bús szív megtalálja —
Az álmok és a rózsák szigetén.

Itt sétált szivarozva Bródy Sándor,
S az öreg szálló komoly ablakából
Látszik sok ifju és édes regény.

A vers 1927-ben keletkezett. Megeleveníti a Sziget kulturális hagyományait: Juhász Gyula Arany János vén padján ül, Bródy Sándor szivarozó alakja is felvillan. Krúdy Gyula 1918 és 1927 között lakott a Margitszigeten, a befejező sor talán őrá is utal.

Az első versszak természetesen Arany Jánost idézi. Az első sor végén minőségjelzős szerkezet utal a költőre, a második sor elején birtokos szerkezet, az „én ősöm" értelmező-szerűen viszi tovább az utalást Arany Jánosra. A birtokos szerkezetből hiányzik a határozott névelő, a hangsúly az „én"-re kerül, ami az Arany Jánossal való kapcsolatát jelzi. A harmadik sor utolsó két szava határozói és folyamatos melléknévi igenév, a szófajok találkozójával jellemzi a tájat. A negyedik sor hasonló jelentésű oximoronok soron belüli párhuzama. A harmadik-negyedik sor kibővített birtokos szerkezet: a birtokos jelző és a birtokszó különféle bővítményeket kap, a szerkezet ugyanakkor összefogja és tömöríti a strófa struktúráját.

A második versszak első sora mindjárt kettőt is tartalmaz a kedvelt kék árnyalatokból: smaragd és kék. A harmadik-negyedik sorban a zaj a „z" alliterációjában alakul zenévé.

A harmadik versszak első sorában párhuzamos birtokos szerkezet valósul meg, az elsőben „nek" raggal, a második szerkezetben ez hiányzik. Ez a változta-

tás kapcsolatot teremt a két szintagma között, a költők életéhez és verseihez hozzátartozik a szerelem. A harmadik sornak két birtokosa van: az álmok és a rózsák, a grammatikai szerkezet metaforát hoz létre.

A negyedik versszak első sora egy publicisztikai írásban is szerepelhetne: a szivarozó Bródy Sándor hétköznapi alakja realitást kölcsönöz a versnek, az ige és a határozói igenév kapcsolata a mozgás, a dinamizmus leírásával jellemez. Akár grafikai vázlat is lehetne az író alakja, a következő sorok hangulata őt is jellemzi. Igével történő jellemzés ez is: ahogy *Szeged* című versében Petőfi Zoltán „ballagott", Ajtony vezér „áldozott", úgy „sétált szivarozva" Bródy Sándor. „Bródy Sándor regényei és drámái a régi Magyarország utolsó szép éveinek nagy irodalmi érdekességei és eseményei voltak. A színpad, ez a félvilági démon hamarosan elhódította őt. De nem az — irodalomtól. Mert Bródy Sándor — és ez a becsületrend nagykeresztje az ő koporsóján — mindhalálig író maradt. Költő, fantaszta, megszállottja és elragadtatottja a maga egyéni látomásainak és érzéseinek." (Bródy 1924. augusztus 12-én halt meg.) Bródy Sándor; *Szeged,* 1924. augusztus 23. (KK 7: 127 398)

„Bródy Sándor azok közül az egész emberek és egész poéták közül való, akinek lírája mindig az élet tavaszi viharától vagy őszi szelétől kezd zsongani, zengeni, egész, öblös és meleg hangon, mélyen, hatalmasan, minden más emberlélek élethárfáját visszahangos zengésre indítva." Bródy Sándorról. A Medikus mai bemutatójához; *Nagyváradi Napló,* 1911. február 26. (KK 5: 409 667) A váradi Szigligeti Színház 1911. február 26-án adta elő Bródy *A Medikus* című 3 felvonásos életképét.

A prózai részletek és a vers egybevetése kitűnően tükrözi az alkotói módszert. Egyetlen szó mögött is hatalmas élményi , sőt stilisztikai háttér áll, színpadi előadásokat, az életmű egészét összefoglaló értékelések, az írói személyiséget bemutató közvetlen stílus, hangulatos körmondatok. Ezekhez képest a vers egyetlen „fonák igével", puritán szóképpel jellemez, melyben a stílus „visszacsavarva ég", hogy Rilke Apolló-versét idézzük. Juhász Gyula életművében a különböző műfajok, sitilisztikai megoldások szerves egységet alkotnak, műveit igazán csak a kölcsönös vonatkozások rendszerében érthetjük meg.

Himnusz Budavárához

Kar

Téged dicsér, harsogva, bátran
Magyar dal szárnyán ez a kar,
Hazánk tündöklő koronája,
Dicső Budánk, te szép s magyar!

A nagy Dunánál őrt te állasz
S egész világnak hirdeted,
Mit alkotott itt annyi század
S nem ront el semmi fergeteg!

Te láttad Mátyás palotáját,
Kiálltál annyi ostromot,
Te vagy nekünk örökre bástyánk
És szentek benned a romok!

Áldott hegyeknek koszorúja
Virul a tündér táj felett
És vár derűben és borúban
Egy boldogabb évezredet!

Lantos

Szent Gellért áll a szent hegyen,
Kezében megváltó kereszt,
E jelben lesz csak győzelem
Az ármány és romlás felett!

Hunyadi áll a vár terén,
Magyar rabságnak lelke ő,
Magasztos emlék, jó remény,
Örök küzdelmet hirdető.

És Gül babának sírja int,
Kelet rózsái nyílnak ott,
Turáni hű testvéreink
Velünk várják a holnapot!

Föl hát vígan, munkára, dalra
És diadalra, ég velünk!
Budának ormain ragyogva
Hadd keljen szebb hajnal nekünk.

Hirdesse templomok harangja,
Gyárak s hajók kürtője mind,
Hogy a magyar egy akarattal
Föltámadott és küzd megint!

Törhet reánk idők viharja,
Túlzengi azt a munka s dal,
Mely a világnak bátran vallja:
Hogy áll Buda még s él magyar!

A kritikai kiadás a szegedi múzeumban levő kéziratról és Király Péterné másolatáról közölte. A Kilényi-gyűjteményben levő másolaton a következő megjegyzés áll: „A megzenésítés joga kizárólag Király Péteré." A Budai dalárda jubileumi pályázatán mint férfikar zenekarral I. díjat nyert 1925-ben. A Budai Dalárda elnökségének 1925. június 5-án kelt levelében közli König Péterrel, hogy a Dalárda 60 éves jubileumi ünnepsége alkalmából kiírt pályázat első díjaként 1 millió koronát küldenek részére. „Kérjük — mondja a levél — cím hiányában legszivélyesebb üdvözletünket tolmácsolni Juhász Gyula úr, hírneves költőnknél, aki nagyszerű tollforgatásáról valamennyiünk örömére ismét fényes tanúbizonyságot tett. A *Délmagyarország* 1925. december 10-i számának híre szerint a díjnyertes művet a budapesti Vigadóban adták elő. „A fővárosi lapok szerint a szegedi zeneszerző és a szegedi költő műve fénypontja volt a nagyszabású zenei estének. Magasztalják a *Himnusz Budavárához* című zenei ódának úgy hangulatokban gazdag zenéjét, mint költői szövegét. A hatalmas művet a budai dalárda százötven tagú együttese adta elő a Székesfővárosi Zenekar kísérete mellett, óriási hatással." Király Péterné följegyzése szerint az 1925. december 8-i bemutató után előadták még Budapesten, a Margitszigeten 1926. június 24-én és Szegeden 1936. május 5-én. (KK 3: 234 381)

Az énekkari szövegek más stílust képviselnek, mint egyéb versei, tekintettel van az énekelhetőségre, a szövegek egyszerűbbek. Mintegy kibontja azokat a gondolatokat, melyeket egyéb verseiben egy-egy jelzőbe, igei fordulatba, metaforába sűrített.

Érdekes az összevetés más Budapestről írott verseivel — azokban a modern város fény- és árnyoldalai, a kórusműben Buda történelmi szerepe jelenik meg.

A kis Tisza hídján

A kis Tiszán át karcsú híd vezet,
Borongva állok a zöld víz felett,
Mely szilaj ifjúsággal, boldogan,
A mármarosi bércről most rohan.

Előtte az út hosszú és szabad,
Új tájon várja az új pillanat,
Kitárul előtte a végtelen,
Öleli büszkén és szerelmesen!

A hídon bús, kaftános raj mozog,
Ünnepi estén itt imádkozók,
Monoton dallam zsong a víz felett,
Kopottan, fázón ünnepel Kelet!

Ifjú Tisza, vad vággyal törtető,
Te fiatalság, szépség és erő,
Elnézem elmélázva a habot,
Mely tiszta zöld, acélos és ragyog.

S a másik Tisza jut eszembe már,
Mely Szeged táján oly merengve jár,
Iszapos, álmos, csöndes ott szegény
És rozsdás emlékek a fenekén.

És ahogy állok e zöld víz felett,
Valami nagy nyugalmat érezek:
Tisza! Vár ránk a tenger, a halál,
De ifjúságunk itten újra vár!

A vers először *A Hét* 1906. szeptember 30-i számában jelent meg. A költőt 1906. augusztus 29-én nevezték ki a máramarosszigeti piarista gimnáziumba helyettes tanárnak, szeptember első napjaiban utazhatott állomáshelyére. E verset legelső élményei ihlették. A versben a kaftános raj: a máramarosi zsidó népesség. (KK 1: 119 402)

Az első versszak utolsó sora Petőfi *A Tisza* című versét idézi: „Legmesszebbről rám merengve néztek / Ködön át a mármarosi bércek". Juhász Gyula megismerte a szilajul rohanó hegyi folyót, de verseiben megjelenítette az alföldön kanyargó Tiszát is, mely az egész magyar történelmen végigcsobogott. Az ötödik versszakban a „rozsdás emlékekről" Fejes Endre *Rozsdatemető*je is eszünkbe juthat — a metafora hasonló jelentésű.

Várad

Várad: a kicsi magyar élet
Nagy és új küzdőit te adtad,
Költők és más ifjú merészek
Benned ébredtek és akartak,
Áldott a te száz esti fényed
És áldott nyugtalan vigalmad.
Pogány örömre emlékezvén,
Megáldalak én, bús keresztény!

Hisz benned lettem én is újjá
S gyászom palástját porba vetve
Indultam el újult ifjúság
Babéros útján szerelemre.
És áldott legyen ama utcád,
Hol ő lakott, a vágyam lelke
S áldottak a színházi esték,
Melyek Annát felém vezették.

Várad: szőlőkoszorús őszöd
Mily tarka pompa tört szememben
S a Kispipában kék ködök közt,
Hány szürke bánatot feledtem,
Mikor az élet öklelőzött
S az évek szálltak már felettem
S én csak daloltam s késve késtem
Aratni jégvert kis vetésem.

Várad: hol Ady Endre arca
Ragyogott éjszakák homályán
S új versek csengő, könnyű harca
Vágott rendet a régi gárdán
S a kávéházi zűrbe, zajba
Tárogatónk zendült, kiáltván:
Hogy akik itt sírnak, loholnak,
Mind váteszeid, tarka Holnap!

Fogadd e dalt, mint vallomását
Magányos, messzi szeretődnek,
Város, kinek nem látni mását,
Ily újat, vígat és erőset
S bár poromat — hisz visszavárják, —
Adom a szent szülötte földnek,
Borús vágyam derűs magasban
Várad felé száll nyughatatlan!

A *Nagyváradi Napló* 1912. október 17-i számában jelent meg először. A vers alatt a következő keltezés: *„Szakolca 1912. október 10."* Juhász Gyula 1908. február 14-én érkezett Nagyváradra, hogy a váradi premontrei gimnázium helyettes tanári állását elfoglalja. *A másik poéta,* aki Juhászt várta: Dutka Ákos volt. *Egy néhai kabaré:* Kondor Ernő váradi kabaréja volt, 1913-ban megszűnt. *A doktor úr:*

Antal Sándor. — *A költőnő:* Miklós Jutka. — *A kávéház:* az EMKE, ahol egykor Ady és később a Holnaposok tanyáztak. (KK 2: 28 439)

A vers rímképlete stanza, a szokatlanabb jambusi kilences sorokkal. A vers Szakolcáról visszatekintve foglalja össze váradi élményeit, eszünkbe jut Janus Pannonius híres verse is, a *Búcsú Váradtól,* melyben a költő klasszikus latin formában fejezte ki érzelmeit. Juhász Gyula versében is megjelenik a búcsúzás élménye, hiszen amiről ír, az már a múlt, talán ez a fájdalom is hozzájárult a vers megszületéséhez. A zárt forma, a versszakonkénti kétsoros összefoglalással, nagyon is illik a szigorú formákban komponáló Juhász Gyulához. A stilisztikai eszközök a szokásosan sziporkáznak. Az első versszakban a „kicsi magyar élet" és a „nagy és új küzdők" képe ellentét; az 5-6 sorban az „áldott" ismétlése párhuzamos, nyugalmat sugárzó szerkezet, a strófát lezáró „pogány öröm — bús keresztény" szókép ellentétes, ez mozgalmasságot visz a versbe. A harmadik versszakban a „t" alliterációja emeli ki az ellentétet: „tarka pompa — tört szem". A „Kispipa ködei" a „k" alliterációjában gomolyognak. A „késve késtem" figura etymologica, az alkotó mindig elégedetlen az eredménnyel, mert szeme előtt a megvalósíthatatlan tökéletesség lebeg. A felelőben a „vetésem" hangsora teljes egészében megtalálható a hívó hangsorában, a hangátvetés is szerepet játszik. A negyedik versszakban a városi „zűrbe, zajba" belehasít a tradíciókat idéző tárogató, a szóhasználatban is érzékeltetve az ellentétet. Az „arca — harca" Ady rímeit idézi. Az ötödik, befejező versszakban feltűnik a „szülötte" jelző, mely csakis Szegednek szólhat. A nyelvtani formát a *Szonett Szegedhez* című versnél elemezzük. A zárókép dinamikus, ellentétet fogalmaz meg: „derűs magas" és „borús vágy", akár a kéklő égen suhanó felhők. A „magas" főnévi értelemben áll, a tulajdonság megnevezésével az égboltot jelenti.

Érdemes ezt a hosszabb verset összehasonlítani a trianoni veszteségekről szóló „Testamentom" harmadik versszakával: „Ó, én senkit se háborítanék, / Szelíd kísértet volnék én nagyon, / Csak megnézném, hogy kék-e még az ég / És van-e még magyar dal Váradon?" A verset külön is elemezzük a Trianon címszó alatt; most annyit jegyzünk meg, hogy a váradi élmények hosszú leírásából a veszteség érzékeltetésénél a létige maradt: „van-e még magyar dal Váradon?" Íme, Juhász Gyula technikája, ahogyan az élmények tömörré válnak, egy-egy szó, jelző, ige fejezi ki a mondanivalót.

Nagyváradról több prózai, publicisztikai írása szól. Időben a *Várad* című vers keletkezéséhez közel áll *A Holnap városa* (Lírai feljegyzések) című cikke, mely a *Nagyváradi Napló* 1914. március 25-i számában jelent meg. (KK 5: 501 608) „Szeretem Nagyváradot, a Holnap városát, mert a fiatalságomat jelenti és távol tőle, emlékeim tarka és sötét képeskönyvében lapozgatva, minduntalan nagyváradi arcokra és házakra bukkanok. Ha nagyon öreg leszek, vagy ha meghalok, a Holnap városába jövök kísérteni és gyönyörködni a város örök fiatalságában, zajos és ragyogó szépségében." A *Testamentom* című versben a „szelíd kísértet" szóképe jelenik meg.

A cikk megírása után pár hónappal kitör az első világháború, melynek befejeztével Várad a határ túlsó oldalára kerül.

Pécs

Nyájas Dunántúl szelíden ívellő
Áldott ölű hegyei koszorúzzák
A régi várost, melynek égbe zengő
Harangszava szent, magyar szomorúság.

A város régi, ó de örök ifjú
Remények gazdag lombjai borítják,
Öreg kapukból fiatal hit indul
És jobb jövőbe lelkendezve hírt ád.

Mecset smaragdja tör a mély azúrba,
Keresztje mellett félhold mélabúja:
Magyar, török megbékélt múltja int

S hol barna alkony bontja fátylait,
Virrasztva és vigyázva, várva vár
Víg virradást a bús „magyar határ."

A vers először a *Szeged* 1924. június 1-i számában jelent meg. A kritikai kiadás szerint Juhász Gyula 1924. május 29-én Kosztolányi Dezsővel együtt irodalmi matinén vett részt a pécsi Pannónia szálló nagytermében, ott felolvasta a nyilván aznap reggel vagy előző este született versét is. (KK 2: 341 562)

Pécs is a határra került, az első versszak utolsó sorának „sz" alliterációja hangsúlyozza a szomorúság harangütését. A harmadik versszakban megjelennek a színek, a smaragd és az azúr, a történelem mélységei, az első-második sor asszonánca azonos másalhangzóval kezdődik. Az utolsó versszakban a „b" és a „v" alliterációja várja a virradatot, a „várva vár" figura etymologica, mely a „v" alliterációival a várakozás feszültségét fejezi ki. A „magyar határ" szimbóluma *Máramarossziget* és a szakolcai *A magyar sorompó* című versében is megjelenik.

Csokonai szobránál

A csillagtalan magyar téli éjben
Megálltam szobrod előtt ősi, szent
Elődöm és a csöndben és setétben
Érced szava nekem vigaszt izent.
Íme, te állasz rendületlen épen

A halandók és mulandók felett,
Maradandóság komoly köntösében
Túléled a földi ítéletet.

Megcsonkul ország és te oly egészen
Dalolsz a múltból a jövőbe még
S szavad ekhózza bízó büszkeséggel
Az ébredő s elhúnyó nemzedék.
És minden Lilla megszépül dalodban,
Minden borocska tüzesebb leszen,
Ha rád gondol utódod s összedobban
Minden magyar szív édes verseden.

A csillagtalan magyar téli éjben
Eljöttem én is, ballagó diák
S újult erővel és újult reménnyel
Zengettek bennem ős melódiák.
Míg álltál boldog magasan fölöttem
S deres subában ködlött a jelen,
Belémeredtél az örök jövőbe:
Csokonai, magyarság, Debrecen!

A vers először a *Magyarság* 1925. január 25-i számában jelent meg, ezzel a dedikációval: „*Oláh Gábornak ajánlom",* s a vers alatt *(Debrecen)* jelzéssel. Időrendi helyét a költő debreceni látogatása adja: a korabeli szegedi és debreceni lapok szerint Juhász Gyula december 21-én előadást tartott a debreceni Csokonai Körben Byronról, Oláh Gábor és Móricz Zsigmond társaságában. (KK 2: 368 570)

Csokonai Vitéz Mihály szobra Izsó Miklós alkotása (1831–1875), egyik legszebb köztéri szobrunk. Csokonai kezében lant, egy szőlőtőke előtt áll.

A versben utalás történik a szoborra és Csokonai költészetének egyes elemeire is. Az „érc" a szobor anyagára és Csokonai verseinek értékeire utal, a szemlélet maga szinesztézia. A „maradandóság" értékké emelkedik, a „maradandóság komoly köntöse" a „k" alliterációjával metafora. A tradíció érték, nem csupán vaskalaposság — ezt üzeni Juhász Gyula költeménye. Az első és harmadik strófa első sora ismétlés, anafora, a magyar történelem megpróbáltatásaira, Trianonra is utal. Eszünkbe jut Vajda János *A virrasztók* című verse, mely a Bach-korszak idejében született: „A hideg, a téli éjben, / Csillagoltó sötétségben / Mi vagyunk még éberen."

A vers télen, a költő debreceni látogatásakor keletkezett, ez a körülmény a költemény első két sorában szimbolikussá nő. Ide kapcsolódik a harmadik versszak hatodik sorának „deres subában ködlött a jelen" metaforája is, mely a magyar valóság képe. A „rendületlen épen" Juhász Gyula jellemző szókapcsolata, a bővítményszerű melléknév pontosítja a határozóragos melléknév jelentését.

A második versszak Csokonai költészetének világát idézi, mely egészként áll szemben a trianoni tragédiával. Az ország megcsonkulhatott, kulturális tradícióinkat, értékeinket azonban nem lehet elvenni. Jelen vannak Csokonai költészetének elemei is, az „ekhóz" ige az *A tihanyi Ekhóhoz* című versére utal. „Lilla" és a „borocska" verseinek hangulatát idézi. Az utóbbiról Petőfi *A borozó* című költeménye és téli debreceni tartózkodása is eszünkbe juthat: „Gondűző borocska mellett / Vígan illan életem". A „minden Lilla", „minden borocska" kiterjeszti a jelentéseket.

A harmadik versszakban Csokonai szobra „boldog magasan" áll a költő fölött. A szobor magát a költői alkotást, életművet szimbolizálja, a „boldog" a művészet harmóniáját jelenti. Érdekes szókapcsolat, melléknév pontosítja a határozóragos melléknév értelmét. A versben a „magyar" több helyen is jelzőként szerepel, a harmadik versszak utolsó sorában viszont főnévként jelenik meg: „Csokonai, magyarság, Debrecen!" A „magyar, magyarság" ismétlése összefűzi a vers szerkezetét. A sorvégi felkiáltójel a vers csattanóját nyomatékosítja. „Debrecen" szóképe metonímia, a benne lakókat, azok szellemiségét jelenti.

„Kevesen tudják, mennyire szerette és tisztelte ez a debreceni poéta a jeles szegedi írótársat, Dugonicsot. Hosszú verset írt *Dugonics oszlopa* címmel, amelyben rendre fölsorolja Etelka szerzőjének múlhatatlan érdemeit. Pedig akkor még nem jelent meg az a könyv, amely Dugonics halhatatlanságát leginkább biztosítja, a Példabeszédek és jeles mondások." *Poéták; Délmagyarország,* 1928. július 29. (*Örökség.* II. kötet 244. 266 l.)

Juhász Gyula *Izsó föltámadása* című cikke a *Délmagyarország* 1925. október 28-i számában jelent meg. Izsó halálának ötvenedik évfordulóján az Ernst Múzeumban rendeztek kiállítást műveiből. (KK 7: 218 428). A cikkben Izsó Miklós Csokonai-szobráról is szól. „Ha szoborban kellene megmutatni, hogy mi az a magyarság, akkor csak ennek a sírjából kitörő és eget kérő művészünknek alkotásaira kell mutatni. A Búsuló juhász-ban egymagában több egyszerű szépség, magyar költészet és emberi igazság van, mint a korszak összes népszínműiben. Csokonai debreceni szobra jobban érezteti ennek a hányatott és szenvedő, ennek a kálomista és barokk poétaszívnek egész mivoltát és jelentőségét, mint minden eddigi életrajza és méltatása."

Vásárhelyi sétatéren

Endre Bélának szeretettel

Első szerelmet, első verset
Te hoztál, Vásárhely, nekem,
S mi kedvesebb öreg szívemnek,
Mint első vers és szerelem?
A vásárhelyi sétatéren

Muzsikál múltam boldogan
S felejtem éjben, sárban, dérben,
Hogy ifjúságom oda van.

Városa csöndnek, nyugalomnak,
Eljöttem hozzád újra ma
S fölzsong bennem, mint vén zsolozsma,
A régi évek dallama.
Kossuth Lajost hittel köszöntöm,
Ő érc, örök, mint a magyar,
S túl gyászon, átkon, ködön, őszön,
Égbe tör, mint a diadal!

Először megjelent a *Vásárhelyi Reggeli Újság* 1925. szeptember 13-iki számában. A közlés alatt keltezés, HMvásárhely, 1925. szeptember 8. Simonka György cikke szerint a vers Bibó Lajos *A juss* című parasztdrámájának bemutatóját követő vacsorán született. (KK 2: 407 583)

Hódmezővásárhely című cikkében Juhász Gyula a következőképpen ír: „A vásárhelyi Oldalkosár utcai régi ház egyébként is fontos fejezet életemben. Itt olvastam az első Verne-regényt a Vasárnapi Újságban, itt írtam az első szerelmes verset szép rokonomhoz, K. M. –hoz, itt láttam az első színházi előadást, mikor a népkerti bódé hasadékán kukucskálva gyönyörködtem Makó Lajosban, a legjobb peleskei nótáriusban. Mi több, első nyilvános szereplésem és sikerem is Vásárhelyhez fűződik." *A K. M. rövidítés Kristó Margit, a költő első vásárhelyi szerelme. Délmagyarország,* 1926. szeptember 5. (KK 7: 297 454)

A vers költői eszközei az alliteráció — muzsikál múltam — és a költői szófejtés a második versszakban, „fölzsong — zsolozsma". A befejezésben a város történetére, a 48-as szabadságharcra történik utalás. Szabadság, szerelem, színészet együtt van a költeményben.

A vers ajánlása Endre Bélának, Hódmezővásárhely nagy festőjének szól. Mikor Endre Béla meghalt, a következő verset írta:

Endre Bélának sírjára

Tiszta, szelid lelkét csöndben ringatta az alkony,
Egy volt ő s a mező, benne a róna dalolt,
Mások a parlagról büszkén magasodtak az égnek,
Ő a magyar föld méla porába hajolt.

A vers a *Vásárhelyi Friss Újság* 1928. augusztus 19-i számában jelent meg. Keltezése: *Hódmezővárárhely, 1928. VIII. 14.*

Endre Béla temetése augusztus 14-én volt. „Az Alföldi Művészek Egyesülete nevében Juhász Gyula mondott szívbemarkoló bucsuzót." (*Vásárhelyi Friss Újság,* 1928. augusztus 17.) (KK 3: 54 303)

A vers formája az ünnepélyes hangulatot sugárzó disztichon. A második sorban a „mező" és „róna" rokonértelmű szavak párhuzamos szerkezetet alkotnak. A „méla" hangulatfestő jelző, más tájverseiben is felbukkan, a jelzőn keresztül megszemélyesítés is létrejön. A „róna dalolt" szinesztézia, a dalban és a színekben közös a ritmus, a dal a harmónia kifejeződése. A „róna" szót Petőfi hozta be a költői nyelvbe. A befejező sor a festő témáira, festményeinek hangulatára utal.

Rudnay Gyulának

Dicső cigánya színnek, fénynek, árnynak,
Magyar borúnak és magyar derűnek,
Gazdag szegénység áldott orgiája
A képeid, hol álmok hegedülnek.

A földet érzem, mely viharban ázott,
Az eget érzem, mely bizton hajol ránk,
A régi gyászból születő világot,
A lelkedet, édes, bús Magyarország!

A vers először a *Magyarság* 1925. május 17-i számában jelent meg.

Juhász Gyula Rudnay Gyulával (1878–1957) valószínűleg Espersit János révén ismerkedhetett meg Makón. Rudnay a verset levélben köszönte meg. (KK 2: 385 574)

Az első versszakban a festőt a hegedűshöz hasonlítja, a szín, fény, árny összhangja, sodrása hegedűszóban csendül fel. A szókép szinesztézia. Trianon után értjük a második sor „magyar ború — magyar derű" ellentétét.

A második versszak első és második sora között ellentét feszül, mely a harmadik-negyedik sorban oldódik fel.

Hódmezővásárhely című cikke a *Délmagyarország* 1926. szeptember 5-i számában jelent meg, ebben Rudnayról is megemlékezik. „Festők és szobrászok gazdag televénye ez a város, amelynek sajátos levegőjében nőtt nagyra a mélabús magyarságú *Rudnay* Gyula, éspedig olyan nagyra, hogy a mai művészetünknek ez a magányos, karcsú tornya ellátszik immár Brüsszelbe és Firenzébe is. És itt él, hűségesen és dolgosan, a finom és nemes lélek, a drága jó *Endre* Béla, akit a mai hazai piktúra Tompa Mihályának neveztem egyszer, és akinek halk és mély lírája ennek a tájéknak a legbensőbb titkait meséli el a művészet áhítatos és szerelmes hívőinek. Ezen a talajon nőtt izmossá *Tornyai* János haragos elbúsulású alföldi festőisége, amelyet viszont az Arany balladáival tartok közeli rokonnak, és ennek a földnek igaz fia *Darvassy* István is, a marcona atyafiak kemény és komor meg-

örökítője. *Pásztor* János és *Kallós* Ede plasztikája is a vásárhelyi televény hajtása, alakjaik mintha csak most bukkantak volna elő ebből a földből, mint a tenger habjaiból a gyönyörű Afrodité. És milyen gazdag népművészete van ennek a talajnak: *kerámiája* messze földön keresett." (KK 7: 295 454)

Vidéki rejtekben

Csönd és magány révében hallgatom,
Miket susog a hírek rádiója,
Szelíd akácra nyílik ablakom,
Az utcán egy talicska megy kocogva.
Az asztalon virág és könyv terem
És néha vers. A messze, végtelen
Tenger búg így az álmatag csigában.
Künn a veszély most harsog. Szörnyű áram
Kereng a földön, amely reng, vajúdik.
Az ember vívja véres háborúit
S a véren át a jövendőbe törtet
S míg a világ kapui egyre döngnek
Csönd és magány révében hallgatom,
Miket susog az alkony és a lomb,
Mint szökevény harcos, kit mindhiába
Szólongat e század vad trombitája.

A vers először a *Délmagyarország* 1927. január 6-i számában jelent meg. Alatta: *Makó.* Paku 1926-os makói kéziratnak jelzi forrását.

Juhász Gyula 1926 végén, december elején volt Makón, nyilván akkor írhatta ezt a verset. Rádiót valószínűleg Diósszilágyi Sámuel kórházi főorvosnál hallgatott; Espersit — egy évvel később — Juhász Gyula társaságában szintén nála csodálta meg első ízben az akkor még új gépet. (KK 3: 23 294)

A vers keresztrímmel indul, melyet páros rímelés vált fel. A bevezető négy sorban megjelenik a technikai haladás képviselője, a rádió, melynek hangját a „susog" ige írja le. A következő sorban már feltűnik a „szelíd akác", a modern élet felolvad a vidéki csöndben. A vers pillanatképekben írja le az életet, az asztalon virág és könyv terem, a „terem" állítmány áthajlással az „és" kötőszóval csatlakozó „vers"-re is vonatkozik, mely így hangsúlyos helyre kerül.

A vers második felében a vidéki csönddel a világ zaja, a véres háborúk állnak szemben. A befejező négy sorban a kezdő sor ismétlődik, most már nem a rádió, hanem az alkony és a lomb susog, az „a lomb" felelő végén egy plusz „b" áll, a lombzúgás az asszonáncban elmosódottabbá válik. A „világ kapui", a „század vad trombitája" expresszív, látomásos képek, talán a háború, forradalmak emlékképei is, a „szökevény harcosnak" azonban elég a vidéki magány. Juhász Gyu-

la persze erre soha nem törekedett, újságíróként, szónokként, előadóként mindig kivette a részét a társadalmi történésekből. A vers költői szerepjátszás, kitűnően megírt hangulatkép, jellemzi a makói környezetet.

Kossuth-szobor

Alföld porában, kisváros sarában
A napban és a hóban nyugton áll,
Némán is harsog és nem bántja lárma,
Sem a tömeg, mely gyűlöl vagy csodál.

Az emberek alatta rendre járnak
S elmennek mind a temetőbe ki.
Ő áll, fölötte minden változásnak
S az évek adnak patinát neki!

Olykor felejtik és közöny fogadja,
Már meg se látják s a vásári zajba
Nem hallják túlvilági szózatát.

Ő vár nyugodtan, messze, messze nézve
Örök dicsőség nagy, mély tengerére
S leint karjával balsorsot, halált!

A vers először a *Magyarország* 1924. július 6-i számában jelent meg. Minden bizonnyal a makói Kossuth-szoborról szól, mely akkoriban nem a mai helyén, hanem a gimnázium és az azóta lebontott Hollósy Kornélia színház előtt, a piactéren állott — írja a kritikai kiadás. (KK 2: 344 563). A vers egyszerre realista és emelkedett, a befejező sor Vörösmarty hangvételét idézi, de jelen van a hétköznap, a vásári zaj is. Juhász Gyula verseiben a reformkor nagy költői, Petőfi, Vörösmarty is megjelennek. A szegedi Kossuth-szoborról is írt verset, amely elvontabb, azt is közöljük.

Juhász Gyula a következőképpen ír Makóról: „Makó eddig csak arról volt nevezetes, hogy nem messze van Jeruzsálemtől, és hogy hagymát terem. Pedig a kultúrához is meglehetős köze volna neki, kevés alföldi városban él együtt (ha nem is mindig valami nagy egyetértésben) annyi értékes és fogékony, igazán európai érdeklődésű és szellemű kultúrember, mint Makón." Makó; *Délmagyarország,* 1926. szeptember 12. (KK 7:298 455)

Félegyházán 1918 nyarán

Vén szélmalom nagy, tépett szárnya áll.
Nem élet őröl itt, de a halál.

Csak a tücsök szól lomha lomb alól
És ő is, ő is elmúlást dalol:

Hogy megy a nyár és jön a téli sár,
Szegény tücsökre akkor majd mi vár?

Az unt úton pipás nyugalmasan
Ballag a polgár, neki dolga van.

Nem sürgős munka: ballagós dolog.
A tüze pislog, a szava dohog.

Egy költő járt itt, kit vész s láz üzött...
Pipálj csak, polgár, cirpelj csak, tücsök!

A vers először az *Esztendő* 1918. novemberi számában jelent meg *Félegyházán* címmel. A kritikai kiadás szerint megszületése kapcsolatban van az augusztus 15-én rendezett csongrádi katonanappal, a költő innen utazott Kiskunfélegyházára. (KK 2: 157 492)

A ceglédi parkban

Az arany ősz bűvölten mosolyog.
A szobor előtt ifjak a padon,
Egy lány meg egy fiú, egymásra dőlve
A napon szenderegnek édesen.
A lány hajának bronza csillog, élő,
Bús ragyogással és az őszi nap
Csókolja őket záporozva most.

E délután a nyarat hozza vissza
És elveszett tavaszom tüzeit.
Lábujjhegyen megyek előttük el,
Mint tolvaj, aki kincseket lesett.
Megsimogatom fél tekintetemmel
Az álmatag lányt és boldog fiút
S szeretném megállítni a napot,

Hogy diadallal süssön még reájuk
Soká, soká. De mindjárt este lesz.

A vers először *Az Est* 1927. október 30-i számában jelent meg. (KK 3: 41 300)

A legfeltűnőbb stíluseszkoz az áthajlás, az élőbeszéd közvetlensége. A tízes jambusokba változatosságot hoz egy-egy tizenegyes sor, például az ötödik sorban a lány hajának csillogását emeli ki, az utolsó előtti sor a feszültséget érzékelteti.

Idézzük Salvatore Quasimodo (1901–1968) Nobel-díjas olasz költő 1942-ben megjelent háromsoros versét: „Ki-ki magában áll a föld szívén, /szívébe szúrva egy-egy napsugár, /és mindjárt este lesz." (És mindjárt este lesz — Rónai Mihály András fordítása) A befejezés azonos Juhász Gyula versével, példa modern, tömör képalkotására.

Szakállszárító

Az öreg gazda ül a ház előtt
És nézi, hogy a nap mint áldozik.
Pipál, nem moccan. Az idő is áll
Egy pillantásra, ha meglátja őt.
Az évek hóval födik el fejét
És barázdákkal barna homlokát.
Ő csak pipál, nem moccan. Tehenek
Tarka csapata baktat az úton.
Elbődül egy, talán a fűre gondol,
Mely benne már tej, kisdedek bora.
A másik mélabúsan visszanéz
A rétre, hol ma boldogan delelt.
A sárga, fehér, fekete sereg
Szép lassan, lassan eltűnik a zöld
És barna kiskapukban. Az öreg
Tovább pipál, nem moccan és a nap
Már bíbort sző a lila föllegekbe.
Elnézem vaksi, ideges szememmel
Ez öreget, e tiszta, mély nyugalmat,
Melynek napáldozatja csupa csönd
És béke. Pipafüstje égbe száll
És gondolatja már a föld alatt jár.

A vers először *Az Est* 1924. július 23-i számában jelent meg.

Szakállszárító: a ház előtti kispad, ahol üldögélnek és beszélgetnek az öregedő parasztok. Juhász Gyula ezt a tiszántúli szót, mint maga vallotta, Oláh Gábortól

vette át. E címmel aforizmákat és más, rövid gondolatforgácsokat közölt rovatában, a *Délmagyarország* hasábjain.

A vers valószínűleg tápai emlékből fakadt. (KK 2: 346 564)

A költemény formája szabadvers, úgy érezzük, a költő maga is odaül a szakállszárítóra, egyszerű szavakkal elbeszélget a gazdákkal. A második sorban a nap „áldozik", az alkonyatra utaló kifejezés az öreg paraszt lelkiállapotát is jelzi. A vers jellemző stíluseszköze az áthajlás, mely mintha a parasztember gondolkodását követné, ahogy szemmel kíséri a dolgokat, meg-megáll, továbbsiklik a pillantása, számba veszi az életet. Generációk jelennek meg, a tehéntej „kisdedek bora", az alkonyat ragyogásába metaforák szövődnek. A komótosan ballagó sorokban jelzőhalmozás mutatja be a csordát, a tehenek „sárga, fehér, fekete sereg." A „pipál" szó ismétlése tagolja, ritmizálja a verset, ilyen egyszerű szavakkal is lehet szimfóniát varázsolni, már persze, ha Juhász Gyulának nevezik a költőt. A költő „szeme" a versben szereplő jelzőtől eltérően, nem vaksi, több versében szerepel ez a szó, éles, nyugtalan pillantás figyeli a világot, összegzi benyomásait a hangulatok és a filozófia szintjén. Az utolsó két sor ellentétes gondolatpárban foglalja össze az életet, a pipafüst égbe száll, a gondolat a föld alatt jár, a pipálás élet és halál ellentétét foglalja össze. A verset csöndes belső feszültségek, stilisztikai események jellemzik, mint az utolsó sorok áthajlásai. Az „és" kötőszó ismétlése, halmozása is megjelenik, hangsúlyozva a „csupa csönd / És béke" egyébként szokványos szóképét. A szóképek, stilisztikai eszközök káprázta tó sokféleségét figyelhetjük meg verseinek legapróbb részleteiben is.

Az Iza partján

Az Iza partján
Kószáltam sokat,
Idézgettem nagy,
Régi álmokat.
A legnagyobb, kit
Magyar rög adott,
Kinek a legszebb
Dallam adatott,
Arany járt árván
E tájon szegény,
Bús magyar sorsa
Zord kikeletén.
S ahogy méláztam
Nyomát kutatón,
Ímé fölbukkant
Egy vízimalom.
Vízimalomról

Ő is énekelt
A tölgyek alatt,
Mikor este lett...
Suhan az idő,
Vár ránk egy halom,
Forog-e még Iza partján
A vízimalom?

Először a nagyváradi *Szabadság* 1908. május 17-i számában jelent meg. Átdolgozott, bővített változata megjelent a *Független Magyarország* 1919. augusztus 22-i számában, az Anna-szerelemre utaló betoldással. (KK 1: 179 445)

Arany János vándorszínészként járt Máramarosszigeten, az Iza partján. Egy személyes élmény: ott jártamkor megszólított egy idősebb férfi: — Mi, itteni magyarok számon tartjuk Arany János tölgyfáját, valamikor ő is itt járt. Nemrégiben a vihar letört róla egy ágat, de a fa megmaradt.

A versforma hangsúlyos öt szótagú, az áthajlásokkal azonban tízessé alakul, változatos metszetekkel. A versben szerepel Arany János *A tölgyek alatt* című versének egy sora. Arany János verse öt-hatos szótagszámú, kétsoronként alkotva egy periódust. Van még egy különbség: Juhász Gyulánál az utolsó előtti sor felező nyolcassá alakul, meghatározva az utolsó sor 4+1-es metszetét és ezt a ritmust visszavetítve az előző sorokra is. A költő Arany János nyomát kutatva nemcsak a malomra bukkan rá, hanem kedves költője ritmusait is fölleli a malom zuhogásában. Az „adott — adatott" rímben a felelő magában foglalja a rímhívó hangjait, de nem akárhogyan, a „dallam" első két hangjával egészül ki, így szerkezeti eszközként kapcsolja egybe a két sort. A „zord kikelet" oximoron-szerű szókép, a magyar sors ellentmondásait is kifejezi. Érdekes a vesszők, pontok és a jelöletlen sorvégek kapcsolódása, melyek meghatározzák a mondatszerkezetet. Az első mondat négy, a második nyolc sorból áll, a második mondat első sorának belsejében is van vessző, így a punktuáció variálódik. A harmadik mondat ismét négysoros, a befejező pedig nyolcsoros, az utolsó előtti sor fentebb elemzett ritmikai csattanójával. Ha az ötös sort 4+1-es üteműnek tekintjük, akkor a nyolcas a második ütem kibővülése, a patakcsobogás rendezettsége, az élet összefoglalása.

Magyar…

Árva vagyok, szomorú, keserű árvája e földnek,
Eltaszitott, kicsufolt, porba tiporva siró.
Árva vagyok, a világ árvája, s hiába panaszlom
Bánatomat, nem hall és nem is ért a világ.
Mind rajtam tapos és rajtam feni bosszuja kését,
Kiknek a cenk vaksors most diadalmat adott.

Régi barátim és mind, mind, akiket segitettem,
Hogy szabadok legyenek, s éljenek újra tovább,
Mind, akikért pajzsul tartottam testemet egykor,
S ontottan pazarul véremet, ím, letagad!
Meztelenűl, iszonyú láztól borzongva, ugy állok,
Az elemek viharát tűrve, mint Lear, a király!
Hol vannak gyönyörű erdőim és hegyeim, hol
Szőke magyar Tisza bús bölcseje mért idegen?
Mért hal meg zokogón, száműzve szeretteitől Ő,
Hisz a szabadságnak zúgja örök ütemét?
Mért kellett durván leszakítani anyja szivéről
Legszebb gyermekeit: drága királyi Pozsonyt,
Büszke kuruc Kassát, kincses erdélyi Kolozsvárt
Váradot és Aradot s mind, aminek neve fáj?
Fáj, fáj, szörnyen fáj, és már nemcsak az éjszaka álma
Hozza ma vissza nekem őket a búnak ölén.
Hallom sóhajodat, sírok szent sírja, Segesvár,
Hol a magyar meteor lángja a porba bukott.
Ő e világ minden rabszolgakeserve helyébe
Egy szabad emberiség tiszta dalát dalolá!
Ó, szabad emberiség, hol vagy, Ádám, hova bújtál,
Ember, mily leköpött, sárba kevert ma neved!
Ám én esküszöm itt, szent rab sírodra, titánom,
Még kibomol lobogód, még kicsap őri tüzed!
Még viharos Nemerét támaszt nyúgatra, keletre,
Északon és délen, lelked, amely a miénk!
Jönni fog — itt az idő, mikor újra magasztos erény lesz
Ember lenni s magyar: tisztelet és becsület!
Addig a durva világ fájó árvája az éjben
Fázón búvik meg csonka, hű anyja ölén,
S tiszta gyerekhittel, mint egykor régen a pásztor
Betlehem estéjén, isteni kisded előtt
Áhitatos szívvel dúdolja Petőfi imáját
Harsány himnuszodat, százszorszent égi Szabadság!

A verset a szocialista időszakban nem lehetett közölni, Péter László azonban a kritikai kiadásban megadta bibliográfiai adatait. A vers a *Magyar Helikon* 1921. december 15-i számában jelent meg. (KK 3: 410)

A vers a trianoni tragédiával elvesztett városokat térképezi föl, a magyar történelmet, kultúrát Juhász Gyula egységesnek érzi. A vers formája a klasszikus disztichon, azaz „kétsoros vers", mely egy hexameterből és egy pentameterből áll. A magyar irodalomban híres példái Kisfaludy Károly Mohács, Kölcsey Fe-

renc *Huszt* című verse, de használta Berzsenyi, Vörösmarty és József Attila is. Disztichon Sylvester János Újszövetség-fordításának ajánló verse is. A versforma egyrészt a klasszikus görög-római kultúrát idézi, másrészt a magyar költészeti, irodalmi utalások megjelenítésével a költészet fegyverét fordítja az igazságtalan trianoni döntés ellen. A kétsoros strófákból álló költemény amúgy is Juhász Gyula kedvelt formája, ebben a logikai szerkezetben könnyedén tud gondolkodni.

A vers utolsó sora megegyezik Petőfi *Levél Arany Jánoshoz* című versének utolsó sorával. Így a verset két hexameter zárja le, Juhász Gyula ismét variálja a formát. A Petőfi-sor ugyanis hexameter, itt a pentameter helyén áll — Juhász Gyula ezzel ritmikailag is kiemeli a Petőfi-idézetet. A pentameter második felében a daktilust nem helyettesítheti spondeus, így ott két daktilus áll, a záróütem gyönge ízét szünet helyettesíti. A hexameternek viszont csak az ötödik üteme kell daktilus legyen, Petőfi sora ebben is eltér a vers második soraiban végighúzódó pentameter ütemeitől. A Petőfi-sorra jellemző a mássalhangzók alliterációja. Az első két szó a „h" alliterációja, érdekesség, hogy ez a szinte sóhajtásszerű mássalhangzó éppen a himnusz harsányságát emeli ki, ez Petőfi ellentétes hatásokra építő verstana. Juhász Gyula előző három sorában a szavak belsejében szintén szerepel a „h", érdekes módon, soronként előrelopakodik egy-két szótaggal, az „áhitatos"-ban már a második szótag elején áll, Petőfi sorában pedig diadalmasan az élre kerül. Juhász Gyula tehát nem egyszerűen odaírja a vers végére Petőfi sorát, azt beleszövi a vers szövetébe, megjelenését hangulatban és hangzásban is előkészíti. Négykezes zongorajáték ez, Petőfi a maga részéről az alliterációkat is bravúrosan alkalmazza: a „h" kettős alliterációját az „sz" hármasa követi, a fokozás stilisztikai eszközét megvalósítva. A „százszorszent" jelentésbeli fokozása, a többszörözés a határtalanságot jelenti. Az „égi" jelző a Juhász Gyulához is közel álló szakralitást viszi a versbe, a nagybetűvel írt Szabadság pedig, kell-e mondani, Petőfi meghatározó eszméje. A vers ilyen módon a záróképben az ég végtelenségére nyílik, az ilyen lezárás Juhász Gyula más verseire is jellemző. Felhívjuk a figyelmet a Nemere említésére, ez egy erdélyi szélfajta, mely Tamási Áron novelláiban is fúj. Trianon után a nemzet egységét jelképezi.

A versben nyílt és rejtett utalások idézik a magyar költészet világát. A „cenk" szóval kapcsolatosan Vörösmarty *Szép Ilonká*ja jut eszünkbe, de Jókai is alkalmazta. A „cenk vaksors" kifejezésben történelmünk fordulataira történik utalás — „sors bona, nihil aliud", jószerencse, semmi más, mondotta Zrínyi, a költő. Az elveszett városokon a „k" alliterációja húzódik végig, mégis egybekapcsolva őket.

A sokféle stilisztikai eszközeiből csak néhányat emelünk ki: a második sorban az értelmezői jelzőhalmozás első két szava múlt idejű melléknévi igenév, a következő bővítménnyel ellátott határozói igenév, a negyedik jelző folyamatos melléknévi igenév. Mivel az igenevek igei tulajdonságokat is őriznek, a jelzőhalmozás dinamikus, feszültséggel teli, az igék szinte ki akarnak robbanni a képzett szavak-

ból, kifejezve a belső indulatokat. Ez a szerkezet hangulati fokozás is, hiszen az első sorban az „árva vagyok" névszói-igei állítmány, az „árvája a földnek" birtokos szerkezet, az első esetben a szó melléknév, a másodikban főnév, figura etymologicáról van szó. Az alany a „magyar", a vers címe, rá a személyragok utalnak. Az „árva" a vers során különféle formában többször ismétlődik. A vers címe, a „magyar", főnév és melléknév egyaránt lehet, a versben főnévi értelemben szerepel, az utalások rá vonatkoznak. A költő hangsúlyos helyen, a címben mondja ki, utána csak utalásokban van jelen, ez is feszültséget kelt.

A befejező sorokban a betlehemi éjszaka reménységét idézi, az isteni gondviselésben való hit Himnuszunkhoz hasonlóan jelenik meg.

A vers azt a politikai szempontból nagyon aktuális kérdést is fölveti, hogy mit várhatunk a külső világtól. Mert a sírt, hol nemzet süllyed el, nem könnyező, inkább közömbös vagy a koncon osztozkodó népek veszik körül, inkább a gúnyos nevetés az, ami fölhangzik. A versben az „árva vagyok" kétszeres ismétlése utal erre a helyzetre, ami Petőfinél is megjelenik: Európa csendes, újra csendes, a magyarok egyedül maradtak.

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában 2012-ben megjelent:

P. Buzogány Árpád

Szeptember, rózsák, szerelemkút

Ó, ti őszi rózsák! Szeptember közepén
fáradt dallamot, mint a tietek
elfeledt leányok dúdolhatnak mélán,
látom a csokrokat és mégis sietek,

ne érjen hozzám a dús illatotok,
ne is lankasszon elmúlt szerelem,
ne lássak vörösen pompázó virágot,
és a szeptember ne játsszon velem —

megtöltené szemem régi mosolyoddal,
hangod melegét érezném újból.
Ma gondolsz-e reám, megitatnál ismét
játszva, kacéran szerelemkútból?

Halálra ítélt szépségek

Forró a szeptember, mint nyár dereka,
ájult csendbe zuhan a délután,
verebek fürödnek a kávézó előtt
csendben a porban, ránk néznek bután,

virágok fonnyadnak vénasszonyok előtt —
halálra ítélt szépségek a téren,
és nincsenek nők, akiknek vihetnénk,
hiába dobban sűrűbben a vérem,

tegnapi arcokat keresek magamban,
kinek szemében látnám meg magam?
Kinek a hangjára rezzenne a lelkem?
Árva virágok, holdas est ma van.

Sok kicsi holnap

Tőled visszhangzik a lelkem, kamasz
szerelemmel harcol a félszem,
ég sátorában illatod érzem.
Szelek szájából süvít a panasz:

mért szeretlek és te miért nem,
miért lesz éjszaka nappal után?
Rám ragyog a nap kövéren, bután
és nincs akitől a választ kérnem.

Barlang szájában madarak szólnak,
kövek nyugalma költözik belém,
holdfény játéka kutak fedelén —
lapos napra jön sok kicsi holnap.

Lepkeszárnyon

Kiégett, fakó estéken
miért kellene várni,
honnan jöhetne hajnalok
büszke fénye vagy bármi,

amitől ájult virágok
szirmát éri a harmat —
ki bízott lepkék szárnyára
világbíró hatalmat?

Szemed szomjáról

Nem oltja a világ szemed
sűrű szomját,
nem is láthatod szerelmem
ócska romját,

elbújnék, rád kést kezeim
mégse fennek.
Arcod az égre vetítem —
szerelemnek.

Kiss Székely Zoltán

Őszi verőfényben

Moha-puha kézzel simogat az ősz,
sárga lombok hullnak melankóliába,
a gát fölött őszi eső Marost tetőz,
a Hétfák üstökét kósza szél cibálja.

A Cinege-tetőn csak ődöngök magamban,
gyermekkori emlék ördögszekért gördít,
s vád olvad lassan a szeptemberi napban.
Ide állíttattál! De ki áll ma őrt itt?

Oroszlán-idő

Öcséimnek

Ősz van. Létem magánya kezemre kiül —
barna foltos, csapzott tollú réti héja.
Mire pirkad, karma nyoma bőrömre hűl:
pórusaim pókhálóránc tánca. Híja

otthoni tájnak elmenekül. Elrebben
sohasemvolt lombjuk vesztett pónyikoknak
alma-bája. Sáraranyukba öregszem.
Májfoltos avarból ködök mocorognak.

Őszirózsák tövének fanyar illatát
a gyertyák füstje ködpaplan alá űzi.
Méhviasz mannáját lélegzem szájon át.
Cserződöm régvoltak emlékén. Kitűzi

fölénk fényzászlaját egy hullócsillag
leonida. S az ég pora békésen
közénk visszfénysül. Ebháton ballag
bús oroszlán-időnk: megérkezésem.

2013. Halottak napja

Vakmerőség

A költői tett negentrópia —
— szervezi a létet a szavaknak.
A vers mögött — a réseken — átsejlem én.
Vakmerőség volt, hogy újrakezdtem.
De csak én tudom elmondani azt,
amit érzek. Hiányt pótolok.
Kinn hangok, melyek csak
akkor hallhatók, ha lehull
a holnapi hó.

Sejtetés — a pontosan-le-nem-fordíthatóság.
Eljutni a határaimig.
Minden mulandó csak hasonlat.
Mi más lehetne célom?

Az utazó csak saját ürességét járja körül.
Csak a lélek árnyékai vetülnek ki belőlem.
Saját gondolataimat írom ki!
A tudás fénye szeretet nélkül elvakít.
A fény felébred, a szeretet időtlen.
A test lélekké lényegül.
Mikor a lélek formát ölt, szellemmé gyúródik.
S a test meghal: felszívódik.
Az ébrenlét egy világba költözteti az ébredőket.
Az álom kinyitja mindenki előtt saját világát.
minden menekül önmaga elől s az idő széthasad.
Fény addig ér bennem, mint az álmom.
Az idő szakadéka bennem mélyül.
S a mélyben a gondolat megöl.
A hit átküzdi magát a tudáson, csak akkor válik hitté.
Az igazi hit nehezíti az életet.
Az elvárás — félreértett erdei csönd.
A költészet hattyúja hallgat a Mindenség szélén.
Az időt benne kell hagyni a dolgokban.
Csak így válik újrateremthetővé.
A végzet kezdete?
Mindenki a sors elől menekül.
S belegabalyodik a sorsba
Két lábon állni csak éber állapotban lehet.

Elekes Ferenc

Verebek a templomban

Ahogy teltek a napok, ez a testes asszony egyre világosabb ruhát kezdett viselni. Ennek én nem örültem, mert a napok teltével ez az asszony egyre sötétebb hírekkel érkezett Bözödre. Egy napon hanyag mozdulattal vetette oda a táskáját egy félreeső székre. Mély lélegzetet vett, mintha az utolsó volna, nagyot sóhajtott és megállott előttem. Azt mondta, tegnap járt Felsősófalván. Én ebbe máris beleszóltam, mondtam, keveset jár oda, mert aki többször jár, tudja, hogy azt a falut a helybéliek egyszerűen Fessőnek nevezik. A rövidség kedvéért. Ő legyintett, s folytatta, amit elkezdett.

Éppen a síplik-ügyet akarta végérvényesen lezárni, de ez nem sikerült, mert nem találta Éva tanítónőt az iskolában. Mondom, lezárhatta volna nélküle is, mert kicsi a falu, s a titkok madarai nem tudnak fészket rakni egy kicsi faluban. Az lehet, mondta a testes asszony, de jó, hogy a madarakat említettem. Mert most éppen madarakról fogunk mi ketten beszélgetni. Pontosabban verebekről.

Nem lehetett rossz a kedvem, mert erre azt válaszoltam, állítólag a veréb nem madár, s azt a beszélgetést mi rövidre tudjuk fogni. Ismét elhúzódtunk egy csöndes helyre. Azt mondta nekem ez a testes asszony, ne vegyem rossz néven, de ő Fessőn azt tudta meg rólam, hogy szó szerint idézve „jómadár" voltam én abban a faluban. Mármint a tavalyi esztendőben. A tanárságomban hibát nem találtak, de azt fölfogni nem tudták, miért hajkurásztam a verebeket a templomban. Erre adjak most magyarázatot. Miért hajkurásztam a verebeket. Pont a templomban? Tanár létemre. És egyáltalán igaz-e, amit az ottani emberek beszélnek rólam, vagy csak kitalálták unalmukban?

Mondom, ezt nem kitalálták, ez a tiszta igazság. Valóban hajkurásztam a verebeket a felsősófalvi templomban. De csak egyszer. És kivel hajkurásztam a verebeket a helybéli pap tudomása nélkül? — kérdezte a testes asszony. Mondom, ez sem titok abban a faluban. Egy Somai nevezetű tanítóval hajkurásztuk a verebeket. És mondja, templomjáró ember volt ez a Somai, mint maga, vagy csak véletlenül tévedtek be abba a templomba, kíváncsiságból, hogy vannak-e verebek a templomban? Mondom, ne tessék haragudni, de én ebben a hangnemben nem tudok beszélgetni. Ilyenkor fölfut a fejembe valami idegesség és összekeverem a valóságot a kitalált dolgokkal. Magát pedig a valóság érdekli, nem pedig a kitalált dolgok.

Nyugodjak meg, mondta a testes asszony, mondjam meg a tiszta valóságot, kíméljem meg őt a sok utazástól. Mert minden új információ miatt neki föl kell utaznia Felsősófalvára. Rendben van, mondtam. Az az igazság, hogy az iskola igazgatója elhatározta, nem megy nyugdíjba anélkül, hogy valami szép cselekedet ne maradna utána abban a faluban. Összehívta a fiatalokat, s eldöntötték, híres

kórust alakítanak, ha már olyan szépen tudnak énekelni a kocsmában. És mi kell a fiatalokon kívül egy kórus megalakításához? Hangvilla. Az egész faluban nem volt egy árva hangvilla. Csak olyan villa, amivel a trágyát szokták kihányni az istállókból.

Egy napon behívott minket ezzel a Somaival az irodájába, elővett egy szép hegedűt, s azt mondta, menjünk be a templomba és hangoljuk be azt a hegedűt a bécsi Á szerint. Mert van a templomban egy jó harmónium, s azon megtaláljuk, hol van a bécsi Á. Ő ezt a műveletet nem végezheti el, mert egy igazgató, ebben a politikai helyzetben, különösen nyugdíjazása előtt nem mehet be egy templomba. Semmi szín alatt. Mi elvállaltuk a stímolási megbízatást. Ez a Somai azt hitte rólam, tudom, hol van a bécsi Á a harmóniumon. Én pedig ugyanezt tételeztem föl róla.

Ott álltunk tanácstalanul a harmónium előtt és néztük egymást. Somai pötyögtette ugyan a billentyűket, de fogalma sem volt arról, melyik a bécsi Á. Közben csavargatta a hegedű kulcsait, hogy mégis, valami elfogadható hangok jöjjenek ki belőle. Az oda begyűlt verebek röpködtek a fejünk fölött, ez Somait idegesítette, s azt mondta, zavarjuk ki innen őket, legalább ennyi hasznunk legyen, ha már itt vagyunk, a templomban. És én segítettem Somainak a verebek hajkurászásában. Mert barátomnak tekintettem őt. És ő is engem. Azért is jártunk esténkint együtt a helybéli kocsmába.

És mi lett abból a kórusból, kérdezte a testes asszony. Mondom, lehet, most is énekelnek azok a lelkes fiatalok. De nem biztos, hogy a bécsi Á szerint. És az ő dalaik is összevissza szállanak a falu fölött, akár azok a verebek a templomban.

Sósborszeszes lövöldözés

Egy napon egészen világos ruhában érkezett a testes nő Bözödre. Amint belépett a tanáriba, fölálltam asztalomtól, s indultam is a megszokott, csöndes helyre. Ahol bennünket nem szokott zavarni senki. Azt mondja, ugye, sejtem, hogy újabb baj van velem. Mondom, ezt nem sejtem, hanem biztos vagyok benne. Fessőről érkezett? — kérdem. Azt mondja, onnan, Fessőről. Elővett egy megkezdetlen, nagy, piros födelű füzetet és letette maga elé az asztalra. Azt mondja, ezt ma teleírjuk. Mert most már nem síplikról van szó, sem pedig verebek hajkurászásáról. A fönnálló rendszer fegyveres megdöntésére irányuló készülődés és más emberiség elleni terveim terhelik a múltamat. Tulajdonképpen egy sötét, rácsos pincében lenne most a helyem, valahol, messze, nem pedig Bözödön. De véle nagy szerencsém van, mert azt bízták reá, hogy egyelőre pontosan jegyezze föl az egy évvel ezelőtt, Felsősófalván elkövetett bűneimet.

Mondom, ezeket én most szívesen elmesélem, mert jó hangulatban vagyok, s az ő világos ruhája is csupa nyugalmat, s vidámságot áraszt. Melyek lennének

azok a megemlített hitványságaim? Azt mondja, kiderült, hogy azzal a Somaival maguk szétlőtték a falu határát, s ha nem fogyott volna el a lőszerük, elmentek volna Atyhába s Firtosváraljára is. Hogy ott is szétlőjenek mindent. Na, mit szól ezekhez a vádakhoz, igazak-e vagy nem igazak. Mondom, ezek igaz és helytálló vádak. Kivéve Atyhát és Firtosváralját. Mert oda nem számítottunk menni. A sáros és köves út miatt. Mi teljességgel meg voltunk elégedve a falu határával. És nem födi a valóságot az sem, hogy az egész határt szétlőttük volna Somaival. Csupán egy kicsiny részét lőttük szét. Igaz, azt nagyon.

Azt mondja, akkor kezdjük a történetet a legelején, és ki ne hagyjunk semmi fontos részletet, mert Kulcsár elvtárs megmondta a rajonnál, a részletekben szokott megbújni az ördög. Mondom, jó. Nem hagyunk ki semmi részletet. Ott laktam Engi Zsigabá házában, ahol nékem mindig adtak friss tojást, szalonnát és piros hagymát. Ha nem kértem, akkor is. Azt mondja a testes nő, ezeket a jelentéktelen dolgokat, mint amilyen a piros hagyma s a tojás, azokat hagyjam ki, nem képes ő mindent ennyire aprólékosan följegyezni. Térjek a lényegre. Mondom, van nékem egy bevált módszerem a följegyzésekre nézve, ha azt elfogadja, úgy megy minden, mint a vízfolyás. Csak annyit írjon fel, hogy Engi Zsigabá, s tegyen egy nyilat utána, majd azt, hogy étkezés. Ha akarja, szólok, mikor tegyen nyilat. Jó, mondja, próbáljuk meg.

Volt Engi Zsigabának egy dohos pincéje, s az a pince tele volt sósborszeszes üvegekkel. Az étkezés után tegyen egy nyilat, s utána azt, hogy sósborszesz... Engi Zsigabának fájós volt a dereka egész életében, ezért gyűlt össze a pincéjében az a rengeteg sósborszeszes üveg. Kérdi, tegyen-e nyilat. Mondom, majd én szólok, amikor tegyen. Egyszer ez a Somai azt mondta nekem, menjek véle a határba, lövöldözni. Nyíl, Somai, nyíl, lövöldözés. Kérdem Somaitól, miért kell nekünk a határban lövöldözni. Azt mondja, hazafiságból. Nyíl, hazafiság. Aztán elmondta Somai, hogy ő a helybéli céllövészet felelőse. Hoztak a tartománytól egy vadonatúj céllövő puskát, s egy csomó lőszert. Nyíl, tartomány, lőszer. Az volt a Somai föladata, hogy készítsen egy nagy listát a fiatalokról, akik hajlandók céllövészetre járni. Nyíl, fiatalok. De nem jelentkeztek, csak néhányan. Azokat is letiltották a szüleik, mert sok volt a mezei munka. Erre behívták Somait a tartományhoz és jól leteremtették, miért ilyen tökéletlen és azt mondták, két hét múlva ellenőrzik őt, s ha akkor is lesz még megmaradt lőszer, meggyűlik a baja. Nyíl, fenyegetés.

A testes asszony azt mondta, itt álljunk meg. Mert a fenyegetés szó nem jó. Helyette ő inkább azt írná, hogy szóbeli figyelmeztetés. Mondom, nagy igazsága van magának, mert a mi rendszerünkben nem fenyegetnek senkit az égvilágon. Hanem csak gyöngéden figyelmeztetik a népeket, ha úgy látják, hibáznak a népek. Persze, hogy azt kell odaírni a nyíl után, hogy figyelmeztetés. És folytattam a vallomásomat.

...Erre Somai két gyermeket kijelölt az osztályából, hogy cipeljék a lőszeres ládát, s elindultak a határba. Kiérvén a határba, Somai nekifogott a lövöldözésnek.

Lőtt mindenfelé. Még a fölötte elszálló madarakra is. Nyíl, madarak. Hazatérve a határból, Somai készített egy hosszú listát. Kitalált nevekből. És amikor jöttek őt ellenőrizni a tartománytól, s látták, hogy mind egy szálig elfogyott a lőszer és lista is volt a céllövőkről, megdicsérték Somait. És hagytak néki még két láda lőszert. Nyíl, dicséret, névsor.

Azt mondja a testes asszony, egészen jó ez a módszer, csak néhány szót jegyzett le és már érti, miről van szó. Csak azt nem tudja még, hogy miképpen kerülnek ide a sósborszeszes üvegek.

Mondom, nyíl, üvegek. Most következik az én történetem.

Mert én nem tartottam helyénvalónak, hogy bárki is csak úgy, vaktában lövöldözzön a határban. Mert könnyen eltalálhat valakit egy gellert kapott golyó. Nyíl, gellert kap. Kérdem, tetszik tudni, mi az, ha gellert kap egy golyó? Azt mondja, most hallja először... Az annyit jelent, mondom, hogy megütközik valamiben a golyó, eltér a trajektóriától és oda megy, ahová akar. Azt mondja a testes asszony, megint elővettem neki egy ismeretlen szót, le sem tudja írni, hogy trajektória. Mondom, nem baj, mindent nem tudhat a hadi tudományokból egy női személy. Szóval, azt mondtam Somainak, szívesen elmegyek én is célbalőni, de akkor legalább legyen cél. Amire lőjünk. És hagyjuk békében a fölöttünk röpülő madarakat. És én azt javasoltam, legjobb, ha visszük magunkkal a sósborszeszes üvegeket. Célnak. Nyíl, cél, üveg. És cipelték utánunk a gyermekek a lőszeres ládákat, s azt a rengeteg sósborszeszes üveget. Ki a határba... Tegyen-e nyilat? Mondom, még várhat vele. Kiérvén a határba, kerestem egy olyan beomló, köves martot, ahol nem jár soha senki. Még megközelíteni is alig lehet. Mondtam Somainak, itt fogunk célba lőni. És sorra szétlőttük az összes sósborszeszes üveget.

Ezeket az üvegszilánkokat fedezték fel később a helybéli parasztok, s azt mondták, ők effélét nem láttak még a világháborúban sem. Pedig ott is lőttek eleget. És jelentették a hatóságnak. Kiderült a kitalált nevekből csinált névsor és lőttek Somainak is. Vagyis megdicsérték és szépen leváltották. Nyíl, üvegszilánk, leváltás...

Mondom a testes nőnek, nem tartja érdekesnek, hogy ha valakit nagyon megdicsérnek, le is váltják utána. Azt mondja, nekem jó megfigyelő képességem van. De az a módszer, a nyilakkal, az olyan jó, hogy ha van kedvem hozzá, meséljek még, élvezet följegyezni abba a piros füzetbe. És nem is árt, ha tele van följegyzéssel az a füzet, mert ha csak nyilak vannak benne, őt is megdicsérik, s utána már tudjuk, mi következik.

Péterffy Gyöngyi

Megérett a kalász

Idő múlásában — tavasz, nyár, ősz,
kerget —
rég nem láthattam már azt a régi
kertet,
mely füvek csendjével betakar, ha
este
közöttük merengve jön fel a holdkelte,
augusztusi este.

Olyan észrevétlen beszéltek a hangok,
tücsök, béka, harkály, felelő akkordok,
felém szállt az összhang —
amit várva vártam,
ritmusával lengte a szellő
a fákat —
augusztusi nyárban.

Árnyak hajoltak, ha ösvényein jártam.

Fények szálltak — szálltak, magasban
kihunytak,
lassan észrevétlen az arcomba
hulltak —
bogara a nyárnak augusztusi este,
rejtelmek világát hozta a
lelkembe,
másnap reggelre.

Most tudhatom,
igazán most érzem:
az élet volt, — tiszta, a
természet kezében,
mit e század mocska
nem suhintott nyakon!
Nem láthattam — horrort —
gyilkost, sem a halált,
de
tavasz volt,

nyár volt,
és
megérett a kalász!

Csávossy György

Emlékek csendélete

Az emlékek csendéletét
lelkem falára szegezem.
A kalapács könnyen felsebzi
reszketeg, megvénült kezem.

De ragyog a kép bennem újból,
bár lehunyom fáradt szemem
és felzokog az őszi csellón
tar fák között a szerelem.

2014. november 7.

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában 2012-ben megjelent:

Nagy Székely Ildikó

Ígéret

Szétguruló szőlőszemek közt,
a napsugarak temetésén,
madárhangjától is megfosztott
életünk ezer repedésén
még ott bujkál a pillanat,
s ha akarod, veled marad.

Tűzlába van és szellő-lelke,
szívednek minden feldúlt csendje
tekintetében ott lakik,
s ha megérint a hűvös este,
felmelegszik tested mellette,
s ő veled marad hajnalig.

Őszi esték

Őszhajú, sápadt, agg királyok
utolsó, pazar vacsorátok
sűrű homályban fogyasztjátok,
a hajnal hóhérként les rátok.

Haladtok lassan, néma szívvel,
mint akit semmi vész nem ér el.
Görnyedt hátatok mögött sorba'
csillagok hullnak le a porba.

Ráncos bőrötök alatt mégis
egy napsugár szilánkja fénylik,
szívetekről a vörös festék
ha kiomlik s száz levél testét

öntözi, jól tudják a bölcsek,
sírva érzik az újszülöttek:
kik halni jöttek s egy se vendég,
sűrű homályban bandukolva

itt mentek el az őszi esték.

Nulladik kívánság

A Jótündér szárnyat árul
a sarki kávéház felett,
és szárnyaszegett önmagáról
plagizál boldog verseket.

S míg földre száll az őszi csendben,
meglibben kék tündérhaja,
és elnyeli a szürkületben
egy Mercedes s az éjszaka.

Illúzió

Már csak a kopasz napraforgók
s a földre hulló bús ezüst
sajnálják, hogy a nagy nap-üst
nem főz már semmi bánat-oltót,

s ki szirom volt, az mind lehullt ott,
ahol az őszi füst leszáll,
mint irreális, régi emlék,
megsápadt szívünkben a nyár.

És mégis jó az esti mámor,
ha hűs szobában vacsorázol,
és elragad egy pillanat.

Így hajladozol, mint a nyírfák,
virgonc esők ha megcibálják,
és nem látod, hogy mint a morzsák,

a szúrós, viszkető valóság
a tányér szélén ottmaradt.

Beke Sándor

A felidézett város

Klárinak

1

ESTEFELÉ A TRÓPUSOKON

kerestelek a szülőföldön,
a mediterránon,
az ekvatoriális övezetben,
hogy végre még egyszer
megtaláljalak
Livingstone földjén,
afrikai magányodban…
emlékszel-e,
mikor Kleopátra tűje
meggyújtotta a szavannát,
s az őserdők felé,
a szavannatűzben
bajtársakként
rohantunk a leopárdokkal?
emlékszel-e?
megszelídített
vízilovak mellett ültünk,
a tó vizén,
tündérrózsák levelein
aprópénzek lapultak,
„szerencsét hoz” —
azt mondták,
hát én is dobtam
egy jó marékkal a levelekre,
a tóba,
hogy biztos legyen a
szerencsém…
a távoli parázs
lassan kialudt,

néhol
kínjában még pattogott
egy kicsik,
de a vízen túl
már pálmák legyeztek,
mikor megfújta őket
a trópusi szél —
csimpánzok,
banánt dobtak elénk
mi csak mosolyogtuk,
hogy nem értették,
miért vagyunk itt
Livingstone földjén,
miért nem fekete a bőrünk,
miért nem bántanak
minket a vadak,
miért nyílnak virágok
vinilin kis szatyrodon,
miért bordópiros a
lábaidra feszülő nadrág,
miért van neked
hímzett kis blúzod
s cérnára fűzött apró
műanyaggyöngyöd;
esteledett…
csak mi voltunk
még a trópusokon,
egy ébenfa padon,
sötétzöld pálmafa alatt,
mikor belépett a
trópusok termébe
Afrika üvegkapuján
nagy kontinens-kulcsával a
trópusok őre,
a kék sapkás,
szemüveges,
bajszos öregember,
hogy kitelepítsen
mint idegen megszállókat,
nem fegyverrel, hanem
szép szóval:
„nézzétek,

gyerekek, a
galéria-erdők fölött
már nyugszik a nap,
Afrika aludni készül…"
kint,
Afrika partjainál,
úgy nyolc óra körül,
egy barna szoknyás
falusi öreg néni
a mediterrán Európától északra,
a botanikus kert bejáratánál
virággal kínált,
nem trópusival
hanem kerti virággal…
tudod,
úgy szégyelltem
magam előtted,
annyira szerettem volna
Afrikában virágot
adni neked,
annyira szerettem volna
Afrikában
elefántcsontnyakláncot
adni neked,
annyi mindent szerettem volna
Afrikából neked,
hogy szégyellettemben
ettől a falusi öreg nénitől
egy csokor kerti rózsát vettem,
te úgy örvendtél,
mintha Afrikából hoztam volna…
este volt már…
a botanikus kert
bejáratánál álltunk,
dobolva,
suhancok zenéltek valahol…
mi azt gondoltuk:
egy afrikai falucskában
meleg tábortűz mellett
bantu négerek énekelnek…

2

ISMÉT

kedvesem,
csak az egymástól távolodó
vonatok fülkéiben
érezzük igazán,
hogy csupán a
gyermeki gondok,
a pontos időre
megszabott találkozások,
az óriási titkok
s a pici, keserves
sírások kísérnek minket
Európa bulvárjain,
két végtelen közé zárt
lehetőségeinkben,
hogy legyen, amit
fölbolygasson
annyi év után a
mi közös útitársunk,
a láthatatlan időszobrász…
így hát, kedvesem,
megmaradnak a
megszokott helyükön a
tárgyak:
a fekete márványkövek,
a rothadó kis fakeresztek
a temetőben,
hogy újabb vallomások
díszletei legyenek
narancs-akvarell
szürkületekben
minden rügyként
kibontakozó szerelemnek,
megmaradnak a
levelezőlapok
annyi igazsággal,
és megmaradnak az
asztalkán a poharak,

melyek mélyében
belefeketedett már a bor,
s a hamutálca, mely fölött
legelőször érintettem meg a
kezed, marad a falon a
festmény
s a cérnásdobozban a
mellényedről leszakadt
fekete gomb,
és meglátod,
marad az a nagy állomás,
melyet csak nemzetközi
vonatok ablakaiból
láthatunk átutazóban
ismét…

(1983)

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában
2012-ben megjelent:

Csire Gabriella

Regélő napkelet (XI.)

A napkeleti bölcs

Dávid király negyven esztendeig uralkodott Izrael fölött. Halála után fia, Salamon követte a trónon, aki feleségül vette a fáraó leányát, és tartós szövetségre lépett Egyiptommal.

Jeruzsálemet erős kőfallal kerítette, felépítette az Úr házát, majd aranytól, márványtól ékes királyi palotákat emelt.

Salamon békességben és nagy pompában élt. Mégis éjjel-nappal azon gyötrődött, hogyan szóljon, miként cselekedjék, hogy az igazságot meg tudja különböztetni a hamisságtól és a jót ne tévessze össze a gonosszal.

Amikor Izrael népe áldozatot mutatott be a Gibeon hegyén az Úrnak, Salamon király ezer barmot áldozott az Isten oltárán. Azon az éjjelen álmában megjelent előtte az Úr, és így szólt hozzá:

— Kérj, amit akarsz, s én megadom.

— Ó, én Uram Istenem — válaszolt Salamon —, adj nekem értő szívet, hogy választhassak a jó és a rossz között. Mert bölcsesség nélkül ki kormányozhatja népedet?

Tetszett az Úrnak, hogy Salamon nem kért tőle hosszú életet, gazdagságot, ellenségeire meg halált. Ezért így szólt a királyhoz:

— Megadom, amit kértél. Adok neked bölcs szívet, s ajándékomat gazdagsággal és dicsőséggel tetézem meg. S ha parancsaimnak engedelmeskedsz, életed idejét is meghosszabbítom.

Salamon hirtelen ébredt: álma örömmel és reménnyel töltötte el. A Gibeon hegyéről leszállt, és visszatért Jeruzsálembe, ahol a bölcsesség útját járta egy életen át.

Egy ízben két asszony jött Salamon királyhoz, aki hatlépcsős aranytrónusán ült. A trónust jobbról is meg balról is hat-hat elefántcsontból faragott oroszlán őrizte.

Az asszonyok két gyermeket hoztak magukkal: egy élőt meg egy holtat.

— Tégy igazságot, királyom! — állt Salamon elé az egyik asszony. — Mi, ezzel az asszonnyal, egy házban laktunk. Mindkettőnknek gyermeke született. Rajtunk kívül senki nem volt a házban, és ennek az asszonynak éjszaka meghalt a fia. De éjfélkor fölkelt, míg én aludtam, és fiamat kicserélte a holt gyermekkel. Hajnalban, amint szoptatni akartam, látom, hogy nem él a csecsemő. De amint megvirradt, felismertem: ez nem az én gyermekem!

— Nem igaz! — tiltakozott a másik asszony. — Az én fiam az, aki él. A tied a holt!

Az asszony, aki először szólt, még ádázabbul perlekedett:

— Nem mondasz igazat! A te fiad halt meg, de az én gyermekem él!

Jó ideig veszekedtek egymással az asszonyok. Salamon eközben így tűnődött: a saját álnoksága fogja meg az istentelent, a bűnös saját bűnének a kötelékével kötöztetik meg.

— Hozzátok elő kardomat! — szakította félbe Salamon a dühösen szájaló asszonyokat, akik már ököllel fenyegették egymást.

A szolgák előhozták a kardot. Csend támadt a palotában. Ekkor így szólt a király:

— Vágjátok ketté az élő gyermeket, és adjátok egyik felét az egyik asszonynak, másik felét a másik asszonynak!

A szolgák megragadták a csecsemőt. Ám a kivont kard láttán az egyik asszony felsikoltott:

— Ne bántsátok!

Leborult a király előtt:

— Kérlek, uram, adjátok a másik asszonynak a gyermeket, csak életét kíméljétek!

— Se enyém, se tiéd ne legyen — kiáltotta indulatosan a másik asszony. — Vágjátok ketté!

Salamon király intett a szolgáknak. Azok rögtön elengedték a csecsemőt.

— Adjátok az élő gyermeket annak az asszonynak, aki nem akarta, hogy megöljék — parancsolta a király. — Világos, hogy övé a kisded.

Amint híre ment az igazságos ítéletnek, Izrael népe megértette, hogy Isten bölcsessége lakja a király szívét. A világ minden tájáról özönlöttek Salamonhoz az emberek. Királyok érkeztek, gazdag ajándékokkal megrakodva. Még Sába gyönyörű királynője is fölkereste a napkeleti bölcset, hogy beszédét hallgassa, bölcs ítéleteit és csodaszép költeményét, az Énekek Énekét.

Salamon király szerzett háromezer példabeszédet, énekeinek száma ezeröt volt. Szólt a növényekről és állatokról, a madarak, a csúszómászók meg a halak életéről. Bölcsebb volt minden embernél, napkelet és Egyiptom minden kiválóságánál. Mert az Úr értő szívvel ajándékozta meg Salamont, amit gazdagsággal, dicsőséggel és hosszú élettel tetézett, jeléül annak, hogy aki értelmet kap, a legfőbb jót nyeri el.

Fülöp Lajos

November

A Mátrára már köd ereszkedik,
barbár szelek ágakat cibálnak.
Sötét gondok ülik meg a lelket,
fenn az égen vadlúd-ékek szállnak.

Fájdalmasan cseperész az eső,
monoton hangja őszi dallamú,
csak sír, csak sír, csak sír a szürkeség,
a megfakult fény csupa mélabú.

Elközelgett a gyertyás november,
holt kedveseink emlék-ideje.
Örök világosság már a részük,
s jutalmuk a béke égi csendje.

Mátraalja

Ahol a Nap és a Hegy összeér,
Mátraalja, magamba zártalak.
Velem vagy mindig. Még távolból is
látom tornyaid és a házakat.
Kicsi motyóját a hajléktalan
nem őrzi jobban, mint ahogy magam
amulettként hordozom szívemben
színes kontúrodat.

Benépesül az otthoni színpad,
arcok tűnnek fel a messzi múltból...
Régi, jó barátok hangját hallom
gyermekálmok tündérvilágából.
S az ébrenlét? Zsibongó, pesti tél,
arcomba csap a hűvös esti szél,
zord zenéje sorsomat süvölti,
élesen, haragvón.

De integetnek kéklő hegyeid,
patakjaid is bennem csobognak,

kis közeid zsákutcámat jelzik,
s harangjaid engem hívogatnak...
Bársonyos ujjaiddal megsimogatsz,
dajka-daloddal elandalítasz,
pest-budai Bakonyában élő,
tékozló fiadat.

Nagyrédei pincedal

Hanák Jánosnak

Vessző, vessző, szőlővessző,
tűz-mámorú levet termő,
bánatot-bút feledtető,
barátságot erősítő.

Dombok kincse, vulkán vére,
dalos kedvünk ébresztője,
Bacchus isten lakóhelye,
nagyrédei Hanák-pince.

Gyöngyös

Ez a város az én világom:
múltam, jelenem — ifjúságom.
Küzdelmeim és örökségem:
jelenem, jövőm — öregségem.

Házai közt kószálok olykor
— már minden követ ismerek —,
hangulatos utcáit járom,
s rám köszönnek az emberek.

Kicsi köz ... Itt apám búcsúzott,
anyámra meg a gond szakadt —,
és egy kopottruhás fiúcska
dédelgette a vágyakat.

Ez gimnázium... Alma Mater...
emberformáló otthonom:
a soha meg nem elégedés
útjára vonzó vonzalom.

Tűnt időben rajzik az emlék,
nyitott — lehullott sok virág...
Vadháború, hányatott évek —,
s hittük, eljön egy jobb világ.

Kéklő hegyek ölelnek körül,
tölgyerdők őrző sátora,
szőlősoros, bortermő lejtők —,
versíró kedvem mámora.

Ez a város az én világom:
múltam, jelenem — ifjúságom.
Küzdelmeim és örökségem:
jelenem, jövőm — öregségem.

Tar Károly

Saját képemre faragott versek (I.)

Átiratok

Ady nyomában

Ady Endre: *Párizsban járt az ősz…*

Párizsba tegnap berepült az Ősz.
Szent Mihály útján bandukolt öregesen,
kánikulában zaj-lombok alatt
kapkodtam ősz fejem.

Gyalogoltam magam is a Szajna felé
s lelkemben régen elégtek a rőzse-dalok:
furcsák, kivagyisak, lelombozók,
arról, hogy nem hiába éltem s dalolok.

Régen elért az Ősz, némán fehérített
Szent Mihály útját, a Sorbonne-órát,
s a Szajna-parti fényt velem miért
jövőm-hullató őszömön ismertette meg?

Perc-életem röpke Nyara így is megremeg,
Párizsba kacagni hozott az Ősz.
Költőnk nyomában fellélegezhettem
kitaposott éveim súlya alatt.

Békesség embertől

Reményik Sándor: *Békesség Istentől*

Nyugalma, nyugalma miként lehet,
kinek örökösen sanyarú a sorsa,
önmagával vív, küzd békétlenül?
Békessége embertől nincs soha.

A világ vadítóan mostoha.
Békesség embertől!

Nyugalma nyugtalan viharmadár
Ember-hullámok felszíne fölött.
Háborodott mélység és magasság.
Kétség: valóság és hite mögött
Ideghullámos sejtések között.
Békesség embertől!

Nyugalom: a nyugtalanság erő,
Ó Ebola, halálos kórbokor.
Terjeszd tudatos nyugtalanságod,
Szóval, csókkal, sóhajjal mindenkor.
Az ember majd nyugszik valamikor.
Békesség embertől!

Éjjel-nappal mondd, zengjen a szád.
Dicsérd az emberek örökös javát.
Üres perceid így kitágíthatod.
Világra így hozhatsz újabb csodát.
Fújjad csak bátran életed parazsát.
Békesség Embertől!

Békesség Embertől: ma így köszönj.
Az Istennel gondod már nem lehet.
A Bölcs elvégezte a világért,
Megtett mindent, amit csak ő tehet.
Nyugodj? Nyugalmad úgy is eltemet.
Békesség Embertől!

Örökös feltámadás

Reményik Sándor: *Krisztus nem támadt fel*

Nem szűnt a színlelés,
Vétkes szó buzog fel.
Hazudnak a harangok,
Ő még nem támadt fel!

Még most is ámítjuk
Magunkat és mást is.
Régi úton lábunk
Tőle messzire visz!

Irigység, önérdek
Zápor mindenek felett.
Ő még nem támadt fel,
Ő ma is szeretet.

Most tágas a világ,
Pénzért a szolgaság,
Ő még nem támadt fel,
Ő ma is szabadság!

Tömjénes dogmák
Agyalt tünemények,
Ő még nem támadt fel,
Ő ma is a lényeg!

Közömbös a világ
Eszmétlen az ország,
Ő még nem támadt fel,
Benne az igazság!

Nyájként újra baktat,
Kaparhatsz magadnak?
Ő még nem támadt fel.
Vele békén hagynak!

Templomok, imádság,
Dogmák, vak-hit helyett,
Eszed józanságnak
Teremtsen jó helyet.

Óh! világ — sanyarú,
Szitokszó nyugodj el.
Zengnek a harangok.
Ő még nem támadt fel!

Ráduly János

Haikuk

Letört

Halálhangulat:
A legszebb kék nefelejcs
Virága letört.

Vártalak

Vártalak estig.
Azóta is várlak szép
Harmathullásig.

Fázom

A legridegebb
Álmaidat rám hagytad —
Azóta fázom.

Keresem

Tikkasztó nyári
Forróság. Keresem a
Hőség hűvösét.

Megsokszorozza

Teleholdnyi vágy:
Fénye megsokszorozza
Emberségemet.

Sosem visel

A halál sosem
Visel álruhát: magát
Meggyűlöltetné.

Molnos Ferenc

Róka

A város feletti fennsíkok egyikén, Restádon, a mögötte lévő völgy peremén, egy terebélyes bükk alatt ütöttem fel táboromat. A sátornak kinevezett öreg fa ellát tűzrevaló száraz ággal. Már egy bakarasznyi hó borítja a tájat, de tovább darál a szél folyamatosan. Pillanatok alatt tünteti el ide vezető nyomainkat. A szemközti oldal vörösfenyői szemet megkapó meleg foltjaikkal kivillannak a hideg tájból. A közeli erdők némán sötétlenek, de Kopac oldala és Cseresznyéshegy belefolyik a szürkeségbe. Nincs horizontvonal. Nem látom, csak sejtem Cserepeskő magasságát.

Pattog a tűz, nyárson a bevagdalt szalonna csíkja. A kenyér, szeletelve még otthonról, ott lapul a tasakban. A sűrű dara miatt nem lehet terítéket bontani, csak az édes kibédi vöröshagyma karikái kerülnek egy papírra. Kaszás módra, marokból megy a falatozás. A szalonna zsírja végigfolyik bajuszon, szakállon. A bükkre akasztott táskából előkerül a boros flaska is néha. Gubanc már körbeszimatolta a környéket, őzkergető portyájáról is visszatért, s most kiflibe tekeredve hagyja magát behavazni.

Alkonyatba hajlik az idő. Tele a has. Bűvöl a parázsló tűz, s andalít a hódara monoton surrogása. Most mintha könnyű lenne egybeolvadni a természettel. Feladni a makacsul kívülálló, szenvtelen figyelő pózát. Apró porszemként elmerülni az Egészben. Boldognak lenni.

Most minden kisimul, minden felolvad a nyugalomban. A máskor vágtató, megzabolázhatatlan gondolatok is észrevétlenül elülnek, mint anyám tyúkjai az ól sötétjében. Együtt lélegzem a tájjal. Érzem, hogy tömöttödik a homály, mint kúszik fel a völgyből észrevétlenül a mindent átölelő köd. Nem figyelek. Nem gondolok semmire. De mindent tudok, mindent látok. Bölcs vagyok. Éber vagyok. Parttalan.

Gubanc hirtelen feláll, és mereven néz a félhomályba. Támadást latolgatva figyeli a közeli dombhajlaton felénk poroszkáló rókát, amint az hirtelen megtorpan, fejét picit oldalra fordítva, remegő cimpákkal szűri ki táborunk füstjét az arra fújó szélből. A nyújtott orr, az előre hajló alak, a levegőben felejtett bal mellső láb, mind-mind csupa nekünk szóló üzenet. Óvatosan barátom fejére teszem a kezem. Értjük egymást. Nem mozdulunk. Őrizzük a harmóniát.

Ekkor dörren a puska. Egymást követő gyors hullámokban fut át rajtunk oda s vissza a rettenet. Magamhoz ölelem megriadt társam. Őt és magam egyszerre nyugtatom, míg fülébe bátorító szavakat duruzsolok. Csak most nézek fel. Szemközt a róka elterülő sötét alakját látom megelevenedni a szerterúgott hóban. Nehezen tápászkodik fel, inogva mozdul jobbra. Pár tétova lépés után furcsán

bicegve, de aztán egyre szaporázva üget, és hamarosan eltűnik a közeli erdő sötétjében.

De oda az előbbi bűvölet is. Megtört a varázs. Szívem felé hideg nyugtalanság tapogatózik. Hol van már az iménti béke, nyugalom?

Kifosztva, üresen állok a pusztaságban. Arccal az erdő felé, amerre a sebzett állat menekült. Nem mozdulok, körbe sem nézek. Nem akarom látni, honnan villanhat újra a fegyver, merről leselkedik ránk az iszonyat. Mintha várnám a következő csattanást. A pontosabb, ezúttal nekem szánt lövést.

Hosszú percek vánszorognak így el. Érzem, hogy vállamig ér az ég sötétje. Bezárult, megváltozott a táj. Csak a szél teríti a havat tovább ugyanúgy. Mintha örökre szórná.

Maxitaxi

Marosvásárhely felől utazunk a nálunk maxitaxinak nevezett délutáni járattal. Mint a szardíniák a konzerves dobozban, lapulunk egymáshoz az apró járműben. Mindenki haza szeretne jutni. Ezért tűrjük fásultan, hogy összefüggő, egységes masszává gyúródjunk. A zötykölődésben minden könyök, térd, far megtalálja a helyét. Már együtt dőlünk ki a kanyarokban, együtt bukunk előre minden fékezésnél. Együtt fújjuk a széndioxidot a csekély légtérbe. Együtt andalodunk méla szendergésbe. Aztán a Küküllő menti falvak során a jármű zsúfoltsága egyre csökken. Minden megállónál kevesebb a felszálló, mint az érkező utas. Már át lehet helyezni a testsúlyt a másik lábra, a fáradt derék kiegyenesedhet. Minden ajtónyitás egy kis oxigén-utánpótlást nyújt a vegetáló agynak.

Kibédre érve nincs leszálló, s az út szélén is csupán egyetlen férfi várakozik. Hetvenöt-nyolcvan év körüli lehet. Öltözéke kopottas háziszőttes. Hosszan keresi a mellette megálló busz ajtaját, majd mikor ráakad, nem tudja, miként nyithatná azt ki. Egy éberebb utas feleszmél, belülről nyitja, hátrahúzza. A bácsi nehezen kászálódik fel. Liheg a kifejtett erőfeszítéstől. Toporog, forgolódik egy keveset, mint aki nem találja helyét. Úrvezetőnk sietősen indít. Már ki is értünk a faluból, s zökkenünk vissza a révületbe.

— Mennyi? — hallszik egy bizonytalan gyönge hang, s a kérdés egy pillanatra ott marad a levegőben.

— Mi mennyi? — húzza le valaki álmatagon.

— Mennyibe kerül? — kérdezi a vezető üléstámlájába kapaszkodva a bácsi.

— Mi kerül mennyibe? — kapja fel a tekintetét az útról a megszólított.

— Hát a jegy — szól a kinyilatkoztatás magától értetődésével a hangjában az öreg.

Na, erre érdemes újra kinyitni a szemet. Az eddig bóbiskoló társaság megélénkül. Mosolyogva szemlélik a hangját megtaláló reszketeg öreget.

— Jó, jó, de meddig utazik?

A szomszéd falut nevezi meg. A sofőr félkézzel fogja a kormányt, másikkal a jegytömböt kezeli. Mire lebonyolítják a jegyvásárt, fel is tűnnek a falu első házai.

— Oszt, fennebb megáll-e?

— Hát... Hol akar leszállni?

— Ahol a zászló ki van téve.

— Zászló? — bambul el egy kicsit. — Miféle zászló?

— A fekete zászló.

Gyorsan elvégezzük fejben a számadást. Halottas házhoz igyekszik, s nyilván virrasztóba. E késő délutáni órában temetés nem lehet. Már a megállónál is vagyunk. Páran leszállnak. A bácsi marad. Innen kezdve a sofőr is csak félszemmel figyel az útra, az öreg tekintetét követve, mindenki a felzászlózott házat keresi. Mint katonaságnál a reggeli tisztelgésen, szabályos rendben állnak a jobbra fordított fejek. A tekintetek végigtapogatják a hosszú utca jobb oldali házsorát. Mintha versenyeznénk, ki pillantja meg hamarább a gyász lobogóit. A falu végéhez közeledünk, mikor szól a bácsi:

— Na, itt!

Hirtelen fékezés. Megállunk. A sofőr félig hátrafordulva, a berettje alól megszemléli az öreget, aki ezt biztatásnak veszi.

— Visszafelé mikor jön?

— Nyolckor.

— Aztán amikor jön, vegyen fel! — szól hátra, s a választ meg sem várva lép le az útszélre.

Indulunk. S mikor a kapcsolókart elengedi, a kormánynál ülő hátraszól:

— Látta-e valaki a zászlókat? Mert én nem.

Zászlót mi sem láttunk. Csak a tétovaságot a tekintetében, amint kétrét görnyedve figyelt ki az ablakon. Látszott, hogy régóta nem járt erre. Megbarnult emlékképek pereghettek le benne. Ritkán látott távoli rokonát megtisztelni jött. Vagy a háború poklában társául szegődött katonacimborájától készül immár végső búcsút venni.

Tovább robogunk a téli tájban. Nem szól senki. Emésztjük az előbbi jelenetet. Valami bizonytalanság itt maradt utána. Nyugtalanít, éberen tart valamennyiünket. Már nem feszülünk, nem dőlünk egymásnak, van hely bőségesen a buszban. Mégis mintha szorosabban kötődnénk egymáshoz, mint az előbbi tumultusban. Pedig csak ülünk némán, ismeretlenül. De érezzük, mint horgol össze minket egy másik idő savanykás, szomorkás hangulata.

Elekes Ferenc

Szép, fehér füstből

A legmodernebb kor elején
egy pilóta
sugárhajtású gépen
nagy sietősen
végigfutott az égen.

Utána ottmaradt
szép, fehér füstből
egy hosszú gondolatjel:
vedd tudomásul,
világ, gondolkozni kell!

Én magamra vettem,
s most azon gondolkozom
— a legmodernebb kor közepén —,
vajon lesz-e időd
te pilóta,
hogy sugárhajtású gépen
egyszer csöndben
végigmenj az égen,
s szép, fehér füstből
fölírj egy sort
a legszebb versből?

Modern vers

Csernik Zoltán barátomnak

Szavak zavarodva
csapódnak szárnyas
gondolatoknak:
sarkon fordul a rím két
roncsba törött gond
közt, de ha Rilkét
fölütöm, dinamitként
robban a főmben
az abszolutoló igazság:
gané-domb a világ,
de fölötte modern madarak
csőrében csattog a holnapi
slussz-passz.

Pálffy Tamás Szabolcs

Pohár vörösbor este

ma is teljes munkanap volt örvendtem
hogy az volt kora estig szőlőt szedtünk
napfürdőztünk és nevettünk ehettünk
is ha akartunk Tempranillo-t kéket

ma is jókedvvel dolgoztam örvendtem
a napnak ebéd előtt mosolyogtam
minden jó falatnak és megköszöntem
csendben hogy létezhetek rendben

átöltözött a táj koromfeketébe
palackbeli vörös szőlőgerezd vére
Kasztília kincse munkanapom bére

Libertario most versben megnevezlek
Don Quijote földjén szonettnek érezlek
La Mancha gyümölcse kortyokban élvezlek

Spanyolország, (Villanueva de la Jara — Cuenca),
2013. október 11.

Járom az utcát nappal

nincs most világhálóm nincs fészbukom
nincs kedvem a válltáskám átvetve
a házból ki kell mennem az utcára
a térre a létem főterére

mert nem tudok bent lenni és érzem
ki kell menni járom az utcát nappal
egy régi gondolattal hogy végül is
megéri a létet szépen élni

a lelki dopping hat rám hát felveszem
a harcot bal csuklómon karórám
most lájkolja a kvarcot

a Casio a régi a jelen időt
méri szótáramban szavakkal
járom az utcát nappal

Spanyolország, (Villanueva de la Jara — Cuenca), 2013. október 12.

Kőbe vésett Törvény

amiről most szólok képálmomban
történt egy kis szobában voltam és
olvastam a Törvényt Thomas Mann
kisregényét mely tenyeremben elfért

ahogy csendben lapoztam ott voltam
gondolatban a Sínai-hegy mellett
mert nekem Törvény kellett írásban
nem mástól de Tőle El-Saddájtól

ezért én Törvényt kértem hogy legyen
menedékem hogy legyen egy Szövetség
legyen törvényes egység

ébren vagyok s magam kétségben
találom a kőbe vésett Törvényt
bár nézem mégsem látom

Spanyolország, (Villalgordo del Júcar — Cuenca), 2013. szeptember 30.

Ráduly János

Félperces történetek (VIII.)

Ne mondd tovább

Gerőnek több felesége volt, a sokadikat is útnak eresztette. Most a kocsmában dicsekszik:

— Megszabadultam a házasságtól, jól érzem magam, akárcsak legénykoromban.

— Ne dicsekedj, hogy egyedül vagy — szólt közbe Sanyi —, mert a világ tudja: magadat csak felemásan tudod rendezni.

— Mért felemásan?

— Né, asszony nélkül nem tüzeltél rendesen. Jött a tél, a macskád megfagyott a kályha tetején. Mondjam-e tovább?

— Ne mondd tovább — válaszolt Gerő.

Kifelé tartunk a télből

Vízkereszt napján, január hatodikán a postán vagyok, a postásnő panaszkodik:

— Úgy meguntam a délutáni kézbesítést, rövidek a napok, elsötétedem, több helyen zárt kapu fogad.

— Ó, ne panaszkodj — mondom —, nyúlik a délután: ma tizenöt perccel később nyugszik le a Nap.

— Na, tanár úr, köszönöm ezt a legfőbb jó hírt. A reggellel mi a helyzet?

— Épp holnap, január hetedikén nyúlja a legelső percet, tehát kifelé tartunk a télből.

Nem hazudhattunk

A második világháború végén Copfos Mihály bácsi hazakerült a fogságból.

— Vittek a vonattal keletre, Kirov felé — mondta Jóskának —, s a vagonokban tífuszjárvány kezdődött. Apátok félre kezdett beszélni:

— Jaj, te Mihály, olyan szép helyeken visz a vonat, minden csillog-villog, angyal is van, bárány is van, jólét van.

Aztán meghalt. Az ölemben vittem végig a vagonokon a többi halott mellé. Helyenként a vonat lassított, s a hullákat belegurították a kubik-tóba, a nádak közé…

Na, a családunk a kibédi temetőben emlékkövet állított fel, ez volt ráírva: „Seprődi József született 1893-ban, meghalt 1944-ben a Szovjetunióban.” Akkor az lett a baj, mért van oda írva a Szovjetunió? Azt válaszoltuk:

— Apánk a Szovjetunióban halt meg, nem hazudhattunk.

Megavulnak

Sokszor elbeszélgettem a több mint kilencven éves Orbán Marci bácsival. Felháborodottan újságolta, hogy a mai fiatalok könnyen hagyják el szülötte-földjüket.

— Ott az idegenségben megavulnak — mondta öreg barátom. Értetlenkedtem a mondat hallatán.

— Ez régi beszéd, a nagyapámtól többször hallottam. Azt is jelenti: tönkremennek.

Hihetetlennek tűnt, hogy az avul szó régi jelentése ma is él. „Régi beszéd" — tényleg. Már 1416 u./1450-ben rögzítették: meg avoltál idegennek földében (lásd Bécsi Kódex).

Haza vándorolunk

Sietve megyek az utcán, reggel nyolc óra múlt, jön velem szemben két fiatal édesanya. A nulladik osztályos kicsiket kísérték el az iskolába. Ennyit mondtam:

— Elvándoroltak, ugye, az apróságok.

— Igen — szólalt meg az egyik asszonyka — elvándoroltak a földig-emberek (= alig látszanak ki a földből). Most mi is vándorolunk haza. Őszi betakarodás van, azt sem tudjuk, melyik lábunkra álljunk.

A másik asszonyka megtoldja:

— Haza vándorolunk a mindennapi nyomorúságunkba. Viselnünk kell a keresztet.

Székely életrevalóság

Engem, Dósa Móka Bélát, nyugdíjasként megoperáltak, epeköveim voltak. Helyre jöttem, de ahogy kezdtem kiadósabban táplálkozni, agyvérzést kaptam. Magatehetetlenül kerültem kórházba, helyre pattantam. Mondta az orvos:

— Dósa bácsi, most hazaengedem, ezt és ezt szabad enni, de az italnak vége.

— Ó, doktor úr, ezt a dolgot nem értem: operálva voltam az epémmel, s nem volt szabad inni. Most a fejemmel van a baj, s eltiltanak az italtól. Hát ez hogy s mint van?

— Igazi székely módra gondolkozik — szólt az orvos —, magában székely életrevalóság van. Meg fog gyógyulni.

Gyűjtőszenvedély

A pincéből főzőtököt hoztam fel — tökfőzeléknek. A magvakat — újságpapíron — az íróasztal alá tettem száradni. A könyvespolc mellett, méter távolságra, folyóiratok halmaza, rajtuk — összehajtogatva — kopott nadrágom.

A harmadik nap előkaptam a nadrágot, s tömérdek tökmag meg egérpiszok hullt ki belőle.

— Megáll az ész — mondtam —, két nap alatt az egér mintegy kétszázötven tökmagot cipelt át az asztal alól a nadrág korcaiba. Micsoda gyűjtőszenvedély!

Márton Károly

Gyermekkori emlék

Nagy esők után
lábunkat feketére
mostuk
a sártengerben,
s a sötét utcák
fényei
hazáig kísértek.
Az üzletek
hiánycikkei
emlékké váltak.

Nosztalgia

Amikor tarlótüzek
festik szürkére a kék eget,
kihalt lesz a táj.

Belőlem is kiégett
az a kis zöld remény,
de behunyt szemem előtt
látom: a ringatózó búza közt
virít a pipacsvirág.

Őszi záporok jönnek,
s az ég kékje szürkére vált —
Vajon látlak-e még
piros pipacsvirág?...

Óra

Arcod ráncain
s a fák évgyűrűin mérem
az időmúlást.

Kedei Zoltán műtermében

Ecsetnyomok a vásznon.
Lassan kirajzolódnak a félkész fejek.
A mellettem levőről
magamra ismerek.

Őszutó

Bágyadt a nap,
mint az elromlott képernyő.
Gyengén világít.

Szerelem első látásra

Pillantása olyan volt,
mint fellobbanó gyufaláng,
ha az ujjadhoz ér.

Reggel falun

Kakaskukorékolás
lopja szememből az álmot,
s a sötét maga elé tolja a fényt.
Nyitott ablakon át
madárcsicsergés száll felém.
A hegygerinc mögül
a feljövő napsugár
simogatja a tájat,
áldozat lesz az éj maradéka,
a fűszálon csillogó harmat.
Csendesebbé válik a patakcsobogás.
Az út porában fürdik egy veréb.

Haikuk

Összetartozás

Sziklanehezen
bomlik darabokra, kő-
zetragaszkodás.

Verseny

Sárga levelek
hullnak, ki ér a földre —
őszutó-verseny.

Változás

Szürkévé festi
szőkeségét az idő.
Kétszínűvé vált.

Ikerpillanat

Tükörbe nézek
farkasszemet magammal —
ikerpillanat.

Nagyapám

Térdig érő sár,
mint pókhálón ragadt légy —
béklyójában jár.

Nyomok

Az időszobrász
ráncba szedett nyomai
a víz tükrében.

Őszi alkonyat

Sárga levelen
pihen a lenyugvó Nap
Őszi alkonyat.

Szokásaim

Rossz szokásaim
mindég magammal hordom,
mint csigaházat.

Tar Károly

Pánik

(Regényrészlet)

XII.

A morzsára csak néhányan jöttek el a Nusiéknál rendezett szilveszteri buli részvevői közül. Marikáékat nyilván meg se hívták. A Márta szülei ráérősen valahol a szomszédban vendégeskedtek.

Márta háziasszonyi teendői miatt többnyire a konyhában tartózkodott. Jenő terepszemlét tartott a kétszobás házban. Elhúzott szájjal csodálta a diófafurnéros kredences szekrény porcelánnippjeit, a rekamién sorakozó gobelindíszítésű selyempárnákat és a faliszőnyeg rózsaszínű patakja mellől elfutni készülő lila szarvasbikát.

Mártát a konyhában találta. Nézelődött itt is egy darabig. A konyhaablakból a hármasugrásnyi hosszúságú zöldséges kert közepén pompázó diófát látott. A tar ágak a piroscserepes háztető fölé nyúltak.

Árnyékból itt nem lesz hiány a nyáron, gondolta, és miután Mártát háziasszonyi szerepében is megbámulta, gyöngéd mozdulattal kivette kezéből a vaskos konyhakést. Arasznyi darabokat vágott a padlásról hozott szárazkolbászból, amit aztán a gáztűzhelyen rotyogó vaslábasban dagadásig főztek. Tormát reszelt, kenyeret szelt, borosüveget bontott örömmel, mert kettesben lehetett a lánnyal. Kérdezett tőle mindenfélét, beszéltette, barátkozott galambbúgáshoz hasonlatos, karádikatalinos hangjával.

Eddig még senkiéhez sem hasonlíthatta Karádi Katalin hangját. Hét éves kora óta őrizte ezt a mély, vörös bársonyosnak képzelt puha hangot. Egy anyapótlásra vállalkozó cselédasszony a főtéri moziba cipelte egyszer, ahol a vetített képek iránti kíváncsisága tartotta ébren érdeklődését az *Egy szív megáll* című film végéig. Az asszony Jávor Pál bajuszkájáért szerette az ilyen filmeket, de a rábízott gyermek észre sem vette a férfiasság akkori mintaképét. Gyermeki érzékkel neki csak azok a bús dalok tetszettek, amelyeket, ha mélyhangzásúak voltak is, de mégis olyan lágyan zengtek a fülében, mint sohasem látott nagyanyja babusgatónak képzelt, álmában álomba ringató suttogásai.

Márta titokzatos reggeli mosolya az átjáróban és karádis hangja arra biztatták, hogy összeszedje bátorságát és belépjen izgalmasnak ígérkező, ismeretlen érzéseket sugárzó hatókörébe. Vágyat érzett, hogy feltörje a lány tojáshéjfehér külseje mögötti világot, találni akart valami hasonlóságot, szokást, érdeklődést, tervet, ami összecseng a sajátjával. Ösztönösen társra vágyott. Kimondatlanul is szerelemre, mert ennek a szónak nem ismerte az értelmét.

Valahol olvasta, hogy igaz szerelem csak igaz házasságban lehetséges. Az ilyen meghatározások még inkább ködössé tették számára a szerelmet, növelték kétkedését, mert a szerelem sokféleségére utaltak, amely ellenkezett a környezetéből áradó tökéletesnek akart, a megfellebbezhetetlen egy mindenek-fölöttiségével.

Szerelem, ha van, csak egy lehet. Olyan ez, mint az evangélikusoknál is tovább lépők furcsa istenhite: Egy az Isten! Vagy egy sem!

A megismerés nem szokásos módját választva, nem szüleiről, tanulmányairól, hanem olvasmányairól kérdezte a lányt.

Márta akkoriban, minden tervszerűség nélkül, a francia realizmus íróinak műveit kóstolgatta, az oroszoknál Tolsztoj legfőbb művéig jutott. És divatból, de azért is, mert maga is kilépni szeretett volna röghöz kötött kétnyelvűségéből, a világnyelvek közül, magántanulmányként, a németet választotta.

Este tízig a társaság felfalt minden szendvicset, aprósüteményt, és jóllakott puhára főtt tormás disznókolbásszal. Elfogyott néhány üveg murfatlari bor, táncoltak, harsányakat nevettek régi vicceken és egymás bohóckodásain. És aztán, az utolsó busszal, hazamentek.

Jenő segített rendbe rakni a lakást, és megígérte, hogy hétvégén, mielőtt moziba viszi Mártát, németórát tartanak. Márta szabadkozott egy kicsit, de aztán vállalta a tanárnői szerepet.

Auf Wiedersehen! — Auf Wiedersehen!, köszöntek el egymástól.

És mindketten, valamire várakozóan, mosolyogtak.

Ma újra becsöngetett hozzám Katherina. Szokásosan csendes este volt. Éppen az aznap szerzett új könyvespolcomat rendeztem. Egyszerű fehér polcot unt meg valamelyik svéd szomszédom. Talán éppen a nemrég befejezett toronyház egyik lakója döntött az Új lakásba új bútort! hangzatos jelszó mellett, és ezzel lehetővé tette, hogy előbbre lépjek sokféle és sokszínű polcaim egységesítésében. Már csak egy polcot kell kicserélnem ahhoz, hogy csupa fehér könyvespolcon sorakozzanak szépen gyarapodó könyveim.

Amióta itt vagyok, ebben az eddigi kommunizmusoknál paradicsomiabb országban, üzletből egyetlen könyvet sem vásároltam. A havonként sorra kerülő istentiszteletek utáni kávézáskor időnként több kartondoboz könyvet terítenek szét a rendezők a hívők számához mérten többszörösen, több asztalkán. Többnyire nagyon régi könyvek között lehet ilyenkor keresgélni, amelyek valamelyik megöregedett hazánkfia megunt könyvtárából származnak. Csinos házi könyvtárak is terítékre kerülnek olykor, miután gazdájuk, megunva a magányosságot, nemhogy olvasni, de lélegzeni is elfelejtett. Néhány koronáért olyan alig olvasott könyveket szereztem, amelyek elején, dedikáció vagy ajánlás áll, miszerint

Szeretett feleségemnek, születésnapjára… vagy Kedves barátomnak a régi szép időkre emlékezve… és egyéb gügye szöveg olvasható.

És mindenféle olyan könyvem is akad szép számmal, amelynek első oldalán egykori tulajdonosának többnyire olvasható aláírása áll, és az ilyen aláírt könyvek belsejében, mindig azonos számú oldalon megismétlődik az aláírás, s ettől talán még értékesebb a gyűjteményem. Könyvtáram spontánul alakult nemzetiségi temető, ahol egy-egy svéd-magyar eltávozott sorstár-

sam nevét sírkőnek is beillő kötetek őrzik. Fehér polcaimon ezek a kötetek sajátos emléktáblák, márványutánzat-keretben.

Virtuális temetőm gondozása közben, nyilván, savanyú pofát vágtam, s ezt mutattam Katherinának, amikor ajtót nyitottam.

Valami baj van, kérdezte riadtan Katherina.

Ááá, dehogy, húztam számat a lehető legközelebb a fülemhez, mert átvillámlott rajtam, hogy a nők sem kedvelik a savanyú pofájú palikat, ami pedig engem illett, ki nem állhatom, amikor komolykodnom kell.

Üsd el egy viccel, súgja ilyenkor második énem.

Könnyű azt mondani, mérgelődik a kettő közül mindig a másik felem, merthogy rettenetes szokásom elengedni a vicceket a fülem mellett.

Na és svédül viccelődni? Hol vagyok én még attól!

Do you speak English?, kérdezem sajátosan szűkszavú angolságommal.

Who are you thinking of?, csodálkozott Katherina , hiszen ebben az országban, rajtam kívül itt mindenki beszél angolul.

Magyarázkodom, hogy a viccbeli svéd analfabétának szól a kérdés:

Do you speak English?

Mire a svéd:

Nej, jag spikar lådor…

(Az angol beszélni ige kiejtése hasonló a svéd szegezni-hez. Ilyenformán a svéd nem angolt szegez, hanem ládát.)

Katherina szemében játékos fények gyúlnak. Értékeli, hogy a ládát szegező, angolul semmit sem értő svéd helyébe képzelem magam.

Pedig ha tudná, hogy inkább szobrász vagyok, hiszen Michelangelo módjára, a szerelem, klasszikusok által, remekbe faragott szobrát darabolom, forgácsolom, és abban reménykedem és piszkálkodom, hogy a hozott anyagból a magam tetszésére újrafaraghatom, újraalkothatom.

Katherina a Vénuszom, és egyelőre nekem úgy jó, ahogyan van, de arról álmodozom, amikor már nem képzeletbeli, hanem valóságos simogatásokkal alakítom teltkarcsúságát és irántam gyarapodó, engem babusgató érzéseit.

I think we've met before, idézem a társalgási könyv idevágó mondatát, és arról érdeklődöm, hogy lengyelül ez miképpen hangzik.

Katherina úrinő: nem kérdez, nem csodálkozik, hanem rögtön a nagyszüleitől tanult lengyelre fordítja a szót, így fizet jópofáskodásomért, s mutat hajlandóságot, hogy ezzel is újabb reményt ültessen koromnál fogva józanságra állított férfiasságomba.

Nigdy w zyciu nie spotkalem takiego sexownego faceta jak ty!

Ezt zsongta, recsegtette, foga fehérjét mutatva pajkosan Katherina, és anélkül, hogy egyetlen szót is értettem volna, láttam rajta, hogy van miért nevetnünk. De résen voltam, kértem, hogy billentyűzze ezt a lengyel mondatot mindig bekapcsolt állapotban lévő gépem képernyőjére.

Most, amikor naplómat írom, a fordítói program segítségével azt olvastam ki belőle, hogy még soha nem találkozott nálamnál csinosabb fiúval.

Még jó, hogy akkor, amikor elhangzott, nem értettem! Ki tudja, mire lettem volna képes, ha szó szerint értem ezt a kissé gunyoros mondatot?

A valóban férfiak az ilyen kis bátorítástól mindjárt megpróbálják lefektetni a nőket.

Én csak elmondattam, elénekeltettem vele néhányszor a mondatba foglalt lengyel dallamot. Miközben ismételte, Katherinam egyre inkább vidámodott. Röhögtem én is, mint bolond a farkának, merthogy nincs szebb a nevető nőnél. Katherina fehér arcbőrén úgy hunyorogtak a szeplők, mint nyári éjszakákon a távoli csillagok, mellei kéjesen himbálóztak, rázkódtak ütemesen, hogy rögtön elképzeltem, amint meztelenül lovagol rajtam és az élvezettől felszegett sörényes feje, mint a gátugró fajlovaké, akik tudják, hogy szépségük örök érvényű, akkor is, amikor csak pillanatokig tart.

De tettekre nem merészkedtem, mert hatodik érzékem súgta, hogy Katherina pajkossága csak játék. Az érett cica játéka az agg egérrel.

Biztosan van néhány poharad, kérdezte mosolyogva Katherina, és biztatott, hogy dugóhúzót is keressek. Műanyag zacskóból borosüveget húzott elő.

Átvettem az üveget, szemüveg nélkül homályosan láttam a címke szövegét:

Bodegas y Viñedos Castiblanque

Spanyolul is tudsz?, kérdeztem kíváncsiskodva.

Inni igen!, nyelvelt Katherina, és elterült a kanapén.

Pillanatra megállt bennem a ketyegő. Karnyújtásnyira a világ legtermészetesebb módján kínálkozó, kábé hetven kiló, feltérképezhető, bebarangolható vágy terült el előttem.

Bebeszélhetsz ennél különbeket is magadnak, figyelmeztetett józanságom. Katherina semmit sem akar tőled, ő csak van, ha akarod, virág, amit csodálni, szagolni lehet, de leszakítani nem, mert érintésedre megfeszülne, minden porcikája védekezne, és nyilvánvaló, hogy közreműködése nélkül egyetlen férfinek sem sikerülne a vele való játék.

Tálcán kristálypoharakat hoztam a konyhából. Nem kellett sokat válogatnom, félszáz különféle poharam közül boros kristálypohár csak kettő akadt. Úgy látszik, ezek a svédek is megbecsülik az értékes holmit, ebből aránylag keveset találtam az üveggyűjtőkben.

Szeretnék tőled valamit, szólt svédesen körülményeskedve Katherina, miközben gyakorlott mozdulatokkal kihúzta a dugót az üvegből.

Éppen erre vágyom, válaszoltam rögtön, és reménykedtem, hátha félreérti.

Némi üresjárat következett, amikor hiába dicsértem Katherina mély és szépségétől roskadozó, tarajos hullámokban áramló nőiességét, apró kacarászásokkal adta tudtomra, hogy jólesik, amikor szavakkal csiklandozom, de közben apránként visszafogta magát, és szép lassan kiderült, mit vár tőlem azon az estén és főként az azt követő napokban.

Konyhai jártasságomat tapasztalva, arra gondolt, segíthetnék neki az itteni egyetemen is szokásos, az évfolyamtársaival való haverkedés céljából rendezett házibulija rendezésében.

Sorra vettük, hogy mi volna lehetséges és alkalmas az esemény étlapján. Kizártunk minden svéd kaját, s a sajátosan lengyelt is, mert csak homályos emlékeink voltak a különféle tésztákról, gombócokról, kásákról, a lengyel pirogról és egyebekről, amelyek hagyományos elkészítése, különben is, napokat venne igénybe. Holmi aludttejes uborka- vagy céklalével készített lengyeles leves szóba sem jöhetett, mert a fiatalság ma már nem eszik levest. A bigost, amely egyféle édes-savanyú káposztából kolbásszal és füstölt hússal készített székelygulyás féle, nehéznek találtuk az elkényeztetett diákgyomornak, a sertéslábszárból készíthető golonkát pedig csontossága miatt ejtettük, mert ilyesmit ma már nem szívesen szopogatnak a fiatalok. Végül a korsze-

rűsített és lengyelesnek kinevezett gulyásban egyeztünk meg, amelyben csont nélküli sertés- és marhahús falatok adják az alap ízt, a köményes, zöldséges paprikás krumpli pedig laktatóssá teszik ezt az egytálételt.

Közben elfogyott a bor, de csak az arca tüzelt Katherinának, s hiába forgolódtam kan kutya módjára körülötte, hajlandóságot nem mutatott.

Ezt a sors csapásának tulajdonítottam, mert eszembe jutott Jutka. A magyar egyesület egyik színházi előadásán ismerkedtünk össze. Érdeklődő, nyüzsgő asszonynak tűnt. Jóval az ötvenhatosok áradata után érkezett Svédországba, élhetetlen férjét valamelyik alföldi kisvárosban hagyta, és itt az elvált nők felszabadultságával kezdett új életet.

A svédeknek, éppen úgy, mint a világ más jóléti államában, a bevándorlók arra kellenek, hogy kiszolgálják az őslakosságot: takarítsanak, főzzenek, ruhát mossanak, eltüntessék a szemetet, az ország déli vidékén pedig leszedjék az epret, betakarítsák az uborkát, és mindenféle különszobás és ultramodern öregotthonokban mossák az aggok fenekét. Ahol az átlagéletkor majdnem nyolcvan-kilencven év, az elkényeztetett öregek, ha kicsit figyelnek, anélkül, hogy tudnák, miért, könnyedén, száznál több évig is eléldegélnek. Nincs is más céljuk, hiszen minden születésnapjukon dalolva harsogják egymásnak a jókívánságot:

Leve vi hundrade år!

Éljünk száz évig!

A legkülönfélébb országokból menekülő iskolázatlan elnyomottak szívesen végeznek itt minden alantas munkát. Az iskolázottak, mert a befogadók nem ismerik, vagy csak évekig tartó nyelv- és más vizsgák után ismerik el tudásukat, szenvednek ezeken a munkahelyeken.

Emlékszem, Jutka, az előadás szünetében, gyorsan pergő nyelvvel, mindent elmondott magáról. Panaszkodott, hogy otthonról hozott középfokú egészségügyi végzettségével semmire sem ment, aztán néhány éves gyötrő alantas munka után kitalálta magának a pedikűrös szakmát, magánvállalkozásba fogott és a környék legnagyobb kórháza mellett nyitott rendelőt. Magamban lábpedagógusnak neveztem, és amikor megkért, tervezett reklámfüzetéhez néhány felvételt készítettem rendelőjében. Aztán az egyik este rám telefonált, hogy útban van felém. Arra gondoltam, hogy a fotókat kívánja látogatásával meghálálni. Ő is spanyol bort hozott ajándékba. Az üveg felénél már mindnet tudtam a férfiakkal szembeni csalódottságáról: majdnem egy évig etetett, öltöztetett, mosott, vasalt egy férfira, aki elvárt ragaszkodása helyett, függetlenségét gyakorolva, nem átallott, ugyanabban a lakónegyedben, egy másik bevándorló nőhöz pártolni.

Jutka többször is megkérdezte tőlem, hogy ez milyen dolog, és kénytelen voltam engedni következtetésének, miszerint az ilyesmi valóban nem mondható szépnek.

Láttam, hogy az üres üveg Jutka elégedetlenségét tovább növelte, aminek az ágyamra dőlve óhajtott véget vetni.

Mondtam neki egy ócska viccet arról, hogy vannak olyan nők, akiket, amikor hellyel kínálnak, hirtelen felindultságból, vagy más egyéb okok miatt, se szó, se beszéd — hanyatt dőlnek. Aztán, persze, megbánják, mint a szuka, amelyik hetet kölykezett.

Szóval, így állunk, mondta fenyegetően Jutka, és szerencsémre megsértődött.

Ki tudja, mi történt volna, ha egy pillanatra elnyomja magában ezt az ilyenkor nagyon is hasznos emberi érzést.

Fülöp Kálmán

Múlt és jelen

Kint zuhog a zápor,
már rég vizért
kiáltottak a kertek
s magam is bordó
felhő eltört
mosolyára vártam —
ti csak szajkozzátok
a be nem teljesülő
álmok ígéretét,
az nem az én világom —
s akár tükörből
fordított énem,
kilóg a lóláb az
üres pohárból.

Már nem is fáj

Mintha szél fújna
át a zsigereimen,
valami elszakadt a mában
s ürességtombol utánna,
még bennem matat az este
és a sok meg nem történt
akármi, amit hiába vártam,
nem elég anyagnak —

Valaki figyel rám
az égből s már nem is fáj,
hogy idegen vagyok magamnak.

Magamtól kérdezem

Kezemből kitépik
a megfoghatót, a
szépet s agyamban
elcsitulnak a gondolatok,
olykor magam sem
tudom, mit akarok,
csak beszélek, élek,
írok, legtöbször
zagyvaságot, miközben
nőnek a parlagok és
semmi sem olyan,
mint a tegnap,
csupa utánzat az élet
s papíromon is
összefolynak a fények,
látszat, felszínesség,
akarás, nem akarás —
ebben a zsibvásári
zsivajban én is egy
utánzat vagyok?

Létezés

Azért sietve, némán
néha magamba nézek —
eső utáni latyak, sár,
lutykos, vad idő,

harangoznak agyamban
a gyermekarcú fények —
kemény dió az élet
s olykor fejemre nő.

Az ajtók már kinyíltak
s egy mozdulat felém nyúl —
kiált a tört üresség,
visszhangja átszakít,

s belesikít az első
lemorzsolt, törpe éjbe —
félni tanít s remélni,
hogy küld még Valakit

szétzúzni nagy titokban
a látszatok határát —
létezni tűzben, bajban
ma élni így tanít.

Ma és holnap

Csak nevetek a
rongy idő túlkapásain,
a tegnap ígérete
valami más volt —
átalakult a bárpult
s nem mosolyog
a pohár, ha lágyan
szemébe nézek,
kesernyés, áporodott,
borízű perc
ordít bele a csendbe
s valakik rendre
kioktatnak, vigyázz,
magad kárára teszed —
szemembe másik arcát
zokogja a holnap!

Kozma László

A költészet világa (VI.)

FORMA

Tengermély

Mint gömb, hol meggörbül a tér
És önmagába visszatér.
Lebeg, lebeg medúzaként,
Csillogva ússza át a mélyt.
Tenger zöldellő bársonyán
Ezerágú erdő-korall.
És színes, rebbenő halak
Feszítnek uszony-szárnyakat.
Kúp, henger, fénylő vonalak
Tisztán lebegő gondolat.
Áttetsző, fénylő forma csak
Mely korall-ágon megfakad?
Csigavázat vagy fény-ruhát
Mi keres, mi suhan tovább?
Milyen tartalom váltja itt
A forma szivárványait?
Megszülve az élet-csodát,
Hullámzó geometriát.
Egymásba mi fut, mi rohan
Oly könnyedén és súlyosan.
Míg a magasból mélybe hull
És máris mássá alakul.
Mi lesz a végső forma-test,
Mely felragyog és élni kezd,
Mert változás s örök szabály,
Ahogy kering az árapály.
S a lélek önmagába tér
Mint gömb, hol meggörbül a tér.

Mozaik

Hogyha a csontjaink egyesülnek,
És a földnek egy-színébe porlad
Ezer színű tánca a valónak,
Megőrzöd-e színét a derűnek,
És a könnynek, emberi mosolynak?
Amely kering ezer változatban,
Lesz-e létünk benned változatlan?
Az ember-lét mert változó, csodás,
Ezer színű lélek-ragyogás.
De a lényeg egyetlen, örök —
Lehet-e több, mint porladó rögök?
Az egyetlen hitből újra hajtva
Megérint-e a végtelen fuvalma?
A Lét, amelyből bimbói erednek
Az ezer színnel nyíló szeretetnek.
Az Isten-lét, amelyből részesülhet
E kéklő bolygón vándora az űrnek.
Ember, szikla vagy virág alakban,
És változó és örök változatlan.
Mert nem lehet, hogy létünk az anyag
Szerteporló változata csak.
És megcsillan, mint mélyebb lazúr,
Örök fénnyel átragyog az Úr.
Mint arany-ér, átjárja a Létet:
A látszat porlik, de örök a Lényeg.
Templomában mozaik ragyog:
Az ember-sors, tűnő pillanatod.

Mulandó pillanataink nem vesznek el, megőrződnek, örök mozaikként ragyognak föl Isten templomában.

TÉR ÉS IDŐ

Mint jelent a tér, létezésünk tere, amely velünk együtt születik? Hogyan függ össze az örök idő és egymás után futó pillanataink? Létezik-e mindezek egysége, mit jelent az egymásutániság és az egyidejűség?

Teremtés

Akár egy csillogó folyam,
Melyben minden egyszerre van.
Cseppje még nem válik külön,
Csillanjon virágon, füvön.
Múltat, jövőt egyszerre gördít
És napot lobbant, mint örömhírt.

Szőnyeg

A perc, ha múlik,
Harmatcsepp hullik
Minden levélre.
Szirmok, mint csillag
Egyszerre nyílnak
Az öröklétre.

A külön sorsok
Szálából sodrott
Lét szövedéke:
Bánat, öröm gyűl,
Egyszerre gördül
Isten elébe.

Tavaszi fák

Ahogy a szél üzenete átfut,
Csupa zsongás mozdulatlanságuk.
Megrezzen a lombok sűrű csöndje
S áthajlik a térből az időbe.

Átváltozás

A földi létből egyszer kiszakadva
Átforgunk-e másféle anyagba.
Kéklő bolygók törvénye szerint
Örök formával létünk egybering.

Virágpor

Mi tartja meg a virágszálat?
Az apró porzó és bibe
Míg átrezdül a semmibe,
Szirmáról virágpor szitálhat.

És mint egy felsőbb értelem,
Szinte maga a tér terem
Telítve fénnyel és homállyal,
Csillagok virágporával.

Idő

Az az örök, mi egyre fogy,
Ezüstpalást csökkenve nő.
Felragyognak a csillagok,
Ahogy gazdagul az idő.

Bár azt hiszed, hogy elveszett,
Homorú tükrébe hull.
Összegyűjti a perceket,
Fókuszán egyszer mind kigyúl.

Változás

Körülöttem csupa változás volt
A dús világ.
Lelkemben, mint örök nap, sugárzott
Az ifjúság.

Örök a virág, a rét, a felleg,
Tudom ma már.
S az ember, akit a sorsa kerget,
Árny, tovaszáll.

Perc

Mint magházból röpülnek a magvak,
Egy percedből százezer fakadhat.
És körülvesz, mintha csillag égne,
Egyszerre az élet teljessége.

Torkolat — kínai festmény

Nem folyó már,
De még nem tenger.
Mihez kezdesz a
Közbülső végtelennel?

Melynek nincs partja, de
Melyet két part határol.
Magánynak szigete,
Melyben felzúg a távol.

Tavirózsa

A tó szirma ezerré hasadna,
Mint az idő ezer pillanatra.
S amely futó hullámnál fehérebb,
Virág-tavon játszanak a fények.

Gravitáció

Mely szüntelen vonzásába fog,
Érzed-e a gravitációt?
Nem köti meg könnyű léptedet.
Lelkedben a legnagyobb titok,
A mindig élő Isten-szeretet
Nem korlátoz, szabadságot teremt.

Körülvesznek anyagi jelek
És azt mondod: fény a szeretet.
Megismered, mint hasonlatot,
Mert az Isten mindenben nagyobb,
De szüntelenül közelítheted.

Feléd hajol: ez a kegyelem
És nem elvesz: mindig több a lét,
Mert harmadnapon hozzád visszatért,
Hogy a sorsod feltámadás legyen
És átölel a krisztusi jelen.

Kórus

Mint könnyű hullám-csillanás
Vagy harmatcseppből terítő,
Bár elsuhan a pillanat,
Egyszerre gyúl ki az idő.

Akár a csengő dalfüzér,
A hangjai, egymás után
S egyszerre, csillagok tüzén
Zendül az égbolt kórusán.

Az idő mélye

Az életünk szivárvány-határ csak,
A perceid ahogy múlttá válnak.
Tenger-mélység, égbolt magassága,
Elválasztja láthatatlan hártya.
Csillanása futó pillanatnak —
Évmilliók, vagy egy percig tarthat?

Kéznyújtásnyira van bár, el nem éred,
Patak tükrén, árnyán tengermélynek.
Pillanatnyi távol sem sekélyebb,
Évmilliárd mélysége se mélyebb.

A fenti versben a kórus hasonlata, majd metaforája érzékelteti azt, ahogyan az időbeli egymásutániság egyidejűséggé alakul. A csillagok metaforája a térszemlélet segítségével érzékelteti az egyidejűséget.

Te őrzöd meg

Életemnek százezernyi percét
Mi tartja össze, szét ne essenek?
Mint ahogy a vízesés pereg szét,
Páraként száll százezernyi csepp.
Vagy a szél fújja a pitypang pelyhét,
Egyszer széthullt, összegyűjtheted?

Hogy ami volt, Istennek is tessék,
Megtartani gyönge szál az emlék.

Visszanézve vizsgálom a percet.
Felragyog egy csillanásnyi fény.
Forrás-kút, mit páfrány bokra rejtett
Átcsillan az idő szövetén.
Te vagy az, kit mindenütt kereslek.
Egy szavadtól gazdag a szegény.
Szomjazónak te kínálhatsz enyhet
És nem vész el semmisem tebenned.

Te őrzöd meg, mit Atyád teremtett
És tebenned teljesebb a lét.
Minden szava él ígéretednek
— Eljöttem a bárányaimért.
Reménykedni csak tebenned merhet
Kit szikla zúz vagy farkas dühe tép.
Szavaidból reménységet is nyer
S ki a tiéd, tettedről megismer.

Megkérlek hát — bárha tévelyegve —,
Szebbé fűzzed mindazt, ami volt.
Kérlek, Krisztus, te fond teljesebbre,
Vidd céljáig a szemernyi jót.
Ragyoghasson magánál fényesebben,
Szivárványként és többé szét ne essen:
Dicsérje az Örökkévalót.

Száz év múlva

Körülöttem világok
A fű, a fa, az ég,
Virágok, bóbitások,
Sok apró semmiség.

Körülöttem világok,
Elefánt s hangyaboly.
Körülöttem világok
S én nem vagyok sehol.

Kedei Zoltán

Lépcsők

A hír igaz: későn érkeztem, elnyíltak már az ibolyák. Tavasz van és pormentes a hajnal. A katedrális építése elkezdődött. Lépegetek a „Rákóczi Lépcsőkön", lépcsőről lépcsőre a végtelen felé. Tenyeremet az ég felé emelem: „in memoriam". Dicsfény és falomb. Hajtanak a színek. Hajt a fény. Hajt az égi szépség. Gyűrűznek köreim. A megrekedt pillanatok elrabolták hallgatásom. Számat az igazság vérfoltjai feszítik. Bomlik a világ zsibvásáros tere, és sistereg a sütőipar bádog teteje. Kóbor kutyák miért tüzeltek? Későn érkeztem, az illúziók szétröppentek. A Lépcsők közepén körülbástyáz a rejtélytitok. Kövekkel dobálják a tájat, egy kisebb darab a fejemet éri. Összerezzenek. Földhöz kötődésem költői töredék. Várom elmúlását árnyékboldogságnak. Mély álomba merülök. Hunyorog a Nap, fényénél keresem a párhuzamot, a párhuzamos végtelent. A történelem kifutópályájára kerültem, pettyekben ömlik a zuhogás. Legalább fél évszázaddal, hatvan-hetven évvel kellett volna később érkeznem. Évről évre, fokról fokra, lépcsőről lépcsőre várakoztam soromra. Varázsfészek helyett darázsfészekbe kerültem. Helyem nem találtam. A forró levegő kényszerleszállásra késztet. Nosztalgikus cellába kényszerít, a földre. Földhöz tapadok, vesztemre: elárul az éj királya. A sarkcsillag kecsegtet, bátorít fényével. Lekötöznek. Kiáltásom senki sem hallja. Emelkednek a lépcsők egyre magasabbra, a végtelen felé. A lépcsők formáit szemlélem, naponta kétszer is koptatom. Nosztalgikus vonalát az égig vezetem, ahol fogadják szándékom a lélekvándorok. Festem a Lépcsőket. Dacolok a formával, a vászon nem engedelmeskedik. A sziszifuszi küzdelemben találok valakit, aki tudatja velem a bajok okát. Zsibong a város, dagad az ajándék. A ritmus visszatér. Alakul a Lépcsők-kép. Tételeiben az örök pillanatokat, a született érzéseimet másokkal is megosztom. Szembekerülök a saját önvédelmi viaskodásaimmal. Kötődöm a lépcsőkhöz. A nyár pompaölelésében földre ereszkedem, kitárul a világ, az elképzelt címkeret transzcendenciája: illatos mező, szerelem. Az álomcsúcson feszül a húr, lágyan és szelíden csendülnek a dallamok, magasak és mélyek. Recseg a cinizmus. A gyanakvás kísértetiesen megleckéztet, elkísér a mának szürke hétköznapjaihoz. Hintaszék, piros feszület. Fogy az élet, szaladnak a holnapok. Kelepcébe csal a bűzlő szemét, halmazán csilingel a titokhazugság. Viháncoló csodák zizegnek a szélben, lángot gyújtanak az égen. Az akácfák is megmozdulnak, alászáll egy sárga falevél. Fecsegi vétkemet. Takarodót fúj az ítélet. Gyűl a rom. Cipelem a romok terhét. Madarak köröznek. Buktatók és kísértetek. Megreked az ábrázolás. Megreked a perverz fájdalom. A történelem kifutópályáján bérencek csaholnak. Diadalittas kongó üresség. Vége a kánikulának. Szépség vetül szememre. A hír igaz: befejeztem a „Lépcsőket".

A poézis ereje

Ravát kényszerből hagytam el. Budapest várta befogadásom. Párizs (?) egészen más, művészete hívott új világba. Vásárhely hazavárt. Hazavártak a koromsötétek, a csillogó fehérek. Hazavártak a dohos lépcsők, a fölcímkézett képek.

Fáradtan érkeztem a révbe, hajnalcsillag ragyogott az égen. Valaki játszott odafönt, cukros mákot szórt az útra. Örömmámorban lestem a cukros-mákos lábnyomokat, kövek közé húztak. Képtelen voltam megérteni a kövek közti fölmorzsolódást.

A lelkiismeret sorompójánál csodára várok. Hosszú a várakozás, kiürül az „Éden". A szépségkimondás félbe szakad.

Füstöl a kötél. Serceg a láng. Élő élet játszadozik velem. Lobban az ősz, szunnyad a bárka, bármerre járok, titokba ütközöm. Dante poklát végigjárom. Bűn lenne hibát elkövetnem. Viháncoló csodák cinkosa nem leszek. A megfeneklett ürességben birkózom az ócska kacatokkal. Poézissel tekintek a rózsaszínű tájra, jelképek zsugorodnak mély árokban. Mit kezdhetnék a művelt világ hulladékával? Kukába dobom. Csillagnyüzsgő halandzsában esküt teszek a művészet lábainál, tovább sétálok üres bőrönddel. Önirónіámat sutba dobom. Találkozom a természet tőmondataival, segítségükkel többletet viszek munkáimba. Új tartalommal töltöm fel. A művészet lélektükör, plusztöbblet a természettel szemben, híd ember és természet között.

Várakozásban telnek napjaim. Kávét iszom. A gödör szélén vigyorgó cselédek süvegelik koronátlan fejüket. Lábam gyökeret ver. Marokra fognak, hátba vágnak. Csúszó-mászó férgek ágálnak a „munka" közelében.

Csökken a gondolat. Felhőbe szívódik a párhuzamos végtelen. Pátosz nélkül keverem kártyáim: vonal, szín. Formálják élményem. Füstös kocsmába ruccanok. Szobororoszlánok fogadnak, ritka vendégek csábítgatnak maga módja szerint. Sulykolok haraggal. Felszáll a füst, röpködnek a verebek.

A betűk közé vonulok. Csak írom, pötyögtetem, jókedvből, lassan, Folyjon rajtam az érzés, mint édes méz. Egy része rám tapad, a többi lecsorog.

Gyakran esem hibába, valami belső erő kényszerít az ellenkezőjére. A körülmények hatására tévelygek. Az örömpillanatok elbódítanak, enyém lesz a világ. Az örömmámor nem szab határt. A lehetetlenség versenyfutása. Relatív minden. Az örömmámornak is van visszaütője. A hű védelmező kipöccintheti az örömmámor visszaütőjét.

Bárhová fordulok, titokba ütközöm. A poézis ereje kitartásra buzdít. Az idő szava mindent megold. Létemnek sóhajtása az ácsolt fakereszt, naponta mozdítom, naponta cipelem. Bolyongok vele göröngyös labirintusban. Hernyótalpak alá préselődik a titokkereső gondolatom.

Filozófia

Balázs Sándor

Köznapi filozófia

Gondolatok példázatokkal

X.

VÁLTOZATOK EGY-EGY TÉMÁRA

ELLENSÉGKÉP

1. Az ellenséged ellensége nem biztos, hogy szövetségesed.

— Nagytata — kérdezte az unoka —, miért megy előre az óramutató?

— Elmesélem neked, miért: Volt egyszer, hol nem volt, szóval ott, ahol a mesében szokás, az üveghegyeken túl, sőt még azon is túl, két kacsalábon forgó vár. Az egyik, a Fehér Vár balról jobbra forgott, s benne az órák is így mutatták az időt. A másik, a Fekete Vár fordítva keringett, s itt az órák időjelzője is ellenkező irányban araszolt. A két várúr igen nagy vetélytárs volt, sokszor csatároztak annak eldöntése végett, melyikük óramutatója jelzi pontosan az időt.

Élt az üveghegyek tetején egy hétfejű, tűzokádó sárkány, akinek a varázsszemüveget viselő jövendőmondó megjósolta, hogy 33 nap múlva el fog pusztulni. Amikor ezt hírül vette, igencsak felpaprikázódott. Dühét a Fekete Vár urára fecskendezte, akinek az órái — visszafele haladva — egyre csak arra emlékeztették, hogy percről percre mind kevesebb és kevesebb ideig áraszthatja magából a lángot. Lecsapott rá, felégette a várát, valamennyi órájával együtt, amelyek a végítélete dátumának mielőbbi közeledtét jelezték. Hátha így megmenekül a megjövendölt végzettől.

A Fehér Vár ura elégedett volt, lám csak, másvalaki megsemmisítette az ő áldáz ellenségét. Voltak a várában olyanok, akik tanácsolták neki: jó volna összefogni ellensége tönkretevőjével, azzal a tűzokádó sárkánnyal. Ő azonban csak ingatta a fejét: nem és nem.

A mindent lángba borító tűzokádó sárkány — mondta a Fehér-várúr — lehet bár ellenségem ellensége, de nem biztos, hogy ettől még a barátom. Hiszen engem és az én időjelzőimet, az előre igyekvő óramutatókkal együtt, ugyanúgy megsemmisítheti, mint az ellenfelemet. Minthogy ezek a mozgó mutatók — igaz, más irányból — ugyancsak jelzik az ő pusztulásának közeledtét.

A tüzet lövellő sárkány végnapja valóban eljött, a Fehér vár parancsnoka viszont életben maradt a maga óráival.

Lám csak, az ellenségem ellenségével kötött szövetség feladása miatt mutatják az időmérők ma is megfelelő irányban az órákat és perceket.

2. Ha ellenségedet nem tudod elpusztítani, fogadd barátoddá — vélekedik a skrupulus nélküli gazember.

A történészek mindhiába kutakodtak afelől, miként halt meg a Nagy Hadvezér, éppen barátja, a Kiváló Hadvezér táborában. Számos feltételezést lejegyeztek. Akadt olyan krónikás, aki állította: csakis a saját emberei tehették el láb alól. Azok, akiknek nem volt ínyére, hogy éppen egykori ellenlábasának, Kiváló Hadvezérnek lett a barátja. Jobb szerették volna, ha a két hadúr továbbra is ellenségeskedik. E hipotézis szerint a felbujtók csakis a Nagy Hadvezér zsoldos vezérei lehettek, akik féltek, nehogy munkakörülmények — vagyis a hadviselésért járó zsold — nélkül maradjanak a két egykori szembenálló fél közötti konfliktus felengedése miatt.

Más történetbúvárok véleménye szerint éppen Kiváló Hadvezér köréből kerülhettek ki a gonosztevők. Olyanok, akik rettegtek: Isten ments, még elveszítik haduruk kegyét, s az alázattal kiszolgált parancsnokuk helyettük az egykori riválist, a mostani barátot fogja különleges elbánásban részesíteni.

Ismét más vélekedés bedobta a köztudatba, miszerint az immár barátságot kötött két fővezér ezzel a hadi-friggyel hatalmas katonai erőre tett szert, ez veszélyeztette a szomszédos államokat, s ezek valamelyike bérelt fel bérgyilkost, legalább az egyikük megsemmisítésére.

Az igazságot a történészek soha nem derítették ki.

Történt ugyanis, hogy Kiváló Hadvezér megérezte: ellenségétől csak úgy képes megszabadulni, ha cimborájává fogadja. Nagy ünnepséget rendezett a kettőjük kézfogása alkalmával. Folyt a bor, zabálták az ürücombot, mindenki örömmámorban úszott. Nagy Hadvezér jócskán felöntött a garatra.

Amikor részegen betámolygott a neki elkészített ünnepi sátorba, kit talált ott, mint új keletű barátját, aki tövig mártotta belé a tőrét.

3. Annál, hogy az ellenségedtől függsz, csak az rosszabb, ha az ellenséged udvariaskodni kezd veled.

Ketten vonszolták magukat a sivatagban. Katonatársak, de halálos ellenségek is voltak. Egyikük már a kimerültség végső stádiumába jutott, napszúrásos delíriumában kusza gondolatok kergették egymást az agyában. Tudatalatti bölcs mondások tülekedtek benne, hogy a tudat alagsorából előbújjanak s megvilágosodjanak az én-tudat felső emeletein. Emlékezett a figyelmeztetésre: nem jó, ha a sivatagban a kulacs az ellenséged hátizsákjában van. Márpedig ez most ott van. Meg aztán a rosszakaród gyanús szívélyességéről is eszébe jutott egy s más. Valamikor olvasott egy viccet: az arab az egyik felségével bandukol a sivatagban, elől az asz-

szony, utána ő. Meglátja Allah, s leszól a mennyekből: „Te arab, nem tudod, hogy a Koránban az áll, hogy elől megy a férfi, őt követi az asszony?" Mire a turbános: „Igen, de amikor a Koránt írták, nem volt aláaknázva a sivatag." Ezt csak gondolatban merte felidézni, s nem kimondani. Nehogy a Koránt meggyalázó provokációja miatt ő is, mint nem egy társa, az arab világ eszmevilágát beszennyező írásai — vagy, mint ahogyan hallotta: karikatúrái miatt — kiérdemeljék az iszlám vérbosszúját.

Hülyeségekre gondolok, csitította magát. Inkább azon méláznék, miként férhetnék hozzá ahhoz az áhított kulacshoz. Hiszen ez az aljas riválisom akkor sem adná ide, ha könyörögnék.

S akkor megszólalt a kulacsos. Te jó ég, gondolta a másik, csak nem azt ajánlja fel előzékenyen, hogy én menjek elől?

— Biztosan megszomjaztál — szólt nyájas hangon. — Íme, itt egy üveg, húzzál belőle. Te nem tudsz franciául, az van ráírva a címkére, hogy üdítő.

Pedig ő tudott franciául. Legalábbis annyit, hogy a „Poison" nem üdítőt, hanem mást jelent.

4. Ne azoktól tartsunk, akik a barikád túlsó oldalán vannak, hiszen őket legyőzhetjük; inkább azoktól, akik a barikádon terpeszállásban várják a harc kimenetelét, s győzelmünk esetén a mi oldalunkon szállnak le.

János, Ion és Ádám évfolyamtársak voltak az egyetem hidrológiai karán. Mindhárman a folyók szabályozására szakosodtak. János a Marost Ármentesítő Vállalat vezetője lett, Ion ugyanezt a tisztséget töltötte be az Oltot Szabályozó Vállalatnál. Ádám egyelőre talonban volt, más irányban tapogatózott.

Történt egyszer, hogy pályázatot kellett beadni folyószabályozásra. A versenykiírást megnyerő vállalatnak tetemes nemzetközi támogatást helyeztek kilátásba. A marosiak és az oltiak egyaránt benyújtották igényüket. Ádáz harc kezdődött János és Ion között.

Ádám a vadra leselkedő éber vadász szemével figyelte az események alakulását. Időközben megszedte magát a Dnyesztert Szabályozó Vállalatnál, most luxusvillát építtetett magának. Éppen ott, ahol a Maros és az Olt ered. Nyaralójának ajtaja az Olt forrása felé nyílt, az ablaka pedig a Maros kútfője felé. Most nem tudta eldönteni, melyik vállalatot támogassa a tekintélyes summa elnyerésében. Részt vett az Oltot Szabályozó Vállalat közgyűlésein, egyre csak hajtogatta, hogy a nyaralójának Oltra nyíló ajtaján beenged mindenkit, aki érdekelt e folyót egyengető pályázat elnyerésében. De ott pöffeszkedett a Marost Ármentesítő Vállalat plenárisain is, itt azt bizonygatta, hogy a villájának az ablakából a Maros forrása látszik, tekintete efelé tárul ki, szívét-lelkét e folyó árvízmentesítése izgatja.

Végül a marosmentiek szakították át a célszalagot, megnyerték a pályázatot. Ádám, aki zsonglőrösödött a nevével, az „Olt"-nál Adam, a „Maros"-nál Ádám volt, most egyértelműen lecsatlakozott a marospártiakhoz. Zamatos demagógiával, fordulatos populista jelszavakkal szónokolt a Maros-rendezési tervek ülésein, míg végül — a könyökét is használva — János helyett őt választották meg elnöknek.

Közbejött azonban valami. Mégpedig egy szélviharos, zivataros éjszaka, amikor is a két folyó forrásánál terpeszkedő nyári luxuslakba becsapott a villám. Ádám — vagy talán Adam — éppen ott tartózkodott, s mint macska üldözte egér szaladgált az ajtó és az ablak között. Nem tudta eldönteni, vajon az ajtón keresztül vagy az ablakot át meneküljön-e. Végül kiugrott az ablakon — s ez lett a veszte. Odaveszett, az egykor — valahol keleten — dácsának nevezett fényűző víkendházával együtt. A villámsújtotta fejedelmi nyári lak porait szétszórta a szélvihar, egy része a Maroson, a másik az Olton csörgedezett lefele a tenger felé.

Jánost újból megválasztották a Marost egyengető vállalat igazgatójának. A posztjára visszakerült főnök otthon, a feleségének mondta ki az eseményalakulás erkölcsi tanulságát:

— Sajnos, a természet elemi erői most igen, de máskor nemigen tesznek igazságot. Nem büntetik nonstop azokat, akik az ajtó és az ablak között ingadoznak, míg végül — amikor onnan jobbnak tűnik a kilátás — az ablakot választják. E viselkedés ránk nézve sokkal veszélyesebb, mint azoké, akik az ajtóban állva nyíltan ellenünk szónokolnak.

5. Aki ócsárolja az őt legyőző ellenfele képességeit, többszörösen saját magát becsüli le.

A Szacsvaújvárosi Sport Klub csapata sorsdöntő futballmérkőzést játszott a Szacsvaóvárosi Sport Klub gárdájával. A második félidő végéig még tartották magukat, góltalan döntetlen jelzett az eredményhirdető tábla, akkor viszont az Óvárosiak egyik csatára csukafejessel bevette a kapujukat. Egy mullára kikaptak.

Megindult a sajtókommentár az újvárosi újságokban. Az egyik sportriporter így vélekedett: egy pancser csapattól kaptunk ki, olyantól, amelynek játékosai még azt sem tudják, melyik a jobb, s melyik bal lábuk. Nem is tudhatják, hiszen kétballábasak. A taktikájuk olyan, mint a Napóleoné, aki Moszkva alatt elvesztette a csatát. A jobbszélsőjük minden bizonnyal pékmester. Mert csak kiflit tud rúgni. A bal hátvédjük pedig talán a gyertyagyárban dolgozik. Hiszen valahányszor hozzáér a labdához, gyertyát rúg. Hadd lássák otthon is! A centercsatárjuk úgy veszi le a labdát, hogy az átpattan a schengeni határon. Márpedig mi még nem rúgjuk a lasztit az ottani futballpályákon A kapusuk? Úgy kapkod a labda után, mintha legyeket akarna fogni. Ilyenkor, késő ősszel? Amikor azok már haldokolnak? Azt mondják: a kapus hálóőr. Ő jó volna, ha elmenne halászni. Őrizni a kivetett hálót, vajon nem akadt-e benne legalább egy csuka. Arra ugyanis nem

való, hogy egy tisztességes portási állást betöltsön a Halászok Klubjában. Egyszóval: a nullánál is lennebb kvalifikálható együttestől voltunk kénytelenek elszenvedni az egy nullás vereséget. Pusztán azért, mert egyszer véletlenül kockára esett a labda. Mármint annak az ikszlábú, vízfejű csatárnak a kockafejére, ahonnan a széljárás miatt a kapunkba sodródott a pettyes.

Az óvárosi újságok nem hagyhatták szó nélkül ezt a kifakadást. Filozófus hajlamú riporterük megteoretizálta az esetet.

„Aki legyőz valakit — jobb annál. Minél nagyobb súlyú ellenfél felett aratunk győzelmet, annál értékesebb a trófea. Amikor a nálunknál értéktelenebb arat diadalt felettünk, akkor mi még ennél is gyengébbek vagyunk. Ha igaz volna, amit az újvárosiak a mi csapatunkról írnak, akkor az ő együttesük még miénknél is silányabb. Jobb lett volna feldicsérni minket, nemcsak azért, mert ez nekünk is jól esne, hanem azért is, mert így az ő vereségük sokkal indokoltabb lenne. Végül is nem nagy szégyen kikapni egy jobbtól. Annál inkább attól, akit nálunknál alacsonyabb rendűnek tartunk."

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában 2012-ben megjelent:

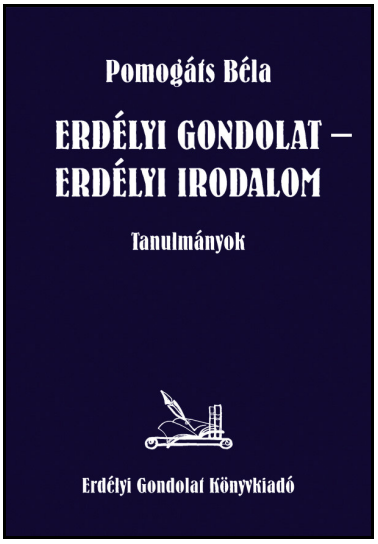

Sebestyén Péter

Az Úr városa? (I.)

Gyermekkoromban nem szerettem a városiakat. Affektáltak, urizáltak, szinte „kitörött a nyelvük" beszéd közben — 'pláne Kati hova mész, sőt a patikába… ilyen direkt időben?, no ne szimpatizálj' —, és mindig lenézték a falusiakat. Elmaradottnak, primitívnek tartották. Egy kicsit irigyeltem is őket, mert nekik bezzeg már volt autójuk, nem kellett sáros, kivilágítatlan utcákon kutyagolniuk, az üzletekben a polcok roskadoztak az árutól. Persze, amikor autóbusszal mi is bementünk a közeli városba, már urak lettünk. A kirakatok csillogása, a cukrászdák és mozik varázsa, a sok autó, gyár és emeletes épület láttán már kóstolót kaphattunk abból, amit addig csak filmeken láttunk.

Aztán úgy alakult az életem, hogy középiskolás korom óta szinte egyfolytában városon tanultam, laktam, dolgoztam. Megbarátkoztam a tudattal. Hisz milyen jó, hogy mindent első kézből kapok, karnyújtásnyira a fogyasztási cikkek, kényelmesebb élni, víz-gáz-villany bevezetve, tömegközlekedés, pezsgő kulturális élet, pörgős éjszakai meg nappali élet, kihívások és komfortzónán belüli lehetőségek, az állandó újdonság, frissesség, a sok inger, hír, értesülés, amely napról napra ér és gondolkodásra, tettekre serkent, mintegy szüntelenül berobbantja életem rakétáját, hogy magasabb hőfokon teljesítsek…

Az ipari forradalmak és a polgárosodás által felgyorsított urbanizáció, városi életmód, no meg a technikai civilizáció valóban gyökeresen átalakította az ember, ezen belül az európai, keresztény kultúrájú ember hétköznapjait, ünnepeit, sőt egész gondolkodásmódját. Mára a város a maga szmogjával, zajával, embertelenül őrült közlekedésével az elidegenedés helyévé alakult, ahol az ember szükségszerűen kikészül. Úgy fizikai, mint pszichés vagy lelki szempontból. Megszűnnek az emberi kapcsolatok, állandó szennyezésnek van kitéve, csend, nyugodtság hiányában hajszolttá, kimerültté s végül frusztrálttá válik. Nincsenek közösségi kapaszkodók, egyre önzőbb, kizsigereltebb lesz, elszakadva saját léte gyökereitől.

A paraszti kultúrában még volt rendje, ritmusa a munkának, a naptári év különböző időszakainak, az évszakoknak, az ünnepek és hétköznapok váltakozásának. Ott még látástól napnyugtáig dolgozott, tiszta levegőt szívott, a természet pulzusát érezte. A neonfény, a spotlámpák, az éjszaka is tündöklő reklámlogók világánál, az elektronika varázskütyürüi közelében már egybefolyik az éjjel és a nappal, a hétvége és a munkanapok egyaránt. A falusi ember még ismerte a szomszédját, a falu gondját-baját, tisztelte papját, jegyzőjét, tanítóját, s ők is viszont…, a városi bürokráciában már személytelenné válik az ügyintézése,

a munka, a bevásárlás, sőt már egy kávéházi találkozás is. A falusi ember életében még voltak szent dolgok, létezett szakralitás, amikor megilletődve, tisztelettel és áhítattal vette le kalapját a harangszó hallatán, a városi ember már állandó zajban él, elkábítják a média reklámjai és hírözöne, arctalan, jellegtelen olvasztótégely masszája lett, ahol már gyanús és fárasztó a csend, idegesen kapkod a mobilja után még a templomban, vagy egy agyeldobó rockkoncert alatt is…

A városi ember deszakralizálódott. Isten csak a butáké, a elmaradottaké. A vallásos hit, mint valami vidéki hagyomány, pusztán gyerekkori emlékként dereng fel benne, hisz ő már kinőtt belőle. Azzal, hogy városra került: maga is felvilágosult.

Elmerengek, vajon jót tett az emberiségnek, nekünk, a hirtelen városiasodás? A száguldó fejlődés? Csupa áldás ez a nagy kényelem? Ugye, minden milyen egycsapásra elérhető a városban: információ, áru, ügyintézés, minőségi szolgáltatások… Könnyebb megszokni, hogy minden készen a rendelkezésünkre áll a tömbháztól a bevásárlóközpontig.

Szent Ágoston, az Isten városáról írt művében szembeállítja az ember és az Isten országát (De civitate Dei). Ahogyan már a Bibliában olvassuk: Babilonban az emberek égig érő tornyot akartak építeni. Bábel, vagy a mai Irakban ismerősebb nevén Zikkurát valóban csodálatos, piramisszerű építmény. Csigavonalban emelkedik a magasba. Azért építették, hogy ezzel meghódítsák az eget, eljussanak az isteni szférához. Hátha így megistenülnek...

De gondoltuk volna, hogy az istentelen Babilon előtt jóval korábban, Kr. e. 5000 évvel már létezett egy olyan civilizáció, ahol, akárcsak az Édenkertben, béke és szeretet uralkodott?

Az Indus-völgyi Harappa kultúrában például a város keleti része szabályos négyzetrács utcaszerkezetű volt, ahol a kb. 9 m széles észak—dél irányba tájolt főutat, mintegy 200 méterenként derékszögben, keskenyebb, kelet—nyugat irányba tájolt utak keresztezték. Ezeket a keskeny utakat üzletek és műhelyek szegélyezték. Az egymást keresztező utak által kialakított tömböket 1, 5 m széles kanyargós utácskák hálózták be, melyek a helyben lakók mindennapi közlekedésére szolgáltak. A házak szobái egy központi udvart fogtak körül, melynek egyik oldalán általában egy kis kút volt, amihez fürdőszoba és WC csatlakozott. A szennyvíz a falba épített kifolyón keresztül a ház emésztőgödrébe folyt, ahonnan az utca szintje alatt futó, fedett csatornákba vezették tovább. Voltak kétszintes házak is, ahol a vízvezeték az emeletet is ellátta. Volt konyhájuk sütőkemencével, s ismerték a szemétledobót! Mohendzsódárót igazán híressé mégsem a városi életmód eddig felsorolt kellékei tették, hanem a nagyjából egyforma vályogtégla házak több kilométeres sora, melyek felszereltsége, berendezése széles tömeg kiegyensúlyozott jólétéről tanúskodik. Az Édenben találtakhoz hasonlóan, az Indus völgyében is létezett csatornahálózat.

A Harappa kultúra jelentős városa volt Dholavira, ahol megmaradt a cca. 5000 éves víztározója is, ahonnét a kerámia vezetékeken keresztül kapták a mosdó- és ivóvizet a lakosok.

A régészek nem találtak háborúra és erőszakra utaló jeleket: fegyvereket, tömegsírokat, és mindmáig gondban vannak nyelvük és írásjeleik megfejtésével.

Habár az ószövetségi város alapvetően az istentelenség, a gonoszság színhelye, Isten mégsem vonul ki onnan. Sion hegyén építi fel szentélyét és a Jelenések könyve szerint a mennyei Jeruzsálemben akar lakni övéivel. A kereszténység legelső központjai is városok voltak. Kereskedelmi, kulturális központok, ahol több ezer ember lakott és megfordult. Az apostolok és az első tanítványok ott hirdették az evangéliumot.

Csatáné Bartha Irénke

Könyörgés az út előtt

Nagy Isten,
ki mindent
látsz és értesz,
vezesd hajónk
csendes szigetre,
hol a SZERETET
a törvény őre.

Taníts
türelemmel evezni,
ne engedd,
hogy ellenségünk
utolérjen,
s vérdíjat
tűzzön fejünkre.

Te vagy
a híd, az út, a cél,
tápláld irgalmad
szívünkbe,
add, hogy aki ellenünk
annyiszor vétett,
minden bűnét
jóvátehesse,
s ha jönnek új Jelenések,
az őröket még
időben ébreszd!

Péterffy Gyöngyi

Istenem

ISTENEM — ISTENEM
megtartasz — felemelsz
hogyan köszönhetem
naponta meg Neked
mindezt a
kegyelmet
szerető — szeretet
árad a szívemben
benne élsz
benne vagy
ISTENEM Te a nagy
SZELLEM
sugárzom csak tovább
ősi szent szavadat
s a hatalmad
mely nemzett

Erdélyi Toll — gyermekeknek

Csire Gabriella

Mókus Pali vándorúton
II.

Meseregény

VIGASZVÁROS

Kíváncsian járt Mókus Pali fel-alá Vigaszváros utcáin. Eleinte csak az évtizedeket lépte át, később már az évszázadokat is átugorta. Meg-megállt a nagyobb háborúknál, járványoknál és egyéb katasztrófáknál. De annál nyugtalanabbul szökdécselt tovább egyik ágról a másikra. Nem, nem, sosem kedvelte a történelmet. Túl soknak találta a tüzelést, ágyúzást, rohamozást és pusztítást. Mégis megjegyzett annyit magának, hogy hódítás ide, hódítás oda, azért mindig akadt valaki, aki értelmes dolgokkal is foglalkozott közben. Volt, aki egy kis nyomda felállításával bíbelődött. Másvalaki selymet állított elő, szobrokat vésett vagy könyvet írt. Vasat bányászott és a csillagokat kémlelte. Valaki dalolt és színházat nyitott. Valaki hidakat emelt, másvalaki szebbnél szebb virágokat termesztett. Valaki vízpompát fedezett föl, másvalaki gabonaőrlő malmot. Valaki felismerte a betegségek okát, másvalaki űrrepülésről álmodott.

Pali tágra nyitotta a szemét, de annál gyakrabban fogta be a fülét. Végül teljesen összezavarodott. Úgy elfáradt, hogy békés korszakot keresett magának. Felszusszant kicsit, és ekkor eszébe ötlött rég heverő notesze. Sóhajtott egynéhányszor, aztán girbegurba betűkkel a következőt jegyezte le: AKI SOKAT MARKOL, KEVESET FOG.

Noteszét zsebre vágta, és bátor ugrabugrával a piramisok korától az űrhajózás koráig ért, majd kilépett a valóságba. Rágógumit szerzett, és gondtalanul sétafi-

kált tovább a zsivajgó gyermektömegben. A jóindulatú robotfiú azonnal észrevette Palit, és megkérdezte, miért száguldott át olyan gyorsan az évezredeken.

— Rájöttem — válaszolt Pali —, hogy nagyon keveset kell tudni az élethez, vagy nagyon sokat. Aki középen marad, összezavarodik.

— Látom — mosolygott udvariasan a robotfiú —, hogy te a kevesebb mellett döntöttél.

Pali nem akarta megsérteni kedves ismerősét, így hát azt mondta, hogy azért szívesen megnézne még egyet-mást.

— Van itt látnivaló elég — lelkesedett a robotfiú. — Megnézheted a dzsungelt és a tigrisvadászatot, az éjszakai tűzijátékot, az akrobata- és a bűvészmutatványokat. Ha érdekel, merész pilótákban gyönyörködhetsz, akik cikcakkban járatják gépüket, repülés közben kihajolnak, s úgy csüggnek ég és föld között, akár a denevérek. A bábszínházban csuda pofák jelennek meg, fintorgó, kacagó képű bábuk és nevettető históriákat adnak elő. A hét csodát, az ókor hét nagy építészeti remekét is megtalálod nálunk. Ezek: a világítótorony, az óriásszobor…

A felsorolás kellős közepén szakította félbe a Sasok Légipostája a jóindulatú robotfiút. A szolgálatos sas sürgönyt ejtett a Pali vállára, majd kürtjébe fújt és továbbrepült. A robotfiú nem titkolt kíváncsisággal és irigységgel figyelte Palit. A mókus feltörte a hétpecsétes táviratot. A robotfiú ámulva hallgatta a különös szöveget. A távirat így hangzott:

„KEDVES UNOKAÖCSÉM. STOP.

VÁRLAK AZ ÉSZAKI SARKRA. STOP.

ÜSTÖKÖS ÉRKEZIK ENNYI PERCKOR ÉS MÁSODPERCKOR. STOP.

MI KETTEN FOGJUK VÁRNI A CSILLAGÁSZATI VILÁGSZÖVETSÉG MEGTISZTELŐ MEGBIZÁSÁBÓL. STOP.

BÁRHOL IS LENNÉL, KEDVES EGY PALIM, TÉGY MINDENT FÉLRE. STOP.

ITT LEHET ÁM IGAZÁN KÖZMONDÁSOKAT GYŰJTENI. STOP.

SZERETŐ NAGYBÁCSID. STOP.

VÁRVA RÁD. SOHA JOBB ALKALOM JELSZÓVAL. STOP.

DOKTOR MÓKUS MISKA PROFESSZOR STOP.”

— Hurrá! — sivalkodott Pali a nem remélt hír olvastán. Még a jóindulatú robotfiút is megpörgette a tengelye körül. Csak akkor vette észre, hogy az milyen szomorú. Pali azon nyomban megfékezte szíve örömét, nehogy még nagyobb bánatot szerezzen saját boldogságával a rosszkedvű robotfiúnak.

— Te még nem kaptál sürgönyt? — érdeklődött óvatosan.

— Nem — szipogott a robotfiú. — Nincs nekem senkim, semmim. Csak ez a játékpark.

Pali megszorította a robotfiú kezét. És biztatóan nézett a szemébe:

— Leszek a barátod, ha te is akarod. Amint megérkezem az Északi Sarkra, azonnal táviratozok neked.

A robotfiú hálásan mosolygott, míg fémszeméből sós könny fakadt. Pali megölelte jóindulatú, ám szomorú barátját, és sietve távozott.

HARANG-RUHA, avagy A MÓKAMESTER MÁSODIK FRICSKÁJA

Panni mindig is tudta, hogy férjhez fog menni. Királyi házból való leányokhoz így illett. Még pólyás volt, amidőn eljegyezték a nagy Ürgümbürgüm császár fiával, Gügyűvel. Az udvar bölcsei úgy találták, hogy tizenkét esztendő bőven elég a gyerekkorból. Pannit tizenkettedik születésnapján férjhez adták. Nem is bánta már, legalább nem fogják annyit zaklatni az Etikettel. Mert tudvalevő, hogy Csipicsóka király iskolájában egyetlenegy tantárgyat vettek komolyan, az Etikettet. Nem egyszer álmából zavarták fel Pannit, hogy próbára tegyék. Éjfélkor, hirtelen ébredve is el kellett darálnia, hogyan kell illedelmesen enni, inni, aludni, lépni a királykisasszonyoknak. Ha nem hibázta el a választ, csillagos tízest kapott. Ha elhibázta, tilos volt aznap este a mesehallgatás.

Panni előre élvezte a királynésdit, és vidáman integetett hintajából az éljenző sokaságnak. De hopp, a paripák lefékeztek, Pannit pedig kitessékelték. Megkösz örülte a torkát, hogy felháborodásának adjon hangot a váratlan fordulat miatt. Erre azonban nem kerülhetett sor, mert három keménygalléros főúr térdre ereszkedett előtte. A tömpe orrú így szólt nagy alázattal:

— Fenség! A boldog vőlegény, Ürgümbürgüm császár nagyreményű fia, Gügyű herceg, ki élete virágában a királyok királya lesz, az évszakok szabályozója, a mindenség ura, kinek teste hófehér, lába édesen illatozó, szeme…

— Térjünk a tárgyra! — szakította félbe Panni a szóáradatot.

A tömpe orrú intésére a szolgák irdatlan nagy dobozt tettek a királyné lába elé. Panni belekukkintott a dobozba, s menten hátrahőkölt. A drágagyönggyel kivarrt, színarany öltözék vakító fényeket szórt. A vőlegény követei azt kívánták, hogy a királyné öltse fel a színarany harang-ruhát, s úgy lépjen át Ürgümbürgüm császár birodalmába.

— Nem! — tiltakozott Panni. — Jó nekem a saját ruhám is!

Kényelmesebbnek találta ugyanis a farmernadrágot, s testhezálló pamutblúzt meg a sportcipőt. De mintha süketeknek beszélt volna! Se szó, se beszéd, ráaggatták a harang-ruhát, fejébe parókát nyomtak, arcát bepúderezték, szája fölé pedig szépségflastromot, barna anyajegyet festettek.

Panni fuldokolt a súlyos ruhában. Fejbőre szörnyen viszketett. Lábát égette a szűk topánka. Alig maradt jártányi ereje. Visszabotorkált a hintóhoz, de már elment a kedve a királynésditől. Legszívesebben kikacagta volna a díszes társaságot. Már-már nyelvet öltött a főurakra, amikor a mókamester váratlanul melléje telepedett. Amint helyet foglalt a hintóban, Pannihoz hajolt és súgott valamit neki.

— Igazán? — ámuldozott Panni.

— A legkomolyabban! A királyné az Etikett szerint nem mosolyog. És punktum.

— Már megint az Etikett! — csúszott le Panni a hintó szőnyegére.

— Orvost! Orvost! Hamar egy kirurgust! — hajolt ki a mókamester a hintó ablakán. — Eret kell vágni a királynén!

— Eret vágni? — rémült el Panni. — Soha! Inkább magához tért. Csak annyit mondott a mókamesternek, de nagyon halkan:

— Nincs elég oxigén!

— Micsoda? — hadonászott a törpe. — Úgy látszik, nem fogott rajtad a varázslat. Mikor fogadod el végre a játékszabályokat? Még hogy oxigén! Egy jól nevelt királyleány semmibe veszi, egyáltalán nem ismeri az oxigént! És punktum.

Panni szót se szólt többé, míg a zötyögős úton haladt velük a címeres hintó. Belátta, hogy már nem térhet ki sorsa elől. Csak az vigasztalta, hogy a krónikaírók méltányolni fogják majd súlyos szenvedéseit.

GÜGYŰ,
avagy A MÓKAMESTER HARMADIK FRICSKÁJA

Gügyű egyáltalán nem hasonlított a róla készített festményhez. A képen ifjú daliának látszott. Szőke fürtök keretezték ábrándos arcát. A valóságban csúf kamasz volt. Arca csupa pattanás. A füle elállt, és mindig félrebillent a parókája. Száját bambán eltátotta, s ha megszólították, ostobán vihogott. Amikor megfeledkeztek róla, menten elaludt.

Panni panaszt tett a mókamesternél. Követelte, hogy azonnal vigye Naplovaghoz.

— Elégedetlen vagy? — pukkadozott jókedvében a törpe. — Én, a mókamester csak leghőbb óhajod, titkos vágyad teljesítem. Gondolatolvasói tudományom szerint valódi királyné akartál lenni, nem mesebeli.

— Igenis valódi!

— Akkor nem szabad finnyáskodnod. Itt a címeres trónszék, ülj bele! Élvezd a korona örömeit. És punktum.

Panni nem győzte már számolni, hányadik napja-éje tartanak az esküvői ünnepségek. Gügyű félrebillent fejjel szunyókált mellette a trónusán. Nem csoda, hiszen ugyanaz ismétlődik unos-untalan: ide- és odavonulás, aranypénz-szórás, állatheccelés, lakomázás, lovagi torna meg fülsiketítő tűzijáték. Éjfélkor Pannit ismét átöltöztették udvarhölgyei, és palotájába kísérték. Épp egy hosszú ásítást nyomott el, amikor nyílt az ajtó, és karddal oldalán, égő fáklyával kezében a kamasz király kereste föl.

— Eltévesztetted a palota számát! — fordított hátat Panni az ifjú királynak.

A kedélyes marasztalás ellenére Gügyű helyet foglalt a bársony zsámolyon.

— Látom, rendes leány vagy — mondta barátságosan. — Ideje, hogy megtudj egynéhány dolgot fényes udvarunkról.

Panni nem értette, mi történt Gügyűvel. A kamasz király értelmes képet vágott, folyékonyan beszélt, és a parókája se csúszott ide-oda a fején, mert levette műhaját, és megvetően forgatta-pörgette a mutatóujján. Panni nem is hagyta szó nélkül a furcsa változást. S amikor kérésére Gügyű hibátlanul felmondta a szorzótáblát is, méghozzá latinul, Panni ámulatában felkiáltott:

— Ki a Gügyű, én vagy te?

— Ha kiderül — magyarázta a császár fia —, hogy nem vagyok hülye, sose házasítanak meg.

— Na és?

— A birodalom érdeke megkövetelte a házasságot. Ürgümbürgüm apám és Csipicsóka atyád a száztizenhúsz éves háborúskodás után békét kötött egymással. De csak miattunk. Ez már valami, nem gondolod?

— Jó, de miért teszed magad hülyének?

— Egyszerű — felelte Gügyű. — A tökkelütött trónörököst nem szokták kinyírni. A koronatanács máris beleegyezett abba, hogy apámmal együtt uralkodjam. Egyelőre megosztjuk a birodalmat.

— Ez már valami! — bólintott Panni, s úgy tett, mintha mindent értene.

De a következő pillanatban elrémült. Hiszen ő elfelejtette hülyének tettetni magát. És hirtelen eszébe jutottak a lefejezett, megmérgezett, agyonszúrt és száműzött királynék, s már azon tanakodott, vajon milyen divatot követ e téren Ürgümbürgüm császár udvara, amikor Gügyű ékköves dobozt nyújtott át neki.

— Fogadd el jóindulatom jeléül — mondta titokzatosan. — A kis labdacsok mérget tartalmaznak. Ha minden étkezéskor beveszel egyet-egyet, megvédenek a nagyobb adag hatásától. Hiába kevernek majd tortádba mérget, kutyabajod se lesz.

— Olyan ez, ugye, mint a himlő elleni oltás? — szaladt ki Panni száján a megfontolatlan kérdés.

Ám Gügyű nem ért rá csodálkozni, mert heves döngetés verte föl a palota éji csendjét. Követ jött, és lihegve szólt. A kamasz királynak hozta el Ürgümbürgüm császár gyors üzenetét.

— Indulok! — húzta fejébe Gügyű a parókát. — A birodalom legfontosabb csücskében zavargás tört ki. Atyám engem bízott meg a trónkövetelő seregének a leverésével. Addig, sajnálom, kedves Panni, de rád hárulnak az államügyek.

Végre valami izgalmas! — gondolta a kis királyné, és lenyelte az első tablettát.

P. Buzogány Árpád

Semmisetörténik-délután falun

Szederízű délután szundít
az udvarban még, lusta az ének,
messziről jön. Szekér nyikorog,
a gazdák a lovakhoz beszélnek,

úgy magázzák, mint komájukat.
Patkók csattognak a nagy köveken
s mire ismét csend lesz, az alkony
szürke árnyalattal mindent beken.

A világot sötét önti el,
a nagy égen lassú hold ballag át.
Sűrű és ragadós lesz a csönd.
Felhő függönyzi az ég ablakát.

Meghízott a Hold

Erdők, hegyek fölé mászott
s mind gömbölyűbb lett a hold,
nem is hasonlít arra, ki
két nappal ezelőtt volt.

Egészen kikerekedett!
Mióta ilyen falánk?
Sárgája vörösbe hajlik,
akár az ág hegyén a láng,

és úgy terpeszkedik az ég
kellős közepén, mintha
odafent egyes-egyedül
ő lenne dísz, a minta.

Nem károgják meg a varjak,
csak a kutyák ugatják:
a legkövérebb hold hírét
egyik a másnak adják

addig, amíg sötét felhők
függönyt húznak elébe
s faluvégen is elhallgat
a kutyák csahos népe.

Hónapszólítgató

Január s február
térdig hóban áll,
didergő kezükben
hasadt fakanál.

Március melegít,
április már zöld,
májusban sok madár
fiókákat költ.

Június oly vidám,
mint a sok gyerek,
napfénnyel köszöntnek
derűs reggelek.
Július melegít.
augusztus tüzel,
hűvös hónapvégen
gólyákat űz el.

Szeptemberben érik
szilva és alma,
nem bántja még őket
a fagynak karma.

Október hidegen
gyúrja a sarat,
kevés már a jókedv
a felhők alatt.

Novemberben jeget
hoz az éjszaka,
december ünnepel:
friss kalács szaga

karácsonyt jelzi már,
a hó csikorog,
eresz alatt fázós
cinke kuporog.

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában
2010-ben megjelent:

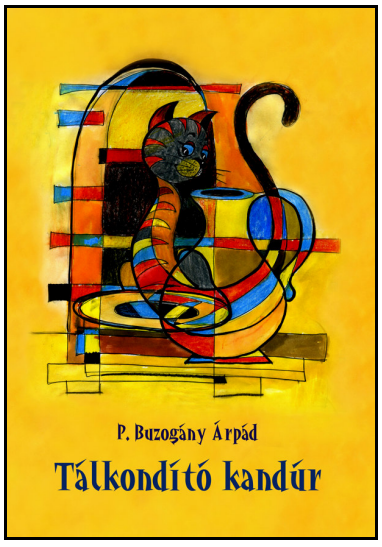

Márton Károly

Hogyan készül a lócipő?

Van egy falu,
Patkovács.
Ottan lakik
két kovács.

Kis kovács,
nagy kovács
vasüllőn
kalapál.

Ütnek, ütnek,
szerre ütnek,
verítékük
rajtuk csüngnek,

Mert a vassal
vasat üti,
a kohónál meg
tűz is süti.

Szikra szökik
jobbra-balra.
Ráismersz-e
a patkóra?

Hozhatják
a paripát,
hogy felrakják
a patkóját.

Fölemelni
kell a lábát,
ráspollyal kör-
mét pucolják.

Ráhelyezik,
rászegezik,
kész van, mire
esteledik.

Lenyugvó Nap
visszapillant,
új lócipőn
fénye villan.

Esőcseppek üzenete

Esőcseppek koppanása
A háztetőn üzenet,
Nemsokára jön a zápor,
Be a házba, gyerekek,

Mert ha nem, bőrig ázol.
Csupa víz lesz mindened,
Mert te nem vagy liba, ruca,
Kikről a víz lepereg.

Beke Sándor

Ábécéiskola
(III)

Beke Olivérnek

Marton málnászó medve,
mókás mókus mogyorófán.
Mézes-mázas mackó mosdik,
meséskönyvben mátyásmadár.

Nádkunyhónak nádfedelén
nádiveréb, nádirigó.
Napkeltétől napnyugtáig
Napra néző napraforgó.

Nyárfasorban nyúlvadászok
nyíllal nyúlért nyulásznak.
Nyirkos nyomban nyuszi nyafog,
nyargal nyakán nyaksállal.

Odú omlik, ordas ordít,
ólálkodik, orgonál.
Ólomszínű olvadásban
okkal oson, odébbáll.

Öreganyó, öregapó
Ödönkét örömmel ölel.
Őzbak, őzsuta ősszel
őzgidát őrizve örvend.

Picurka pinty pereg, pásztáz,
pompás paripa poroszkál.
Páfrányon pillangó pihen,
papó pitvarunkban pipál.

Rengetegben rókalyuk,
rókakölyköt rejtő róka.
Rókavadász rókalesen
ravasz rókát riogatna.

Sarkcsillagon sárga sétány,
Sára sétahajón sétál.
Selymes sárkány suhan-suhog,
sötétségben sípszó sikolt.

Dorisz és Panni (Péter Katalin rajza)

Márton Tímea

Árny és fény

Egyszer volt, hol nem volt, az Óperenciás tengeren innen, de az Üveghegyeken túl, volt egy erdei tisztás. Virágok ezrével nőttek ott, gyönyörű fenyves ölelte körül. Kis hegyi patak szelte át. Kristálytiszta vize csak úgy szikrázott a nap sugarainak cirógatásától. Leghűségesebb látogatója egy egyszarvú volt. Gyönyörű teremtés, hófehér, makulátlanul tiszta. Csupán sörénye és farka táncolt enyhe kékes árnyalatban. Szemei, akár két jégkristály. A tisztás smaragdló füvét ízlelte.

Ekkor szárnysuhogás hasított a meseszerű pillanatba. Hatalmas, csontos szárnyak vad tánca a levegőben. Az erdő ura tért haza, a mindenki által rettegett sárkány. Pikkelyei, akár a tisztás végtelennek tűnő pusztája, zöldben tündököltek. Egy gyermeket hozott magával. A hét nagy ország közül egyiknek örökösét. Az ifjú királyfi riadtan kiáltozott, amikor a hatalmas élőlény letette a selymes fűre. Gyönyörű kisfiú volt. Tincsei, akár a mezőkön végigfutó búzatáblák, szemei a tiszta kéklő eget idézték, bronzos bőre mutatta, hogy imádta a természetet, nem szeretett egy épületbe zárva rostokolni. Ez akkor sem volt másként, amikor ez a fenséges lény elrabolta, egy mezőn éppen pillangót kergetett.

Az ifjú elevensége azonban nem tartott sokáig, amint a sárkány közelebb lépett hozzá, agyát elárasztotta valamiféle bársonyos sötétség. Elájult.

Egy barlangban ébredt, szalmán feküdt. Egy férfi ült mellette. Az ismeretlennek sötétlő, éjfekete tincsei arcába hullottak. Amikor a picinek nehézkesen, ámbár felrebbentek pillái, ő rápillantott. Szemei akár a végtelen hegyi legelők, zöldellőek, mély érzéseket mutattak. Talán a végtelen magányt vélte felfedezni bennük. Bőre természetellenesen féher volt. Mindezt összevetve egy egészen daliás, bár kissé groteszk férfi volt.

— Te... ki vagy? — motyogta a kisfiú.

— A nevem Shadow. És te? Téged hogy hívnak?

— Én... nem tudom... nem emlékszem... — mondta halkan, kissé piszén.

— Akkor mit szólnál, ha én adnék neked nevet? Mit szólnál ahhoz, hogy Light? Fényt jelent.

— Fény? Én?

— Hisz olyan tündöklő vagy! A leggyönyörűbb gyerek, akit láttam!

— Köszönöm... — szelíd mosollyal arcán nézett fel rá.

Teltek-múltak a napok, hetek, hónapok. A kis Light egyre inkább cseperedett. Már el is felejtette, hogy neki kishercegi kötelessége lett volna, hogy országában

teljesítsen. Csak az újonnan megismert férfi mellett akart lenni, aki rengeteg dologra megtanította. Úgy érezte, nagyon közel áll hozza. Közelebb, mint bármelyik családtagja. Otthon igazán csak testvére szeretetét érezte. De itt, mintha egy új, igazabb apát kapott volna, akinek nemcsak egy örököst jelentett, hanem egy barátot, egy felelősséget, egy szeretett személyt. Emlékei a régmúltról egyre fakóbbá váltak.

Gyakran játszott a völgy egyszarvújával. Sok érdekes lénnyel találkozhatott. Még a nagy sárkány barlangjában is járt. Amikor Shadownak dolga akadt, mindig rábízta a barlanglakóra. Őt is imádta, ahogyan az erdő összes fura lényét: a repülő szivárvány nyuszikat, a fényt adó tündéreket, a hatalmas griffet...

Egy nap Shadow egy sípot adott neki. Kis, sárkánymintával faragott sípot. Nem puszta jó szándékból, csupán mert rossz érzése támadt.

— Ezt miért kapom?

— Hogy ha bajba kerülnél, csak fújd meg, s én ott termek!

— Köszönöm! — karjai ölelésre nyíltak, melyet a férfi fogadott is. Majd végignézett a hercegén. Magas, kecses, szép férfivá nőtte ki magát. Ezalatt Shadow semmit sem változott, de Lightnak már semmi sem volt fura ezek után. Hisz még az otthonukban is sárga fénybe burkolózott, karcsú tündérkék világítottak lámpa helyett!

Zafírkék szemeivel felpillantott Shadowra, elveszett az ő bársonyos zöld íriszeiben. Röpke csókot adott neki. Alig tartott néhány másodpercig, de mindkettejük szíve nagyot dobbant erre a kis érintésre. Majd a herceg ijedten ránézett. Talán búcsúcsók volt ez?

— Már biztosan menned kell!

— I-igen... — susogta amaz, még nem fogta fel, mi is történt, hátat fordított, elindult. Majd félúton elmosolyodott.

Ez volt az első alkalom, hogy Lightl nem a sárkánynál maradt otthon. Shadow azt mondta, szegény lény most beteg. Szívesen meglátogatta volna, de nevelője óva intette ettől, mondván, még a végén elkapja a nyavalyát!

Így hát Teslával, az unikornissal sétált, amikor egy füst jellegzetes szagára lett figyelmes. Megijedt, azt hitte, erdőtűz készülődik, így azonnal odaszaladt. Egy bokor mögül kémlelt nesztelenül. Csupán két ember volt. Valahonnan nagyon ismerősek voltak számára, mégis olyanok voltak, mint rideg idegenek. A bokor megzörrent, megbotlott, elesett... Leleplezte önmagát.

A két ismeretlen meglepetten nézett rá. Az idősebbik kardját előrántva rászegezte, de akkor felismerte a fiú személyében a herceget. A herceget, akit már évek óta kerestek!

— Maximilian herceg?

— Milyen Maxi... mi? Én Light vagyok!

— Nézze, úrfi, a bátyja! — nézett az idősebb, úgy tűnt szolga, az urára.

— Ez bizony Ő! Bátyám!

— Nem, én nem... én Shadow fia vagyok... én... én...

— Shadow? Az a vén kuruzsló mágus? Elvarázsolt volna? Gyere, gyermekem, neked nem ez a hely való. Vissza kell térned az országba, a népnek szüksége van rád!

— Népnek...? — értetlenkedve nézett a francia akcentussal beszélő férfire. Nem értette az egészet. Már nem emlékezett élete azon szakaszára, amikor hercegként élt a városában.

— Nem akarok sehova sem menni!

— Ne butáskodjon! Hosszú éveken át kerestük. Ifjú úr, az édesapja a halálán van, nem hagyhatja magára az országot! — ragadta meg karját. A fiú a nyakába akasztott síp után kapott. Habozott. Ha megfújja, talán ezek az idegenek bántani fogják nevelőjét, hisz olyan csúnyán, lenézően beszéltek róla... De ha nem, akkor elviszik... Nem kellett sokat töprengenie.

— Nicsak, mi az? — a francia megfogta a sípot, könnyedén elszakította az azt tartó nyakláncot, s elvette. Nézegette egy darabig a dühösnek tűnő sárkány motívumot rajta, majd belefújt. Semmi hang. Csupán néma sikolyt vitt a szél. Emberi fül számára lehetetlen hallani, de a mágus tudta, hogy baj van.

Hangtalanná vált az erdő, s madarak könnyed csicsergése elhalkult, majd teljesen megszűnt. Nagyon súlyosnak tűnt ez a csend, viszont nem tartott sokáig. Dühödt hang törte meg. Sikoly... nem is, inkább ordítás, valami egészen földöntúli.

S felbukkant Ő: az a nemes lény, aki annak idején magához ragadta a fiút, hogy enyhítse magányát, a hatalmas sárkány.

A szolga felismerte a lényt. Akkor, mikor elragadta tőlük Maximilian herceget, megfogadta, hogy véget vet a sárkány életének, aki folyton rettegésben tartotta a városiakat, s most végre megadatott neki a beteljesítes pillanata. Kard pengéje csillant meg ezüstösen. Támadt, sebet ejtett.

— Hagyjátok abba! — kiáltott parancsolóan Light, most olyan határozottan csengett hangja, mint egy igazi uralkodóé.

A sárkány megállt, de a francia kardja nem hallgatott a parancsoló szóra. Lecsapott, de nem a gyíkszerű lényre. A herceg élő pajzsként óvta meg a szeretett lényt. Az Ő karmazsin vére festette be a kard pengéjét.

— Light!

— Maximilian!

A sárkány hirtelen emberi alakot öltött, s odalépett az elernyedve fűre hulló testhez. Karjaiba zárta óvóan.

— Light...

A fiú kesernyés mosollyal arcán nézett fel rá, ajkai mozogtak, de nem jött ki hang a torkán. Tengerkék szemei lassan lecsukódtak. Egyikőjük sem hitte, hogy a sárkány kilétére ilyen fájdalmas pillanatban derül fény.

Shadow nem tétovázott sokat. Kihúzta a kardot, a sebet gyógyítani kezdte. Kétségbeesetten keresgélt varázskönyvében. Furcsa, érthetetlen nyelven mormogott, mintha halandzsázott volna. Hosszú órak teltek így, reménye kezdte el-

hagyni, még ha a két ember segíteni is próbált neki. Furcsa mód most megbíztak benne...

A szél belekapott hajukba, a könyvet lapozni kezdte. Shadow hagyta, nem hitte, hogy ez segít, de rosszabb már nem lehetett a szívet megtöltő keserű bánatnál. A könyv lapjainak tánca abbamaradt. Egy aranylóan csillogó színnel írt varázsigénél állt meg. A mágus rávetett egy pillantást, majd mormolni kezdett. Zöld köpenye egyre sötétebb árnyalatokban táncolt, mintha kormot öntöttek volna rá. Gyászruhát öltött, majd Őmaga lassan halványulni kezdett, fekete füstfelhővé vált. Elvesztette szabadsága szárnyait, sötétlő árnyékká változott. S az Őt éltető fény volt Light, az a tündöklő ifjú.

Light békés arcára kis grimasz kúszott, felpattantak szemei.

— SHADOW! — kiáltott. Öccse szomorú arcával találta szembe magát.

— Gyere...

— De Shadow!

— Ő már... nem lesz melletted többé.

— Micsoda? — de választ nem kapott, erőtlenül követte őket, nem tudta, hova mennek... Csak mentek.

Lassan visszatért minden a megfelelő mederbe. Király lett. Igazságos uralkodóvá vált, de örököse sosem lett. Nem akart magának feleséget, nem volt képes soha többé mélyen, őszintén szeretni.

Esténként árnyéka eltűnt, titokzatos, halovány alak cirógatta arcát, susogott neki, de ő sosem érezhette, nem láthatta, nem érinthette meg őt... Az egész egy rossz rémálomnak tűnt csupán.

— Várjunk csak! — szólt közbe egy gyerekhang.

— Hmm? Igen?

— Ez így nem jó mese, egy mesének vidám kell legyen a vége, de ez így nem vidám!

— Igazad van... Akkor engedd meg, hogy folytassam…

A herceg hosszú életű királlyá nőtte ki magát, a nép szerette, kevés volt a rosszakarója. Amikor meghalt, a temetésén rengeteg ember volt jelen, akik tisztelték, akik mindvégig kedvelték őt. Ő csak édesen mosolygott koporsójában. A lelke egy szebb helyre szállt tova, ahol örökké együtt lehetett Shadowval, hisz ezek után visszanyerte szabadságát, kiszabadulva az árnyékbörtönből.

— Így máris sokkal jobb! — csicseregte a gyerek. A férfi lerakta a mesekönyvet, puszit nyomott homlokára.

— No, de most már alvás, ifjú úr!

— Rendben, apa... Jó éjszakát!

— Szép álmokat!

Az apa majd elfújta a gyertyát, s a szobát hirtelen befedte a sötétség árnya.

Szakács Betty

Hanga

Tavasz van, kikelet, csiripelnek a verebek. A zord tél, a hideg továbbállt, nem kocogtatja már az ember fogát. Tavaszi puha szellők bontják már a rügyeket, melyek halkan pattogzanak a recsegő ágakon. Madarak zengő éneke tölti be a teret. Hamarosan a virágillat is a mezőről a házig terjed. Lassacskán, a hóvirág után, a gyermekláncfű is magasodik. Lágy szellő borzolja a madárfióka tollát, mely csak arra a pillanatra vár, hogy megerősödjön és szárnyaljon, repüljön felfelé a határtalan égig, a csillagokig. S ha majd szárnyaival az eget érinti, lelophasson egy-egy aprócska csillagot magának. De azzal nem számol a csacska fióka, hogy a kis csillag nem maradhat az övé, mert tőle ellopják a csacsogó csermelyek, a rohanó patakok, a vadul zúgó folyók és a nagy sodrású folyamok, megpecsételvén így a kis csillag sorsát: sós tengerek, óceánok vizének mélyén él tovább a csillagocska egyedül, árva magányban.

Oly magányos lesz, mint Hanga — egy parányi falucska legszebb szőke kislánya —, aki egy piros fedelű házikóban éli egyedül, elhagyatottan szerény kis életét.

Hanga évek óta siratja elveszett kedvesét, akit a háború ragadott el tőle, ezt a fiút az elárvult szőke mátka még mindig visszavárja. Most is ott ül egy kősziklán, könnyes szemmel. A bánat sorvasztja, arca egyre halványabb, alig bírja szíve nagy fájdalmát. Megveti gyáva lényét s elveszti minden reményét. Véget akar vetni életének, a végét szeretné már szenvedéseinek. Nem várja már többé kedvesét, egyedül csak életének a vesztét. Elsuttog egy csöndes imát, majd a tóba veti magát és várja a megváltó halált.

A vízbe elsüllyed a kislány, a mély tó fenekén vár, mindaddig, amíg kinyitja két szép kökény szemét, de aztán hangosan fölsikolt. Éles sikolya úgy visszhangzik, mint egy barlangban. Mellette a vízi világ összes csodája veszi körül, ünnepélyesen köszöntik őt. Hanga álomnak véli, hogy a vízben a sírját nem leli, hiszen lélegzik, akár a földön, éltében. Olyan ez a hely, mint egy csodálatos mesevilág. Hirtelenjében egy óriási hal szegődik mellé és megérinti a karját. Hangának követnie kell őt. Mennek, addig mennek, mígnem egy sötét mélységbe érkeznek. Hanga félelmében szorosan hozzábújik a halhoz. És csodák csodájára eme óriásnak meleg a teste. És ez a melegség a szívébe szerelmes emlékként nyilallik. Tétován hátrálni kezd. De a hal nem tágít. Csókot lop a riadt kislány ajkára, aki úgy csókolja vissza, mintha régen elvesztett szerelme volna. Olyan jó volt újra éreznie a szerelemnek az édes ízét ebben a csókban. De nem tart sokáig e csalóka érzés, mert hirtelen egy vízörvénybe kerül. El-elmerül az örvény erős szédítésében, mígnem ájultan veti ki magából egy erős sodrás.

Egyszer csak arra ébred, hogy a Nap sugara nagyon égeti. Azt hitte, hogy csupán egy lidérces álom volt. De nem adja fel, elszánja magát s ismét kergetni kezdi a halált. De újra vízbe csak nem ugrik, talán mégsem álom volt, így hát inkább mással próbálkozik.

— Vízbe úgyse fúlok, megment e vízi világ lénye, legyen hát gyilkosom kősziklának éle.

Ezzel a szándékkal fölmászik a magasba és ugrik egyet, egyenesen egy kőszikla. Elkapja egy huncut elszánt tavaszi szellő, és fölrepíti a magasba, majd hirtelen csókokkal hevíti őt. Hanga szívében újra a szerelem tüze ég és alig tudja elviselni a vágyat halott kedvese iránt, ami újra és újra föllobban benne. Hirtelen egy légörvénybe kerül. A lány újra csak a fűben fekszik, s nem tudja elhinni, hogy ismét a szelíd Nap melegíti őt. Megint csak álomnak véli a dolgot, s újra elgondolkodott, míg valami eszébe nem jutott:

— A víz, a föld sírom nem adja. A tűz talán a pártomat fogja.

El is ment a tópart melletti fenyvesbe, ahol egy kis gyufaszállal az egész erdőt felgyújtotta, majd beállt a lángtenger közepébe, de a tűz piros-sárga nyelve a bőrét nem égette meg. Egy pirosló láng megragadta, s szédítő keringőre hívta. Szédültek, forogtak és pörögtek, körülöttük már nem maradt más, csak hamu. Ekkor megindult a felhőknek a csatornája, zuhogott, mintha csak dézsából öntenék. A villám csak úgy sistergett, aztán a mennydörgés hatott pokoli lárma gyanánt, majd ismét csend lett, síri csend, egy aprócska pisszenés sem volt hallható, egyedül csak a kislány zilált levegővétele. De az elszánt, merész perzselő lángocska addig-addig táncoltatta, kábította Hangát, mígnem őmaga izzó parázzsá nem vált. Hirtelenjében a kislány sajgó szíve megremegett, újra látta rég elveszett szerelmét, amint az esőben forgatja. Könnybe lábadtak Hanga kökény szemei, miközben a boldogság a szívét majdnem szétrepeszti. Örömtől zokogva kiált fel a kislány:

— Édes galambom, merre jártál, hogyhogy ide visszataláltál?

— Szívembe gyökerezett, oltott rózsám, háborúból hazajövet elrabolt egy gonosz boszorkány. Megátkozott engem: míg te életed értem el nem veted, addig légben, tűzben, vízben kell élnem életem. De jöttél te, kedvesem, s megszabadítottál engem eme szörnyű átoktól. Köszönöm neked, s a boszorkánynak, mit értem tetettek, a banyának azért, hogy téged a haláltól megmenthettelek. Most, hogy ide visszatérhettem, engedd meg, hogy kezedet megkérhessem. Éljünk boldogan, vidáman, s fordítsunk hátat ennek a bűnös világnak.

Így is történt, ahogy elmeséltem. A két fiatal együtt, úgy élt tovább, akár a tündérmesékben…